Nemzetközi Szemle

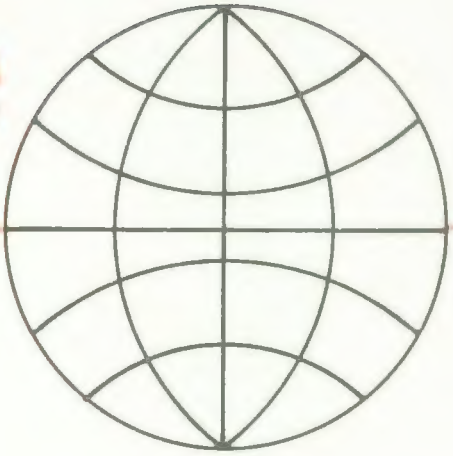

Jalta – nem vita tárgya!

Fegyverzetcsökkentés:
javaslatok és ellenjavaslatok

Neokonzervativizmus Amerikában

Mikroelektronika és foglalkoztatottság

Egy államférfi önarcképe: Helmut Schmidt

A lengyelországi válság okairól

Dél-Afrika: veszélyzóna

7–8

HUSZONHATODIK ÉVFOLYAM / 1982. JÚLIUS—AUGUSZTUS

Nemzetközi Szemle

HUSZONHATODIK ÉVFOLYAM 1982. JÚLIUS–AUGUSZTUS

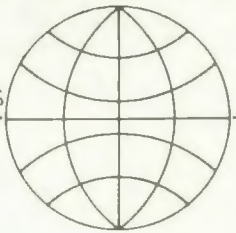

M. Csernusov: Jalta – nem vita tárgya! *(New Times)* 3

FEGYVERZETCSÖKKENTÉS – JAVASLATOK ÉS ELLENJAVASLATOK

McG. Bundy–G. F. Kennan–R. S. McNamara–G. Smith: Az atomfegyverek és az Atlanti Szövetség *(Europa Archiv)* 7

Edward Kennedy–Mark Hatfield: „A túlélők irigyelni fogják a halottakat" *(Der Spiegel)* 18

Reagan elnök 1982. május 9-i javaslata 27

E. S. Muskie: Jó kezdet lenne: ratifikálni a SALT–II-t *(International Herald Tribune)* 33

Szovjet javaslatok L. I. Brezsnyev beszédeiben *(Dokumentum)* 35

IDEOLÓGIA ÉS POLITIKA

L. Tolkunov: Békés egymás mellett élés és ideológiai harc *(APN)* 42

L. Pastusiak: A konzervatív eszme és az Egyesült Államok külpolitikája *(Sprawy Miedzynarodowe)* 49

V. J. Vulf: A 80-as évek „újkonzervativizmusa" *(Rabocsij Klassz i Szovremennij Mir)* 59

GAZDASÁG ÉS POLITIKA

J. Jersov: A tőkés gazdaság a 80-as évek elején *(Mézsdunarodnaja Zsizny)* 72

V. Ljubimova, N, Ivanov: A mikroelektronika és a foglalkoztatottság problémái *(Mirovaja Ekonomika i Mézsdunarodnije Otnoséniija)* 81

Egy államférfi önarcképe – Helmut Schmidt 91

H. Fischer: Változtatni kell-e Ausztria külpolitikáján? 102

7–8

LENGYEL ELEMZESEK A LENGYELORSZÁGI HELYZETRŐL

W. Rogowski: Új helyzet Lengyelországban – az út kezdete *(Nowe Drogi)* 108

J. Ladosz: Válságunk forrásai és jellege *(Nowe Drogi)* 113

W. Mystek: Világnézeti konfrontáció válságviszonyok között *(Nowe Drogi)* 117

DÉL-AFRIKA – VESZÉLYZÓNA

A. Urinov: Afrika és Washington szövetsége Pretoriával *(Mirovaja Ekonomika i Mézsdunarodnije Otnoséniyija)* 120

B. Cohen: Az amerikai politika új offenzívája Dél-Afrikában *(Le Monde diplomatique)* 128

V. Rinaldi: 9 dél-afrikai ország válasza Pretoria növekvő gazdasági túlsúlyára *(Rinascita)* 132

Charles de Botha? *(The Economist)* 134

ALKOTMÁNYMÓDOSÍTÁS KÍNÁBAN

A módosított kínai alkotmány tervezete *(Beijing Review)* 136

Az alkotmány módosításáról *(Beijing Review)* 139

A. Thompson: Ki ellenőrzi a dél-atlanti körzetet? *(New Statesman)* 143

KÖNYVSZEMLE

Új világpolitikai évkönyv (Ismertette: *Kende István*) 147

Warren Hoge: Keserű gyümölcs *(The New York Times Book Review)* 152

ÚJ KÖNYVEK ÉS HÁTTÉRANYAGOK AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁRBAN 155

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR 158

L. Brezsnyev üzenete az ENSZ-közgyűlés rendkívüli leszerelési ülésszakához 165

A borító hátoldalán a Kossuth Kiadó gondozásában megjelent „Fegyverkezés – leszerelés" című kiadvány címlapja szerepel

---

Szerkeszti
a szerkesztő bizottság

A szerkesztő bizottság
elnöke:
Péter József

Főszerkesztő:
Patkó Imre

ISSN 0134–1103

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztőség: Steindl Imre utca 6. Budapest Pf. 127. 1366
Telefon: 110-697

Kiadóhivatal: Révay utca 16. Budapest Pf. 347. 1370
Telefon: 116-660

Műszaki szerkesztő: Szilvássy György

Előfizethető minden pártszervezetben, a Kossuth Könyvkiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél (pénzforgalmi jelzőszám: 215–11529), a Posta Központi Hírlapirodában (József nádor tér 1. Budapest 1900). Telefon: 180-855. (pénzforgalmi jelzőszám: 215–96162), továbbá bármely hírlapkézbesítő postahivatalban és a kézbesítőnél.
Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat Budapest.
Előfizetési díj fél évre 30 Ft, egész évre 60 Ft.

Az utolsó kézirat 1982. június 17-én érkezett a Zrínyi Nyomdába.

82.2529.2-07–08 – Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató

M. CSERNUSOV

Jalta—nem vita tárgya!

Nyugtalan időkben emlékezik meg a világ a Győzelem napjának 37. évfordulójáról. A zord nemzetközi légkör tartósnak bizonyult. Agresszív imperialista körök háborús hisztériát szítanak, fokozzák a fegyverkezést, és a katonai egyensúlyt a Szovjetunió, a szocialista országok és a világ biztonsága ellenére, a saját előnyükre akarják felborítani. De, ugyanakkor egy világméretű háborúellenes, antinukleáris mozgalom bontakozik ki, amely céljait és lendületét tekintve egyre növekszik. És a II. világháború győzelmének évfordulója az élet diadalát jelképezi a halál felett, a józanság felülkerekedését az őrültségen, és arra figyelmeztet, hogy a háborús uszítók mesterkedéseivel szemben éberségre van szükség. A békéért túl súlyos árat kell fizetnünk.

A szovjet nép küzdelme a fasiszta tengelyhatalmak ellen vereséget mért az agresszorokra. A győztesek táborában, a Szovjetunió és az Egyesült Államok között új erőegyensúly alakult ki. Ez a háború legfőbb eredménye. A szocialista és a kapitalista világ között létrejött katonai—stratégiai egyensúly ténylegesen alapvető, korszakalkotó jelentőségű és elrettentő erejű az imperializmus agresszív szándékaival szemben. Az egyensúly felborításához fűzött remények kudarcra vannak ítélve, ezt a tanulságot meg kell szívlelni mindazoknak, akik terveket kovácsolnak a világ egyensúlyának felborítására. A II. világháború befejezése óta eltelt 37 év alatt ez az egyensúly mindig ingerlő volt a Nyugat számára. Az 1945. májusi győzelem napja óta, az Egyesült Államok által vezetett nemzetközi reakció számos úton-módon kísérelt meg nyomást gyakorolni a szocializmusra — politikai és katonai zsarolás, gazdasági blokád, s a szocializmus belső „fellazítása" útján. Szovjetellenességre alapozott katonai tömböket hoztak és hoznak létre. Erőfeszítéseket tesznek, hogy megfélemlítsenek minket, és gazdasági életünket fegyverkezési versennyel merítsék ki. Az imperializmus, agresszív céljainak igazolására a mitikus „szovjet fenyegetéssel" kísérli a nyugati közvéleményt megfélemlíteni; ezzel állítólagosan az az ország fenyeget, amely a legszörnyűbb háborúban védte meg az emberiséget.

E mítosz fenntartásához durván meghamisítják a történelmet. De senki sem tudja meg nem történtté tenni a szovjet nép hozzájárulását a fasizmus felett aratott győzelemhez.

A Hitler-ellenes koalíció tagjai között — Szovjetunió, USA és Anglia — a háború alatt kialakult együttműködésre sem lehet nem emlékezni. Ennek az együttműködésnek voltak a mérföldkövei azok a konferenciák, amelyeket a három nagyhatalom kormányfői Teheránban, Jaltában és Potsdamban tartottak. „A háborús időszak tapasztalatai bebizonyították" — mondotta Leonyid Brezsnyev, „hogy az egymástól eltérő társadalmi rendszerek nem akadályozzák az agresszió elleni összefogást, a békéért és a nemzetközi biztonságért való munkálkodást. A háború alatti években együttműködtünk és mindent elkövettünk, hogy a háborút a lehető legrövidebb idő alatt befejezzük. Jelenleg egy másféle, de éppen olyan fontos, talán bonyolultabb feladatot kell megoldanunk, ki kell alakítani az együttműködést egy másfajta, világméretű katasztrófa megelőzésére."

A katasztrófa megelőzéséhez közös erőfeszítésekre van szükség. A Győzelem napján a világ népei visszaemlékeznek 1945 tavaszára, amikor az Egyesült Nemzetek pörölycsapásai alatt összeomlott a náci birodalom, és a Vörös Hadsereg eloszlatta az Európát beburkoló fasiszta éj homályát. A szovjet nép nagyjelentőségű győzelme arra késztette Winston Churchillt, hogy 1945. február 23-án Moszkvába küldött üzenetében ezeket mondja: „A Vörös Hadsereg megalakulásának 27. évfordulóját győzelmek közepette

ünnepli meg, ezekkel a győzelmekkel kivívta szövetségesei feltétlen elismerését, és megpecsételte a német militarizmus pusztulását. A jövő nemzedékei éppen olyan feltétel nélküli elismeréssel adóznak majd a Vörös Hadseregnek, mint mi, akik e büszke teljesítmények tanúi voltunk."

Ezek a győzelmek a három nagyhatalom közötti együttműködés erősödésében fejeződtek ki, és azokban a nagy jelentőségű nemzetközi egyezményekben fogalmazódtak meg, amelyek utat nyitottak az emberiség békés jövője felé.

■

1945 februárjában, Jaltában a történelmi Krimi Konferencián találkozott a szovjet kormányfő, Josif Sztálin, Franklin D. Roosevelt amerikai elnök, és Winston Churchill brit miniszterelnök. A Jaltában elfogadott határozatok a háború vége felé, a Hitler-ellenes koalíción belül kialakult tényleges erőviszonyok megvalósulását tükrözték mind Washingtonban, mind Londonban. Roosevelt és Churchill reálpolitikusok lévén, tudatában voltak annak, hogy az agresszorok megsemmisítése után a Szovjetunióval való további együttműködés hozhatja meg Európa és az egész világ tartós békéjét. A három nagyhatalom vezetője ezért nem a befolyási övezeteket vitatta meg, hanem azt, hogy hogyan lehet a ténylegesen megoszthatatlan békét megteremteni. Ez az eszme hatotta át a Krimi Konferencia tanácskozásait összegező dokumentumokat.

Roosevelt elnök az Egyesült Államokba való visszatérése után kijelentette a Kongresszusban, hogy szilárd meggyőződése, „hogy jó kezdő lépéseket tettünk egy békés világ felé vezető úton... Úgy hiszem, a Jaltai Konferencia fordulópont volt mind történelmünkben, mind a világ történelmében." Hasonló véleményt hangoztatott Churchill az angol Parlamentben. Tehát az események résztvevői és a kortársak a Jaltai Konferenciát mint az egymástól eltérő társadalmi és gazdasági rendszerű országok közötti együttműködés lehetőségének és parancsoló szükségességének alapvető bizonyságát fogták fel.

A hidegháború előestéjén Nyugaton erőfeszítéseket tettek, hogy ennek az időszaknak a valódi történetét meghamisítsák. Bírálták Rooseveltet és Churchillt, mert állítólag jogtalan engedményeket tettek a Szovjetuniónak. Most és ilyen körülmények között emlékeztetnünk kell Franklin D. Roosevelt szavaira a háborút követő békéről, amelynek körvonalait élete utolsó napjaiban már kialakította magában: „Az Egyesült Államok — mondotta ez a nagy elnök — nem mindig lesz képes akaratát maradéktalanul érvényesíteni, de Oroszország és Anglia sem. Nem lesznek mindig készenlétben ideális válaszok és megoldások a bonyolult nemzetközi problémákra, bármennyire is szilárd az az elhatározásunk, hogy a legjobbra törekedjünk." Hangsúlyozta továbbá, hogy a végső döntéseket „közösen kell majd meghozni és ezek a döntések gyakran egy »adok-veszek kompromisszum« eredményei lesznek".

A „közösen" és a „kompromisszum" kulcsszavak annak megértéséhez, hogy Roosevelt hogyan képzelte el a háborút követő békét, amelynek alapjait ugyancsak Jaltában rakták le. Pontosan 10 évvel ezelőtt, 1972 májusában, egy most megtagadott, ésszerű kompromisszumot kötöttek, amikor is Washingtonban a legmagasabb szinten szovjet—amerikai dokumentumokat írtak alá. Általánosságban, az USA vezetői akarják a nemzetközi szerződések és egyezmények egész sorát felbontani, amelyek megpecsételték az egyenlőség és az egyenlő biztonság, valamint a II. világháború eredményeképpen kialakult határok sérthetetlenségének elvét. A Jalta elleni támadásoknak ez a valódi oka. Az a jelenlegi nyugati állítás, hogy a Krimi Konferencián Európát „befolyási övezetekre" osztották fel, egyáltalán nem új. A jaltai határozatok felülvizsgálatára és elsődlegesen a szovjet nép vére és áldozatai árán kivívott győzelem eredményeinek megsemmisítésére irányuló vágy legújabb példája, hogy megkíséreljék destabilizálni a Lengyelországi helyzetet, azét az országét, amelynek háború utáni sorsával Jaltában oly nagy figyelemmel foglalkoztak. A konferencia résztvevői egyetértettek abban, hogy Lengyelországnak —

amelyet újra meg újra a Szovjetunió ellen irányuló agresszió folyosójaként használtak fel — erősnek és a Szovjetunióval barátinak kell lennie, képesnek minden olyan kísérlet visszaverésére, amely az országot politikai túszként kívánja felhasználni.

Ma Zbigniew Brzezinski a jaltai határozatok felrúgására biztat. Henry Kissinger egy hónappal ezelőtt megjelent memoárjainak második kötetében „a félelmetes jaltai naptári délkörről" ír. Félelmetes, de kiknek? Valószínűleg azoknak, akik félnek a nemzetközi együttműködéstől, és nemzetközi feszültséget szítanak.

Inkább a hozzáállás a félelmetes azokhoz a határozatokhoz, amelyek a nagy megpróbáltatások idején a népek közötti együttműködés eredményességének példái voltak.

A jaltai határozatok bírálói között európai politikusok is vannak. „A jaltai kérdésről — jegyezte meg nemrégiben Helmut Schmidt nyugatnémet kancellár — ugyanazt mondtam, mint François Mitterrand, és ehhez továbbra is ragaszkodom. Úgy gondolom, morálisan elfogadhatatlan a világ különböző érdekszférákra való felosztása... Ezt azért mondom, mert Európa különböző politikai szférákra való felosztásának Jalta ténylegesen a jelszava lett". Ez valójában kategorikus kijelentés. Igaz, hogy ugyanebben az interjúban, a szövetségi kancellár alahúzta: „A Szovjetunió és a többi kelet-európai ország feladata, valamint a nyugati országok és az Egyesült Államok feladata vigyázni arra, hogy Európában ne legyen háború. Ezért szükségesek a tárgyalások és az egyezmények".

Tehát egyrészt elismerik, hogy a fő feladat a tárgyalások folytatása és a háború veszélyének az elhárítása, másrészt elítélik azokat az egyezményeket (szerződéseket), amelyek 1945-ben véglegesítették a határokat Európában és folytonosan a „befolyási övezetek" kérdését firtatják. Ami a határokat illeti, a nyugatnémet kancellár fenti megállapításával kapcsolatban az 1970. augusztus 12-én aláírt szovjet—nyugatnémet szerződés ama részére kell utalnunk, mely szerint a két ország megállapodott abban, „hogy elismerik, hogy a béke Európában csak úgy tartható fenn, ha senki sem sérti meg a jelenlegi határokat. Kötelességszerűen vállalják, hogy tiszteletben tartják valamennyi európai állam jelenlegi határai között fennálló területi integritást; kijelentik, hogy területi igényük senkivel szemben sincs, és a jövőben sem fognak ilyen igényt támasztani; valamennyi európai állam határát sérthetetlennek tartják most és a jövőben, a szerződés aláírását követő naptól fogva, beleértve a Lengyel Népköztársaság nyugati határát képező Odera—Neisse vonalat, és a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság közti határt."

A befolyási övezeteket illetően emlékeztetünk a Jaltában elfogadott „Nyilatkozat a felszabadított Európáról" tartalmára, amely a háromhatalmi politika egyezményeit, valamint a demokratikus elvekkel összhangban a felszabadított Európa politikai és gazdasági problémáinak megoldását biztosítja. 1945-ben a kérdés így vetődött fel.

Veszélyesek és a legsúlyosabb következményekkel járnak a II. világháború kimenetelének felülvizsgálatára irányuló nyugati kísérletek. Egy ilyen felülvizsgálás nemcsak a háború alatt kötött megállapodások megsértését jelentené, de a későbbiekben aláírt egyezményekét is. A határok sérthetetlenségének elvét világosan megszövegezték a fent említett szovjet—nyugatnémet szerződésben, és Nyugat-Németországnak Lengyelországgal, Csehszlovákiával és az NDK-val kötött szerződéseiben, és a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország által megkötött Nyugat-Berlinre vonatkozó négyhatalmi egyezményben, és egyéb nemzetközi dokumentumokban, beleértve a Helsinkiben megtartott Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia Záróokmányait, amelyek 30 évvel a nagy győzelem után a háború politikai összegzését adták és megerősítették a háború utáni határok sérthetetlenségét. A határok sérthetetlenségének az elve az az alapzat, amelyen az államközi viszonyok nyugszanak. A biztonságot csakis ennek az elvnek a szigorú betartása és sérthetetlensége növelheti. A Szovjetunió következetesen a Helsinkiben megkezdett összeurópai

folyamat előmozdításán munkálkodik. A Szovjetunió és a többi szocialista ország konstruktív magatartása a madridi találkozón, része a nemzetközi helyzet javítására irányuló közös erőfeszítéseiknek. Meg kell jegyezni, hogy az Egyesült Államok magatartása a madridi találkozón, Washingtonnak a világ ügyeihez való diktatórikus hozzáállását tükrözte. Mégis, az a madridi megállapodás, hogy hivjanak össze egy, a bizalomra épülő intézkedéseket, az európai biztonságot és lefegyverzést célzó konferenciát — amelynek előkészítését már megkezdték —, fontos hozzájárulás lenne mind Európa, mind a világ valamennyi országa közötti kapcsolatok javításához.

A nyugati körök meglepő könnyedséggel kezelik a történelem tanulságait. Egykor, az egész emberiség számára halálos veszélyt képviselő fasiszta tengelyhatalmak léte arra kényszerítette a polgári politikusokat, hogy a szocializmus iránti osztálygyűlöletük okozta torzulásokat gondolkodásukban helyreigazítsák. A II. világháború alatt e veszély elleni küzdelemben a szövetséges hatalmak között kialakult együttműködés képessé tette őket arra, hogy győzedelmeskedjenek a háború megpróbáltatásai felett és békét teremtsenek a világon. Most, hogy a nukleáris háború veszélye tornyosul az emberiség fölé, ismét parancsolóan szükségessé vált a világ problémáinak kölcsönös megoldása. A történelem arra tanított bennünket, hogy ezek a problémák csak kölcsönös erőfeszítéssel oldhatók meg, felhasználva többek között a háborús évek gazdag tapasztalatait. Az évek során felhalmozott tapasztalatokat nem lehet semmissé tenni. Az akkori és a 30 évvel később Helsinkiben elfogadott határozatok felülvizsgálata, pontosan ezeknek a tapasztalatoknak a megcáfolására tett kísérlet.

De ezek a határozatok, a II. világháború kimenetele, a nagy győzelem gyümölcsei nem szorulnak felülvizsgálatra.

(Az angol nyelvű szovjet hetilap 1982. május 19-i számából)

MAI TÁRSADALMUNK LEGFONTOSABB JELLEMZŐINEK, PROBLÉMÁINAK ÖSSZEFOGLALÁSA!

KULCSÁR KÁLMÁN

A mai magyar társadalom

(Második kiadás)

332 oldal

Ára: 28,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

FEGYVERZETCSÖKKENTÉS — JAVASLATOK ÉS ELLENJAVASLATOK

Alábbi cikkeink — mint a Nemzetközi Szemle előző számában közölt összeállítás is — lehetővé teszik, hogy olvasóink képet alkothassanak az USA-n belül, illetve az USA és a Szovjetunió között a fegyverkezésről folyó vita fontosabb érveiről és ellenérveiről. — *N. Sz. szerk.*

McGEORGE BUNDY –
GEORGE F. KENNAN –
ROBERT S. McNAMARA –
GERARD SMITH

EUROPA ARCHIV

Az atomfegyverek és az Atlanti Szövetség

Mi négyen, amerikaiak, hosszú éveken keresztül nagyon intenzíven foglalkoztunk az atomfegyverek, a béke problémájával, az Atlanti Szövetséghez tartozó országok szabadságának kérdéskörével. Mivel mindannyiunk álláspontja megváltozott ezekben a bonyolult, létfontosságú kérdésekben, közösen megvitattuk, miképpen tudnánk egyetlen koncepcióban összefoglalni gondolatainkat, és különböző tapasztalatainkból adódó végkövetkeztetéseinket. Az alábbi elemzés ennek az eredménye. Arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy hasznos lenne egy új politikai vonal követése. Elemzésünk célja mindazonáltal elsősorban az, hogy vitára serkentsen, nem pedig, hogy végérvényesen ítéletet fogalmazzon meg.

A nukleáris elrettentés doktrínái

Az Atlanti Szövetség immár 33 éve az Egyesült Államoknak arra a kinyilvánított készségére hagyatkozik, hogy szükség esetén atomfegyverek bevetésével torol meg egy esetleges keleti agressziót. Kezdetben sokan (közöttük olyan egymástól különböző személyiségek is, mint W. Churchill és Niels Bohr) úgy vélték, hogy Európában az alapvető egyensúly az amerikai atombombák, valamint az igen jelentős erőt képviselő hagyományos szovjet fegyverzet között áll fenn. Pontosan egy hónappal azután, hogy az amerikai szenátus ratifikálta az Észak-atlanti Szerződést, az 1949 augusztusában felrobbant első szovjet atombomba véget vetett az amerikai atommonopóliumnak. 1950-ben pedig a Korea elleni kommunista agresszió ismételten felhívta a szövetségesek figyelmét Európa védelmének problémakörére.

A negyvenes években előállított „primitív" atombombákat mindkét országban a fegyver- és hordozórendszerek fantasztikus mérvű elterjedése követte. Ennek következtében, a korábbihoz hasonlóan megosztott Európa mindkét részére, a térségen belül és kívül állomásoztatott atomrobbanófejek ezrei irányulnak. A szövetségen belül Franciaország és Nagy-Britannia is kifejlesztette saját termonukleáris atomütőerejét, amely igen jelentős az

Egyesült Államok kezdeti atomarzenáljához képest, elég csekély viszont a két szuperhatalom jelenlegi fegyvertárához viszonyítva. Doktrína doktrínát követett, beszéltek a „kiegyensúlyozott kollektív ütőerőről", a „tömeges (masszív) megtorlásról", a „kölcsönösen biztosított elpusztításról", és „rugalmas visszacsapásról" valamint a „rés nélküli védőhálóról". A doktrínák változása, legalábbis részben, annak volt a következménye, hogy nyugati részről időről időre másképp mérték fel a szovjet haderő ütőképességét. A doktrínák, mint a haderő struktúrájának megválasztása azt a célt szolgálták, hogy elrettentsenek egy szovjet agressziótól, és hozzájáruljanak a béke megőrzéséhez, meggyőző kapcsolatot teremtve egy esetleges — hagyományos vagy nukleáris — támadás és az Egyesült Államok stratégiai atomütőerejének bevetése között.

Minden doktrína szerves eleme volt az amerikaiak kinyilvánított készsége, hogy az Európában végrehajtandó agresszió elhárítására elsőként vessék be az atomfegyvert. Konkrét tervek is készültek az atomfegyverek esetleges elsőként való bevetésére. A katonai doktrínáknak ez az eleme azonban manapság felülvizsgálatra szorul. Növekednek hátrányai a szövetség összefogása szempontjából, egyre nagyobb fenyegetést jelent ez a világ biztonságára nézve, miközben elrettentő hatása egyre kisebb.

E politikai vonal akkor alakult ki, amikor az Egyesült Államok fölényben volt az atomfegyverzet területén. E fölény azonban régen a múlté, és nem is lehet már visszaszerezni. Churchill brit miniszterelnök és Eisenhower amerikai elnök már az ötvenes években felismerte, hogy az atomütőerő mindkét oldalon igen-igen nagymérvűvé vált, és egy atomháború rettenetes katasztrófával járna. A következő évtized fejleménye és tényei csak aláhúzták és megerősítették e megállapítás helyességét. Itt az ideje, hogy alaposan megvizsgáljuk az új politikára és új doktrínára való áttérés lehetőségének eszközeit és útjait, annak az elvnek az elfogadását, hogy atomfegyverek bevetésére csakis akkor kerülhet sor, ha előbb az agresszor használta őket.

Az eszkaláció kézbentartásának lehetetlensége

Nyilvánvaló a szövetség akkori nukleáris politikájában és gyakorlatában meglevő zűrzavar. A kormányok és képviselőik látszatra fenntartják az egyetértést, támogatják a NATO 1979 decemberében hozott kettős határozatát, amely szerint 572 új, közép-hatósugarú rakétát kell felállítani Európában, ha az 1971 novemberében kezdett szovjet—amerikai tárgyalások nem hoznak kielégítő eredményt a fegyverek korlátozásában. Az egység látszata mögött mindazonáltal heves viták folynak, mindenekelőtt azokban az országokban, amelyekben fel kellene állítani az új fegyvereket.

Nyugtalanítóan sokrétűek az utánfegyverkezés híveinek érvei. A legegyszerűbb és érzelmileg legmeggyőzőbb érv szerint az új fegyverek ellensúlyt képeznének az új szovjet SS—20 rakétákkal szemben. Meglehet, hogy Reagan elnök hatásos, de tárgyalási alapot nem képező javaslata első látásra azért tűnik olyan vonzónak, mert kilátásba helyezi új fegyverek telepítésének törlését arra az esetre, ha a szovjet fél leszerel minden SS—20 rakétát. Más hivatalos képviselők teljesen különböző érveket hoznak fel: olyan, új ütőképes amerikai fegyverek nélkül úgymond, amelyek Nyugat-Európából el tudják érni Oroszországot, az Egyesült Államok stratégiai fegyveres erői nem tudják tovább vállalni Nyugat-Európa védelmét. Az iménti érvelés szerint az új rakétákkal növelni kellene annak a valószínűségét, hogy egy európai háború a Szovjetunióra nézve is atomcsapásokkal járna, ami eleve elriasztaná az agresszort. Ennek az érvelésnek a logikája gyökeresen különbözik attól, amely az SS—20-as rakéták miatti aggodalmat helyezte előtérbe, s egyes stratégiai tervezők alig leplezett reményét juttatja kifejezésre, hogy Reagan javaslatait úgyis visszautasítja. Az egymástól olyannyira eltérő érvelés nagy kétségeket ébreszt a javasolt utánfegyverkezés tényleges célját illetően.

Hasonlóképp zavaró, hogy a probléma felmerülésének éve, 1977 óta súlyponteltolódás figyelhető meg a középhatósugarú rakéták kérdését feszegetők táborában. Akkoriban európai,

mindenekelőtt német részről hangzott el az igény, hogy a nagy hatósugarú stratégiai fegyverrendszerek egyensúlya mellett az interkontinentális méreteknél alacsonyabb szinten is meg kell teremteni az egyensúlyt. Az amerikai érdeklődés viszonylag lassan bontakozott ki, de mivel amerikai rakétákról volt szó, a terv kidolgozásában végső soron az amerikaiak vették át a vezető szerepet. A szovjeteknek is kapóra jött, hogy a figyelmet az amerikaiak szerepére összpontosíthatták. Hasonlóképpen ezt a célpontot szemelték ki maguknak az atomfegyver-mentesítésért közelmúltban kibontakozott mozgalom európai hívei is. Most Amerikában viszont vannak olyan hangok is (még kormánykörökben is), amelyek szerint az új rakéták telepítésének elfogadása próbaköve lesz az európai szövetségesek hűségének. Egyes európaiak eközben remélik — noha nyilvánosan az 1979-es kettős határozatok mindkét oldalát támogatják —, hogy sohasem jön el a rakétatelepítés napja. Ha már az is heves vita tárgya a szövetségesek között, ki tette a rakétatelepítésre vonatkozó javaslatokat — „Ti kezdtétek!" —, látható, hogy nagyon hiányos az összhang.

Még nagyobb zavart okoz mind Carternél, mind Reagannél az úgynevezett neutronbomba, az a fegyver, amely a szovjet páncélosok fenyegetését lenne hivatott semlegesíteni. Az amerikai katonai tervezőknek, akik az atomfegyverek korai bevetésének doktrínáját képviselik, természetesen a jelenlegieknél „korszerűbb" fegyverekre van szükségük. Közismert, hogy az Európában levő több ezer elavult, rövid hatósugarú atomfegyver immár aligha lenne hatékonyan bevethető. Sok európai jelenleg — helytelenül — azon a nézeten van, hogy az amerikaiak „korlátozott" háborúra készülnek fel az európai hadszíntéren. Emellett sem az atomkonstruktőrök, sem az általuk meggyőzött Pentagon tisztviselők, úgy tűnik, nem értik meg, milyen irtózatot kelt a „felfokozott sugárzású" bomba kiváltotta emberölés.

Az utóbbi időben kialakult rossz hangulatnak mélyebb oka is van. Abban gyökerezik, hogy az alapvetően egyensúlyban levő szovjet és NATO atomfegyverrendszerek mindenütt felerősítették a bármilyen atomháborútól való félelmet. E fegyverekből mindkét oldalon meglevő túltelítettség minden korábbinál nehezebbé teszi a bevetésükre vonatkozó ésszerű tervek elkészítését.

Ez a probléma egyáltalán nem új, de ma élesebben vetődik fel, mint korábban bármikor. Már az ötvenes években (amelyek így visszapillantva, olykor úgy tűnnek — tévesen — mint a könnyű amerikai fölény évei) az európaiak és nem is kevés amerikai irtózattal vette tudomásul a taktikai atomfegyverek bevetésének lehetőségét. E fegyverek bevetésére vonatkozó tervek szigorúan titkosak voltak, s csak feltételezések formájában léteztek. A szövetség összetartását az óvta meg, hogy a közvélemény nem ismerte az esetleges atomháború forgatókönyvét, s nem vitatta őket makacsul és nyilvánosan, mint manapság. A hatvanas években hosszadalmas és sok energiát felemésztő erőfeszítések történtek az európai színtérre korlátozódó atomfegyverek problémájának feltárására, de kiderült, hogy nem lehetett egyetértésre jutni az új ütőerő jellegét és a bevetésre vonatkozó terveket illetően. A multilaterális atomütőerő megteremtésére vonatkozó javaslatot végül az követte, hogy az amerikaiak a NATO rendelkezésére bocsátották Polaris tengeralattjáróikat és Brüsszelben a szövetségesek bevonásával nukleáris tervező csoportot állítottak fel. Sokkal többet nem értek el. Mindkét említett évtizedben a NATO-t sokkal inkább a kölcsönös politikai bizalom tartotta össze, mintsem az atomhadviselésre vonatkozó valószínű tervek.

Noha a korai hetvenes évek az enyhülés üdvözölt, de túlbecsült korszakát hozták, az öncsalásnak lassan vége szakadt. Már a Nixon-kormány is felvetette, igaz, inkább csak csendesen, az amerikai nukleáris elrettentő hatalom meggyőző voltának kérdését. Később, 1979-ben, egy nem hivatalos konferencián Brüsszelben részletesebben is elemezte a problémát Henry Kissinger. Ford és Carter elnöksége idején új tényezők járultak hozzá az új doktrína kialakulásához és az új fegyverkezési intézkedésekhez, de minden hivatalos nyilatkozat, olyan gondosan és árnyaltan, ahogyan csak

lehetett, csak az európai aggodalmakat helyezte előtérbe. Mindkét kormány célul tűzte ki az elrettentő erő fejlesztését, de ez csak az atomháborútól való félelmet erősítette, sőt azt az aggodalmat, hogy az amerikaiak talán elsőként kezdeményezik a nukleáris összecsapást. A korlátozott európai atomháború elméletével rokonszenvezők úgy vélték, hogy ésszerű álláspontot képviselnek és hozzájárulnak az USA szavahihetőségének erősítéséhez, de Európában pontosan az ellenkezőjét érték el.

Ennek ellenére sem volt helytelen ezeknek a kérdéseknek a feszegetése. Olyan kérdésekről van szó, amelyeket az ötvenes és a hatvanas években jóformán agyonhallgattak, de a nyolcvanas években immár nem tartható ez a helyzet. A probléma nem a kérdésfeltevésekben rejlik, hanem a reá adott válasz módjában.

Immár el kell ismerni: mind ez ideig senkinek sem sikerült meggyőző érveket felhozni annak alátámasztására, hogy az atomfegyverek bevetése, történjék az bármilyen korlátozott mértékben is, teljes bizonyossággal lokalizálható. Minden komoly elemzés, minden katonai gyakorlat az utóbbi több mint 25 évben arra utal, hogy az atomfegyvereknek még a legkorlátozottabb mérvű bevetése is óriási károkat okozna emberéletben és tulajdonban, a polgári lakosság körében. Senkinek sem szabad abban a feltevésben bíznia, hogy az atomfegyverek ilyen jellegű bevetése nem terjedne tovább, nem vezetne még pusztítóbb csapásokra. Atomfegyverek bevetése Európában, akár a NATO által, akár ellene, felidézi annak az igen komoly, kivédhetetlen kockázatát, hogy a helyzet általános atomháborúvá fajuljon, amely mindenki számára csak pusztulást okozna, és amelynek nem lenne győztese.

Az általános atomháború világméretű katasztrófáját csak egyetlen módon lehet elkerülni, úgy, hogy atomfegyverek semmilyen konfliktusban sem kerülhetnek bevetésre. Ennek a követelménynek a leghatározottabb legszigorúbb betartása az egész emberiség érdeke. Visszatekintve, valóban meglepő, hogy az Egyesült Államok nem ismerte fel már korábban ezt a realitást. A legkomolyabb kétségeket ébreszti az a politika, amely az atomfegyverek elsőként való bevetésének hatékonyságát mérlegeli, bárhol történjék is e fegyverek használata, amikor az atomfegyverek mégoly korlátozott bevetése is rettenetes következményekkel járhat, amikor képtelenség szavatolni, hogy mindkét fél tartózkodjon a konfliktus eszkalációjától. Ezért úgy tűnik, épp itt az ideje, hogy mérlegeljük: milyen lehetőségei és követelményei, milyen nehézségei és előnyei vannak egy politikai vonalnak, amely lemond az atomfegyverek elsőként való használatáról.

Az NSZK sajátos helyzete

Annak, aki vitára bocsátja az atomfegyverek elsőkénti bevetéséről való lemondás kérdését, mindenekelőtt meg kell vizsgálnia, miképpen befolyásolná e javaslat a NATO elrettentő funkcióját a szervezet középső frontszakaszán. Az atomfegyverek elsőként való bevetésével kapcsolatos, igen komoly kételyeket félretéve, nem szabad elfelejteni, hogy az amerikaiak nagyon alapos okkal feszítették az atomernyőt a NATO fölé. Az Atlanti Szövetség 5. cikkelye olyan értelmezést nyert, miszerint az amerikaiak nukleáris biztosítékot is adtak abban az időben, amikor a szovjet részről csak a konvencionális támadás veszélye fenyegetett. Ebből értelemszerűen következik, hogy az Egyesült Államok elsőként használt volna atomfegyvert. Az atomgarancia tartalmi módosítása, figyelembe véve a szövetség megállapítása óta történteket, alapvetően új feltételek elé állítaná a NATO-t. Ezért mindenfajta változtatás előtt gondosan át kell gondolnia a lehetséges következményeket.

Elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy a változások hogyan befolyásolnák az NSZK helyzetét. Az amerikaiak túl könnyen megfeledkeznek arról (amit a nyugatnémetek sohasem felejthetnek el), hogy az NSZK polgárai három szempontból is kényes helyzetben vannak: a nagy demokratikus ipari államok közé tartozó NSZK-nak nincsenek atomfegyverei, hosszú határa van a szovjet birodalommal, továbbá az NSZK a középső frontszakaszon kirobbanó konfliktusokban feltétlenül az első számú csatatér lenne.

Ezek a feltételek megváltoztathatatlanok, és együttesen óriási tehertételt jelentenek.

Azzal, hogy az NSZK egyértelműen lemondott a semlegességi politikáról, szükségszerűen az Egyesült Államok nukleáris védelme alá helyezte magát. Az amerikaiaknak el kell ismerniük, hogy nem pusztán szívességet tesznek német barátaiknak, hanem a lehetőségekhez képest a legjobb megoldását adják egy közös problémának. Mindkét ország úgy véli, hogy az NSZK védelemre szorul, mindkét részről azt gondolják, hogy mindenfajta nukleáris garancia létfontosságú, úgy vélik, hogy kizárólag az Egyesült Államok képes a békét megőrző elrettentésre meggyőző garanciákat kínálni.

Könnyen belátható a nyugatnémet helyzet egyedi jellege a Franciaországgal és Nagy-Britanniával való összehasonlítás esetén. E két országot és a szovjet hadsereget földrajzi távolság választja el egymástól, sőt az egyik esetben még egy tengerrész is. Mindkét ország atomfegyverek birtokosa. E fegyverek bizonyos mértékig növelik ugyan a szövetség kollektív ütőerejét, fő céljuk azonban a nemzeti különállás még meglevő maradványainak védelme, amelyet kormányaik különféle alkalmakból és módokon kifejezésre juttattak. Mindez az NSZK-tól eltérő helyzetbe hozza Nagy-Britanniát és Franciaországot. E két ország helyzete eltér az USA-étól is, annyiban, hogy egyetlen más ország sem kényszerül szükség esetén az atomfegyvereket az önvédelemtől eltérő célra bevetni.

Az NSZK-t és az Egyesült Államokat összefűző nukleáris kapcsolat rendkívül indokolttá teszi ennek a viszonynak az igen gondos meghatározását. Ritkán fordul elő, hogy egy nagyobb ország a túlélést biztosító ütőerő tekintetében olyannyira függene egy másiktól. Példa nélkül való, hogy egy ország, legyen bármilyen hatalmas, egy másik állam védelmében olyan fellépésre kötelezte el magát, amely saját atomkatasztrófájának a veszélyét is jelenti. Az első atomcsapásról való lemondás nem jelentené, nem jelentheti ennek a rendkívüli biztosítéknak a visszavonását, csak átfogalmazását. Az USA-nak továbbra is készen kell

Az MX-rakéta egyik prototípusa

állnia az NSZK elleni esetleges atomtámadás amerikai atomfegyverekkel való megtorlására. Ez a kötelezettség már önmagában is elég jelentős lenne annak a ténynek az igen határozott kidomborításához, hogy a lemondás semmi esetre sem jelenti a német szövetséges magárahagyását.

A kérdés megoldásába a németeket nemcsak földrajzi helyzetük, nem is egyszerűen az amerikai atomstratégiától való függésük miatt kell bevonni. A nyugatnémetek bebizonyították a béke, a kollektív védelem, a belpolitikai mérséklet melletti szilárd elkötelezettségüket. Javaslatainknak ezért is figyelembe kell venni a nyugatnémetek alapvető szükségleteit. Fel kell tételezni, hogy a németek, mint mindnyájan, mindenekelőtt azt akarják, hogy sehol se legyen semmilyen háború, de azt is szükségesnek tartják, hogy a békét fegyveres erővel is meg-

védjék, amely számukra nemcsak a nukleáris eszkaláció veszedelmes lehetőségét jelenti.

A hagyományos fegyverzet alternatívája az atomfegyverek elsőként való használatával szemben

Ha azon az álláspontón vagyunk, hogy az elemzés végkövetkeztetése annak szorgalmazása, hogy határozottan mondjanak le az atomfegyver elsőként való használatáról, rá kell mutatni, hogy egy ilyen politikának a szövetség konvencionális ütőerejébe vetett nagyobb bizalomra kell támaszkodnia. Ez elsősorban a középső frontszakaszon állomásozó, valamint a megerősítésükre gyorsan bevethető egységekre vonatkozik. Bizonyosnak tűnik, hogy a szövetséghez tartozó országok közösen képesek megfelelő haderő felállítására, reális költségvetési keretek között. Teljesen más kérdés, hogy megvan-e ehhez a szükséges politikai akarat. A szövetség történetének eddigi tapasztalatai vegyesek. Az 1952-es lisszaboni közlemény közzététele óta eltelt harminc évben a NATO hagyományos ütőereje jelentős mértékben fejlődött, de ismételten előfordult, hogy a kitűzött célokat nem sikerült elérni.

A NATO kollektív ütőerejének több mint 90 százalékát biztosító négy ország, amely a szövetség középső frontszakaszán állomásozó csapatoknál még ennél nagyobb arányban van képviselve, saját megoldatlan politikai problémáival küszködik, amelyek kritikus módon befolyásolhatják a konvencionális elriasztáshoz való hozzájárulásukat. Fel lehet például tenni a kérdést, milyen szerepet szán Nagy-Britannia a Rajnai Brit Hadseregnek, hogy Franciaország milyen mértékben hajlandó a NATO-nak alárendelni NSZK-ban állomásozó csapatait, hogy a szövetségesek a nyugatnémet csapatok relatív ütőerejének mely fokát tartják még elfogadhatónak (az NSZK pedig kívánatosnak), hogy az amerikaiak tartósan fedezni tudják-e hivatásos katonai egységekből, valamint a tartalékosokból a szükséges katonai létszámot? Ilyen és sok más hasonló kérdést kell mérlegelni és megválaszolni, mielőtt felelősséggel le lehet mondani az atomfegyverek elsőként való bevetésének politikájáról.

Azt is meg kellene vizsgálni, hogy az atomfegyverek korai bevetésének koncepciója alkalmasint milyen mélyen gyökerezik a fegyveres erők felépítésében, taktikájában és az általános katonai gondolkodási kategóriákban. Ha ez a mély összefüggés fennáll, a jelenlegi körülmények között veszélyes szakadék tátong a valóságos cselekvési lehetőségek, valamint a politikai vezetés által válságos időkben kívánatosnak tartott mozgásszabadság között. Megfordítva, azt is meg kellene vizsgálni, milyen követelményeket támasztana ebben az összefüggésben az atomfegyver használatáról való lemondás politikája. Több mint valószínű, hogy a szövetséges fegyveres erőket jobban fel lehetne használni a válságok leküzdésére, az általános elrettentésre és az atomháború mindannyiunk számára létfontosságú kiküszöbölésére, ha a szövetség katonai vezetői előbb megtanulnának ezekben a hagyományos kategóriákban gondolkodni és cselekedni.

Nem szabad senkinek sem lebecsülnie, milyen nehézségekkel járna, milyen nagy horderejű lenne, ha az első atomcsapásról való lemondással kapcsolatban meg kellene változtatni a katonai gondolkodást is. A katonai vezetők ugyan nagyon is tudatában vannak az atomfegyverek kölcsönös bevetéséből adódó rettenetes veszélyeknek, erősen hat rájuk ugyanakkor az a hagyományos katonai gondolkodásmód, amely szerint a legnagyobb bűn nem bizonyos fegyverek használata, hanem az agresszív hadicselekmény. Ezért eleinte sok tiszt semmiképpen sem fog lelkesedni egy olyan hivatalosan is megfogalmazott politikáért, amely korlátozza egy — látszólag — a háborút eldöntő hatású fegyver használatát. Az atomfegyverek elsőkénti bevetéséről való lemondás politikája mellett felhozott elvi érveket szigorúan katonai kategóriákban is meg lehet fogalmazni: lemondás hiján ugyanis tűrhetetlen mértékben kockáztatnák éppen azoknak a nemzeteknek a létét, amelyeknek védelmére a fegyveres erők hivatottak. A szövetséges országok tisztjei minden bizonnyal komolyan mérlegelik ezt az érvet, noha sokan közülük eleinte nem értenek majd egyet vele. Emellett kétségtelenül azzal is kell számolni, hogy

a kormányok által képviselt és a népek által támogatott politikát lojálisan el fogják fogadni, mint ahogy a jelenleg érvényes irányelveket is elfogadták, amelyek szerint az atomfegyverek bevetése, még akkor is, ha nukleáris támadás megtorlását célozza, az államfő kifejezett hozzájárulásától függ.

Már most is meg lehet jósolni, milyen sajátos hatása lenne, ha a szövetség lemondana az atomfegyverek elsőkénti használatáról: újból időszerűvé tenné az Európában állomásozó hagyományos haderő fenntartásához és korszerűsítéséhez való külön amerikai hozzájárulás témáját. Az elsőként való bevetésről való lemondás politikájával kapcsolatos fő probléma az, hogy az Európában és különösképp az NSZK-ban esetleg úgy értelmeznék: csökkent az amerikaiak érdeklődése a NATO, az átfogó és hatékony elrettentés iránt. Mi pontosan az ellenkezőjét állítjuk: egy ilyen politika minden lehetséges változat közül a legmegfelelőbb arra, hogy biztosítsa a szövetség összetartását és hatékonyságát. Az Egyesült Államok és az NSZK között mindazonáltal olyan a lélektani kapcsolat, hogy a németek az első atomcsapásról való elvi amerikai lemondási szándékot csak akkor nem fogadják a szövetségre nézve bomlasztó bizalmatlansággal, ha az amerikaiak elfogadják, hogy a konvencionális haderő ez esetben szükségessé váló bővítésére irányuló erőfeszítésekből ők is megfelelő módon kiveszik a részüket.

Hibás lenne eleve abból kiindulni, hogy az új fegyverkezési erőfeszítések óriási anyagi ráfordítást igényelnének. Sokrétű problémáról van szó, amelyet tovább bonyolít, hogy a technológia és a politika állandó változásban van. A nagypontosságú irányított fegyverek fejlesztése műszaki oldalról, a Varsói Szerződés katonai szilárdságának érzékelhető gyengülése politikai oldalról csak példázza ezeket a nyugati szövetség számára kedvező változásokat. Egyébként sokéves tendencia a hagyományos szovjet katonai ütőerő túlbecsülése, és annak a ténynek a lebecsülése, hogy a szovjetek nagyon is tudatában vannak a NATO elleni bármilyen agresszió óriási költségeinek és kockázatainak.

Senki, de senki sem tudja, milyen fegyverkezési erőfeszítésekre lenne szükség. A hivatalos és magánelemzéseknél használt mértékek statisztikai jellegűek és hiányosak. A teljesítmény mérésének különösen önkényes, noha nyilvánvalóan kényelmes módja a fegyverkezési kiadások nagyságának összevetése. A döntő azonban nem a költségvetési kényszer, hanem a politikai akarat. A nukleáris vagy konvencionális fenyegetéssel szemben elért nagyobb fokú biztonság olyan előnyös, hogy a szövetség tagjai számára még akkor is a legolcsóbb az eddigi megoldási javaslatok közül, ha körültekintő elemzés kiderítené, hogy a szükséges konvencionális katonai ütőerő fejlesztése több kiadást igényel, mint az utóbbi években a katonai kiadások reálnövekedésére közös célként megszabott évi 3 százalék.

Semmi ok sincs azonban az igen költséges, pánikszerű felfegyverzésre. A szövetségesek által vett irány fontosabb a fegyverkezési erőfeszítések üteménél. Bizonyos időbe kerül egy olyan politika határozott elfogadása, amely kimondja az első atomcsapásról való lemondás elvét. Jelenleg az a fontos, hogy megerősödjön e politika híveinek tábora.

Az atomerő bevetésének árnyaltabb koncepciói?

Az első atomcsapásról való lemondás elvét abban a tekintetben is gondosan tanulmányozni kell, mennyire helytállóak a NATO jelenlegi tervei az atomfegyverek szelektív és korlátozott bevetésére. Az atomháború kidolgozott számos forgatókönyve teljesen értelmetlen, mindazonáltal el kell ismerni, hogy óvatos, mértéktartó magas rangú katonatisztek is jogosnak tartják a kérdést: milyen alternatívákat javasoljanak a polgári elöljáróiknak a kapituláció elkerülésére, ha egy átfogó szovjet támadás, konvencionális erőkkel, az összeomlás közvetlen közelébe sodorná a szövetséget. Ennek a veszélynek az elhárítására születtek tervek csekély számú atomfegyver harctéri bevetéséről, amivel esetleg elejét lehetne venni az ebből a sajátos helyzetből következő katasztrófának. Nehezen belátható, ho-

gyan lehetne végrehajtani egy ilyen akciót a gyors és katasztrofális hatású eszkaláció veszélyének előidézése nélkül. Másrészről helyénvaló követelmény, hogy az első atomcsapásról való lemondás politikájának olyan erős hagyományos fegyverzetre kell támaszkodnia, hogy az effajta terveknek még a készítése is feleslegessé váljon.

Ebből a szempontból hasznos lenne annak az alaposabb átgondolása, van-e egyáltalán harmadik lehetőség az első atomcsapásról való lemondás elve, illetve az eddigi uralkodó koncepció mellett. Lehetséges alternatíva az „atomfegyverek idő előtti elsőkénti bevetéséről való lemondás", ez a politika nyitva hagyná a korlátozott nukleáris csapás lehetőségét a végleges, megsemmisítő konvencionális vereség megelőzésére. Feltételezhető, hogy amennyiben lemondanának az atomerő azonnali használatáról és ehelyett nagyobb hangsúlyt helyeznének a hagyományos ütőerőre, ez hozzájárulna a jelenlegi szorongásos állapot oldásához.

Különösen nagy értéke lenne másrészt egy világos, egyszerű álláspontnak, mindenekelőtt abban a tekintetben, ahogy ez ránk, amerikaiakra, valamint szövetségeseinkre hatna. A probléma mindig a kivételekből adódik, amelyek könnyen szabállyá válhatnak. Ezért sokkal helyénvalóbbnak tűnik, ha a hivatalos politika még a korlátozott nukleáris csapás önmérséklő megoldásának elvét is elveti, még egy közvetlenül fenyegető konvencionális háborúban elszenvedett vereség lehetősége esetére is. A NATO-nak jelenleg nem a nukleáris megoldások finomítására van szüksége, hanem annak a határozott eldöntésére, hogy mindaddig tartózkodik bármilyen nukleáris megoldástól, amíg a másik fél azt elkerüli.

Az átértékelés szükségessége

Kinek kellene végrehajtani a politika fentebb vázolt átértékelését? A jelenlegi amerikai kormányzat mind ez ideig kevés érdeklődést mutatott az ilyen természetű kérdések iránt. Egyes washingtoni körök látszólagos közömbössége az atomveszéllyel szemben, ugyancsak hozzájárulhatott a közelmúltban Európában feléledt nyugtalansághoz. Mi négyen olyan kormányokban teljesítettünk szolgálatot, amelyek felülvizsgálták az atomfegyverekkel kapcsolatos kezdeti álláspontjukat. James Byrnes rájött a nemzetközi ellenőrzés fontosságára: John Foster Dulles valamelyest enyhített a masszív megtorlásról kezdetben képviselt nézetein: Dwight Eisenhower végül az atomkísérletek betiltására irányuló törekvések mellé állt, holott kezdetben veszélyesnek tartotta a tilalmat, John F. Kennedy kormánya (amelyben az írás mind a négy szerzője részt vett) megváltoztatta a „megtervezett cél" kezdetben képviselt doktrínáját: Lyndon Johnson elállt a multilaterális atomütőerő tervének szorgalmazásától, amikor felismerte, hogy a terv sokkal több gondot okoz, mint amennyit egyáltalán megér: Richard Nixon pedig késznek mutatkozott a rakétaelhárító rakéták átfogó korlátozására, holott kezdetben elkerülhetetlennek tartotta a rakéták tömeges telepítését. A Ford- és a Carter-kormány is változtatott álláspontján. Reagan elnök pedig máris módosított a jelenlegi lefegyverzési tárgyalások hasznosságáról vallott nézetein, noha még mindig az általános feszültség jellemzi Moszkva és Washington viszonyát. Egyetlen kormány sem határozhat meg e rendkívül kényes kérdésekben megmásíthatatlan álláspontot, egyetlen kormánynak sem szabad minden áron a kezdeti állásponthoz ragaszkodnia.

A kérdést nemcsak a kormányoknak kell megvizsgálniuk. Már rég elmúlt az az idő, amikor a közvélemény borzongása és a kormányok titkolódzása az atomfegyverek tekintetében követett politika meghatározását a végrehajtó hatalom legszűkebb köreinek a feladatává tette. Az első atomcsapásról való lemondás politikája által felvetett kérdésekben természetesen a kormányoknak kell dönteniük, de a problémákat a nyilvánosság is megvitatja, sőt meg is kell őket vitatnia. Az utóbbi hónapokban az Atlanti-óceán mindkét partján tekintélyes magánszemélyiségek szálltak sikra a konvencionális fegyverzetek megerősítése mellett. Ha olyan személyiségek, mint Christoph Bertram, Lord Carver tábornagy, Noel Gayler tengernagy, Michael Howard professzor, Henry

Kissinger, François de Rose, Theo Sommer és Maxwell Taylor tábornok — hogy csak néhány nevet említsünk — támogatják a konvencionális katonai erő megerősítésének gondolatát, indokolt a következtetés, hogy érvelésünk, legalábbis általános irányaiban, nem esik távol a NATO-politikával kapcsolatos alapirányzattól. Valóban vannak jelei annak, hogy a kormányok is a legnagyobb figyelmet szentelik a konvencionális katonai erő megerősítésének.

Mind magán, mind kormányzati szinten újszerű megvilágításban, átfogóan és gondosan meg kellene vizsgálni egy olyan, az egész NATO-ra kiterjedő politikai döntés követelményeit és hasznát, hogy a szervezet addig nem vet be atomfegyvereket, amíg a másik fél sem teszi ezt. Feltételezésünk, amelyről nem állítjuk, hogy máris bebizonyosodott, az, hogy az átfogó és teljes vizsgálat nyomán kiderülne: e politika előnyei messze túlnőnek hátrányain. Ez hozzásegítheti a szövetség kormányait és népeit, hogy a kívánt lépések végrehajtásához meglegyen a kellő politikai akarat. Ebből a szempontból vázlatosan ismertetni szeretnénk az említett változásoktól várható előnyöket.

A lemondás katonai tényezői

A lemondás az elsőként való bevetésről mindenekelőtt a későbbiekben továbbra is szükséges nukleáris elrettentő erő szempontjából hozna előnyöket. Amennyiben az Egyesült Államok megszabadul attól a tehertételtől, hogy valószínű terveket készítsen az atomerő elsőként való bevetésére, egyszersmind megszabadul azoktól a bonyolult elmélkedésektől is, amelyek azokra az állításokra vezettek, hogy minden lehetséges új atompotenciál célja vagy az eszkaláció kordában tartása, vagy pedig egy atomháború „megnyerése" minden szinten. Amennyiben az Egyesült Államok lemond az atomfegyverek elsőként való használatáról, számos olyan fegyverre van szüksége, amelyből már amúgy is túl sok van birtokában. Olyan fegyverekre, amelyekkel megtorolhat bármely szovjet atomtámadást, amelyek nyilvánvalóvá teszik a Szovjetunió számára, hogy az Egyesült Államokhoz hasonlóan neki is le kell mondania az atomfegyverek elsőkénti használatáról. A szovjet kormány nagyon is tudatában van az atomfegyverek bevetéséből adódó rettenetes veszélynek, és sem most, sem a belátható jövőben nem lehet szovjet „túlsúlyról" beszélni, amely Moszkvában bárkit is az atomkaland tévútjára vezetne. (Négyünk közül egyáltalán senkit sem győzött meg az az utóbbi években hallható érvelés, hogy a Szovjetunió valamikor is jogosan számíthatna arra, hogy bármilyen haszna lenne egy olyan őrült vállalkozásból, mint a szárazföldön állomásozó amerikai stratégiai rakéták elleni átfogó támadás.)

Ha helytálló az a megállapítás, hogy a NATO-nak nukleáris téren kizárólag az ellene intézett támadást megfelelőképpen túlélő, sokrétű, a visszacsapás lehetőségét biztosító katonai erőre van szüksége, a feltételezettnél szerényebb mértékben kell korszerűsíteni a legfontosabb atomfegyver-rendszereket. Mindenekelőtt figyelmen kívül hagyhatjuk azt az álláspontot, hogy a szovjet rakétairányítók minden, kormányuktól megkapott fegyverzetével szemben nekünk hasonló fegyvereket kell felállítanunk. Egyáltalán, kétséges, hogy szükséges vagy kívánatos lenne-e az új katonapolitikai vonal érvényesülése esetén a neutronfegyverek bevezetése. Az atomprogramok visszafogása révén felszabaduló összegekből finanszírozhatnánk a NATO konvencionális haderejének fejlesztéséhez való amerikai hozzájárulást.

Fontos, hogy elkerüljük a félreértéseket. A nyolcvanas évek feltételei között, amennyiben mindkét részről nem alakul ki egyetértés az atomütőerő igen számottevő csökkentését illetően, bizonyos, hogy a nukleáris elrettentéshez kiterjedt, jellegében különböző, a túlélésre képes atomfegyverzetekre lesz szükség. Nem arról van szó, hogy az Egyesült Államok egyoldalúan, „minimális", egy-két tucat vagy néhány száz rakétahordozóra korlátozza fegyverzetét, hanem sokkal inkább arról, hogy az atomfegyverek elsőként való bevetésének nyomásától megszabadulva kiderülne: a követelmények jóval kisebbek, mint ezt jelenleg széles körben feltételezik.

A lemondás az atomfegyverek elsőként való használatáról jócskán lecsil-

lapíthatná azokat a félelmeket is, amelyek nagyrészt az atomleszerelés iránti megújult érdeklődés mögött húzódnak meg az Egyesült Államokban és Európában. Az atomleszerelésért küzdők egyik-másik javaslata pillanatnyilag nem tűnik megvalósíthatónak. Így vannak olyanok, akik indítványozzák, hogy „egész" Európa, Portugáliától Lengyelországig legyen atomfegyvermentes övezet. Minden valószínűség szerint nem egészen veszik számításba, hogy több ezer nagyhatósugarú fegyver a Szovjetunió belsejéből még mindig elérheti Nyugat-Európát. Az atomfegyverek elsőkénti használatáról való lemondás elve, az új NATO-atomfegyverrendszerek iránti követelmények ebből következő csökkentése révén, lehetővé tenné a különféle okokkal magyarázható félelmek számottevő mérséklését. Természetesen egy ilyen politika semlegesíthetné azokat az Európában hallható és nagyon hatásos állításokat, amelyek szerint a közép-hatósugarú atomfegyverek korszerűsítésére vonatkozó tervek az amerikaiak reményét tükrözik, hogy Európára korlátozott atomháborút vívhatnak. Nyitott kérdés, hogy az új politikai vonal érvényesülése esetén szükség lenne-e a korszerűsítésre vagy sem. A kérdést annak mérlegelése alapján kellene eldönteni (mint jelenleg is), milyen nagy és sokrétű a most rendelkezésre álló amerikai katonai erő, mindenekelőtt Európában, és mire lehet számítani a jövőben.

Az első atomcsapás elvének elvetése csökkenti a konvencionális támadás lehetőségét Európában. Ennek a veszélye egyébként sohasem volt akkora, mint ezt a pusztulás prófétái állították. E veszélyt elsősorban arra a lehetőségre vezették vissza, hogy a szovjet vezetők esetleg úgy gondolják, hogy gyors és korlátozott sikert érhetnek el, látva, hogy a közös védelem, vagy a válaszcsapás lehetősége áll fenn. Ez a kísértés azonban az utóbbi húsz évben jóval kisebb lett azáltal, hogy a szövetség is kiépítette konvencionális erőit, s még tovább csökkenne, ha a NATO, az új katonapolitikai vonal esetén átcsoportosítaná fegyverkezési kiadásait, ami ekkor lehetséges, sőt szükséges is lenne. Annak a veszélye, hogy egy kalandorságra hajló szovjet vezető a konvencionális fegyverekkel való agresszió rettenetes kockázatát vállalja, a múltban nagyobb volt, mint manapság, és ma nagyobb mint akkor lenne, ha a konvencionális védelemmel körülbástyáznák az atomfegyverek elsőként való bevetésének elvetésével kapcsolatos politikát.

A lemondás politikai tényezői

Katonapolitikai problémát tárgyaltunk, de érdekeink egyszersmind tisztán politikai jellegűek is. A NATO jelenlegi katonai helyzetében a közvetlen, fő veszély nem az, hogy kiterjedt, konvencionális, vagy atomháború tör ki. Elég erősnek tűnik az elrettentés egyensúlya és a mindkét részről tapasztalható körültekintés egy ilyen katasztrófa megakadályozására, legalábbis addig, ameddig nem adódnak igen mélyreható, politikailag destabilizáló változások, amelyek miatt az egyik, vagy másik fél pánikba esik vagy kalandortettekre ragadtatja magát. Az a tény azonban, hogy túlzottan az atomfegyvereken van a hangsúly, hosszabb távon előidézhet ilyen változásokat. Az utóbbi évek tapasztalatai megmutatták, hogy az atomfegyverek szerepéről vallott eltérő álláspontok a NATO-n belül kölcsönös, destruktív vádaskodásokra vezethetnek, és amennyiben az eltérő vélemények keltette nézeteltérések más ügyek, így Lengyelország vagy a Közel-Kelet miatt tovább fokozódnak, nyilvánvaló a szövetségesek közötti konfliktusok lehetősége.

A NATO összeforrottsága, különösen a feszültséggel terhes időkben, legalább olyan fontos, mint a biztos elriasztás megkövetelte katonai erő. Sőt, a politikai követelmény, ha egyáltalán rangsorolni lehet, még elsőbbséget is élvez. A szovjet vezetők készségesen közreműködnének abban, hogy a szövetség a teljes zűrzavar állapotába kerüljön. Ezt a lehetőséget jóval szívesebben vennék, mint a nyílt konfliktus jelentette kiszámíthatatlan kockázatokat. Ezzel szemben, ha a szövetségen belül ismét egységes lenne a követendő katonapolitika megítélése, és ha ebben a politikában a népek és a kormányok is hisznek, erősödne az elrettentésre irányuló politikai akarat

és az elrettentés szavahihetősége. Számos bonyolult probléma természetesen fennmaradna, de a félelem és a bizalmatlanság csökkenne, márpedig ezek a közvetlen ellenségek.

Van egy olyan realitás, amely fennmarad abban az esetben is, ha a NATO határozottan kinyilvánítja, hogy elsőként nem használ atomfegyvert. Ha a NATO atomhatalmai, a többi szövetséges támogatását élvezve, egyetértésre jutnának az elsőként való atomfegyver-használat elvetésében, ha ezt a döntést megpecsételné a nyugati atomhatalmak és a Szovjetunió közös nyilatkozata, ez esetben sem lehetne egyik fél sem teljesen biztos benne, hogy egy kiterjedt konvencionális háború esetén nem kerülnének bevetésre atomfegyverek is. Mi a szovjet magatartásban nem bízunk, de el kell ismerni, hogy a szovjet vezetés hasonlóképpen viselteti irántunk. Amíg léteznek atomfegyverek, mindig is fennmarad bevetésük lehetősége.

E megkerülhetetlen realitás ellenére sem veszít értékéből az a politika, amely tartózkodik az atomfegyverek elsőként való bevetésétől. Nagy előnye mindenekelőtt abban rejlik, hogy hozzájárulna a nyugati szövetség belső egységének helyreállításához. Népeink és kormányaink számára sokkalta jobb a tényleges, konvencionális egyensúly állapota és a túlélésre, viszontcsapásra képes atomfegyverzet fenntartása, mélyebb értelemben pedig civilizáltabb ez, mint egy olyan politikai vonal, amely arra kényszerít bennünket, hogy komolyan mérlegeljük a „korlátozott" atomháború lehetőségét, amely riasztó és egyszersmind nem is meggyőző erejű.

Jó okkal lehet feltételezni, hogy az új katonapolitikai vonal javítaná kapcsolatainkat a Szovjetunióval. A szovjet kormány ismételten felajánlotta, kész közös nyilatkozatot tenni a Nyugattal egy ilyen politikai követelésről. Még akkor is, ha csak korlátozott az ilyesfajta nyilatkozatok megbízhatósága, hibás lenne alábecsülni, ha mindkét részről kinyilvánítanák ezt a politikát. Az első atomcsapásról való lemondás óriási felelősséggel terhelné azokat, akik később megszegnék ezt az elvet. A kölcsönösen vállalt kötelezettség mindkét részről növelné a

(People's World)

hirtelen atomcsapás költségeit és kockázatát, és ennek megfelelően csökkentené az atomfegyverek bevetésével való leplezetlen, vagy leplezett fenyegetés politikai hatását.

Az új katonapolitikai vonal ahhoz is hozzájárulna, hogy szabaddá váljék az út az atomfegyverek kétoldali jelentős csökkentése előtt. Az atomkorszak évtizedei megmutatták, milyen nehéz olyan megállapodásokat kötni, amelyek valóban korlátozzák ezeket a fegyvereket, és senki sem állíthatja teljes biztonsággal, hogy az e téren tett lépések bármelyike komoly változást hozott volna. Mint ahogy számunkra az első atomcsapásról való lemondás politikája csökkentené az új atomfegyverek tömeges bevetésére vonatkozó kényszert, erősítené a Szovjetunióra nehezedő nemzetközi nyomást, hogy hasonlóképp tartózkodóbbá váljon. E tekintetben nem szabad túlzásokba esni, és a szovjet fegyverkezési politikát, időbeli eltolódással, az amerikai hajszálpontos tükörképének tekinteni. A Szovjetunióban is hasonló kapcsolat áll fenn azonban a szavak és a tettek között, és ott is vannak mérsékletre intő erők, amelyeknek a helyzetét megerősítené az első atomcsapásról való lemondás kö-

zösen kinyilvánított politikája. Egy ilyen közös nyilatkozat mindkét fél számára további ösztönzést adna új megállapodások keresésére, amelyek megakadályozzák az óriási költségekkel járó és potenciálisan destabilizáló versenyfutást a világűrben elérhető stratégiai előnyökért.

Összefoglalva az eddigieket, úgy véljük, hogy a lemondás az első atomcsapásról, különösen, ha közösen a Szovjetunióval történik, új reményeket ébreszt minden ország minden olyan polgárában, akinek az életét beárnyékolja annak rettenetes eshetősége, hogy a huszadik évszázadban Európa immár harmadízben — konvencionális vagy nukleáris — konfliktus színterévé válik. Eljött az idő, sőt sürgető szükségszerűség, hogy a kormányok ismét gondosan tanulmányozzák egy olyan politika lehetőségét, amely megszüntetné a nemzetközi kapcsolatoknak ezt a fenyegető problémáját.

*

Elismerjük, hogy ezt a bonyolult kérdéskomplexumot éppen csak hogy érintettük, nem térünk ki kimerítően egyetlen vonatkozására sem, sőt egyes fontos részekről nem is szóltunk. Tudatában vagyunk annak, hogy a NATO sokkal több, mint a szövetség négy legjelentősebb tagja. Tudjuk, hogy az első atomcsapásról való lemondás politikája a NATO-ban rögtön felvetné a kérdést, milyen magatartást tanúsít Amerika Koreával és Ázsia más térségeivel szemben. Tudatosan a középponti helyet elfoglaló szövetségünk középső frontjára összpontosítottunk, úgy vélve, hogy amennyiben itt helyes döntések születnek, ez másutt is hozzájárul a jó döntésekhez.

Megkockáztatjuk az állítást, hogy reméljük: az itt vázolt politikáról folyó vita új lendületet kap, egyre több résztvevővel. Az ilyen természetű vita korábban is segítséget nyújtott 15 évvel ezelőtt ahhoz, hogy rálépjünk a SALT—I megállapodáshoz vezető útra, 25 évvel ezelőtt az atomfegyverkísérletek részleges betiltásáról kötött egyezményekhez, 35 évvel ezelőtt a NATO megalakításához. A vita komolyságát és jelentőségét fokozza az a gyakran figyelmen kívül hagyott tény, hogy 1945 után senki sem vetett be elsőként atomfegyvert, ami egyetlen országban sem keltett sajnálatot. Ha tovább akarunk haladni ezen az úton helyes irányban, arra a belátásra kell jutnunk, hogy a túlzott menynyiségben, többszörös világpusztításra felhalmozott termonukleáris fegyvertömeg elvesztette azt a létjogosultságát (ha egyáltalán volt valaha is létjogosultsága), hogy ezeket a fegyvereket más célokra is tárolják, mint hogy elrettentsenek saját felhasználásuktól.

(A nyugatnémet folyóirat 1982-7. számából)

EDWARD KENNEDY—MARK HATFIELD **DER SPIEGEL**

„A túlélők irigyelni fogják a halottakat"

Egyes stratégiai iskolák képviselőinek, sőt a kormány tagjainak körében is egyre nagyobb népszerűségre tesz szert az az elképzelés, amely szerint az atomháborút értelmesen túl lehet élni, meg lehet nyerni. Így volt ez már a Carter-kormányzat idején is, és így van Reagan kabinetjében is.

Ezek a szakemberek határozottan elutasítják a nukleáris fegyverkezés befagyasztását. Egyrészt szükségesnek tartják a nukleáris fegyverkezés gyorsítását; másrészt hisznek abban, hogy sikerrel lehet atomháborút folytatni.

Bizonyítandó e tételt, nevezetesen azt, hogy a nukleáris összecsapás nem feltétlenül végződik olyan borzalmasan, Nagaszaki és Hirosima gyors talpra állását emlegetik — micsoda értel-

metlen hasonlat! Hiszen éppen Hirosima példázza egy eljövendő atomháború rettenetes következményeit.

Világossá válik a Hirosima-érv képtelensége, ha meggondoljuk, milyen szörnyű hatása volt annak idején ennek az egyetlen atombombának, és ugyanakkor milyen csekély volt annak pusztítóereje egyetlen mai, modern atomrakétához képest — nem is szólva egy nagyobb méretű nukleáris csapás- és válaszcsapás-sorozatról.

Hirosima és Nagaszaki borzalmait végső soron csak az enyhítette, hogy akkor csak egy-egy várost ért találat. Még a súlyos háborús károkat szenvedett Japánban is tudtak más városok élelmiszert, ruházatot, orvosokat és korlátozott mennyiségben gyógyászati anyagokat juttatni a katasztrófa színhelyére.

Tíz- és tízezer ember azok közül, akik az atomvillanást túlélték Hirosimában, lassú halált halt volna — nem is szólva a sebesültekről —, ha nem lett volna hova menekülniök, ha nem érkezett volna külső segítség a halál övezetén kívülről.

Egy atomháborúban, négy évtized múltán aligha lesz menedék: San Diego a szomszédos Los Angeles-szel együtt válna hamuvá, St. Louis és Chicago egyszerre válna romhalmazzá, Boston és Providence porig égne. Még elővárosaik is leégnének, a környék sugárszennyezetté válna, megszűnne minden kommunikációs és ellátási lehetőség.

Nagy természeti katasztrófák után, mint amilyen az 1871-es chicagói tűzvész vagy az 1906-os San Francisco-i földrengés volt, az egész nemzet nagyszabású segélyakciót indíthatott.

De egy atomháborúban, az ember által előidézhető legnagyobb katasztrófában, egész Amerika úgy nézne ki, mint annak idején ez a két város — mintha az ország egyik sarkától a másikig tűz és földrengés pusztított volna: nem volna menekvés, a túlélők nem reménykedhetnének a segítségben. A hirosimai atombomba egyik túlélője így fogalmazott: „egy ilyen háborúban a túlélők irigyelni fogják a holtakat".

Hirosima történelmi példája lehet annak, hogy milyen pusztítást képes előidézni egy atomháború, de azt nem lehet megjósolni ennek alapján, hogy mi marad a világból egy atomháború után.

Az Egyesült Államokban és a Szovjetunióban több száz százezres város van, s a két ország együttesen több mint 17 000 stratégiai robbanófejjel rendelkezik (ehhez jön még több mint 30 000 „kisebb" robbanófej), hogy kölcsönösen megsemmisítsék egymást.

A Szovjetunió és az Egyesült Államok közti atomháború több ezer Hirosimát jelentene egy csapásra, mérhetetlen pusztítást okozva Európában, Ázsiában és másutt.

Hirosima bizonyos mértékben megmutathatja, mit jelentenének a mai, lényegesen nagyobb atombombák a jövendő Hirosimák lakosainak.

S ez a példa fontos — már csak azért is, hogy felléphessünk az ellen a jelenség ellen, amelyet a pszichiáterek „lelki eltompulásnak" vagy „elfojtásnak" neveznek: az ember hajlamos hozzászokni a fenyegetettséghez, tagadhatja meglétét, és esetleg úgy véli, hogy sosem törhet ki az atomháború.

Realista módon kell vitatkoznunk a fegyverkezéspolitikáról és a honvédelemről. De soha nem veszíthetjük szemünk elől az embert, soha sem feledhetjük, hogy az ilyen fegyverek több embert ölnek meg, több várost döntenek romba, több szenvedést okoznak, mint a történelem eddigi háborúi együttvéve.

Esetleg hasznos összevetni az amerikai és a szovjet atomrakétákat modelleken, egy kongresszusi tanácskozóteremben. De legalább ennyire szükségszerű eközben mindig gondolni arra is: ha valaha is elindítanak ilyen rakétákat, nem lesz többé kongresszusi ülésterem, nem lesz ott asztal, és nem lesznek makettek sem, ahol az atomháború következményeiről lehet vitatkozni.

A Kennedy—Hatfield-határozat készítésekor a nukleáris fegyverkezés befagyasztásával kapcsolatban egy hirosimai túlélő hozzászólásában felhívta a nagyhatalmakat, „legyen bátorságuk befagyasztani az atomfegyvereket".

Ez lehetne az első lépés azon az úton, amely eltávolodik attól az őrülettől, ami annak idején majdnem az életébe került. Ő tudja, mi történt szomszédjával, szülővárosával azután, hogy Hirosima fölött felbukkant egy

B—29-es típusú bombázó, fedélzetén azzal az atombombával, amely ma bébibomba számba menne.

Az áldozatok számáról eltérő adatok vannak. Egyes szakértők 300 000, a hirosimai városi tanács 200 000 emberre becsüli a halottak számát. Mindenesetre biztos: egy perccel azután, hogy az Enola Gay (a B—29-es pilótája anyjáról nevezte el a gépet) a „Sovány Ember" becenévre keresztelt bombát kioldotta, 60 000 ember már halott volt, vagy haldoklott.

9 óra 15 perckor nyílt ki a B—29-es bombavető nyílása. 9 óra 16 perckor a nem egészen egy másodpercig tartó robbanás 1700 fokos hőt fejlesztett; majd szörnyű nyomáshullám következett, végül tűzvihar száguldott végig a városon.

A tűzgolyó átmérője háromnegyed kilométer volt, a nukleáris robbanás gombafelhője 16 kilométer magasra emelkedett. Az Enola Gay legénysége 400 kilométer távolságból láthatta a számtalan színben játszó felhőt. Amit láttak, az első nukleáris szivárvány volt.

De csak azok, akik ott lenn, tőlük távol, a városban voltak, csak ők mesélhetik el, mi is történt valójában. A hirosimai statisztikák ugyanúgy elködösíthetik tudatunkat, mint ahogy az atomfelhő látványa eltakarta az Enola Gay legénysége elől az atombomba kiváltotta emberi drámát.

Úgy, ahogy a hirosimai áldozatok élték át a katasztrófát, az maga volt az iszonyatos valószerűtlenség. Valamelyik túlélő az egyik kongresszusi meghallgatás során elmondta, hogy csak hetek múlva kezdték felfogni, mi is történt, amikor már megnyerték a puszta életben maradásért vívott küzdelmet.

„Soha egyetlen leírás sem rendített meg ennyire" — mondta Paul Tsongas szenátor egy meghallgatás után, amelyen hirosimai túlélők mondták el az átélt borzalmakat. „A szenátus és a képviselőház minden tagját, valamint mindenkit, akinek hatalma van megállítani a fegyverkezési versenyt, hozzá kellene kötözni egy székhez és kényszeríteni, hogy hallgassa végig ezeket az embereket." Ha valóban megtennénk ezt, akkor talán a háborús játék teoretikusai nem nyilatkoznának többé olyan optimistán arról, hogy milyen gyorsan kiheverte Japán az atomháború következményeit.

„Olyan emberek, akik sohasem éltek át ilyesmit, egyszerűen el sem tudnak képzelni ilyen pusztítást, ennyi nyomorúságot és kínt" — mondta dr. Micou Tomoszava, aki 1945-ben 15 éves iskolás fiú volt Hirosimában.

Csak remélhetjük, hogy nekünk nem úgy kell majd megtanulnunk mindezt, ahogy a hirosimai túlélőknek. De tanulhatunk és tanulnunk is kell az ő beszámolóikból. Számukra a következő atomháború a második lenne, legtöbbünknek azonban az első és valószínűleg az utolsó. Valóban nem tudjuk teljesen megérteni a hirosimai áldozatok fájdalmát és kínjait. De bizonyos értelemben a túlélők látták a jövendő atomháború poklát, átélték rettenetes hatásait, és fájdalmas visszaemlékezéseikkel továbbadják tapasztalataikat nekünk.

Dr. Tomoszava és osztálytársai annak idején a japán hadsereg egyik utánpótlási raktárában dolgoztak, nem egészen 5 kilométerre a városközponttól. 1945. augusztus 6-án reggel éppen valamennyien az udvaron tartózkodtak, amikor meghallották a B—29-esek dübörgését. Úgy gondolták, hogy a gépek tokiói bevetésre mennek.

Egy pillanattal később Tomoszavát „hatalmas villanás" vakította el; mintha egyszerre „több millió vaku fénye villant volna föl". Vakon rohant egy bunker felé, s ekkor érkezett meg a nyomáshullám. A földre terítette, s ájultan ott maradt fekve. Amikor Tomoszava magához tért, meglátta a városközpont fölött lassan emelkedő gombafelhőt, amely az egész látóhatárt eltakarta, ijesztőbb és idegenszerűbb volt mindennél, mint amit valaha is látott.

Félelemtől eltelve rohant vissza a bunkerba. Néhány perc múlva újra előjött és kimentt az udvarra; ott találta legtöbb barátját az összeomlott falak és ablakok alatt eltemetve.

Közülük sokan már halottak voltak; mások akkor haltak meg, amikor Tomoszava és társai görcsösen igyekeztek kiásni őket. Holttestekkel borított utcákon keresztül tántorgott haza Tomoszava. Alig találkozott élő emberrel. Az egyik, akit látott, egy megtébolyodott anya volt — gyermekkocsit

tolt. A baba arcán hatalmas lyuk tátongott, s abból egy fadarab meredt az égnek.

A kórház előtt, az utcákon sebesültek tömege. A ruha a testükre égett. Nem tudta megkülönböztetni a férfiakat és a nőket. „Valamennyien eltartották karjukat a testüktől, ujjaikat szétterpesztették, kezüket ernyedten lógatták. Előregörnyedve, hajlított térddel, majdnem lábujjhegyen lépkedtek. Mindannyiuk testét hatalmas, folyadékkal telt hólyagok borították. Üres tekintettel meredtek mindig csak maguk elé."

Mint egykor Pompejiben, sok áldozatot abban a testhelyzetben leltek meg, amelyben a halál pillanatában voltak. Tomoszava halottakat látott, akik villamoson ültek vagy álltak, némelyikük még „fogódzkodott" is. Egy pillanat alatt elégtek, s fekete alakokká dermedtek. Mások a buszmegállóban álltak vagy ültek, vagy a biciklijük nyergében ültek — faszénszobrok valamennyien.

Minthogy a város minden sarkában tűz pusztított, életveszélyes volt nyílt, beépítetlen területeken tartózkodni: a tűzvihar szívóereje hatalmas fenyőket csavart ki tövestül és sodorta 150 méter magasra; az égő fák az embertömegre zuhantak.

Amikor a tűzvész lassan elcsendesedett és besötétedett, az emberek jajszava átható, hatalmas panasszá dagadt, Hirosima a „halál sivataga volt" — mondta Tomoszava.

„Azt mondják, hogy halála után vagy a mennyországba vagy a pokolra jut az ember — kezdte beszámolóját Hioko Harris, a ma Baltimore-ban élő japán asszony, aki annak idején Hirosimában járt iskolába —, de én ezt nem hiszem. Az a nap maga volt a pokol."

Osztálytársnője, Shigo Sasamori sokkos állapotban bolyongott, mígnem egy kiégett házba jutott: négy napig feküdt ott eszméletlenül.

Koponyája annyira eltorzult, hogy nem lehetett megkülönböztetni az arcát a tarkójától. Apja lenyúzta róla az elégett bőrt. „Úgy nézett ki mint egy szélzsák. S alatta csupa sárga volt minden." A tükörbe nézett: „Nem hittem el, hogy magamat látom. Nem volt szemöldököm, nem volt szempillám. Csupasz arcot láttam, amit vékony, puha új bőr borított. Amikor rájöttem, hogy saját magamat látom, jeges vizet öntöttem a testemre."

Egy hónapig tartott, míg sebei begyógyultak. 1945 óta 36 plasztikai műtéttel rekonstruálták az arcát a sebészek.

Mindenkit megindítanak a szavai, amellyel beszámolóját befejezte: „Megrendít, hogy a túlélők közt vagyok, míg annyi embernek meg kellett halnia. Mély meggyőződésem, hogy elhivatottságom az életben maradás; hogy minden embernek elmondjam, mi történt, nehogy megismétlődhessék a múlt."

Kimuko Lakey, aki akkor 16 éves volt, éppen orvosi műszereket sterilizált egy hirosimai kórházban. Amikor a robbanás fénye felvillant, egy súlyos munkaasztal alá igyekezett bemászni, amely a labor padlózatához volt rögzítve. De mielőtt megmozdulhatott volna, a nyomáshullám kisöpörte a szobából. Érezte, hogy repül.

A kórház folyosóján találta magát. Lassan felállt és kiment. Mindenütt halottakat és sebesülteket látott. Az utcán elégtek az emberek. Úgy néztek ki, mint a pulyka, amely túl soká volt a sütőben. Mivel a hőség egyre elviselhetetlenebb lett a kórházban, Kimuko Lakey a közeli uszodába ment. A hátsó udvaron látta, hogy „az ég egészen vörösessárga színt öltött. Az ég kékjét sehol sem lehetett felfedezni, nem tudtuk hány óra. Ebben az uszodában rengeteg ember zsúfolódott össze egymás hegyén-hátán, a medence fenekén levők megfulladtak". A hőség elpárologtatta a nedvességet a hajukból, ruhájuk anyaga összepöndörödött.

Visszament az utcára, és ráguggolt egy eltört vízvezetékre. Körülnézett. S hirtelen nemcsak az ég, hanem a föld is narancs színben kezdett izzani. „Nem volt menekvés többé." — Minden túlélő mesélhet ilyen történeteket, beszámolhat ilyen szörnyűségekről. Egyiküknek például elmondták, hogyan keresse meg a nagyszüleit: „Menj a házukhoz, s ha zsírfoltokat találsz a csempén, akkor megtaláltad a testüket is". Egy másik túlélő a házuk alá temetett emberekre emlékezik. „A tűz egyre közeledett, de senki sem tudott segíteni rajtuk. Mindannyian sebesültek voltunk."

Borzalmas, de így igaz: sok-sok sebesültnek azért kellett meghalnia, mert nem részesülhettek kezelésben. A 298 hirosimai orvosból 270 meghalt, az 1780 betegápoló nővér közül csak 135 élt, a 45 kórházból csak három volt működőképes. Egy-két áldozatnak „szerencséje" volt, s megoperálhatták őket — általában narkózis nélkül.

És sokan azok közül, akik szerencsésnek tarthatták magukat, mert életben maradtak, nemsokára rájöttek, hogy lassú halál vár rájuk. A robbanás utáni napokban a legtöbbjük roszszulléttel küszködött, hányt, tízezrek haltak meg a következő három hétben sugárbetegségben.

Dr. Stuart Finch, a New Yersey-i Copper Medical Center főorvosa így írta le, miként reagál az emberi szervezet a radioaktív sugárzásra. „Súlyosan sérül a hátgerinc, a gyomor és bélcsatorna, a bőr, és az ember rendkívül érzékennyé válik a fertőzésekre. Az ellenállóképesség hiányát a fehérvérsejtek számának drasztikus csökkenése okozza, daganatok keletkeznek az emésztőrendszerben, és vérzés indul meg a bőrfelületen keresztül... ez a három legjellemzőbb sugárártalom."

További ezrek haltak meg a következő húsz évben, mert az életben maradottak között a leukémia előfordulása 40-szer volt magasabb, mint a normális népességben. Egyéb rákfajták három-hatszor sűrűbben fordultak elő körükben. Az anyaméhben is nagy adag radioaktív sugárzásnak voltak kitéve a fejlődő magzatok.

„Sok gyermek kisfejűséggel született, a szellemi fogyatékosok száma magas volt" — amint arról dr. Finch beszámol. „A sugárártalmat szenvedett gyermekek lassabban növekedtek, fejlődésük nem volt zavartalan."

Hirosima sok éve történt, de az áldozatok számbavétele még ma sem ért véget. Azok számára, akik ma is szenvednek és meghalnak. Hirosima nap mint nap megismétlődik.

A hirosimai bomba a szó szoros értelmében vakító fénye sok embernél szaruhártya-sérülést és szürkehályogot idézett elő. Sokan fokozatosan elvesztették szemük világát, mások csökkent látóként élnek. Szenvedésük bizonyos értelemben szimbóluma annak, hogy a világ még mindig vak a nukleáris fenyegetés iránt.

Jóval azelőtt, hogy elfoglalta helyét a szenátusban, egyikünk, fiatal tengerésztisztként Hirosimában járt egy hónappal a bomba ledobása után. Senki sem lehet vak e veszély iránt, aki akkor ott volt, ebben a városban.

Mark Hatfield hadnagy ezt látta Hirosimában: „Igyekeztünk képet alkotni magunknak arról, hogy mekkora hőmérsékletet idézett elő a bomba. Átmentünk az egyik épségben maradt hídon, és észrevettünk egy árnyékot, amiről úgy véltük, hogy a korlát veti a betonra. De a nap a zeniten állt, épp a fejünk fölött. Akkor kezdtük megérteni, hogy a hőhullám a saját árnyékát égette bele a betonba. A hídkorlát a hőt bizonyos fokig felfogta, így keletkeztek a csíkok. Ha így néz ki a beton — gondoltuk —, ugyan mi maradhatott az emberi húsból?"

Hirosima története a kétségbeesés története. De nagyon fontos, hogy leírjuk e város haláltusáját, nehogy az egész világnak át kelljen élnie egyszer ugyanezt.

A nukleáris fegyverkezés befagyasztásáért indított mozgalom sikere részint attól függ, hogy mennyire fejlődik ki az emberekben az atomháború realitásának a tudata. Azoknak, akik közülünk a közeljövőben tevékenykednek, meg kell győzniük a nemzetet, és az embereknek meg kell győzniük szomszédaikat, hogy az atomháborút nem lehet megvívni, nem lehet korlátozni, nem lehet megnyerni és nem lehet túlélni sem.

A honvédelmi politika egyetlen értelmes célja egy ilyen háború megakadályozása, nem pedig az atomháború tervezése.

Hirosima példája nyomán arra az elhatározásra kell jutni, hogy a nukleáris fegyverkezési versenyt most kell befejezni. Hirosima idézze elénk a veszélyt, s emlékeztessen bennünket egyben arra, hogy őrültség volna nukleáris enyhülésre várni, miközben újabb 500 milliárd kilogrammnyi robbanóerőt tárolnak be a földalatti rakétasilókba.

Hirosima elleni árulás volt arra törekedni, hogy a nukleáris fegyverkezést csak valamikor a jövőben fagyasszuk be, vagy azt előfeltételekhez kötni. Ez ugyanis azt jelentené, hogy a Szovjet-

unió és az Egyesült Államok egyre több fegyvert gyártana, a tárgyalások egyre jobban elhúzódhatnának, még mielőtt egyezség születhetne köztük. Az ilyen téves befagyasztás nyomán növekedne az atomfegyverek száma, és ezzel egy világméretű Hirosima veszélye.

Az egyik hirosimai túlélő, aki néhány másodperccel a robbanás után kinyitotta az óvóhely ajtaját, így kiáltott fel: „Óh, isten!" Szinte ugyanezek a szavak hagyták el az Enola Gay másodpilótájának a száját — „Óh, istenem!" —, amikor látta, hogy a bomba robbanása nyomán egy kis bíborszínű foltból óriási tűzgomolyag nő ki.

A pilóta és a túlélő szavai a könyörgés, az ima szavai, a kétségbeesés és a remény kiáltása voltak. 37 év után arra szólítanak fel minket, hogy fagyasszuk be a szuperhatalmak nukleáris fegyvertárát; éppen azt követelik tőlünk, hogy figyelmünket a hirosimai túlélőkre fordítsuk, és értük, magunkért — elég későn ugyan — megfordítsuk a fegyverkezési versenyt.

Jelenleg a Szovjetunió és az Egyesült Államok birtokában minden atomfegyvert egybevéve, több mint 47 000 atomrobbanófej van. Csupán az amerikaiak fegyvertárában sokkal nagyobb megsemmisítő potenciál van, mint amennyit eddig a háborúk egész történelme során az emberiség felhasznált.

A túlpusztítás (overkill) képessége mindkét részről egyértelmű és adott. Minden egyensúlyvesztés egy-egy rakétafajtánál, robbanófejek vagy megatonnák terén lényegtelen annak a ténynek a fényében, hogy az ameri-

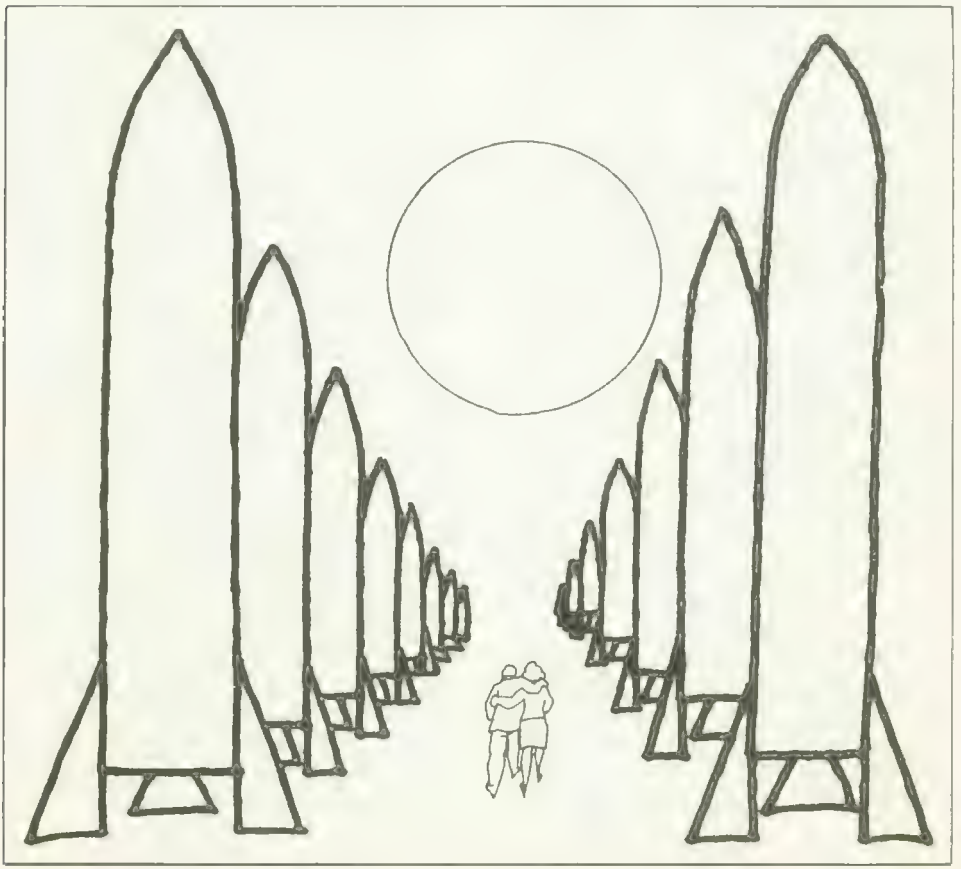

(Rinascita)

kaiak és a szovjetek több mint elegendő atomfegyvert halmoztak fel ahhoz, hogy kölcsönösen száz- és százezer hirosimányi csapást mérjenek egymásra.

Hogy milyen hatása volna annak, ha bevetnék ezt a mérhetetlen pusztító erőt, azt egy sor megbízható tanulmány már rég leírta. Lejátszották az Egyesült Államok ellen intézett különböző nagyságrendű szovjet atomtámadások minden részletét. Egy nagyszabású támadás során például a szovjetek 2000 robbanófejet zúdíthatnának esőként az amerikai városokra — nem is szólva az egyéb robbanófejekről, amelyeket interkontinentális rakétasilóinkra, valamint katonai és ipari céljaink ellen vetnének be.

Ez azt jelenti, hogy a szovjetek 10—20 robbanófejet irányíthatnának minden amerikai nagyvárosra — New Yorkra, Chicagóra, Los Angelesre, Philadelphiára, Houstonra és Detroitra. Az ezeknél kisebb következő 100 városra öt-öt támadófej jutna, s még mindig maradna elég, hogy egyet-egyet ledobjanak a következő 1000 kisebb városra is.

A szovjet arzenál elegendő arra, hogy nukleáris szőnyegbombázást hajtsanak végre minden nagyobb amerikai város ellen, s még a néhány ezer lakosú kisvárosokat is találat érje. Minden nagyobb helység teljesen elpusztulna, még a kisebb települések is, mint Mason City Iowában s Ithaka New York Államban, és ki lennének téve a szovjet atomtámadásnak.

Egy totális támadás esetén a kétszáz legnagyobb amerikai város valószínűleg harminc perc leforgása alatt eltűnne a föld színéről. Hasonlóképpen azok a vidéki falvak, amelyeknek szomszédságában rakétasilók, repülőterek, stratégiai bombázó-támaszpontok vagy tengeralattjáró-kikötők vannak.

1979-ben a Kongresszus Technológiai Tanulmányok Irodája (Congressional Office of Technological Assesment — OTA), a Honvédelmi Termelés Közös Kongresszusi Bizottsága és az Amerikai Fegyverkezés Ellenőrzési és Leszerelési Hatóság egymástól függetlenül részletes elemzéseket tett közzé az USA ellen intézett feltételezett atomtámadás következményeiről. Ezekből következik, hogy az atomrobbanás három különféle módon gyilkol és csonkol — a hőhatás, a nyomáshullám és a rádioaktív sugárzás által.

Az első sérüléseket a hatalmas villanás és a robbanás tűzgolyójának óriási hőmérséklete okozza.

Mindenki, aki egy felhőtlen napon 25 kilométeres körzeten belül — derült éjjel 100 kilométeres körzeten belül — közvetlenül belepillant a tűzgolyóba, legalábbis néhány percre megvakul. Sokan visszanyerik látóképességüket, mások azonban jelentős látáskárosodást szenvednek el.

„A Chicago fölött ledobott bomba robbanásának fényétől megvakulnának az emberek Milwaukeeban, a Baltimore-iak egy Washingtonra ledobott bomba tűzgolyójának fényétől vesztenék el látásukat; a San Franciscó-i robbanás fényétől San José lakosai is megvakulnának."

A robbanás kolosszális hője minden éghető anyagot lángra lobbant: a ruhák, az ágyak, a bútorok elégnek, a széthasadt gázvezetékek, szétroncsolt olajtartályok hatalmas tüzet okoznak.

A hatalmas tüzek tűzviharokat váltanak ki, amelyek sok-sok ember életét követelnék a közvetlen környezetben; még a bunkerekben menedéket keresők is elevenen elégnének és megfulladnának. Más esetekben a lángok valóságos tűzhengerként robognának, amelyet a szél hajt hatalmas területeken maga előtt.

A robbanás második következménye a nyomáshullám, amelynek halálos hatása abban van, hogy a rendkívül erős lökéshullámok és viharok elképzelhetetlen energiát termelnek.

A nyomáshullám az epicentrumból minden irányban terjed, miközben időnként gyengül. Az így keletkező légnyomást a tudósok kp/cm^2-rel mérik. Hogy a nyomáshullám erősségét a különböző körzetekben ábrázolhassák, a rakéta célpontjaként kiszemelt város térképére — az epicentrumtól kifelé — koncentrikus köröket rajzolnak. Ugyanígy járnak el, ha a sugárzás és a hő hatását kívánják szemléltetni.

Ilyen céltanulmányokat valószínűleg a szovjet stratégák is készítettek minden amerikai városról (s az amerikaiak hasonló dokumentációval rendelkeznek a szovjet városokról).

A stratégák minden nukleáris fegyverrendszerrel kapcsolatban készítet-

tek egy ún. kárprofilt, amiből kiderül, hogy a bevetés melyik módja mellett okozza a legnagyobb károkat a bomba nyomáshulláma és sugárzása a városokban, az ipari berendezésekben és a lakosság körében.

A robbanás középpontjának közelében hirtelen olyan hatalmas nyomásváltozások lépnek föl, hogy annak hatására még a vasbeton épületek is összeroppannak mint a sörkonzerves doboz egy erős férfikézben. Egy egymegatonnás bomba robbanásának epicentrumától 7 kilométer távolságra is 250 km/órás vihar száguld végig, kétszer erősebb, mint a hurrikán.

Különösen hatásos az OTA tanulmányának az a része, amely leírja egy (egymegatonnás) atombomba robbanásának hatásait Detroit városa fölött. A vizsgálat előfeltételezte, hogy a támadás előzetes figyelmeztetés nélkül, éjjel, amikor a lakosság otthon tartózkodik, derült időben következik be.

A terv szerint a bomba a talajon robban, az epicentrum a detroiti városközpontban levő Renaissance-Center, az a hely, ahol a Republikánus Párt elnökjelöltjévé választotta Ronald Reagant. A robbanás hatalmas krátert váj a földbe — kb. akkorát, mint három labdarúgópálya, és mélysége kereken hatvan méter. Körülötte 180 méter széles fal emelkedik föl radióaktív romokból és porból, amit a robbanás ereje sodor ki a talajból. A robbanási pont körül kb. 800 méteres körben minden — emberek, épületek — elgőzölög; az epicentrum körüli két és fél kilométeres körben gyakorlatilag minden épület a föld színével lesz egyenlő. Az ebben a körzetben lakó 70 000 ember abban a pillanatban meghal. Kb. 200 000 volna a halottak száma, ha nappal, munkaidőben következne be a támadás.

A következő övezetben, öt kilométeres körön belül, minden kisebb lakóház összeomlik, csak az alapfalak maradnak állva. A lakónegyedekből és az irodaházakból csontvázként csak a tartópillérek maradnának meg, a belső falakat a robbanás ereje nyomtalanul elsöpörné. Az öt kilométeres zónában élő lakosság fele — 30 ezer ember — meghal, legtöbbjüket a leomló falak temetik el. Szinte mindenki megsérül.

A következő övezetben, a robbanás középpontjától számított 8 kilométeres sugarú körön belül, az emberéletben és az épületekben bekövetkezett károk kisebbek ugyan, de a rombolás és a sebesültek száma még mindig magas. A 8 kilométeres körön belül élő emberek öt százaléka (20 ezer ember) a helyszínen meghal, közel a fele (180 ezer) megsérül.

S a külső övezetben, a centrumtól számított jó 11 kilométeres körben, végül is csak kevesen halnak meg, a kőépületek, a hidak és utak károsodása viszonylag csekély, a lakosságnak azonban így is az egynegyede (150 000 ember) megsérül.

Minthogy a bomba éjszaka robban, viszonylag kevés ember — kb. 8000 hal meg a robbanás hőhatása következtében. 3000 ember szenved égési sérülést. Ha azonban a robbanófej egy szép nyári hétvégén csapna be, 190 ezer ember égne el; a sérültek száma 75 ezer volna.

A Detroit elleni feltételezett nukleáris támadás következményeiről szóló tanulmány megvizsgálja azt a kérdést is, mi történne, ha a hidrogénbomba — a tanulmányban foglalt hipotézistől eltérően — nem a talajon, hanem 2000 méter magasban robbanna. Ilyen detonáció esetében kétszer annyian halnának meg, mint a talajmenti robbantásnál. Az egyes övezetek 25 százalékkal több kárt szenvednének el a robbanás következményei (a hőhullám és a tűzvihar) nyomán. Nem volna robbanási kráter, az epicentrum közelében levő vasbeton épületek részben állva maradnának.

Hogy mi történne, ha egy 25 megatonnás bomba találná el Detroitot, azt ugyancsak egy tanulmányban elemezték. 1,8 millió halott, 1,4 millió sebesült, a város teljesen megsemmisülne, vagy nagyon súlyos károkat szenvedne.

„Segítség csak kívülről érkezhetne" — így fogalmaz a tanulmány összefoglalója. „Az egyetlen segítség, ha az 1,2 millió túlélőt kitelepítik. Rendkívül nehéz és hosszadalmas lesz újjáépíteni a várost." De mi történik, ha egyszerre más városokat is támadás ér, és kívülről nem érkezhet segítség, ha senkinek sem lesz hova menekülnie?

Az Egyesült Államokat ért nagyszabású nukleáris támadás totális pusztí-

tása nyomán a túlélőket egyáltalán nem lehetne orvosi ellátásban részesíteni. Az égési sérültek és a sebesültek irigyelnék a holtakat. Az egészségügyi ellátás soha, egyetlen országban sem került még szembe ilyen katasztrófával, mint amit egy atomháború vonna maga után.

Amerikai, európai, sőt szovjet orvosok is arra a meggyőződésre jutottak, hogy az egészségügyi ellátás egész rendszere egy nukleáris háborúban szinte tökéletesen megsemmisülne. De ha minden egészségügyi berendezés sértetlen, és minden orvos egészséges maradna is, nagyon hamar kimerülnének a legfejlettebb egészségügyi ellátószolgálat lehetőségei egy ilyen súlyos és hirtelen bekövetkező szituációban.

Amikor 1977-ben két óriás utasszállító gép összeütközött a teneriffai repülőtér kifutópályáján, a szerencsétlenség 50 áldozatát súlyos égési sérülésekkel az Egyesült Államokba szállították gyógykezelésre. Már ez a szerencsétlenség is igénybe vette az amerikai szakklinikák összes tartalékait. Hogy miért? Mert az égési sérültek kezelése olyan körülményes, hogy minden egyes áldozat megköveteli a szakorvosi és ápolónővérek egy-egy csoportjának összehangolt munkáját.

Csak a washingtoni George Washington Egyetemi Kórház traumatológusainak kiváló munkája nyomán élte túl Reagan elnök és James Brady sajtótitkár az 1981-ben ellenük intézett merényletet. Ha 50 áldozatot szállítottak volna hasonló sérülésekkel ebbe a kórházba, az már bőven túllépte volna a hatékony kezelés lehetőségeit ezen a klinikán. Néhány száz beteg hasonló sérülésekkel túlterhelte volna Washington összes kórházának teljes kapacitását.

Most pedig képzeljenek el egy 6000 megatonnás támadást az Egyesült Államok ellen. A Szükségállapot Intézkedésekért Felelős Szövetségi Hatóság (Federal Emergency Management Agency), amelynek hatásköre a nukleáris katasztrófa következményeinek elhárítása, CRP—1B-támadásnak nevezi ezt az esetet.

Ekkor az Egyesült Államokra számtalan robbanófej hullana 400 ezer hirosimai atombomba megsemmisítő erejével. Katonai berendezések, ipari létesítmények és lakóterületek, amelyeken több mint 50 ezer ember él, képeznék a célpontokat.

Néhány perccel a támadás után 86 millió amerikai (a lakosság 40 százaléka) halott, 34 millió súlyosan sérült volna, s sürgősen szakszerű ellátásra volna szüksége. Legkésőbb néhány héten belül a sebesülteknek több mint a fele meghalna — a legtöbbjük úgy, hogy nem részesül orvosi ellátásban.

Az elemzés szerint ebben az esetben 79 ezer orvosra 32 millió beteg jutna — 18 millió sugárbeteg és 14 millió égési sérült. A sérültek tüdején és egyéb belső szerveiben repedések keletkeznének — állapította meg 1980-ban dr. Geiger —, beszakadt dobhártyákat, beszakadt koponyákat, szétnyomorított testeket, a mellkason és az altesten tátongó lyukakat és minden elképzelhető sebet kellene ellátni.

Ezeknek az áldozatoknak nem lenne sok reményük, senki sem enyhíthetné fájdalmukat, és semmilyen orvosi kezelésben nem részesülhetnének.

Minden életben maradt orvosnak, legyenek belgyógyászok, agysebészek, pszichiáterek, bőrgyógyászok, radiológusok vagy körzeti orvosok — átlagosan 170 súlyos sérültet kellene ellátni.

Hogy milyen kilátástalan volna bármilyen orvosi segítség, azt a következőképpen is szemléltetni lehet. Ha egy Washingtonra mért atomcsapás minden súlyos áldozata csak 10 egység vérplazmát kapna, csak ebben a városban 12 millió egységre volna szükség. Normális körülmények közt az amerikai Vörös Kereszt az USA észak-keleti körzetében 11 millió egység vérplazmát tárol. Az Egyesült Államokban 1979-ben összesen kereken 14 millió egység vérplazmát raktároztak.

Mindenkire, aki nem hal meg azonnal a robbanás következtében, vagy röviddel azután nem pusztul el sérülései következtében, borzalmas kínok várnak.

Minthogy a túlélők radioaktív sugárártalmat szenvednek, megszűnik ellenállóképességük a fertőző betegségekkel szemben. A feltételezett 6000 megatonnás támadás nyomán 23 millió amerikai pusztul el sugárbetegségben; kb. ugyanennyien szenvednek sugárártalmat, s válnak rendkívül érzékennyé a betegségekkel szemben. Az égési sérültek jó része fertőzések következtében hal meg.

Egy atomtámadás tuberkulózis-járványt váltana ki az Egyesült Államokban, amelynek következményei sokkal pusztítóbbak volnának, mint a múltban lezajlott tömeges járványok, mivel a tuberkulózis már olyan ritka, hogy az emberek nem rendelkeznek ellenállással vele szemben.

A már említett OTA-tanulmány ezzel az összefoglalással zárul: „A halottak száma, az a kár és pusztítás, amelyet egy ilyen méretű támadás okozna az amerikai társadalomban és gazdaságban, kétségessé tenné, hogy az Egyesült Államok valaha is visszaszerezhetné pozícióját mint szervezett, magas fokon iparosodott, hatalmas nemzet."

Valószínűleg létrejönne a tűzszünet, de ez a „befagyasztás" késve érkezne. Az Egyesült Államoknak és a Szovjetuniónak még elég atomfegyvere volna, hogy más országokat meggátoljanak abban, hogy országaik területét megtámadják.

Mások modelleket állítanának fel a nukleáris háború utáni amerikai társadalomra vonatkozóan, a legszegényebb ázsiai és latin-amerikai országok helyzetére alapozva.

Néhány hét alatt eltűnne a félelem; miközben a túlélők kis társadalma felélesztené a rég elfeledett mezőgazdasági termelési módszereket, enyhülne az anarchia és a káosz veszélye.

„S ha télikabátunk kilyukad, anyagot kell tudnunk szőni. Ha vasúti kocsijaink szétesnek, újakat kell gyártanunk, vagy el kell készítenünk a hiányzó alkatrészeket. Jelenleg még nagyon messze vagyunk ettől."

Mások így érvelnének: valószínűleg az összes technológiai ismeret eltűnne: „Néhány generáció múlva senkinek sem lesz fogalma arról, hogyan működnek a gépek; az emberek az egyszerű dolgokra fognak csak emlékezni — hogy kell palántát ültetni, hogy kell a lovakat és az ökröket gondozni, hogy kell elkészíteni egy egyszerű szivattyút. Biológiailag túléltük a katasztrófát, de még nem ismertük fel, hogy hogyan kell élnünk ezután.

Néhány generáció elteltével az Egyesült Államok egy késő-középkori társadalomhoz hasonlítana."

Miután mindez lejátszódik, végre csökkenne az atomfegyverek száma — természetesen nem azért, mert sikerült békés megegyezésre jutni, hanem azért, mert a háborúban felhasználták őket.

Miénk a választás, hogy melyik módszerrel állítjuk meg a fegyverkezési versenyt — értelmes megegyezéssel-e, vagy az emberiség történelmének legértelmetlenebb erőszakos cselekedetével.

(A nyugatnémet hetilap 1982. 17. számából)

DOKUMENTUM

Reagan elnök javaslata

RÉSZLETEK A MÁJUS 9-i WASHINGTONI BESZÉDBŐL

Körülbelül egy hónap múlva Európában találkozni fogok a legközelebbi barátainknak és szövetségeseinknek számító nemzetek vezetőivel. Versailles-ban a világ ipari hatalmainak vezetői olyan módszerek felkutatására fognak törekedni, amelyek révén hatékonyabban nézhetünk szembe napjaink gazdasági kihívásaival. Bonnban az Atlanti Szövetséghez tartozó országokat képviselő kollégáimmal fel fogjuk újítani azokat a kapcsolatokat, amelyek 37 esztendeje a nyugati, szabad világ védelmének alapját képezik. Lesznek találkozók Rómában és Londonban is.

E találkozók jelentősége egy egyszerű, ám fontos tényezőben rejlik. A mi országunk sorsa közvetlenül összefonódik a nyugat-európai testvérdemokráciák sorsával. Azok az értékek, amelyekért az amerikai nép és valamennyi demokratikus nemzet síkra száll, a nyugati kultúra felhalmozott érté-

keit képviselik. Andrej Szaharov, a kiváló szovjet Nobel-díjas (tudós), az emberi jogok bátor védelmezője írta a szabad világba kicsempészett egyik üzenetében: „... Hiszek a nyugati emberben, hiszek gyakorlatias, hatékony, egyszersmind nagy célok felé törekvő szellemében. Hiszek jó szándékában és határozottságában".

E dicsőséges hagyomány megőrzéséhez és védelmezéséhez partneri kapcsolatokra van szükség. Csak partnerekként remélhetjük, hogy sikerül megvalósítanunk a nemzetek békés közössége létrehozásának a célját. Csak partnerekként védhetjük meg a demokrácia és az emberi méltóság értékeit, amelyeket oly becsesnek tartunk.

Partneri kapcsolatainknak van egy bizonyos, nagy jelentőségű eleme, amely meghatározza majd az európai vezetőkkel tartandó tárgyalásaimat: a Nyugat és a Szovjetunió közötti kapcsolatok jövője. Milyen kapcsolatokat tartsunk fenn a Szovjetunióval az elkövetkező években? Milyen koncepció vezérelje vele szemben tanúsított magatartásunkat és politikánkat? Mi az, amit reálisan elvárhatunk egy világhatalomtól, amelyet ilyen mélyen gyökerező félelmek, ellenségesség és külpolitikai ambíciók jellemeznek?

Véleményem szerint a Kelettel való bárminemű eredményes kapcsolat alapja a Nyugat egysége. A Nyugat egysége nélkül viszálykodásokra fogjuk eltékozolni energiánkat, a szovjetek pedig tetszésük szerint mennek a maguk útján. Az egység révén olyan erőre teszünk szert, amellyel mérsékletre szoríthatjuk a szovjeteket. Így jártunk el a múltban is és ezt újból megtehetjük.

Az előttünk álló kihívás: megteremteni azokat a kereteket, amelyek között tartósak lesznek a szilárd kelet—nyugati kapcsolatok. Derűlátó vagyok a tekintetben, hogy képesek vagyunk konstruktívabb kapcsolatokat kiépíteni a Szovjetunióval. Evégett azonban meg kell értenünk a szovjet rendszer természetét és a múlt tanulságait.

A Szovjetunió hatalmas birodalom, amelynek irányító elit rétege minden hatalmat és kiváltságot birtokol. Az elit tagjai szilárdan őrzik hatalmukat, mert — amint Lengyelország esetében látjuk — félnek annak az eshetőségnek a következményeitől, hogy az irányítás akár a legcsekélyebb mértékben is kicsúszik a kezükből. Félnek még a szűk körű szabadság fertőző hatásától is, és emiatt rendszerük sok tekintetben kudarcot vallott. A szovjet birodalom omladozik, mert a merev, központosított irányítás elpusztította a megújulásra, a hatékonyságra és az egyéni teljesítmények elérésére ösztönző tényezőket. A szellemi légkört a rossz közérzet és a visszafojtott indulatok jellemzik.

A szovjet diktatúra azonban a társadalmi és gazdasági problémák közepette is a világ leghatalmasabb fegyveres erejét alakította ki. Ennek során kielégítetlenül hagyta népének emberi szükségleteit, s ez az irányvonal végső soron aláássa majd a szovjet rendszer alapjait. Igaza volt Harry Trumannak, amikor azt mondta a szovjetekről, hogy „ha valaki megkísérel más népeket meghódítani vagy hatalmát óriási területekre kiterjeszteni, akkor hosszú távon nem diadalmaskodhat..."

Mégis, a szovjetek agresszivitása katonai erejük növekedésének arányában fokozódott. Ennek ellensúlyozása végett okulnunk kell a múlt tanulságaiból. Amikor a Nyugat szilárd és egységes volt, a Szovjetunió beadta a derekát. Harmincöt éven keresztül Nyugat-Európa szabadon élt, bár a szovjet katonai erő rávetette az árnyékát. Újkori történelmi tanulmányaikból emlékezhetnek rá, hogy a Nyugat az egység révén érte el a megszálló erők kivonását Ausztriából és jogainak elismerését Berlinben.

Másféle nyugati politika nem vezetett sikerre. A kelet—nyugati kereskedelmet abban a reményben bővítettük ki, hogy ezzel mérsékletre ösztönözhetjük a szovjeteket. Ők azonban kiaknázták a kereskedelem előnyeit, anélkül, hogy mérsékletet tanúsítottak volna viselkedésükben. Egy évtized nagyratörő fegyverzetellenőrzési erőfeszítései ellenére a szovjet fegyverkezés folytatódik. És bár aláírtuk a helsinki megállapodásokat az emberi jogokról, a Szovjetunió nem enyhítette azt a szigorú ellenőrzést, amely alatt népét és a kelet-európai népeket tartja.

A hetvenes években egyesek közü-

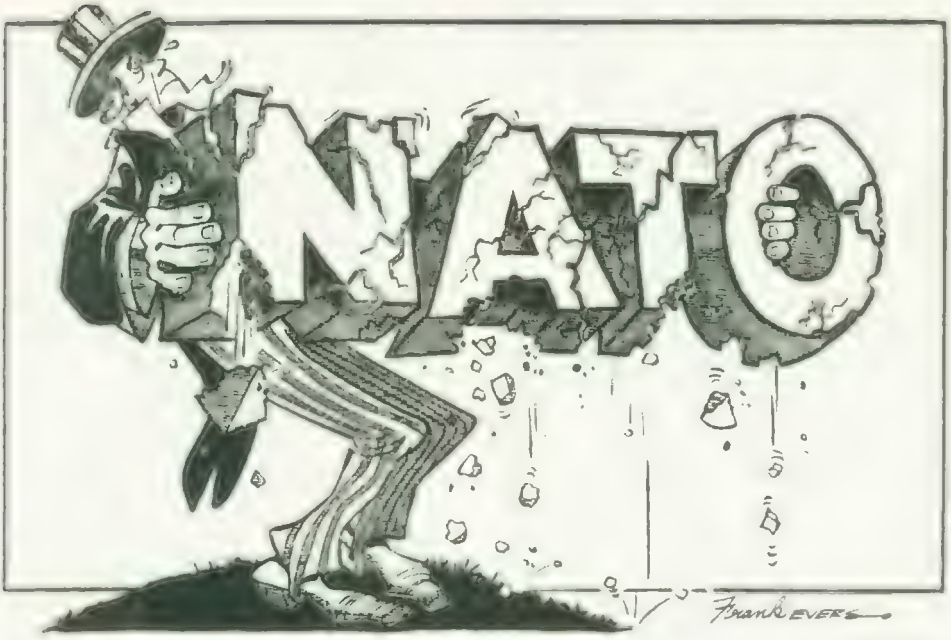

(Daily News)

lünk megfeledkeztek Kennedy elnök figyelmeztetéséről, amely szerint a szovjetek „azt ajánlották nekünk, elcserélnek egy almát egy gyümölcsért. Ebben az országban nem kötünk ilyen üzleteket." Nos, veszélyesen közel kerültünk ahhoz, hogy pontosan ezt tegyük.

Míg az enyhülés időszakában a kelet—nyugati kapcsolatok Európában némi csalódást okoztak, az Európán kívüli enyhülés súlyos kiábrándulást keltett azokban, akik arra számítottak, hogy a szovjetek magatartását a mérséklet fogja jellemezni. A Szovjetunió továbbra is támogatja Kambodzsa vietnami megszállását és Vietnam nagyarányú laoszi katonai jelenlétét. Agresszív háborút indított Afganisztán ellen. A szovjetek irányítása alatt álló erők instabilitást okoztak, és konfliktusokat robbantottak ki Afrikában és Közép-Amerikában.

A jelenlegi szovjet vezetőket napjainkban egy új nemzedék váltja fel, s ezzel a kelet—nyugati kapcsolatok rendkívül fontos szakaszához közeledünk. Mind a jelenlegi, mind az új szovjet vezetésnek rá kell ébrednie arra, hogy az agresszív politika kemény választ vált ki a Nyugat részéről. Másfelől, egy olyan szovjet vezetés, amely a fegyveres hóditás kiterjesztése helyett népe életkörülményeinek megjavítása mellett kötelezi el magát, megértő partnerre fog találni a Nyugatban. A Nyugat a kereskedelem és más együttműködési formák kiterjesztésével fog reagálni erre. Mindez azonban a szovjetek tetteitől függ. Kétezer évvel ezelőtt Demosztenész az athéni piactéren ezt mondta: „Melyik épeszű ember hagyatkozna egy másik ember szavaira, s nem tetteire, annak eldöntésekor, hogy ki áll háborúban és ki él békében vele?"

A béke nem a konfliktus hiánya, hanem az a képesség, hogy a konfliktust békés eszközökkel rendezzük. Úgy gondolom, meg tudjuk tenni ezt. Úgy vélem, a Nyugat képes lesz kialakitani egy olyan realista, időtálló politikát, amellyel megvédelmezhetjük érdekeinket és fenntarthatjuk a békét, nemcsak egy nemzedék, hanem gyermekeink és unokáink számára is.

Véleményem szerint a politika öt elemből áll: katonai egyensúly, gazda-

sági biztonság, regionális stabilitás, fegyverzetcsökkentés és párbeszéd. Ezek azok az eszközök, amelyek révén az elkövetkező években a Szovjetunióval való béke megteremtésére törekedhetünk. Most szeretném kifejteni ezt az ötpontos programot, amely iránymutató lesz a kelet—nyugati kapcsolatok jövőjét illetően.

Először is, elengedhetetlenül fontos a szilárd kelet—nyugati katonai egyensúly. A múlt héten a NATO közzétett egy dokumentumot, amely erőinek és a Varsói Szerződés katonai erejének átfogó összehasonlítását tartalmazza. A következtetés világos: az elmúlt évtizedben a Szovjetunió minden területen fejlesztette fegyveres erőit. Ugyanezen időszak alatt az Egyesült Államok védelmi kiadásai reálértékben csökkentek. Az Egyesült Államok máris lépéseket tett annak érdekében, hogy pótolja ennek az évtizednek a mulasztásait. Ehhez hozzá kell tennem, hogy európai szövetségeseink kiadásai is lassan, de egyenletesen növekedtek, és ezt mi itthon gyakran szem elől tévesztjük.

A *második* dolog, amelyben egyetértésre kell jutnunk szövetségeseinkkel, a gazdasági biztonsággal kapcsolatos. A nyugati országok között jelenleg folynak a tanácskozások a katonai jelentőségű technológia Keletnek történő átadásáról, a Keletnek történő pénzkölcsönök folyósításáról — valamint a Kelettől való energiaügyi függőség kérdéséről. Tudatában vagyunk annak, hogy egyes szövetségeseink gazdasági szükségletei számottevően eltérnek a miénktől. A szovjeteknek azonban nem szabad hozzájutniuk a katonai célokra felhasználható technológiához, nekünk pedig nem szabad dotálnunk a szovjet gazdaságot. A Szovjetuniónak meg kell hoznia azokat a nehéz döntéseket, amelyeket katonai kiadásai és gazdaságának fogyatékosságai kényszerítenek rá.

A *harmadik* tényező a békés változás jellemezte regionális stabilitás. Tavaly Philadelphiában és a cancuni csúcstalálkozón tartott beszédeimben körvonalaztam a fejlődő világ megsegítését célzó amerikai terv fő vonásait. Megközelítésünk alapját továbbra is a gazdaságfejlesztés eme elvei képezik. Ezek az elvek nem jelentenek fenyegetést a Szovjetunióra nézve. Mégis, a fejlődő világ számos területén azt tapasztaljuk, hogy a szovjet fegyverekkel és szovjetek támogatta csapatokkal kísérlik meg destabilizálni a társadalmat, és kiterjeszteni Moszkva befolyását.

Leglényegesebb törekvéseink között kell szerepelnie a béke felé történő előrehaladásnak Afganisztánban. Az Egyesült Államok kész komoly erőfeszítést tenni annak érdekében, hogy tárgyalásos úton záródjék le a konfliktus, amelyet az afganisztáni szovjet katonai beavatkozás váltott ki. Készek vagyunk kivenni részünket egy olyan nemzetközi erőfeszítésből, amelynek célja a probléma megoldása, a szovjet csapatok Afganisztánból való teljes kivonása és az afgán nép önrendelkezési jogának biztosítása.

Afrika déli részén, nyugati szövetségeseinkkel és az afrikai államokkal való szoros együttműködésben konkrét előrehaladást értünk el Namibia függetlenségének biztosítása érdekében. Ha e tárgyalások sikerrel járnak, békés és biztonságos körülmények létrejöttét fogják eredményezni Afrika egész déli területén. A kubai erők ezzel egyidejű kivonása Angolából lényeges feltétele annak, hogy biztosítsuk Namíbia függetlenségét és a térség békéjének hosszú távú perspektíváját.

Közép-Amerika szintén veszélyes feszültségforrássá vált a kelet—nyugati kapcsolatokban. A Szovjetunió nem háríthatja el magáról a felelősséget a térségben folyó harcokért és az ottani népek szenvedéseiért, mert ezek kiváltó oka az volt, hogy támogatta Kuba közép-amerikai akcióit, és fokozott ütemben szállított korszerű katonai felszerelést Kubának.

Az 1970-es évek reményei azonban Kelet-Európában voltak a legnagyobbak, és itt következett be a legkeserűbb kiábrándulás is. Reménykedtünk abban, hogy a lengyel nép képes lesz megteremteni egy szabadabb társadalmat. A Szovjetunió azonban nem engedte meg a lengyel népnek, hogy döntsön saját sorsa felől, éppen úgy, ahogyan nem engedte ezt meg a magyar népnek 1956-ban és a csehszlovák népnek 1968-ban.

Ha Lengyelországban megszüntetik a szükségállapotot, szabadon bocsát-

ják valamennyi politikai foglyot, és felújítják a párbeszédet a Szolidaritás szakszervezettel, az Egyesült Államok hajlandó lesz részt venni egy gazdasági segélynyújtási programban. A lengyel nép ellen bevetett vízágyúk és gumibotok aligha képviselik a párbeszédnek azt a fajtáját, amely reményt kelthet bennünk. A szovjeteknek és csatlós rendszereiknek konkrét tettekkel kell tanúbizonyságot adni jó szándékukról.

A *negyedik* tényező a fegyverzetcsökkentés. Tudom, hogy önök közül sokan rendkívüli jelentőséget tulajdonítanak e kérdésnek. Elnöki kötelességem tenni azért, hogy soha ne következzék be a nukleáris háború végső lidércnyomása, hogy a prérik, a városok, meg az emberek, akik a városokban élnek, szabadok maradjanak, s ne ismerjék meg a nukleáris konfliktust.

Mindennél jobban kívánom, bárcsak létezne egy olyan egyszerű politika, amellyel kiküszöbölhetnénk a nukleáris fenyegetést. Ám csak nehéz politikai döntések léteznek, amelyek révén a lehető legalacsonyabb szinten elérhetjük a stabil nukleáris egyensúlyt.

Nem kétlem, hogy a szovjet népnek, és igen, a szovjet vezetőknek elsőrendű érdeke fűződik a nukleáris fegyverek felhasználásának megakadályozásához. A Szovjetunióban, ahol a jelenlegi vezetők emlékezetében még él a hagyományos eszközökkel vívott totális háború pusztítása, tudják, hogy a nukleáris háború még nagyobb katasztrófa lenne. Mégis, mostanáig a Szovjetunió a fegyverkorlátozási tárgyalásokat mindenekelőtt arra használta fel, hogy az amerikai védelmi programokat korlátozza és — saját fegyverkezésével összefüggésben — növelje a szovjet hatalmat és tekintélyt.

Sajnálatos módon egy idő óta teret nyer az a gyanú, hogy a Szovjetunió nem teljesítette az érvényben levő fegyverzetellenőrzési szerződések értelmében rá háruló kötelezettségeit. Perdöntő bizonyítékok vannak arra nézve, hogy a Szovjetunió vegyi mérgeket bocsátott a laosziak és vietnamiak rendelkezésére, hogy azokat védtelen falusi lakosok ellen használják fel Délkelet-Ázsiában. Maguk a szovjetek pedig vegyi fegyvereket alkalmaznak az afganisztáni szabadságharcosok ellen.

Egyértelmű ismérveket kell kidolgoznunk az 1980-as években érvényesítő fegyverzetellenőrzésre. Ha el akarjuk érni, hogy a fegyverzetellenőrzés a szovjet katonai programok valódi és tartós korlátozását eredményezze, olyan megállapodásokra kell törekednünk, amelyek ellenőrizhetők, méltányosak, katonai szempontból pedig jelentősek. Az olyan megállapodások, amelyek csupán a fegyverzetellenőrzés látszatát kínálják, veszélyes illúzióknak adnak tápot.

A múlt év novemberében kijelentettem, hogy az Egyesült Államok elkötelezte magát a hagyományos és a nukleáris erők jelentős csökkentése mellett.

Azóta Genfben javaslatokat tettünk az amerikai és a szovjet közép-hatótávolságú rakéták számának korlátozására, beleértve a legveszélyesebb rendszereknek mindkét fél részéről történő teljes megsemmisítését is.

Bécsben szövetségeseinkkel együtt tárgyalunk az európai hagyományos haderők csökkentéséről.

A 40 országot tömörítő leszerelési bizottságban az Egyesült Államok mindennemű vegyi fegyver teljes betiltását szorgalmazza.

Hivatali időm első napjai óta munkálkodunk annak az álláspontnak a kidolgozásán, amelyet a Szovjetunióval tartandó stratégiai fegyverzetcsökkentési tárgyalások döntő jelentőségű kérdésében kívánunk elfoglalni. Lefektettük e tárgyalások szilárd alapjait, tanácskozunk a kongresszusi vezetőkkel és szövetségeseinkkel, és most készek vagyunk a továbblépésre.

Ma a nukleáris fegyverek főként a nukleáris egyensúly fokozódó instabilitása miatt jelentenek fenyegetést a békére nézve. Ez annak tudható be, hogy a szovjet ballisztikus rakéták nagyarányú fejlesztése folytán e fegyverek mind nagyobb mértékű pusztító erőt képviselnek.

Ennélfogva célunk az elrettentés politikájának fenntartása, valamint az, hogy a legnagyobb instabilitást kiváltó nukleáris rendszerek, vagyis a ballisz-

tikus rakéták és különösen az interkontinentális ballisztikus rakéták jelentős csökkentése révén biztosítsuk a stabilitást, egyidejűleg elegendő nukleáris erőt tartsunk fenn a konfliktus elrettentéséhez, nemzetbiztonságunk szavatolásához, a szövetségeseink és barátaink iránt vállalt kötelezettségek teljesítéséhez.

A közeljövőben fel fogom kérni a START-tárgyalások folytatásával megbízott küldöttségünket, hogy gyakorlati, szakaszos csökkentési tervet javasoljanak szovjet tárgyalópartnereiknek. Erőfeszítéseinket arra fogjuk összpontosítani, hogy jelentős mértékben csökkentsük a leginkább destabilizáló hatású rendszereket — a ballisztikus rakétákat —, az általuk hordozott robbanófejeket és azok összesített pusztító erejét.

A START-csökkentések első szakaszának végén a ballisztikus rakétákra szerelt robbanófejek számát — e robbanófejek képviselik a legsúlyosabb fenyegetést, amellyel szembe kell néznünk — egyenlő, a jelenleginél legalább egyharmaddal alacsonyabb szintre kellene csökkenteni. A stabilitás növelése érdekében indítványozom, hogy e robbanófejeknek legfeljebb fele legyen földi telepítésű. Remélem, hogy a robbanófejeknek, valamint maguknak a rakétáknak jelentős mértékű csökkentése a lehető leggyorsabban keresztülvihető.

A második szakaszban arra fogunk törekedni, hogy egyenlő plafonértékeket érjünk el hadászati nukleáris erőnk más összetevőit illetően is, beleértve a ballisztikus rakéták harci súlyának a jelenlegi amerikai szintek alatt történő korlátozását. A megállapodás betartásának biztosítása végett mindkét szakaszban súlyt helyezünk majd az ellenőrzési módszerekre.

Stratégiai erőinknek a biztonság növelése érdekében történő csökkentése és átstrukturálása grandiózus feladat, amely több éves megfeszített munkát vesz majd igénybe. Úgy vélem azonban, hogy ha kiküszöböljük a jelenleg fennálló instabilitást és nukleáris fenyegetést, lehetővé válik a háború veszélyének csökkentése.

Levelet írtam Leonyid Brezsnyevnek, és utasítottam Haig külügyminisztert, hogy lépjen érintkezésbe a szovjet kormánnyal a hivatalos hadászati fegyverzetcsökkentési tárgyalásoknak — START — az első adandó alkalommal való megkezdése ügyében. Reméljük, hogy a tárgyalások június végén megkezdődnek.

Komolyan, jóhiszeműen fogunk tárgyalni és gondosan megfontolunk majd minden szovjet javaslatot. Ha a szovjetek ugyanebben a szellemben állnak hozzá a tárgyalásokhoz, bízom benne, hogy együttesen tartós értékű megállapodást érhetünk el, amely csökkenti a nukleáris fegyverek számát, megállítja a stratégiai erők növekedését és megnyitja az utat további, még nagyobb horderejű lépések megtétele felé.

Remélem, hogy a mai nap egyúttal új korszak kezdetét is jelenti — új START-ot, a szó mindkét értelmében —, amely elvezet egy békésebb, biztonságosabb világhoz.

A kelet—nyugati kapcsolatokat illetően ötödik és utolsó javaslatom a párbeszéd. Mindig is úgy véltem, hogy a problémák akkor oldhatók meg, ha az emberek egymással, nem pedig egymásról beszélnek. A magam részéről már kifejezésre juttattam, hogy a jövő hónapban New Yorkban találkozni szeretnék Leonyid Brezsnyev elnökkel. Ha ez nem lehetséges, remélem, megszervezhetünk egy jövőbeni találkozót, amelytől pozitív eredményeket várhatunk. És amikor leülünk a tárgyalóasztalhoz, közölni fogom Brezsnyev elnökkel, hogy az Egyesült Államok kész kidolgozni egy új megállapodást, amely az általam imént körvonalazott elveken alapul. Közölni fogom vele, hogy kormányának és népének nincs semmi félnivalója az Egyesült Államoktól. A világközösségben élő szabad népek szavatolhatják, hogy mi kizárólag az összhangra törekszünk. Meg fogom kérdezni Brezsnyev elnöktől, hogy miért nem képesek országaink kölcsönösen mérsékletet tanúsítani? Miért nem élvezhetik népeink azokat az előnyöket, amelyek egy valódi együttműködésből fakadnának? Miért nem tudjuk csökkenteni e borzalmas fegyverek számát?

(USICA, 1982. május 10.)

EDMUND S. MUSKIE

Jó kezdet lenne: ratifikálni a SALT—II-t

A stratégiai fegyverzetek mindkét oldalon történő tényleges és jelentős csökkentésére vonatkozó felhívásával a 16 hónapja hivatalában levő Reagan elnök egy valóságos és széles körben népszerű kívánságra válaszolt; e kívánságot a nukleáris fegyverzetek befagyasztásának eszméje demonstrálja: intézzünk felhívást a fegyverkezési verseny megállítására, mondjuk ki, hogy „elég".

Az elnök drasztikus csökkentését javasolja azoknak a fegyvereknek, amelyektől a szovjetek a leginkább függnek — a szárazföldi indítású rakétáknak —, míg az Egyesült Államok cserébe csak kisebb fejlesztést hajtana végre általános, kiegyensúlyozottabb hadászati erőinek hármas csoportjában. Ahhoz, hogy egy javaslat mindkét fél számára elfogadható legyen, legalább viszonylagos egyenlőségnek vagy paritásnak kell lennie ezen az érzékeny területen. Nem hiszem, hogy a szovjetek hajlandók lesznek az egyoldalú leszerelésre.

Ami e programban zavar engem, az az, hogy lehetséges: ez a javaslat titokban a leszerelés vakvágányra tolása, és az Egyesült Államok folytatja az újrafelfegyverkezést — a fölény megszerzésére irányuló reménytelen törekvést.

Ha a START, amint azt az elnök kifejezésre juttatta, nem bizonyul indulásnak, akkor anélkül kerülhetünk ki ebből, hogy a fegyverzetcsökkentést megkezdenénk, vagy hogy a legcsekélyebb mértékben végrehajtottuk volna a SALT-ot. Az igazi kérdés mindenképp ez: miként jutunk ötről-hatra? Mit fog csinálni az Egyesült Államok az elkövetkező néhány évben, amíg megegyezésre próbál jutni a fegyverzetek jelentős csökkentését illetően?

Nézzük az elnök tanácsadójának, Edwin Meese-nek múlt pénteki megjegyzéseit. Meese azt állította, hogy a Reagan-adminisztráció „nem érzi, hogy kötné" a SALT—II szerződés, ha az akadályozza azokat a katonai terveket, amelyek a Pentagont foglalkoztatják; ez ellentétes Alexander Haig külügyminiszternek azzal a kinyilvánított politikájával, hogy a nem ratifikált szerződés szerint cselekszünk mindaddig, amíg a szovjetek is ezt teszik. David Jones tábornok, vezérkari főnök több ízben bizonyította a szerződés katonailag értékes voltát az Egyesült Államok biztonsága szempontjából, és ő, valamint mások is kijelentették, hogy a szovjetek tartják magukat a szerződéshez.

Ez azt jelentheti, hogy az Egyesült Államok hosszú évekre szabaddá teszi az utat a fegyverkezési verseny előtt, és e versenyt nem fogja szerződés korlátozni — először, amióta Nixon elnök 1972-ben aláírta a SALT—I-et.

A szovjetek nem lesznek tétlenek, ha az Egyesült Államok tovább fegyverkezik. Washington nem várhatja el, hogy olyan szabályokhoz kössék magukat, amelyeket az Egyesült Államok figyelmen kívül hagy, vagy hogy olyan szabályoknak megfelelően járjanak el, amelyek — a SALT keretében — előnyben részesítik az Egyesült Államokat.

A súlyos tények a következők: a szovjetek gyorsabban képesek hozzákezdeni a SALT—II szerződés hatályán kívül eső veszélyesebb hadászati fegyverek előállításához, mint az Egyesült Államok. Gyorsan megduplázhatják, megháromszorozhatják vagy megnégyszerezhetik szárazföldi indítású rakétáik robbanótölteteit, ha a SALT—II nincs érvényben. Semmi ehhez hasonlítható nincs, amit az Egyesült Államok tehetne Reagan védelmi költségvetésének keretei között. Így a kormányzat ténylegesen elérheti, hogy a szovjetek fölényre tesznek

szert — olyan pozícióba kerülnek, amellyel jelenleg nem rendelkeznek.

Az Egyesült Államok — bármily különösen hangzik is ez — úgy látszik, olyan politikát követ, amelynek alapja az a remény, hogy az oroszok egyoldalúan korlátozni fogják a saját fegyverkezésüket, míg Washington 1,6 trilliós védelmi költségvetést irányoz elő.

Mit kezdjünk a hadügyminiszternek azzal a Kongresszus előtt tett kijelentésével, hogy a hadi költségvetést azért nem szabad csökkenteni, nehogy ezzel megakadályozzuk az Egyesült Államokat a fegyverzetcsökkentési politika folytatásában — míg ugyanakkor egyesek szerint a szovjeteknek a világ ügyeiben tanúsított magatartásától függ elsősorban, hogy Washington egyáltalán párbeszédet kezdjen-e a fegyverzetek csökkentéséről. Ez egy „duplán balszerencsés" kapcsolás: azt mondják a kongresszusnak, hogy a nép csak akkor fogja „megkapni" a fegyverzetekről folytatott tárgyalásokat, ha a kongresszus megszavazza a hadiköltségvetést. És azt mondják a szovjeteknek, hogy amennyiben alkalmazkodnak az Egyesült Államok szabályaihoz és egyoldalú korlátozásokat vezetnek be, amíg a Pentagon fegyverkezik, lehet tárgyalni — főleg az ő erőik csökkentéséről.

Röviden, a kormányzat nem rendelkezik semmiféle tervvel arra a jelen és a majdani helyzet közötti időszakra, amikor — évekig tartó huzavona után — az Egyesült Államok képes lesz a szovjetekkel szemben e nyilvánvalóan lehetetlen álláspontját felszámolni.

Az egyetlen útja annak, hogy a szovjeteket ellenőrzés alatt tartsuk, s ugyanakkor az Egyesült Államok fegyverzetét modernizáljuk, az, hogy valamiféleképpen formálisan jóváhagyjuk a ratifikálatlan SALT—II szerződést. Ez az útja annak, hogy az egyensúlyt megközelítőleg paritásos alapon befagyasszuk — s ez olyan alap, amelyről kiindulva keresni lehet a kölcsönös és ellenőrizhető csökkentés módját. A fegyverzetek egyensúlya és a nukleáris béke nem őrizhető meg egy lejárt SALT—I szerződés keltette felsejlő fenyegetés és egy olyan SALT—II szerződés alapján, amelyet nem hagytak jóvá. Mindkét oldalon sor fog kerülni a szerződés kereteinek átlépésére és az Egyesült Államok fog rosszabbul járni — a fegyverkezés-ellenőrzés hiányában és egy korlátlan fegyverkezési verseny során —, ha a jelenlegi politikát folytatja.

— Ne gondoljunk a jövővel!

(Daily World)

A SALT—II szerződés olyan korlátozásról gondoskodik, amelyet ismerünk — megadja a mindkét fél erői számára felállított plafont —, és betartása életben tartja a Moszkvával folytatott tárgyalásokat a fegyverzetek ellenőrzéséről és csökkentéséről. Minél kevésbé bízik az Egyesült Államok az oroszokban, annál értékesebbé válik ez a szerződés a nemzet számára.

•

A szerző külügyminiszter volt a Carter-kormányzatban. Ez a cikk kivonat a *Washington Post* hasábjairól, amely a hivatalos demokrata párti választ tartalmazta Reagan elnöknek az illinoisi Eureka egyetemen mondott szombati beszédére.

(Az amerikai napilap 1982. május 14-i számából)

Szovjet javaslatok

Részletek L. I. Brezsnyev beszédeiből a fegyverzetkorlátozásról és -csökkentésről

A Szovjetunió álláspontját és javaslatait a fegyverzetkorlátozásról és -csökkentésről L. I. Brezsnyev az SZKP főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke több alkalommal is kifejtette. Összeállításunkban az ő beszédeiből közlünk idevonatkozó részleteket. Felhívjuk a figyelmet a dátumokra, amelyeket érdemes egybevetni az amerikai állásfoglalások időpontjaival. — N. Sz. SZERK.

Moszkva, 1982. március 17. A szovjet szakszervezetek XVII. kongresszusán elhangzott beszédből

Elmondható, hogy a nemzetközi kapcsolatok, egészében véve, most világosan jelzett válaszút elé kerültek.

Egyrészt, létezik a béke megszilárdításának és valamennyi állam függetlenségének, jogainak és érdemeinek szigorú tiszteletben tartása, a belügyekbe való be nem avatkozás, az általános biztonság és a kölcsönös bizalom alapján történő békés együttműködés fejlesztésének útja.

Ezt az utat pontosan kijelölték a helsinki értekezlet határozatai, és az elmúlt évtizedben létrejött több más nemzetközi dokumentum. Ezt az utat az elmúlt évtizedben a népek, különösen az európai népek gyakorlati tapasztalata is alátámasztotta.

Másrészt, létezik az az út, amelyre egyesek, a hidegháború újból előkerült hívei, a valódi háború határán egyensúlyozók fokozott mértékben taszítják az emberiséget.

Ezek szeretnék az évszázadok során az államközi kapcsolatokban kialakult jogi és etikai normákat érvényteleníteni, megsemmisíteni az államok függetlenségét és szuverenitását. Az a szándékuk, hogy átrajzolják a világpolitikai térképet, kinyilvánítva, hogy bolygónkon a földrészek egyes térségei „létérdekeik" szempontjából fontos övezetek. „Jogot" formálnak maguknak ahhoz, hogy egyeseknek parancsoljanak, és másokat „megbüntessenek". Szégyenkezés nélkül, nyíltan hirdetik, s egyben valóra is váltják a számukra kényelmetlen államok és kormányok gazdasági és politikai „destabilizációjára" irányuló tervüket. Példátlan cinizmussal örülnek azoknak a nehézségeknek, amelyekkel egyik vagy másik nép küszködik. A normális érintkezést és a nemzetközi kereskedelmet „szankciókkal" és blokáddal, a kapcsolatokat és a tárgyalásokat pedig a fegyveres erőkkel való — még az atomfegyver alkalmazását is fölvető — fenyegetéssel igyekeznek felváltani.

Mindezt látván, az ember csak ámul. Akaratlanul is felvetődik a kérdés: mi a több a hasonló politikában — a könnyelműség, a nemzetközi ügyekben való nem elegendő tapasztalat, vagy a felelőtlenség, vagy — nyíltan kimondjuk — a kalandor hozzáállás az emberiség sorsát érintő komoly proble-

mákhoz? Nem nálunk, hanem az Egyesült Államok mértéktartó burzsoá sajtójában az ilyen politikát „a politikai katasztrófához vezető irányvonalnak" nevezik.

Mellesleg a blokádokról és a „szankciókról". A Szovjetunió nagy ország, hatalmas gazdasággal és gazdag természeti kincsekkel. A szocialista közösség együttesen pedig még ennél is nagyobb. Sokan azok közül az országok közül, amelyeket Washington szövetségeseinek nevez, fejlődésükben sokkal jobban függenek a külkereskedelemtől. Így nem tudni, kinek az érdekeit sérti jobban a nemzetközi kereskedelem és a normális gazdasági kapcsolatok ellen irányuló „cowboyos lerohanás" politikája.

Tárgyszerűen szólva, a nemzetközi feszültség további növelését, a fegyverkezési hajsza fokozását, az államok közötti normális kapcsolatok lerombolását célzó irányvonal egyetlen nép számára sem kecsegtet semmi jóval. Többek között az amerikai nép számára sem. Ugyanakkor sok bajt okozhat az egész emberiségnek. Ezért szilárd meggyőződésünk, hogy az ilyen irányvonal nem kaphatja meg a népek támogatását, és nincs jövője. És minél hamarabb megértik ezt e politika kezdeményezői, annál jobb lesz mindenki számára.

Ami a Szovjetuniót illeti, mi szilárdan és hajlíthatatlanul a tartós béke és az államok közötti békés, kölcsönösen előnyös együttműködés irányvonalát követjük, függetlenül azok társadalmi rendjétől és politikai rendszerétől. És természetesen amellett vagyunk, hogy a madridi konferencia résztvevői a konferencia munkájának folytatásakor végre rátérjenek az európai biztonság és együttműködés kérdéseire — arra, amiért a találkozó létrejött. És amellett vagyunk, hogy nyitva álljon az út az európai, katonai enyhülés és leszerelés kérdéseivel foglalkozó konferencia összehívása előtt — amire földrészünk népeinek olyannyira szükségük van.

Elvtársak!

Az Egyesült Államok vezetése alatt álló NATO militarista irányvonala és agresszív politikája arra kényszerít bennünket, hogy intézkedéseket hozzunk országunk védelmi képessége szükséges szintjének fenntartása érdekében. Ez a mai világ zord szükségszerűsége, és ez természetesen sok eszközt köt le a békés építés kárára.

De — amint azt már több ízben el kellett mondanom — mi ezekre a célokra nem költöttünk és nem is fogunk költeni egy rubellel sem többet annál, ami feltétlenül szükséges nekünk, barátaink és szövetségeseink biztonságának megvédése érdekében. A jövőt mi nem a korlátlan fegyverhalmozásban, hanem abban látjuk, hogy a másik féllel a katonai szembenállás szintjének kölcsönös csökkentésére irányuló, értelmes kompromisszumokat érjünk el.

Ezzel kapcsolatban természetesen külön figyelmet érdemel az Európában elhelyezett nukleáris fegyverek csökkentésének problémája. Elmondhatjuk, hogy jelenleg ez a kulcskérdés a világot mindinkább fenyegető nukleáris háború elhárításában.

Önök előtt, elvtársak, ismeretesek a Szovjetunió ezzel kapcsolatos konkrét, messzemenő javaslatai: a két fél Európában elhelyezett és Európára irányuló nukleáris készletének egyharmadára való csökkentésétől kezdve a földrész taktikai és stratégiai harceszközeinek teljes felszámolásáig.

Ismeretes az is, hogy az amerikai fél mindeddig kitért a kérdések komoly megvitatása, s még inkább megoldása elől, a Szovjetunió egyoldalú leszerelésének abszurd követelésével takarózva, amelyet Washingtonban arcátlanul „nulla megoldásnak" neveznek.

Mi mégsem adjuk fel a reményt, hogy ésszerű megállapodást érjünk el

a felek egyenjogúságának és azonos biztonságának alapján. Sőt, minden módon — szóban és tettben — elősegítjük azt.

Kedves elvtársak!

Beszámolhatok Önöknek arról, hogy a szovjet kormány a két fél európai nukleáris eszközei nagymérvű csökkentéséről szóló igazságos megállapodás elérésének megkönnyítésére, és hogy jó példát mutasson, határozatot hozott a Szovjetunió európai részére vonatkozólag a közép-hatótávolságú nukleáris eszközök telepítésének egyoldalú befagyasztásáról. Az itt már elhelyezett ilyen fegyverek szintjét mind minőségi, mind mennyiségi vonatkozásban befagyasztják. Felfüggesztjük a régi, SS—4 és SS—5 néven ismert rakéták felváltását az új, SS—20 jelzésű rakétákkal.

Ez a moratórium vagy addig tart, amíg az Egyesült Államokkal az európai közép-hatótávolságú rakéták kérdésében az egyenjogúság és az egyenlő biztonság alapján megoldás születik, vagy addig, amíg az Egyesült Államok vezetői — figyelmen kívül hagyva a népek biztonságát — mégis gyakorlati előkészületeket tesznek a Pershing—2 és a szárnyas rakéták európai telepítésére.

Továbbá, már korábban is kijelentettük, hogy a felek között egy egyeztetett moratórium elérése esetén készek lennénk jóindulatunk jeleként végrehajtani európai nukleáris eszközeink egyoldalú számszerű csökkentését a jövőben, egyeztetett csökkentés előlegezéseként. Most újabb lépés megtételéről hoztunk döntést, ami béketörekvésünket és azt a hitünket bizonyítja, hogy lehetséges egy kölcsönösen elfogadható megegyezés. Ha nem következik be a nemzetközi helyzetben újabb éleződés, a Szovjetunió még ebben az évben kész saját kezdeményezésére közép-hatótávolságú rakétáinak bizonyos számú csökkentésére.

Amikor bejelentjük ezt a lépést, biztosak vagyunk abban, hogy a világ népei értékelik a Szovjetunió által mutatott békeszeretetet és jóakaratot. Reméljük azt is, hogy nyugati tárgyaló partnereink is képesek a jóindulat szellemében fogant, konstruktív lépésekkel válaszolni erre.

Mindezek mellett kötelességünknek tartjuk, hogy teljes nyíltsággal figyelmeztessünk a következőkre. Amennyiben az Egyesült Államok kormánya és NATO-szövetségesei — semmibe véve a népek békeakaratát — mégis végrehajtják terveiket a Szovjetunió területén levő objektumokat megsemmisíteni képes, új amerikai rakéták százainak európai telepítésére vonatkozóan, akkor más stratégiai helyzet alakulna ki. Országunkra és szövetségeseinkre nézve az Egyesült Államok részéről további reális fenyegetés jönne létre. Ez arra késztetne bennünket, hogy olyan válaszlépéseket tegyünk, amelyek analóg helyzetbe hoznák a másik felet, beleértve közvetlenül magát az Egyesült Államokat és annak területét. Ezt nem szabad elfeledni.

Ez a körülmény ismét figyelmeztet arra, hogy milyen jelentősége van a világ sorsa, a világméretű nukleáris tűzvész veszélyének csökkentése szempontjából a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti, a nukleáris hadászati fegyverzetek korlátozásával és csökkentésével foglalkozó megállapodás kérdésének. Az Egyesült Államok — mint ismeretes — megtagadta az erről 1979-ben aláírt megállapodás életbe léptetését. Az adott kérdésről mindeddig az Egyesült Államok nem kívánt további tárgyalásokat folytatni. Eközben a probléma egyre sürgetőbbé és égetőbbé válik.

Először is, az új rakéták európai telepítésére vonatkozó amerikai tervek megvalósítása a jövőre nézve azt jelentené, hogy előre nem látható módon felborulna a két fél között a hadászati eszközök eddig kialakult egyensúlya.

Másodszor: új tömegpusztító fegyverzetfajták kidolgozása a felek részéről (ha a szerződéses alapon nem vetünk ennek véget) kihúzná a talajt a ma még lehetséges korlátozásokról, a csökkentésekről és az ellenőrzésről szóló megállapodások alól.

Ezért felhívjuk az Egyesült Államok kormányát, hogy ne gördítsen mesterséges akadályokat a SALT-tárgyalások elé, hanem a legrövidebb időn belül üljön tárgyalóasztalhoz. A tárgyalások felújításáig javasolnánk, hogy mindkét fél kölcsönösen kötelezze magát, hogy nem kezd újabb fegyverkezési versenybe, nem állít rendszerbe tengeri és szárazföldi telepítésű nagy-hatótávolságú szárnyas rakétákat.

Mi általában úgy tartjuk, hogy a világhelyzet a legnagyobb mértékű önuralmat követeli meg az egymással szemben álló államok mindkét tömbjétől katonai vonatkozásban. Készek lennénk például a haditengerészeti tevékenység kölcsönös korlátozására. Többek között lehetségesnek tartjuk a megállapodásokat abban, hogy mindkét fél rakétahordozó tengeralattjáróit kivonják a jelenlegi nagy kiterjedésű katonai járőrözési körzetekből, és azok mozgását kölcsönösen egyeztetett határok között korlátozzák. Készek lennénk megvitatni a bizalomerősítő intézkedések kérdésének kiterjesztését a tengerekre és az óceánokra, különösen azokra a körzetekre, amelyekben a legforgalmasabb tengeri útvonalak találhatók. Mi amellett vagyunk, hogy már a közeli jövőben a világóceánok nagy része a béke övezetévé váljon.

Ezek a mi új javaslataink a fegyverkezési verseny megfékezésére és egy új világháború veszélyének elkerülésére.

Moszkva, 1982. április 17. Válasz a Pravda kérdéseire

A Pravda tudósítója és Leonyid Brezsnyev közötti beszélgetés egy találkozás lehetőségéről Ronald Reagan amerikai elnökkel.

Kérdés: Ronald Reagan elnök újságírókkal folytatott egyik beszélgetése alkalmával megemlítette annak lehetőségét, hogy találkozzék Önnel New Yorkban. Ez a megnyilatkozása ellentmondásos kommentárokat szült. Mi az Ön véleménye ezzel kapcsolatban?

Válasz: Valóban, Reagan kijelentései elég homályos benyomást keltettek.

Ami az ügy lényegét illeti: az SZKP XXVI kongresszusán elhangzott beszámolóban már beszéltem az Egyesült Államokkal minden szinten folytatott aktív párbeszéd előnyéről, és különösen hangsúlyoztam, ezen a téren a döntő jelentőségű láncszemet a legmagasabb szintű tárgyalások jelentik. Mi ma is az ilyen jellegű találkozó hívei vagyunk. Érthető, hogy az amerikai elnökkel való találkozásomat jól elő kell készíteni, azt megfontoltan kell megtartani, nem mellékesen, valamilyen nemzetközi fórumhoz kapcsolódva.

Konkrétan szólva: mi olyan legmagasabb szintű szovjet—amerikai találkozó megtartásáért szállunk síkra, amely összhangban állna államainknak a világ helyzete iránti magas fokú felelősségével, és amely igazolná a hozzá fűzött reményeket.

Ami a Ronald Reagan elnökkel lehetséges találkozó helyét és időpontját illeti, a következőket mondanám:

A találkozót valamelyik harmadik országban lehetne megrendezni, mondjuk Finnországban vagy Svájcban, természetesen az adott kormány előzetes beleegyezésével. A megfelelő időpont szerint ez év ősze lenne, például október.

Ez a válaszom a feltett kérdésre. Úgy érzem, hogy ez a válasz teljesen világos és egyértelmű.

(TASZSZ)

Moszkva, 1982. április 22. Brezsnyev üzenete Új-Delhibe, az indiai-óceáni békeövezetről tárgyaló értekezlethez

Az Indiai-óceán térségének békeövezetté változtatása elősegítené a légkör javítását a térségben. A Szovjetunió támogatja a térség országainak a békeövezet létrehozására irányuló javaslatait. A cél érdekében indítványozta a Szovjetunió a haditengerészeti flották tevékenységének kölcsönös korlátozását, valamint a bizalomépítő intézkedések kiterjesztését a tengerek és óceánok térségére, különösen ott, ahol forgalmas tengeri útvonalak vannak.

Az Új-Delhi-i értekezlet az Indiai-óceán békeövezetté változtatásáról olyan időszakban ülésezik, amikor a világ e térségében — az Egyesült Államok militarizmusa következtében — a katonai és politikai feszültség növekedése tapasztalható. Az Egyesült Államok hatalmas haditengerészeti és légierőket állomásoztat itt, egyebek között hadászati atomfegyvereket, új katonai támaszpontokat létesít, s ide telepítik az intervenciós célokat szolgáló, gyorsan bevethető erőket is. Mindezek az intézkedések jogos aggodalmat keltenek az Indiai-óceán térségében fekvő országok népeiben. E lépések veszélyeztetik a népek biztonságát is. Az események menete valamennyiünket arra késztet, hogy elgondolkodjunk azon, miképpen lehet elhárítani e veszélyt.

E megfontolásokból kiindulva támogatja a Szovjetunió a békeövezet megvalósítását célzó javaslatot, és egészíti ki azt újabb indítványokkal. Mindamellett tudjuk, hogy a békeövezet gondolatának vannak ellenzői, olyanok, akiket nem a népek békéjének és biztonságának érdekei vezérelnek. Ezek az erők arra törekednek, hogy az Indiai-óceán országait leigázzák és megteremtsék katonai uralmukat ebben a térségben.

Mindezek a körülmények még inkább szükségessé teszik valamennyi békeszerető ország és nemzet, valamennyi demokratikus társadalmi erő aktív harcát az Indiai-óceán békeövezetté változtatásáért. Az erőfeszítések egybehangolásával e fontos probléma kétségkívül megoldható.

(MTI)

Moszkva, 1982. május 18. Részletek a Komszomol XIX. kongresszusán elhangzott beszédből

Három hét múlva nyílik meg New Yorkban az ENSZ-közgyűlés rendkívüli leszerelési ülésszaka. A Szovjetunió a maga részéről mindent megtesz annak érdekében, hogy az ülés sikeres legyen.

Most kevés csak beszélni a békéről. Konkrét és gyakorlati lépések szükségesek. Ma ezen a téren a kulcsfeladat csökkenteni a veszélyes méreteket öltött nukleáris szembenállást Európában, és gátat szabni a nukleáris potenciál további növelésének. Nem szabad megengedni, hogy Európában, ahol már két ízben robbant ki világháború, egy bármely pillanatban bekövetkezhető nukleáris világégés reális veszélye alakuljon ki.

A napokban Genfben a Szovjetunió és az USA között az európai nukleáris fegyverkezés korlátozásáról folyó tárgyalások új fordulója kezdődik. Meglátjuk, milyen magatartást tanúsítanak az amerikaiak — ismét csupán az időt húzzák-e, készen állva a rakétatelepítésre, vagy hajlandóságot nyilvánítanak a megegyezésre.

A probléma megoldására tett szovjet javaslatok ismertek. Mi amellett foglaltunk állást, hogy vonják ki Európából az összes közép-hatósugarú nukleáris eszközt: Nyugaton ellenérvként azt hozták fel, hogy ez a megoldás túl messzire vinne. A mi javaslatunk, hogy korlátozzuk ezeknek az eszközöknek a számát kevesebb mint egyharmadára: azt mondták, ez túlságosan kevés. Akkor keres-

sünk kölcsönösen elfogadható nagyságrendet — mi készek vagyunk a nagyobb arányú csökkentésre —, magától értetődően kölcsönös alapon.

A dolgok megkönnyítése érdekében, a Szovjetunió nemrégiben egyoldalúan megszüntette európai részén a közép-hatósugarú rakéták további telepítését, és határozatot fogadott el bizonyos számú csökkentésre. Közölhetem, hogy e rakéták jelentős számú csökkentését valósítjuk már meg.

Országunk eme konkrét, békeszeretetről tanúskodó lépései helyesléssel találkoztak világszerte. Némelyek azonban Nyugaton arra törekszenek, hogy kétségbe vonják ennek a jelentőségét.

Azt hangoztatják például, hogy a döntés, amelyet a Szovjetunió hozott, nem befolyásolja azt, hogy rakétáinkat a jövőben is oly módon telepítsük, hogy azok akár az Uralon túlról is elérjék a nyugat-európai országokat. Határozottan kijelenthetem, semmiféle közép-hatósugarú rakétát nem fogunk utólag telepíteni ott, ahonnan azok hatótávolsága elérheti az NSZK-t vagy más nyugat-európai országot.

Kérdezik továbbá, hogy egyoldalú befagyasztásról hozott határozatunk kilátásba helyezi-e a rakétatelepítések előkészületeinek megszüntetését is. Igen, kilátásba helyezi, és magában foglalja e rakéták kilövőállásai építésének megszüntetését is.

Még egy megjegyzés. Az USA kormánya azt követeli, hogy a Szovjetunió fagyassza be, sőt semmisítse meg az országunk keleti részén elhelyezett rakétákat is. Ez valójában abszurd követelés! Megoldani a rakéták körüli problémákat — korlátozásukat és csökkentésüket — ezt lehet. De csak tárgyalások útján, azokkal, akiknek a kezében a nukleáris eszközök találhatók, azok, amelyekkel a mi rakétáink szemben állnak. És természetesen a kölcsönösség alapján. Az ilyen tárgyalásokkal szemben nincs ellenvetésünk. De érthetően, ez már más kérdés.

A háború és a béke sorsa sokban függ attól, hogy lesz-e szovjet—amerikai megállapodás a hadászati fegyverzet korlátozásáról és csökkentéséről: becsületes, igazságos, senki érdekeit nem sértő megállapodás. A Szovjetunió következetesen amellett foglal állást, hogy haladéktalanul és feltétel nélkül kezdjenek tárgyalásokat az ilyen megállapodások kidolgozására. Álláspontunkat nem egyszer — nyilvánosan és diplomáciai csatornákon keresztül — eljuttattuk az amerikai félhez.

Most Reagan elnök is kijelentette a maga részéről, hogy az Egyesült Államok kész a tárgyalások felújítására. Ez megítélésünk szerint a helyes irányba tett lépés. Ugyanakkor azonban az is fontos, hogy a tárgyalásokat azonnal megfelelő hangnemben kezdjük meg.

Az elnök e beszédében elhangzott, hogy az Egyesült Államok a tárgyalásokon a jelentős csökkentés mellett száll síkra: nos hát, mi mindig amellett foglaltunk állást, hogy a hadászati fegyverzeteket jelentős mértékben csökkentsék, e téren nem kell bennünket agitálni.

Ha azonban megvizsgáljuk az Egyesült Államok elnöke által az ilyen csökkentésről kifejtett elképzelések lényegét, akkor sajnálatos módon arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az amerikai álláspont mindenképpen egyoldalú. Egyoldalú mindenekelőtt azért, mert az Egyesült Államok teljességgel ki akarja vonni a tárgyalásokból azokat a hadászati fegyverfajtákat, amelyeket jelenleg a legintenzívebb módon fejleszt.

Nem véletlen, hogy magában az Egyesült Államokban is kompetens személyiségek kijelentették: ez irreális, az élettől elszakadt, sőt lehet, hogy csak egyszerűen nem őszinte álláspont. Ez a terv közvetlenül arra irányul, hogy kárt okozzon a Szovjetunió biztonságának, s ugyanakkor szabad kezet hagy-

jon Washingtonnak a hadászati fegyverzetek felhalmozása amerikai programjának megvalósításához.

Nehéz elkerülni azt a következtetést, hogy az Egyesült Államok elnöke által meghirdetett álláspont nem a megállapodás keresésére irányul, hanem arra, hogy biztosítsa a feltételeket Washingtonnak a Szovjetunióval szembeni katonai fölény megszerzésére irányuló kísérletei folytatásához.

Mire van szükség ahhoz, hogy a tárgyalások sikeresek legyenek és megállapodáshoz vezessenek?

Röviden szólva, ehhez mindenekelőtt arra van szükség, hogy először, a tárgyalások céljául valóban a hadászati fegyverzet korlátozását és csökkentését tűzzék ki, ne pedig azt, hogy azok takaróul szolgáljanak a fegyverkezési hajsza folytatásához, a létrejött paritás megbontásához. — Másodsorban arra van szükség, hogy a tárgyalásokat mindkét fél a másik jogos biztonsági érdekeinek számításbavételével, az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének szigorúan megfelelő módon folytassa. Végül, meg kell őrizni mindazt az eredményt, amit korábban elértünk. A tárgyalások ugyanis nem a pusztaságban kezdődnek, már nagy és korántsem felesleges munkát végeztük el. Erről nem lenne szabad megfeledkezni.

Meggyőződésünk, hogy csak ilyen megközelítés mellett lehet arra számítani, hogy a tárgyalásokon megállapodást érnek el a két fél hadászati fegyverzetének lényeges csökkentését eredményező konkrét intézkedésekről.

Rendkívül fontos ugyanakkor, hogy megbízhatóan zárjuk le azokat a csatornákat, amelyeken keresztül lehetővé válna a hadászati fegyverkezési verseny folytatása bármely formában. Ez azt jelenti, hogy vagy meg kell tiltani, vagy a lehető legnagyobb mértékben, meghatározott keretek között kell korlátozni új típusú hadászati fegyverek létrehozását.

És van még egy javaslatunk.

Készek vagyunk egy olyan megállapodásra, hogy már most, a tárgyalások megindulásának pillanatában befagyasszák a Szovjetunió és az Egyesült Államok hadászati rendeltetésű fegyvereit. Ez a befagyasztás a fegyverek számára vonatkozna, és arra is, hogy a maximális mértékben korlátozza azok korszerűsítését.

Feltétlenül szükség van arra is, hogy sem az Egyesült Államok, sem a Szovjetunió ne tegyen olyan lépéseket, amelyek a hadászati helyzet stabilitásának megbontását eredményezné. Az ilyen befagyasztás, ami önmagában is jelentős lépés, megkönnyítené egyúttal azt is, hogy előre haladjunk a hadászati fegyverzet gyökeres korlátozásához és csökkentéséhez.

Röviden szólva, ez a mi álláspontunk a hadászati fegyverzetek kérdésében.

*

(L. I. Brezsnyev üzenetét, amelyet Gromiko szovjet külügyminiszter olvasott fel az ENSZ 1982. június 15-i ülésén, e számunk 165. oldalán közöljük, mivel az lapzártakor érkezett. — *N. Sz. szerk.*)

APN

LEV TOLKUNOV

Békés egymás mellett élés és ideológiai harc

A Szovjetunió egész története során azon fáradozott, hogy a békés egymás mellett élés elvét átültesse a nemzetközi viszonyok gyakorlatába. Így volt ez a második világháború előtt is, amikor a Szovjetunió kitartóan azt ajánlotta a Nyugatnak, hogy hozzák létre a kollektív biztonsági rendszert. Ugyanez volt tapasztalható magának a háborúnak az idején, amikor a Szovjetunió lankadatlan erőfeszítéseinek eredményeként kialakult a Hitler-ellenes koalíció, s ez megmutatta, hogy a szocialista és a kapitalista államok nem csupán fennállhatnak egymás mellett, hanem katonai, politikai és gazdasági együttműködést is létesíthetnek egymással. A második világháború után a Szovjetunió, bár rendkívül nehéz helyzetben volt, nem hátrált meg az imperialisták zsarolásai és fenyegetései előtt, s nem engedte meg az új világháború kirobbantását, amely már atomháború lett volna. A békés egymás mellett élés napjainkban is a Szovjetunió, az egész szocialista közösség külpolitikájának sarkköve.

I.

A történelem kérlelhetetlenül teszi fel a kérdést: békés egymás mellett élés vagy katasztrofális háború. A háború és a béke alternatívája korunk alapvető problémája. Az imperializmus, mindenekelőtt az amerikai imperializmus, termonukleáris háborút készít elő, amely katasztrófát hozhat az egész emberiségre. Ezekkel a tervekkel szemben áll a Szovjetunió és a többi szocialista ország politikája, amelyek arra törekszenek, hogy a más rendszerű államokkal a békés egymás mellett élés elvei alapján építsék fel kapcsolataikat. Ennek az elvnek az általános elfogadtatása visszakozásra késztetheti az agresszió és a diktátum politikáját, fontos szerepet játszik a békeszerető erők tömörítésében, s a tőkésállamok józanul gondolkodó köreit az enyhülési folyamat támogatására készteti.

A Szovjetunió képviselői az ENSZ-ben és más nemzetközi fórumokon szinte állandó jelleggel a legkülönbözőbb javaslatokat terjesztik elő annak érdekében, hogy csökkentsék a fegyverek — így az atom- és hidrogénfegyverek — számát, oszlassák fel a katonai tömböket, likvidálják a más országok területén levő katonai bázisokat, s hogy valamennyi ország egymás közti viszonyában a békés egymás mellett élés elveit alkalmazzák. A szocialista országok e küzdelmükkel az egész emberiség érdekeiért dolgoznak, hogy megmentsék az atomhaláltól.

„Ha már léteznek, pontosabban együtt léteznek a Földön a különböző társadalmi berendezkedésű államok — mondotta Leonyid Brezsnyev a *Le Monde*-nak adott interjúban —, akkor nyilvánvaló, hogy fennmaradnak a berendezkedésüket jellemző különböző nézetek, eszmék, ideológiák is, és semmiféle egyezménnyel nem lehet felszámolni őket. De korunkban értelmetlen és veszélyes dolog lenne, ha egyik vagy másik eszme, egyik vagy másik ideológia győzelmét erő, fegy-

ver segítségével igyekeznénk kivívni. Az ideológiai harcot nem szabad »lélektani háborúvá«' növelni, nem szabad eszközként felhasználni a más államok és népek belügyeibe való beavatkozásra, s nem szabad megengedni azt sem, hogy politikai és katonai konfrontációhoz vezessen.

Máskülönben ez az ideológiai vita katasztrófába torkollhat, melyben, ha szabad ezzel a kifejezéssel élni, az embermilliókkal együtt koncepcióik is elpusztulhatnak."

Az ideológiai harc világszerte egyre erősebb, mivel a világgazdaság és a világpolitika egyre újabb kérdéseket vet fel, s a marxizmus—leninizmus is fejlődik. Változnak az ideológiai harc formái is, s ezzel összefüggésben az imperializmus szélsőségesen reakciós szárnya és a rendelkezésére álló tömegkommunikációs eszközök primitív rágalmakkal helyettesítik az eszmék harcát, s féktelen antikommunizmust, a „lélektani háború" tiltott eszközeit alkalmazzák.

Ugyanakkor teljesen tarthatatlanok azok a különféle teóriák, hogy a békés egymás mellett élés ideológiai téren is lehetséges. Claus Menert nyugatnémet szovjetszakértő például azt hirdette, hogy „ideológiai harc helyett ideológiai türelem" kell. A. K. London, a George Washington Egyetemen működő Szovjetunió- és Kína-kutató Intézet professzora kijelentette: „A feszültség enyhülése csak akkor szükséges és elfogadható, ha tudjuk, mi a célja. Ma nincs igazi béke, és ne is várjunk rá addig, amíg olyan ellenséges ideológiába ütközünk, mely ... minden tőle telhetőt elkövet a Nyugat meggyőződésének aláásására ..." Már ennyiből is látható, hogy a békére és a nemzetközi együttműködésre vonatkozó nyugati koncepcióknak központi eleme az, hogy a kommunisták mondjanak le a burzsoá nézetek elleni harcról, és ismerjék el az ideológiában is a békés egymás mellett élést.

Ma a kommunisták sok ellenfele jól tudja, hogy a szocializmust nem lehet katonai támadással megsemmisíteni. Figyelmüket ezért olyan csatornák keresésére fordítják, melyek lehetővé teszik a felforgató ideológia behatolását a szocialista országokba.

A mai kiélezett helyzetben a legreakciósabb erők elkeseredett ideológiai harcot folytatnak, s ebben támogatják őket egyes nyugati államok, különösen az Egyesült Államok kormánykörei is. Az atomháborúra való készülődés hirdetése néhol állampolitikává válik.

Az agresszív imperialista körök ma nem csupán azért küzdenek az enyhülés ellen, hogy megteremtsék az Egyesült Államok hegemóniáját, alárendeljék neki az európai NATO-szövetségeseket és a fejlődő országokat, hanem azért is, hogy újra felerősítsék a vad kommunistaellenes és szovjetellenes propagandát.

Washington új katonai stratégiáját úgy jellemezhetjük, mint a Szovjetunióval való globális és regionális méretű „nyílt konfrontációt". Leplezetlenül agresszív jellegű; előirányozza, hogy az Egyesült Államok világuralmának megvalósításáért valamint azért, hogy a „létfontosságú" amerikai érdekeket megvédelmezzék a világ különböző térségeiben, eszközként használják fel az Egyesült Államok katonai erejét. Az említett „létfontosságú" érdekek egyébként azt jelentik, hogy amerikai katonai ellenőrzés alá kívánják vonni a latin-amerikai országok többségének, a Perzsa-öböl térségének és Dél-Afrikának stratégiai nyersanyag- és energiaforrásait.

Érzékelhetően növekszik a katonai nyomásnak mint amerikai külpolitikai stratégiai fegyvernek a jelentősége. Ilyen minőségben értékelhető, hogy az imperialista stratégák nem riadnak vissza az atomháborús kockázattól, fegyverkezési hajszába kezdtek az atom-nukleáris fegyverek terén, s arzenáljukat olyan tömegpusztító fegyverekkel igyekszenek kiegészíteni, mint a neutronbomba, a vegyi és baktériumfegyver. Így értékelhető, hogy minden vonalon „nyílt konfrontációra" törekszenek a szocialista országok népeinek elrettentése céljából, szeretnék őket gazdaságilag kimeríteni, testvéri közösségüket megbontani, s végső soron mindezzel ismét kivívni a világban az Egyesült Államok vezető szerepét.

Ezzel párhuzamosan, az imperializmus ismét teljes erővel kezdte el a „lélektani hadviselést" is. Ez arra irányul, hogy politikai-pszichológiai nyo-

mást gyakoroljanak a Szovjetunióra és az egész szocialista közösségre. Nyugaton ezt a tényt nem is vitatják, sőt teljesen nyíltan beszélnek az effajta nyomás szükségességéről. Múlt év novemberében a *Washington Post* azt írta, hogy a Reagan-kormányzat „a legnagyobb mértékben harcias politikát" dolgoz ki „a külföldi információ terén, kihívást intézve a Szovjetunióhoz, Kubához és a »kommunista társadalom« egészéhez." Egyebek között azt tervezik, hogy kihirdetik a „havi harci készenlétet a szovjet propagandával szemben", „gyorsan reagálnak" minden „szovjet dezinformációra", s emellett olyan speciális programokat állítottak össze, amelyek alkalmasak „a tőkés rendszer pozitív aspektusainak" és a „marxista társadalom gyengeségeinek" kiemelésére. E tervek megvalósítását szolgálja az „Amerika Hangja" rádió, illetve más rádióadók, a folyóiratok, filmek, külföldi sajtócentrumok sokasága, de felhasználják a turistákat és a kulturális kapcsolatokat is.

Washingtonnak az a célja, hogy a saját javára megváltoztassa a létrejött stratégiai egyensúlyt, s a világ új erőviszonyai közepette előkészítse az új világháborút. Ennek a tervnek a megvalósításába intenzíven bevonnak számos nyugati tömegkommunikációs eszközt. Ezek igyekszenek meggyőzni országuk közvéleményét arról, hogy az atomháborút nem lehet elkerülni, hogy Washington erre vonatkozó koncepciója és az új tömegpusztító fegyverfajták elterjesztése jogos, az „első atomcsapás" előnyös, és hogy bármilyen méretű termonukleáris háborúban lehetséges az „amerikai győzelem". Az említett tömegkommunikációs eszközök felfokozzák a világban a háborús pszichózist. Egyrészt azzal a céllal, hogy eközben a szocialista országok béketörekvéseit mint a gyengeség jelét, a növekvő amerikai és NATO-ütőerő előtti meghátrálást mutassák be, másrészt, hogy meggyőzzék az embereket arról, hogy az atomháború veszélye a Szovjetunió felől fenyeget.

George Kennan történész, egykori amerikai diplomata az ilyen módszereket elembertelenítő, dehumanizáló eljárásoknak tartja, melyeket a Szovjetunió mint ellenfél ellen alkalmaznak. Kennan egyebek közt azt írja, hogy a dehumanizálás egyenlő „a végtelen ferdítéssel és leegyszerűsítéssel, Moszkva katonai lehetőségeinek és a feltételezett gonosz szovjet szándékoknak a megszokottá vált eltúlzásával, a másik nagy nép jellemének és szándékainak állandó meghamisításával". Nem titok, hogy ennek az egész propagandakampánynak az inspirálói bizonyos személyek, akik az amerikai republikánus párt jobbszárnyához tartoznak.

A Szovjetunió és más szocialista országok elleni „lélektani háború", ahogy MacCarthy idejében, ma sem nélkülözi a sztereotípiák és a propagandisztikus fogások megkövesedett rendszerét. Természetesen azért itt is történtek bizonyos változások, változtak a hangsúlyok.

Mint ismeretes, a nyugati sztereotípiák között ma a legnagyobb helyet a „szovjet katonai fenyegetésről" szóló mítosz foglalja el. Ez a mítosz olyan új tézisekkel egészül ki, mint az, hogy az USA és a NATO katonai téren általában lemaradt a Szovjetuniótól, hogy az amerikai katonai gépezetnek „sebezhető pontjai" vannak, meg hogy a Nyugat és a Kelet egyaránt felelős a feszültség fokozódásáért a világban.

Napvilágot látnak különböző feltevések, tényekkel meg nem erősített hazug közlemények arról, hogy a szovjet hadsereg a világ különböző pontjain vegyi fegyvert alkalmaz; hírek kelnek szárnyra a Szibéria mélyében folyó „kísérletekről", ahol olyan fegyvereket próbálnak ki, melyek katonai célokból képesek megváltoztatni a környező világot. Mindezt azért teszik, hogy igazolják a különböző új típusú tömegpusztító fegyverfajták kidolgozását és gyártását az Egyesült Államokban. Washington már bejelentette az új vegyifegyver-fajták gyártására vonatkozó ötéves program kidolgozását, csaknem 2,5 milliárd dolláros költségkihatással.

A Nyugat az ideológiai harcban is, a diplomáciában is előszeretettel alkalmazza az összekapcsolás elvét. Innen ered az a makacs törekvése, hogy a támadást számára előnyös területre, egyes szocialista országok szigorúan belső problémáira összpontosítsa. Lengyelországot sikerült is a „lélektani háború" éles frontjává változtatni. És

ez nem véletlen. Egyes nyugati vezetők a lengyelországi válsághoz igen messzemenő reményeket fűznek: nem csupán európai, hanem globális méretű terveket építenek rá. Fel akarják használni arra, hogy segítségével megingassák a szocialista közösséget, tovább erősítsék a Nyugat „védelmét", még szaporábban létesítsék az új amerikai rakétakilövő-állásokat Európában, az első vonalakban helyezzék el az amerikai csapatokat, Lengyelországtól északra biztosítsák maguknak a tengeri közlekedést.

A madridi találkozót, amely azzal a céllal ült össze, hogy újabb intézkedéseket dolgozzon ki a bizalom és biztonság erősítésére Európában, az Egyesült Államok és még néhány nyugati hatalom a Lengyelország és a Szovjetunió elleni harc terepévé változtatta. Maga a *Washington Post* is beismerte, hogy „Reagan kormánya furkósbotnak használta a helsinki egyezményt, melynek segítségével erkölcsi csapást kíván mérni a lengyel hatóságokra és a Szovjetunióra".

Washingtonban némelyek a lengyel események kapcsán igyekeznek felújítani az ún. emberi jogok kampányát. Tudjuk, hogy Carter elnöksége idején ez nem hozta meg a várt eredményeket, a szó szoros értelmében kifulladt. Nyilvánvaló volt, hogy Washington, miközben saját háza táján megnyirbálja az emberi jogokat és minden eszközzel a vérengző diktatúrákat támogatja, vajmi kevés joggal verhet lármát egyes olyan személyek körül, akiket a szocialista országokban államellenes tevékenységért törvényesen felelősségre vontak.

A szocialista állam biztosítja a legfontosabb emberi jogot, az élethez való jogot azzal, hogy rendkívüli energiával és következetességgel harcol a termonukleáris világháború ellen. Washington, amikor felszítja a háborús hisztériát és hozzáfog a termonukleáris háború előkészületeihez, ez ellen a jog ellen követ el merényletet: nemcsak a Szovjetunióban és a szocialista országokban élők élethez való joga ellen, hanem a világ valamennyi országában élők e joga ellen is. B. Goldwater, a befolyásos republikánus párti szenátor nemhiába jelentette ki annak idején: „Inkább a másvilágra vezetjük az egész világot, mintsem hogy a kommunizmus győzelme után élni hagyjuk." Összecsengenek ezzel a mai amerikai vezetésnek azok a szentségtörő nyilatkozatai, hogy vannak a békénél fontosabb dolgok is.

Az Egyesült Államokban és számos nyugat-európai országban egyre nagyobb méretű rágalomhadjáratot folytatnak az európai békemozgalom kompromittálása érdekében; résztvevőit kommunistabarátsággal vagy „áruló pacifizmussal" vádolják. Ugyanakkor mindenképpen igyekszenek agyonhallgattatni, milyen céllal indultak a legutóbbi háborúellenes mozgalmak: ezek azt a célt szolgálják, hogy a széles közvélemény figyelmét az ENSZ közgyűlésének második, leszereléssel foglalkozó rendkívüli ülésszakára fordítsák. Angliában úgy tervezik, hogy az ENSZ-hez benyújtandó petícióra legalább 10 millió aláírást gyűjtenek.

Washingtonban és a többi imperialista állam fővárosában nagyon jól tudják, hogy milyen nagy a háborúellenes tömegmozgalom ereje. Ezért, hogy érveket produkáljanak a további fegyverkezést szolgáló különböző intézkedések mellett, mindenekelőtt a Szovjetunió elleni rágalomhadjáratot erősítik, elferdítve szándékait. Az imperialista propagandistáknak nem is leplezett fő célja; a nyugati ember nemcsak hogy ne bízzon a Szovjetunióban, hanem egyenesen rettegjen tőle nap mint nap.

A Szovjetunió, amikor feltárja az atomháború veszélyeit, a nyolcvanas évekre szóló békeprogramot követi, melyet az SZKP XXVI. kongresszusán fogadtak el. A Szovjetunióban megelégedéssel látják, hogy számos nép tevékenyen fellép az atomzsarolás és az agresszív politika bűnös képviselői ellen. Fontos, hogy a lakosság mindenütt, de különösen Európában ne csak az atomháború borzalmasságára ébredjen rá, hanem határozottan síkra is szálljon előkészületei ellen.

II.

A más országok, főleg a szocialista országok ideológiai befolyásolásának fő koordináló központja az Egyesült Államokban a Nemzetközi Kapcsolatok Hivatala (ICA). Magában foglalja a

külügyminisztérium művelődési és kulturális kérdésekkel foglalkozó irodáját, valamint a Kelet és Nyugat közti technikai és kulturális kapcsolatok központját. Reagan elnök az Igazgatóság élére barátját, Charles Z. Wicket nevezte ki.

A hivatal főbb feladatai a következők: ideológiai befolyást szerezni a külföldi országokban azzal a céllal, hogy az Egyesült Államok politikáját kövessék; elősegíteni, hogy az amerikai multinacionális társaságok szilárd pozíciókkal rendelkezzenek a fejlődő országokban; igazolnia és erősítenie kell az amerikai katonai jelenlétet a világ különböző országaiban; bomlasztó propagandát és ideológiai diverziót kifejteni a Szovjetunió és a szocialista közösség ellen.

Erre a célra az USA Kongresszusa az 1982. pénzügyi évre 494 millió dollárt bocsátott az ICA rendelkezésére, amelyből 107 milliót az „Amerika Hangja" kap. Hozzá kell ehhez számítanunk még 80 millió dollárt, melyet a múlt évben arra fordítottak, hogy nagyobb teljesítményű rádióadókat és átviteli berendezéseket állítsanak fel, melyek képesek besugározni a Szovjetunió egész területét.

Az ICA széles körben alkalmazza azt a módszert, hogy a legfontosabb országokban működő amerikai külképviseletekhez speciális tájékoztatókat továbbít, melyekben ismerteti általában a világközvélemény vagy egyes országok bizonyos köreinek reagálását a szovjet külpolitikai lépésekre. Ezeknek a tájékoztatóknak egyes részleteit gyakran továbbítják az illető országok vezető köreinek is (többnyire már nem az ICA, hanem a külképviseletek csatornáin).

Arról, hogy a Szovjetunió irányában a legkeményebb vonalat követik, ékesen tanúskodik az „Amerika Hangja" igazgatóhelyettesének, Filip Nicolaidesnek a kijelentése: „Destabilizálnunk kell a Szovjetuniót és szövetségeseit, elősegítve a népek és a kormányok közti viszályok keletkezését... Az elégedetlenség és a gyanakvás felkeltésével igyekeznünk kell éket verni a kommunista tömb különböző országainak vezetői között... Fel kell szítanunk a nacionalizmus lángját... Bátorítsuk a vallásos érzület újjászületését is a vasfüggöny mögött."

A fejlődő országokban az ICA tevékenysége ma arra összpontosul, hogy ellensúlyozza a szovjet információk hatását és a Szovjetunió befolyásának terjedését. Fáradhatatlanul propagálja az amerikai életforma „értékeit és előnyeit", s a kormányszférában, a politikai és a társadalmi körökben igyekszik széles körű Amerika-barát hangulatot kialakítani.

Az ICA egyre élénkebben tevékenykedik azon is, hogy kihasználja az amerikai követségek munkatársainak a helyi politikusokhoz és társadalmi személyiségekhez, üzletemberekhez, szakszervezeti és ifjúsági aktivistákhoz fűződő hivatalos kapcsolatait. Az amerikai diplomatáknak kötelességükké tették, hogy rövid feljegyzést készítsenek minden beszélgetésükről, beleértve a telefonbeszélgetéseket is. Az így kapott információkat az ICA-ban feldolgozzák, és betáplálják a számítógépek memóriájába. Ily módon valamennyi ország társadalmi életéről gazdag információs anyag gyűlik össze, amelyet széles körben felhasznál az ICA-n kívül a külügyminisztérium, az FBI és sok más hivatal.

Az utóbbi időben az ICA úgy látja, hogy intenzív propagandát kell folytatnia az Egyesült Államokkal baráti viszonyban álló országokban, köztük a szövetséges országokban is. Ezt korábban nem vagy csak kismértékben tették, s azután döntöttek így, hogy Nyugat-Európában oly nagy erejű tiltakozó mozgalom bontakozott ki az atomfegyverek elhelyezése ellen.

Nagy szerep hárul az ICA-ra a Reagan-kormányzat ama dezinformációs kampányának végrehajtásában is, amely az „Igazság Tervezete" nevet kapta. Ezt az ICA együtt folytatja a külügyminisztériummal, az FBI-jal és más NATO-országok titkosszolgálataival. Az amerikai diplomáciai képviseletek, a külföldön tevékenykedő amerikai és NATO-titkosügynökök anyagot fognak gyűjteni a „szovjet propaganda" módszereiről és ellátják vele az ICA-t. Havi bulletint is kiadnak, amelyben a szovjet információt „diszkreditáló" tényeket jelentetnek meg.

A NATO vezetői előszeretettel hangoztatják, hogy szervezetük nem csupán katonai jellegű. Alighogy megalakult a NATO, résztvevői kinyilvání-

tották, hogy létre kell hozni egy közös propagandaszervet, hatékony információs munkaprogrammal. 1959-ben Londonban létrehozták az Atlanti Tanácsot. Tagjai kertelés nélkül kijelentették, hogy a NATO-nak „lélektani háborút" kell folytatnia a Szovjetunio és a kommunista ideológia ellen.

A nyugat-európai államok polgáraira nem maradnak hatás nélkül azok a NATO-publikációk, amelyek a nyugati vagy amerikai felderítés „forrásaira" hivatkoztak. Valószínűleg éppen e „források" alapján születtek meg a különböző szenzációk, olyanok, mint a közép- és délkelet-európai országokban elhelyezett szovjet csapatok és haditechnika mennyiségének felnagyítása, vagy a Szovjetunió nyugati határaira telepített rakétáknál a „minden öt nap alatt egy új rakéta" meséje, vagy „A szovjet katonai erő" című, a Pentagonban összetákolt brosúra, melyben — természetesen erősen túlozva — leltárt adnak a szovjet fegyverzetről, miközben az USA és a NATO fegyverzetéről egy szám sem szerepel.

A „lélektani háború" vezérkarának, az ideológiai diverzió szervező központjának szerepét a NATO-ban az ún. információs és kulturális kapcsolatokkal foglalkozó bizottság tölti be. Ennek számos alosztálya van, amelyek gyakorlati intézkedéseket hajtanak végre. Így pl. külön film-, rádió- és televízió-részleg állít össze információs anyagot, amelyet azután felhasználnak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagországaiban működő rádióadásokban. A NATO-propaganda hatást gyakorol a politikai és katonai témájú filmek gyártására; különösen vonatkozik ez a második világháborúról szóló filmekre.

Jelentős figyelmet szentelnek a könyvkiadásnak. A NATO éves információs-kiadószolgálata tízféle könyvet és brosúrát jelentet meg. A NATO-propagandaközpont egyik legfontosabb alosztálya, a sajtóalosztály az a központ, melynek segítségével a tömb vezetői eszméiket terjesztik. Az atlanti „héják" érvelése széles körben ismert; sűrített formában olvashatunk róla a *NATO Review* című félhivatalos kiadványban: „Valamennyi NATO-országban a fegyveres erők csökkentését követelik ... Ellenállást kell tanúsítani e követeléssel szemben, és le kell küzdeni, ha eléggé megbízható védelmet akarunk kiépíteni és kellőképpen szilárd pozíciókból akarunk tárgyalni a Varsói Szerződés Szervezetével."

Jelenleg a NATO felforgató tevékenységének egyik legfontosabb területe „az eszmék szabad áramlásának" szorgalmazása. A sajtó is hírül adta, hogy a NATO Tanácsa erről külön részletes körlevelet dolgozott ki, melyet mind a katonai blokk tagjai, mind az atlantibarát sajtóorgánumok vezérfonalnak tekintenek. A NATO politikusai és propagandistái nyíltan vallják, hogy nyomást kell gyakorolni a Szovjetunióra és szövetségeseire: menjenek bele a szélesebb körű személyés információcserébe (természetesen az ő saját érdekükben), mivel szerintük ez az európai együttműködés elengedhetelten feltétele.

A NATO propagandaszolgálatai egyre nagyobb figyelmet fordítanak az ifjúságra. Egyebek között arra törekszenek, hogy a fiatalok és az értelmiségiek körében felfokozzák a személyes gazdagodás vágyát, a szerzésvágyat, hogy a kollektív érdekeken kívül keressék boldogulásukat, s nyers anyagi érdekeket kövessenek ahelyett, hogy személyiségüket a társadalom javára bontakoztatnák ki. Mindennek a nyugati ideológusok szerint közömbösséget kell szülnie „a kommunista építés céljai iránt", kritikai hangulatot a szovjet rendszerrel szemben, „a gazdasági tervek teljesítésének lassulását kell eredményeznie", és „bátorítania kell a potenciális disszidenseket".

III.

A nemzetközi helyzetet figyelve azt tapasztalhatjuk, hogy az Egyesült Államok és más tőkéshatalmak igyekeznek egyre nagyobb ideológiai hatást gyakorolni a „harmadik világ" országaira. B. Smith neves amerikai propaganda-szakember szerint „az Egyesült Államokra óriási felelősség hárul a világban az ügyek alakulásáért, s ezért a propaganda és a meggyőzés útján ki kell terjesztenie befolyását Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országaira".

Milyen főbb irányokban hat a mai imperialista befolyás a fejlődő országokra?

1. *Az ideológiai szférában.* Az imperializmus igyekszik elterjeszteni a burzsoá ideológiát; arra törekszik, hogy az antikommunizmus és a szovjetellenesség segítségével semlegesítse a tudományos szocializmus hatását.

2. *A politikai szférában.* Itt a szocialista országok tekintélyét próbálja aláásni, s elszigetelni őket a fiatal fejlődő államoktól. Az imperialista ideológusok szüntelenül váltogatják taktikájukat. Ma azon fáradoznak, hogy „bebizonyítsák" ama velejéig hazug tézist, hogy a proletár internacionalizmus, a nemzeti felszabadító mozgalmak segítése állítólag csak járulékos értékű dolog, eszköz ahhoz, hogy elfedjék vele a Szovjetunió „expanzionista" céljait.

3. *A gazdasági szférában.* Népszerűsíteni igyekeznek az egyéni vállalkozást, igazolni a fiatal államok imperialista függésének fennmaradását; szépíteni próbálják a transznacionális társaságok tevékenységét, hogy mindezzel kedvező helyzetet teremtsenek a nyugati áruknak a fejlődő országok piacain.

4. *A katonai szférában.* Céljuk a nemzetközi enyhülésért, az imperialista katonai blokkok ellen küzdők egységfrontjának felbomlasztása, a külföldi katonai jelenlét elleni tiltakozás és elégedetlenség semlegesítése stb. Igyekszenek bizalmatlanságot és gyanakvást kelteni az egyes államok és országcsoportok között, hogy fokozhassák a fegyverkezési hajszát, és növelhessék a fejlődő országokba irányuló fegyverexportot.

Mind a régi, „klasszikus" gyarmatosításnak, mind a modern neokolonializmusnak egyik hagyományos módszere, hogy az iszlámot a felszabadító mozgalom bomlasztására, a népi forradalmak elnyomására és a haladó rendszerek aláásására használják fel. Az iráni forradalom, Afganisztán független fejlődése a Közel- és a Közép-Keleten nem az imperializmus javára tolta el az erőviszonyokat. A muzulmán országok elhatárolták magukat Kairó kapituláns politikájától, a Camp David-i különalkutól. Az imperializmus az iszlám segítségével szerette volna „depolitizálni" a hivő tömegeket, nehezítve az eligazodást afelől, ki a barát és ki az ellenség.

A „gazdag Észak" és a „szegény Dél" tézisével azt próbálják bebizonyítani, hogy az ázsiai, afrikai, latin-amerikai országok külgazdasági függése nem az imperializmus, hanem a „gazdag Észak" politikájának következménye, hogy valamennyi iparilag fejlett ország — legyen kapitalista vagy szocialista — egyaránt imperialista politikát folytat a fejlődő országok viszonylatában.

„A nemzetközi kapcsolatok fontos tényezője volt és marad is az el nem kötelezettek mozgalma, amelynek ereje abban rejlik, hogy az imperializmus és a kolonializmus, a háború és az agresszió ellen irányul" — mondotta Leonyid Brezsnyev az SZKP XXVI. kongresszusán. Nem véletlen ezért, hogy az imperializmus állandóan támadja az el nem kötelezettek mozgalmát. Megpróbálja elvenni antiimperialista élét, megszabadítva az „egyoldalúságtól", hogy egyforma távolságot tartson az imperialista táborral és a szocialista közösséggel szemben.

A nemzeti felszabadító mozgalmak elleni harc céljait szolgálja Reagan elnöknek a „nemzeti terrorizmus elleni harcról" valló doktrínája. A „Moszkva kezeiről" és a „szovjet katonai fenyegetésről" szóló rágalmakra a Szovjetunió azzal felelt, hogy előterjesztett egy (politikai) „magatartáskódex"-et, amelyhez valamennyi államnak tartania kell magát a fiatal ázsiai, afrikai és latin-amerikai államokkal való viszonyában. Ennek tételei:

— El kell ismerni minden nép jogát arra, hogy külső beavatkozás nélkül, maga döntsön belső ügyeiben; nem szabad megkísérelni, hogy bármiféle uralom vagy hegemónia alá vonják, illetve valamely hatalom „érdekszférájába" kapcsolják őket.

— Területi épségüknek és határaik sérthetetlenségének szigorú tiszteletben tartása; nem szabad külső támogatásban részesíteni eme országok feldarabolására törekvő szeparatista mozgalmakat.

— Feltétel nélkül el kell ismerni minden ázsiai, afrikai és latin-amerikai ország jogát arra, hogy a nemzetközi élet teljes jogú résztvevője legyen, bármely országgal szabadon fejlesztheesse kapcsolatait.

— Teljes mértékben és feltételek nélkül el kell ismerni eme államok szuverenitását természeti erőforrásaik

felett, valamint reális egyenjogúságukat a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban: Támogatni kell a gyarmati múlt maradványainak felszámolására, a fajvédelem és fajgyűlölet leküzdésére irányuló harcukat, az ismert ENSZ-határozat szellemében.

— Tiszteletben kell tartani az afrikai, ázsiai, latin-amerikai államok többsége által választott el nem kötelezett státust. Le kell mondani az olyan próbálkozásokról, hogy katonai-politikai hatalmi blokkokba vonják be őket.

Az ismertetett tételek maradéktalan megvalósítását a fejlődő országok felé irányuló szovjet külpolitikai propaganda fontos és tartós feladatának tekinti.

A békés egymás mellett élés nem tünteti el az ideológiák és a társadalmi rendszerek közti különbségeket. Ez a két rendszer békés versenyéhez ad alapot. Az a lényeg, hogy úgy folytassuk az elkerülhetetlen ideológiai harcot, hogy tiszteletben tartsuk a nemzetközi kapcsolatok általánosan elfogadott normáit. Ha ezeket megkerülik, óhatatlanul felélénkül a „lélektani háború", mely érvek helyett hazugsággal, rágalommal, gyűlöletkeltéssel dolgozik, kiélezi a helyzetet, fokozza a nemzetközi feszültséget.

(APN)

Sprawy Międzynarodowe

LONGIN PASTUSIAK

A konzervatív eszme és az Egyesült Államok külpolitikája

Ronald Reagan olyan hírnévre tett szert, hogy fél évszázada ő az Egyesült Államok első olyan elnöke, aki megvalósítja a választási kampányban ígért programját. Az ígéreteit megvalósító utolsó elnök Franklin Delano Roosevelt volt. A korábbi és későbbi amerikai választási gyakorlat megmutatta, hogy inkább egy laza kapcsolat van a győztes elnökjelölt választási programja és a hivatalba lépés után megvalósított bel- és külpolitikája között.

Ezért az amerikai és a külföldi kommentátorok általában nem sok figyelmet szenteltek az elnökjelöltek által hangoztatott nézeteknek a választási kampány idején, azt állítva, hogy a tényleges politikai irányvonalat csak a választások után határozzák meg.

Reagan elnök platformja

Ronald Reagan elnökségének első hónapjaiban nagyfokú következetességgel kezdte érvényesíteni választás előtti nézeteit a belpolitikában és a külpolitikában egyaránt. Például a belpolitikában bírálta az amerikai gazdaság stagnálását, és az USA belső problémáinak megoldására konzervatív programot javasolt, melynek elemei többek között a következők voltak: a kormány ellenőrzésének csökkentése a gazdaság és általában az ország belső helyzete fölött; a költségvetési kiadások korlátozása, különösen szociális célokra; a kiegyensúlyozott szövetségi költségvetés elvének megtartása; valamint a pénzkínálat nagyobb ellenőrzése. Reagan ezenkívül követelte a dollár értékének megőrzését. A kormánynak — Reagan szerint — ösztönöznie kell az üzleti világot az USA energiatermelésének fejlesztésére, ami megoldja az energiaválságot. Reagan kiállt amellett is, hogy egyaránt jelentősen csökkentsék mind a magánszemélyek, mind a társaságok adóját, mert ez megélénkíti az amerikai gazdaságot.

Reagan, hivatali idejének néhány hónapja alatt, ezeket az ígéreteket beváltva, csökkentette az adókat, megkurtította a szociális kiadásokat, re-

dukálta a létszámot a kormányapparátusban, korlátozta a kormány beavatkozását, főként gazdasági kérdésekben, javította a dollár pozícióját a nemzetközi valutarendszerben. Ez nyolchónapi hivatali időhöz képest viszonylag sok. Teljesült — legalábbis eddig — az a választási kampányban tett ígéret, hogy kormányzata elsősorban az Egyesült Államok belügyeinek rendezésére koncentrál.

Ronald Reagan a külpolitikában viszont általánosságokkal és demagógiával teli programot terjesztett elő. Például szemére vetette Jimmy Carter akkori elnöknek, hogy a Szovjetunió számára lehetővé tette az Egyesült Államok fölötti túlerő megszerzését minden fegyverfajtában, és az emberi jogok kérdésében folytatott kampányában megsértette az USA „hagyományos szövetségeseit és barátait". A Carter-kormányzat külpolitikáját úgy határozta meg, mint a „nyugtatgatás és a céltalanság" politikáját. Az USA külpolitikájának eredményességét — Reagan szerint — az állíthatja vissza, ha hisznek „Amerika jövőjében", a szabadpiaci gazdaságban és abban, hogy „meg lehet őrizni a világbékét, és biztosítani lehet nemzeti biztonságunkat".

Reagan követelte a külföldre irányuló amerikai propaganda intenzívebbé tételét, többek között az Amerika Hangja, a Szabad Európa és a Szabadság rádióadók segítségével. Cartert azzal vádolta, hogy „elhanyagolta" az USA fegyverkezési potenciálja kibővítésének programját. Támogatta a B—1 hadászati bombázó, a Trident-tengeralattjáró, a neutronfegyver, az MX-rakéta és a szárnyas rakéták gyártását. Követelte a fegyverkezési kiadások fokozott növelését, ellenezte a SALT—II szerződés ratifikálását, és követelte, hogy az USA szövetségesei többet fordítsanak fegyverkezésre. „Fenn kell tartanunk a túlsúlyt a haditengerészetben, ez azt jelenti, hogy új hajókat kell építeni, és fejleszteni kell a technológiát, ami az Egyesült Államoknak az óceánok feletti uralmát biztosítja a legközelebbi évtizedekben."

Reagan kiállt az észak-amerikai kontinensen levő három állam, az Egyesült Államok, Kanada és Mexikó szorosabb együttműködése mellett. Nem véletlenül tette tehát első külföldi látogatásait választási győzelme után éppen ezekben az országokban. A választási kampányban támogatta a kapcsolatok fenntartását és fejlesztését Kínával és Tajvannal egyaránt. Ellenzett minden olyan kísérletet, hogy nyomást gyakoroljanak Izraelre, úgy határozván meg, mint „fontos stratégiai ütőkártyát, amely magas szinten kiképzett hadseregével elrettentő erőt alkot a szovjet expanzióval szemben a világ e nyugtalan térségében". Bírálta Cartert az iráni sah magára hagyásáért, amikor az „nehéz helyzetbe került". Ezenkívül azzal vádolta Cartert, hogy nem vette át a tőkés világ vezetőjének szerepét. „Nem törekedtünk a szabad világ vezetésének megszerzésére, de rajtunk kívül ezt senki sem képes megtenni. A mi vezetésünk nélkül nem lehet béke a világon." Ez a vélemény a Reagan-program nacionalista demagógiájából ad egyfajta ízelítőt. Nem csoda tehát, hogy ellenfelei szemére vetették Reagannek külpolitikai tapasztalatlanságát, az USA-ban pedig olyan hangok hallatszottak, hogy programja veszélyes, és hamar bevonhatja az Egyesült Államokat egy helyi vagy világháborúba.

A hatalomra jutás körülményei

Az elnökválasztások eredményeit úgy ítélték meg, mint a Vietnam utáni korszak határozott befejezését az USA-ban, különösen az USA külpolitikájában, mint annak a mentalitásnak a végét, hogy a republikánusokat terhelik a nixoni korszak botrányai — elsősorban a Watergate-botrány —, annak a világos bizonyítékát, hogy a társadalmi hangulat konzervatív irányba tolódik el, annak megnyilvánulását, hogy növekszik a nemzeti büszkeség és készség az amerikai érdekek határozott védelmére a világon.

Melyek voltak Reagan és pártja fényes választási sikerének okai? Sok ok van, és együttesen kell őket szemlélni, egyiket sem abszolutizálva. A legfontosabbak:

— Az amerikai társadalomnak a válságra való reagálása és azok a kedvezőtlen trendek, amelyek az Egyesült Államokat jellemezték a hetvenes

években (a vietnami kudarc, a Watergate- és más botrányok, a recesszió, az infláció, a tőkés világban az amerikai vezetés meggyengülése, a Szovjetunióval folytatott stratégiai verseny megnyerésének lehetetlensége stb.);

— Az USA pozíciójának relatív meggyengülése a nemzetközi erőviszonyokban, köztük a tőkés világban is. (A jobboldal reagálása: intenzív fegyverkezéssel kell visszaszerezni a pozíciókat);

— Annak a jelenségnek a tartóssá válása az USA-ban, amit „új nacionalizmusnak" neveznek, vagy „új hazafiságnak", a nemzeti büszkeség növekedése és az amerikai érdekek agresszívabb védelmének követelése a világ kiválasztott térségeiben;

— Annak a meggyőződésnek és társadalmi érzésnek az erősödése, hogy az Egyesült Államok rossz irányba tart. A hagyományos társadalmi optimizmus összeomlása. Annak a meggyőződésnek a dominálása, hogy a múlt jobb volt, mint a jelen, és a jelen jobb, mint a jövő. Ennek talaján jött létre annak a programnak a támogatása, amely „a szolid konzervatív megújulást" követelte;

— A liberális állam és a liberális doktrínák válsága, ezek, mint bebizonyosodott, nem képesek megoldani az amerikai társadalmat gyötrő problémákat. A „jóléti állam" vagy a „védelmező állam" amerikai kiadású koncepciója kiábrándította azokat, akik vártak ilyen segítségre, és azokat is, akik ellene voltak. A tehetősebb rétegek a társadalmi gondoskodás programját pazarlásnak és az infláció forrásának tekintették;

— A Carter-politika csődje több fronton. Reagan ütőkártyája a Carter-kormányzat gyengesége volt. Az, hogy a Carter-kormányzat nem tartotta meg több választási ígéretét, hogy határozatlan és következetlen politikát folytatott, a választó elektorok jelentős részét elriasztotta.

Azok a körülmények, amelyek elősegítették Reagan hatalomra jutását, bizonyos mértékben meghatározták a Reagan-kormányzat külpolitikáját is.

Azok az erők, amelyek Reagant hatalomra juttatták, azok a körök, amelyekhez a legszorosabban kapcsolódik, nem ugyanazok, mint amelyek érdekei elsősorban az USA határain kívülre fűződnek. Ez nem jelenti azt, hogy Reagan és környezete lebecsüli az Egyesült Államok külföldi pozíciói erősítésének szükségességét. Azt tartják viszont, hogy az Egyesült Államok elsősorban akkor növelheti külső befolyását szövetségeseire és partnereire, akkor szerezheti vissza presztízsét és politikai vezető szerepét a nyugati világban, ha rendezi belső problémáit. A Reagan-csapat szerint az egészséges gazdaság, az erős dollár, a stabil társadalmi helyzet a megfelelő katonai erővel együtt ütőkártyát ad az Egyesült Államoknak a nemzetközi tevékenységhez, növeli az ország presztízsét és elősegíti Amerika respektálását. Ehhez még határozott vezetésre, „leadershipre" van szükség, amelyet Reagan — ahogy véli — saját személyével képvisel, szemben elődjének ingatag és határozatlan cselekedeteivel. Innen ered Reagan és csapata beszédeiben a kemény hangnem és a retorika.

Ezért kerültek határozottan a háttérbe a Reagan-kormányzat tevékenységének első hónapjaiban a külügyek. Az Egyesült Államok negyvenedik elnöke már az eskütétel napján, 1981. január 20-án, az ún. beiktatási beszédben szövegének kétharmadát belső kérdéseknek szentelte. Akkor megerősítette és folytatni ígérte konzervatív programját. A külügyekben olyanfajta általánosságokra korlátozódott, hogy „a béke az amerikai nemzet legelső törekvése", és hozzátette, hogy „evégett tárgyalni fogunk, áldozatokat fogunk hozni (...), de nem engedünk sem most, sem máskor". Figyelmeztette a világot, hogy az amerikai „jóindulatot" ne interpretálja a gyengeség jeleként. Megígérte az intenzív fegyverkezést is.

Konzervativizmus a külpolitikában

Az Egyesült Államokban a konzervatív nézetek dominálnak. Azt tartják, hogy a konzervativ eszmék lesznek a jellemzőek a legközelebbi jövőben a belpolitikára és a külpolitikára egyaránt. Fel kell tenni a kérdést, mit jelent ez a mai amerikai konzervativizmus a külpolitikában és a katonapolitikában? A kérdésre nem könnyű választ adni, mivel a mai amerikai kon-

zervativizmus nem egységes jelenség. A különböző konzervatív csoportosulásoknak határozott nézeteik vannak a belső kérdésekben, tehát a társadalompolitikában, a gazdaságpolitikában, a kormányapparátus szerepében, viszont a külügyekben jelentősen eltér egymástól az álláspontjuk. Az amerikai konzervativizmust főleg a belpolitika élteti, és a legvilágosabban a helyi és az állami szinten jelentkezik, gyengébben országos szinten, és a leggyengébben a nemzetközi területen.

A mai amerikai konzervativizmus egyik vezető teoretikusa, Irving Kristol az American Enterprise Instituteból, akit megkérdeztek, miért nem voltak a konzervatívok képesek eddig előterjeszteni egy egységes, konkrét és komplex külpolitikai programot, annak ellenére, hogy rengeteg eszközzel rendelkeznek, és nagy szellemi potenciált tömörítettek maguk köré, többek között így válaszolt a *U. S. News and World Report* 1981. június 20-i számában megjelent interjúban:

„Őszintén szólva, egy új és egységes külpolitika kidolgozása nem könnyű. Nem nehéz kommunistaellenes és szovjetellenes álláspontra helyezkedni, de nem könnyű válaszolni arra a kérdésre, mit kell tennünk, ha az oroszok behatolnak Lengyelországba, vagy mit teszünk Salvadorban és a Közel-Keleten.

El kell kezdenünk létrehozni olyasmit, ami még országunkban soha nem volt: egy intellektuális konzervatív külpolitikai koncepciót. A konzervatív külpolitikai koncepció évtizedek óta újra meg újra irányt változtatott az izolacionizmustól a »kommunizmus feltartóztatásáig«, John Foster Dulles »felszabadításnak« nevezett kis kalandozó hadjáratától vissza ismét a »kommunizmus feltartóztatásához«, aztán jött a kvázi-izolacionizmus, majd az enyhülés és végül az enyhülésellenesség.

Az igazság a következő: a liberális külpolitikai koncepció széthull, a konzervatívok pedig még semmit sem dolgoztak ki. De a köztársaságiak egésze soha nem tulajdonított nagyobb jelentőséget a külpolitikának.

Sokan nagyban hozzájárulhatnak a konzervativizmus fejlődéséhez a külpolitikában. Az utóbbi tíz évben fiatalok csoportjai tűntek fel, külpolitikai elemzők, akikről egyre többet hallani. Sokan közülük jelenleg a Nemzetbiztonsági Tanácsban és a külügyminisztériumban ülnek, bár nagy kár, hogy ott ülnek. Ha kívül állnának, publikációikkal és az új eszmék propagálásával valószínűleg nagyobb befolyást tehetnének a konzervatív külpolitikai eszmék fejlődésére."

Nem véletlen egyébként, hogy a hagyományos és a legbefolyásosabb agytrösztök, kutatóközpontok a nemzetközi kapcsolatok területén, mint például a Council of Foreign Relations, a Brookings Institution vagy sok egyetemi központ, liberális vagy mérsékelt hírűek voltak a szó amerikai értelmezésében. A konzervatív „agytrösztök" a külpolitikában csak legutóbb szereztek befolyást a washingtoni, döntéseket hozó központokban.

A legfontosabb, a Reagan-kormányzattal szoros kapcsolatban álló és külpolitikai kérdésekre szakosodó konzervatív kutatóközpontok:

1. A kaliforniai *Hoover Institution.* Ennek az intézetnek a tiszteletbeli tagja Ronald Reagan. Innen 25 tudós vett részt Reagan választási stábjában, néhányan közülük befolyásos állásokat foglalnak el kormányzatában is.

2. A washingtoni *American Enterprise Institute.* Ez nagy, komoly kutatóközpont, amely csak részben foglalkozik külpolitikával, Számos könyvet, kiadványt jelentet meg, konferenciákat és szemináriumokat szervez. Költségvetése évente 10 millió dollár.

3. A *Center for Strategic and International Studies* a Georgetown Egyetemen jött létre 1971-ben. Itt dolgozik többek között Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski és számos konzervatív politológus. Az intézmény a hosszú távú politikai stratégia kidolgozására szakosodott.

4. A Virginia állambeli Culpeperben levő *American Security Council* a fő szervezője az USA-ban a hírhedt Peace Through Strength (Erővel a békét) kampánynak. Ebben a központban tartott szemináriumokat többek között Alexander Haig.

5. A Massachusetts állambeli Cambridge-ben levő *The Institute for Foreign Policy Analysis,* melynek Washingtonban van egy részlege, nemcsak külügyekre specializálódott, ha-

nem az Egyesült Államok katonapolitikai koncepciójának kidolgozására is. A *U. S. News and World Report* című hetilap azt írta, hogy az ebben a központban kidolgozott, a gyors reagálás erőinek „őrbombázóira" vonatkozó koncepciókat nagyon figyelmesen tanulmányozzák a Fehér Házban és a Pentagonban.

Eugene Rostow azt állítja, hogy „a külpolitika nem osztja meg a liberálisokat és a konzervatívokat. Nincs semmi olyasmi, amit liberális vagy konzervatív külpolitikának neveznek." Rostow-nak bizonyos értelemben igaza van, ami a múltat illeti. Az USA külpolitikája hagyományosan nem volt a liberálisok és a konzervatívok közötti vita fő tárgya. Az amerikai liberálisok nem voltak kevésbé kommunistaellenesek, mint a konzervatívok. És bár ebben a kérdésben a konzervatívok nem sokban különböznek a liberálisoktól, a konzervatív külpolitikai koncepció fokozatosan és egyre világosabban kezd kikristályosodni.

A konzervatív amerikaiak egyetértenek abban, hogy nem az enyhülésnek kell lennie annak a fő tényezőnek, amely meghatározza az Egyesült Államok viszonyát fő ellenfeléhez, amely a konzervatív filozófia szóvivőinek szemében a Szovjetunió. Azt állítják viszont, hogy a détente alternatívája nem a hidegháború, nem a Szovjetunióval való konfrontáció, nem is a nukleáris háború, hanem az Egyesült Államok és szövetségesei katonai erejének kibővítése, a tőkés világ értékrendszerének határozott védelme, amint hirdetik, a Szovjetunió részéről növekvő kihívás fényében. A konzervatívok nem tagadják, hogy vannak területei a szovjet—amerikai együttműködésnek és a két nagyhatalom érdekegyeztetésének. De azt állítják, hogy ez nem ad semmilyen alapot arra, hogy bizalmat tápláljanak a Szovjetunió és az egész kommunista rendszer iránt. Elutasítják azt a nézetet, melyet erősen hangsúlyoztak az enyhülési politika időszakában, hogy a szocialista államok, köztük a Szovjetunió lekötözése gazdasági, politikai, kulturális, tudományos együttműködésre vonatkozó szerződések és egyezmények hálózatával a Szovjetunió és az egész szocialista rendszer liberalizálódásához vezet. Hangsúlyozzák, hogy éppen a détente időszakában verték szét és vetették alá ellenőrzésnek a Szovjetunióban az ellenzéki mozgalmat. Ezenkívül elutasítják azt az érvet is, hogy a kelet—nyugati kereskedelem a Szovjetuniónak a Nyugattól való gazdasági és politikai függősége növekedéséhez vezet. Amennyiben ez a függőség létrejött, inkább a Nyugat vált a Kelettől függővé — állítja a konzervatív eszme.

A konzervatívok azt tartják, hogy a Nyugat azzal fizetett az enyhülésért, hogy meggyengült fegyverkezési potenciálja, állítólag lemondott a legfontosabb tőkés értékekről, valamint meglazult az atlanti szövetség és más szövetséges megállapodások szilárdsága. Azt a tételt is hangoztatják, bár nem fogalmazzák meg annyira világosan, hogy az enyhülés megakadályozza, hogy Washington vasfegyelemmel ellenőrizze szövetségeseit. A détente tompította a kommunizmus éles bírálatát, mialatt a Szovjetunió fokozta a Nyugat elleni ideológiai offenzíváját. Az expanzionizmus az egyik fő vád, amellyel a konzervatívok illetik a Szovjetuniót. Itt a Szovjetunió iránti bizalmatlanság elmélyüléséről, és nemcsak az amerikai, hanem a nemzetközi közvéleménynek a szovjet külpolitika iránti ellenséges beállításáról van szó.

„A Szovjetunió valami több, mint katonai veszély, mellyel szembe lehet szállni a hagyományos erőegyensúlypolitikával. A veszély nem ideológiai abban az értelemben, hogy a Szovjetunió szüntelenül hatalmának kiterjesztéséért harcol minden lehetséges politikai eszközzel, behatol a tömegszervezetekbe, olyanokba, mint a politikai pártok, szakszervezetek, írók, művészek, újságírók, tudósok, sportolók szervezetei és mások, amelyeket fel lehet használni propaganda- vagy politikai célokra. A Moszkva által folytatott ideológiai harc nem elvont eszmék harca, hanem kihívás az egész demokratikus civilizációval szemben."

Gyakran hozzák fel azt a vádat az amerikai liberálisok, hogy a mai amerikai konzervativizmus nem eléggé kommunistaellenes, és lebecsüli a Szovjetunió ideológiai fenyegetését. Ezzel a nézettel polemizált többek között Paul Weyrich, az ún. új amerikai jobboldal egyik vezetője, aki azzal vá-

dolta a liberálisokat, hogy amikor a kommunistaellenességgel licitálnak rá a konzervatívokra, tetszeni akarnak a jelenleg konzervatív beállítottságú amerikai társadalomnak.

A konzervatívok, különösen az ún. keresztény áramlathoz tartozók, nem takarékoskodnak a Szovjetunió, a kommunizmus és a szocializmus vonatkozásában a jelzőkkel. Gary Jarmin, a Christian Voice nevű konzervatív szervezet egyik vezetője, aki magát „hivatásos konzervatívnak" tartja, azt mondja az *International Herald Tribune* 1980. szeptember 17-i számában megjelent cikkben:

„Szerintünk a világ két táborra oszlik: Istenére és a sátánéra. Ez nem a Keynes és Friedman közötti, nem a liberálisok és a konzervatívok közötti harc, hanem a jó és a rossz közötti harc." A kommunizmusról világosan és egyszerűen fogalmazza meg nézetét: „Semmiféle kompromisszum. Az egyedüli erkölcsös külpolitika, amelyet az Egyesült Államok folytathat, olyan politika, amely a kommunizmus totális megsemmisítésére szólít fel és mindazok felszabadítására, akik uralma alatt vannak. Politikánk célja Lengyelország felszabadítása kell hogy legyen (...) 1956-ban szerintem fel kellett volna szabadítanunk ezt az országot, és ezzel láncreakciót kellett volna indítanunk Kelet-Európában. Meggyőződésem szerint nagy alkalmat szalasztottunk el Koreában is."

A konzervativizmus bizalmatlan és gyanakvó nemcsak a leszereléssel, hanem a fegyverzetellenőrzésről szóló bármilyen egyezménnyel szemben is. Az enyhülés időszakában — állítják — nem értek el semmilyen jelentős egyezményt a fegyverzetellenőrzésben, viszont megzavarták az amerikaiak fejét, előítéleteket keltettek bennük a fegyverkezési kiadásokkal szemben, és „demoralizálták" ezekben a kérdésekben a közvéleményt. Ugyanebben az időben a Szovjetunió — állítják a konzervatívok — intenzíven és szükségletein felül fegyverkezett.

A mai konzervatívok — eltérően a negyedszázaddal ezelőtti konzervatívoktól — különbséget kezdenek tenni az ún. különféle kommunizmusok között. Nem véletlen, hogy fő figyelmük a Szovjetunióra összpontosul. Kevesebbet beszélnek viszont a többi szocialista országról. Céljuk a szocialista országok közötti különbségek elmélyítése, és olyan külpolitika támogatása, amely ezeket a különbségeket kihasználja és elmélyíti. Ez elsősorban a szovjet—kínai nézeteltérésekre, az európai szocialista országokkal kapcsolatos politikára, a többi szocialista állammal, például Kubával, Vietnammal, Kambodzsával stb. szembeni ellenséges viszonyra vonatkozik. A mai konzervatívok a szocialista országokhoz való megkülönböztetett viszony mellett állnak ki, azzal, hogy kijelölnek bizonyos határokat azoknak a szocialista államoknak a támogatásában, amelyeket Washington taktikai célokból kész támogatni (például Kínát). Azt lehet mondani, hogy a mai konzervatívokat erős szovjetellenesség jellemzi.

A konzervatívok KNK-hoz való viszonya nagy bizalmatlanságot fejez ki. Nem akarják erősíteni Kínát, de egyidejűleg ki akarják használni Kína szovjetellenes magatartását a Szovjetunió meggyengítésére. Ezzel összefüggésben kiállnak a Tajvanhoz fűződő kapcsolatok fejlesztése mellett, ellenzik az amerikai—kínai szövetséget, és egyidejűleg követelik bizonyos kedvezmények megadását (például egyes fegyverfajták szállítását), hogy Kínát kihasználhassák a Szovjetunió ellen.

Az amerikai konzervativizmusnak a „harmadik világhoz" való viszonyát a nagy gyanakvás jellemzi. A konzervatívok többször szkeptikusan nyilatkoztak arról a lehetőségről, hogy a fejlődő országok olyan államokká változnak, melyek utánozzák a tőkésországokat, vagy lemásolják a tőkés megoldásokat a gazdaságban és a társadalompolitikában. A konzervatívok ugyanis számolnak a „harmadik világban" létező társadalmi-politikai különbségekkel, azzal a ténnyel, hogy nem lehet visszafordítani azokat a haladó változtatásokat, nem kapitalista megoldásokat, amelyek több országban is megtörténtek. Ezért követelik a gazdasági segítségre fordított eszközök korlátozását, mert az szerintük az Egyesült Államoknak csak gazdasági veszteségeket okoz, és politikai „pazarlás".

Azt, hogy a konzervatívok nem politikai idealisták, tanúsítja viszonyuk az emberi jogokhoz és az emberi jogok szerepéhez az Egyesült Államok kül-

politikájának eszközeként. A konzervatívok számára sokkal nagyobb a jelentősége bizonyos országok lojalitásának és az USA-tól való függésének, mint az értékrendszernek, a jogok és szabadságjogok tiszteletben tartásának. A konzervatívok Cartert az emberi jogokhoz való idealista viszonnyal vádolták és azzal, hogy ezzel rontotta az Egyesült Államok viszonyát olyan baráti és lojális országokkal, mint a latin-amerikai diktatúrák, Dél-Afrika, Dél-Korea, a sah Iránja stb.

Az amerikai konzervativizmus gyakran azonosítja magát a nacionalizmussal, sőt néha ez már a sovinizmussal határos. Ez különösen nyilvánvaló volt a Carter elnök által aláírt Panama-csatorna-szerződés ratifikálásáért folytatott harc időszakában. Ezt a szerződést, amely távlatilag növelte Panama szerepét a csatornaövezet igazgatásában, rendkívül hevesen támadták a konzervatív szervezetek, és az amerikai érdekek és tulajdon nyilvánvaló ...arusításának tartották.

Konzervativizmus a katonapolitikában

A konzervatívok abból a feltételezésből indulnak ki, hogy a fegyverzetellenőrzési megállapodások semmiféleképpen nem szolgálhatnak alapul egy erős katonai potenciál és egy kiépített komplex katonai stratégia kifejlesztéséhez. Azt tartják, hogy naivitás azt hinni, hogy a leszerelési vagy fegyverzetellenőrzési megállapodások szabályozhatják a két szemben álló és antagonisztikus nagyhatalom kapcsolatait. Az enyhülés időszakában azt vélték, hogy az USA és a Szovjetunió közötti politikai kapcsolatok megjavulásának egyik gyümölcse a fegyverzetellenőrzési megállapodások sorozata lesz. De nem így történt. Bekövetkezett viszont az amerikai érdekekre nézve kedvezőtlen eseménysorozat, amely mögött, a konzervatívok szerint, a Szovjetunió és a szocialista államok közvetlen ösztönzése rejlett. A konzervatívok az ilyen események közül leggyakrabban az 1973. októberi közel-keleti háborút, az angolai nemzeti felszabadító mozgalom 1975. évi győzelmét, a szovjet csapatok 1979. decemberi afganisztáni behatolását említik. Az afganisztáni problémát a konzervatívok úgy állítják be, mint okot arra, hogy az amerikai kormányzat és az Egyesült Államok szenátusa nem ratifikálta a hadászati fegyverek korlátozásáról kötött SALT—II szerződést. Ez természetesen nincs összhangban a tényekkel. A konzervativizmus néhány évvel azelőtt erősítette meg pozícióit az USA-ban, hogy a szovjet csapatok behatoltak Afganisztánba. A konzervatív erőknek az amerikai kormány külpolitikája elleni támadása már 1975 nyarán bekövetkezett, a helsinki európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányának aláírása után. A Carter-kormányzat különösebb indok nélkül húzta el a SALT—II tárgyalásait, és amikor végre elhatározta, hogy aláírja a szerződést 1979 júniusában, a konzervatív ellenzék már annyira konszolidálódott, hogy Carternak nem sikerült megszereznie a szenátusban a szerződés megerősítéséhez szükséges 67 szavazatot. A ratifikálás visszautasítása azonban az Egyesült Államokat terhelte volna a világközvélemény előtt a fegyverkezési hajszáért, és ezt az amerikai establishment el akarta kerülni. Carter tehát ürügyként használta fel Afganisztánt ahhoz, hogy a SALT—II szerződést levegye a szenátus napirendjéről, az amerikai konzervatívok megelégedésére. Az új szenátusban, amely 1981-ben kezdte meg munkáját, a szerződés ellenfelei még inkább megerősítették pozícióikat.

A konzervatívok jelenleg támadnak több koncepciót, amelyek a hatvanas évek óta domináltak az amerikai katonai gondolkodásban és az USA katonai doktrínájában. Az amerikai nukleáris doktrína több éve a gyakran „kölcsönösen biztosított pusztításnak" nevezett, ún. elrettentés elméletére támaszkodik. A szovjet—amerikai hadászati nukleáris egyensúly stabilizálásának koncepciója ezzel összhangban megköveteli, hogy mindkét nagyhatalomnak biztosított legyen az a képessége, hogy megsemmisíthesse az ellenfelet, még ha az támad is elsőnek.

Az ún. második hadászati nukleáris csapás biztos és biztonságos képességével való rendelkezés összefügg olyan jelentős nukleáris erők birtoklásával, amelyek nem érzik meg az ellenfél meglepetésszerű támadását, valamint azzal, hogy az ellenfélnek ne legyenek

olyan védelmi rendszerei, amelyek lehetetlenné teszik a területére való behatolást a meglepett ország visszacsapó erőinek. Eddig az amerikai kormány azt hangoztatta, hogy ezekben a kérdésekben kétoldalú, kölcsönös megértés van a Szovjetunió és az Egyesült Államok között.

A konzervatívok támadták azokat a koncepciókat, amelyek lényegében bizonyos fegyverzetstabilitást jelentenek, és elkezdték keresni annak módját, hogyan győzzék meg a közvéleményt az intenzív fegyverzetkibővítés programja támogatásának szükségességéről. Ebből a szempontból a konzervatívok érdekei egybeestek az amerikai katonai-ipari komplexum érdekeivel. 1975-ben hosszú, néhány évre tervezett előkészítő propagandaakció kezdődött. Ennek fő célja a Szovjetunióval szembeni bizalmatlanság elmélyítése és a fegyverkezési kiadások növelését ellenző amerikai közvélemény kiiktatása volt. 1978-ig az amerikaiak többsége ellenezte a Pentagon költségvetésének növelését. A propagandakampányt jól finanszírozták és szervezték meg. Azt hirdették, hogy a Szovjetunió állítólag szükségletein felül fegyverkezik, hatalmas eszközöket fordít területének megvédésére a meglepetésszerű nukleáris támadástól. Az Egyesült Államok — állították — semmit sem tesz ezen a téren, és ebben a helyzetben nem lesz képes a második hadászati csapásra, következésképp értékét veszíti az amerikai „elrettentési" koncepció.

A konzervatívok hangsúlyozták, hogy a Szovjetunió rendszeresen korszerűsíti hadászati potenciálját, pontosabbá és hatékonyabbá teszi, hatásos védelmi rendszereket épít ki a városok köré, ami megakadályozza, hogy az Egyesült Államok nukleáris ellentámadást indítson tengeralattjáróiról a szovjet nagyvárosok ellen.

A konzervatív agytrösztök az USA-ban tehát egyre erősebben kezdték kétségbe vonni az amerikai hadászati koncepció alapelveit. Meg kell még várni az amerikai stratégia átértékelődésének végső eredményeit, de bizonyos tendenciák már jelentkeztek. Elsősorban arra törekszenek, hogy az amerikai hadászati potenciál ellenállóbb legyen az ellenfél pusztításával szemben, többek között a szárazföldön, tengeren vagy levegőben mozgó rakétarendszerek (MX) kiépítésével. Ez rendkívül költséges program, amely még az 50 milliárd dollárt is túllépheti. Beszélnek a „Minuteman" interkontinentális rakéták számának emeléséről, hogy növeljék a támadható célok számát az ellenfél területén. A konzervatívok az országos, tömeges polgári védelmi program, a légvédelem korszerűsítése, valamint amellett lépnek fel, hogy a valamikor a szovjet—amerikai megállapodás értelmében háttérbe szorított rakétaelhárító rendszereket építsék ki az USA kulcsfontosságú városai és hadászati központjai köré.

Mostanában a konzervatívok között eltérnek a vélemények a végső célokat illetően. Sokan közülük nyíltan hirdetik azt a nézetet, hogy az Egyesült Államoknak hadászati túlsúlyt kell szereznie a Szovjetunióval szemben, és ezt a nagyon veszélyes nézetet egyáltalán nem leplezik. Mások azt tartják, hogy a Szovjetunióval való hadászati „paritás" megszerzésére és az USA-nak a Szovjetunióval való kapcsolataiban a stratégiai pozíció javítására kell törekedni. Sok konzervatív azon a véleményen van, hogy a Szovjetunióval szembeni hadászati túlsúly megszerzése nemcsak lehetséges, hanem egyenesen kívánatos. Mások azt állítják, hogy kívánatos, megint mások azt, hogy kívánatos, de túl költséges még az Egyesült Államok számára is.

Az Egyesült Államokban, különösen konzervatív körökben, erősödik az a meggyőződés, hogy a fegyverkezés jobban megterheli a szocialista, mint a tőkésországok gazdaságát. Ezzel összefüggésben be kell vonni a szocialista államokat az intenzív fegyverkezési hajszába, amivel meggyengítik ezeknek az államoknak a gazdasági és politikai rendszerét. A szocialista államok kormányai, arra kényszerülve, hogy többet fordítsanak fegyverkezésre, nem lesznek képesek gazdasági és társadalmi programjaikat megvalósítani, ami társadalmi feszültségeket okoz ezekben az országokban, és a szocialista rendszer meggyengüléséhez, ha nem bukásához vezet. Ezt a koncepciót elég régóta vallják az USA-ban, de soha nem állt olyan közel a washingtoni kormánykörökhöz, mint

jelenleg. Az intenzív fegyverkezés ilyen értelemben nemcsak tisztán katonai szempontból válik kívánatos céllá, hanem magasabb politikai szempontokból is.

A konzervatívok értelmezésében veszélyes jelenség annak a nézetnek a hangoztatása is, hogy korlátozott nukleáris háborút lehet indítani, folytatni és megnyerni a Szovjetunióval vagy bármelyik másik állammal szemben. Ennek a nézetnek, amelyet gyakran emlegetnek konzervatív körökben, az a célja, hogy hozzászoktassa az embereket a nukleáris háborúhoz, és meggyőzze a társadalmat, hogy a korlátozott atomháború lényegében véve semmiben sem különbözik a hagyományos háborútól, sőt, eredményesebb és rövidebb, következésképp „humanitáriusabb" lehet.

A konzervatívok időnként bírálják még Reagan katonapolitikáját is. Például az 1974-ben létrehozott Heritage Foundation, egy befolyásos és rendkívül aktív konzervatív központ, mely a gazdaság- és katonapolitika elemzésére szakosodott, 1981 nyarán bírálta a Reagan-kormányzatot azért, mert nem terjesztett elő komplex és hosszú távú programot azoknak az eszközöknek a felhasználására, amelyeket a kongresszustól katonai célokra kapott.

A konzervatívok szerint az Egyesült Államok szövetségesei lebecsülik a tőkés világ állítólagos szovjet fenyegetését, túl puha és túl engedékeny politikát folytatnak a Szovjetunióval kapcsolatban. Azt követelik, hogy Japán és a NATO-országok növeljék katonai kiadásaikat. Egyrészt azt mondják, hogy Washington vezető szerepének hatékonyabb gyakorlására fog törekedni a katonai szövetségekben, másrészt viszont nyomást fejtenek ki a szövetségesekre, hogy azok aktivizálják az Egyesült Államok politikai céljaival összhangba hozott regionális politikájukat. Ez különösen nyilvánvaló a Japánra gyakorolt amerikai nyomás példáján.

Konzervativizmus a külgazdasági politikában

A háború utáni években nem voltak lényeges különbségek a két párt, a Demokrata Párt és a Köztársasági Párt, illetve szárnyaik nézetei között a külgazdasági politika kérdéseit illetően. Egyetértés uralkodott abban, hogy ennek a politikának a feladata a legkedvezőbb feltételek megteremtése az amerikai tőke expanziójához, a politikai cél pedig a tőkés rendszer megerősítése és a kommunizmus feltartóztatása. Az izolacionizmus és a protekcionizmus akkor még kis számú hívei is ellenkezés nélkül vettek részt az így felfogott külgazdasági politika megvalósításában. Az akkori amerikai gazdaság viszonylagos stabilitása megkönnyítette a kormánynak, hogy konszenzust érjen el a külgazdasági politika vonatkozásában.

Ez a konszenzus azonban együtt kezdett megtörni az Egyesült Államok pozíciójának gyengülésével a tőkés világ erőviszonyaiban, a dollár értékének csökkenésével, az USA-ban az infláció növekedésével, a munkatermelékenység növekedési ütemének csökkenésével. Az USA-ban ekkor kezdtek el kiéleződni az álláspontok e problémák megoldása körül. A konzervatívok szemére vetették a kormánynak a gazdasági ügyekbe való túl messzemenő beavatkozást, követelték az ún. deregulációs programot, vagyis a társadalmi nyomásra a szövetségi hatóságok és a kongresszus által felállított törvényes korlátozások, standardok, követelmények lazítását (a környezetvédelem, a fogyasztók érdekvédelme stb. területén).

A konzervatívok ellenzik a fejlett tőkésállamok gazdasági kapcsolatainak összehangolását is. A nemzetközi piacokon az erők szabad játéka mellett lépnek fel, ez az Egyesült Államok, mint a világ legerősebb gazdasági szervezete számára sok előnnyel jár. A konzervatívok nagyobb súlyt helyeznek például a monetáris politikára, a pénz megerősítésére és az árak stabalizálására, mint olyan eszközökre, melyek egészségesebbé teszik a gazdaságot. Ezen az úton — hirdetik — áll vissza a nemzetközi bizalom a dollár iránt, sőt, talán a dollár aranyra való átválthatósága is. Az amerikai valuta 1971 augusztusában veszítette el ezt az átválthatóságot. A konzervatív iskola a nemzetközi valutarendszer stabilizálására törekszik, de ellenzi a kormányok beavatkozását a valutaárfolyamokba, azt tartva, hogy lehetővé

kell tenni ezen a téren az erők szabad játékát, bár ismeretes, hogy az erők teljesen szabad játéka a tőkésállamok monetáris politikájában fikció. Az amerikai konzervatívok azt követelik a többi tőkésországtól, hogy töröljék el a szabad tőkeáramlást megnehezítő olyan akadályokat, mint például az átváltási árfolyamok ellenőrzése, az idegen tőke beáramlásának ellenőrzése vagy a tőkeáramlást szabályozó adórendszer.

A konzervatívok a piaci szabad játék védelmezőinek tartják magukat. Ellenzik a kereskedelmi korlátokat, az állam által alkalmazott különféle eszközöket az export támogatására, valamint az Egyesült Államokon belüli protekcionista eszközöket, bár néhányuk több figyelmet szentel a protekcionizmus leküzdésének más országokban, mint az Egyesült Államokban.

A konzervatívok elvben ellenzik a külföldnek nyújtott gazdasági segítséget. Támogatják viszont a katonai segélyprogramot, különösen a szélsőjobboldali diktatórikus rezsimeknek. Csak az olyan gazdasági segítséget készek támogatni, amely megkönnyíti az amerikai tőke beáramlását a fejlődő országokba, vagy a tőkés fejlődési út megerősödését szolgálják. Ellenzik az új nemzetközi gazdasági rendre vonatkozó javaslatokat, amelyek a fejlődő országok gazdasági intervencionizmusának összehangolt politikáját irányozzák elő.

A konzervatívok álláspontjában világos ellentmondás van. Egyrészt demonstrálják szembenállásukat a kormány beavatkozásával a hazai és a nemzetközi piac ügyeibe, másrészt viszont azt követelik, hogy az amerikai kormány és más tőkésállamok kormányai eredményesebben és határozottabban alkalmazzák a gazdasági nyomást például a szocialista országokra vagy a „harmadik világ" államaira, konkrét politikai célok elérése végett. Ez az ellentmondás nyilvánul meg a konzervatív szervezetek felhívásaiban is arra, hogy az Egyesült Államok szorosabban hangolja össze külgazdasági politikáját politikai és katonai céljaival.

Mivel ma az Egyesült Államokban számos konzervatív irányvonal létezik (a konzervatív intézmények számát mintegy ezerre becsülik), gyakran az újkonzervativizmus gyűjtőnévvel határozzák meg őket. „Az újkonzervativizmus a külpolitikai problémák felfogásában abból az elvből indul ki, hogy »bonyolultabb a világpolitika« és a »régi világrend válságban van«" (D. Bell). Innen ered az új nemzetközi helyzet, amely az újkonzervatívok szerint összefügg először a fejlődő országok megjelenésével a nemzetközi politikai színtéren, másodszor olyan problémák keletkezésével a nemzetközi politikában, melyeket nem lehet megoldani a polgári diplomácia hagyományos eszközeivel. A helyzet általános értékelése pesszimista elemeket tartalmaz, ugyanis az újkonzervatív ideológusok számolnak azzal, hogy a nemzetközi kapcsolatok rendszerében a hetvenes években alapos eltolódások mentek végbe, ennek következtében az USA elvesztette korábbi privilegizált pozícióját. De az újkonzervativizmus társadalmi és osztálykorlátai miatt nem képes észrevenni és megmagyarázni a végbemenő változások valódi okait — elsősorban a Szovjetunió és az USA közötti nukleáris egyensúly elérését, valamint a szocialista közösség országai erejének növekedését."*

* * *

A mostani amerikai kormány számos cselekedete a konzervatív iskolából ered. Nem kétséges egyébként, hogy a Reagan-kormányzat az USA legkonzervatívabb kormánya több mint fél évszázada, vagyis Herbert Hoover elnöksége (1929—1933) óta.

A Reagan-kormányzat politikájának konzervatív vonásait világosan meg lehet figyelni a gazdasági és társadalmi belpolitikában, valamint a külpolitikában és a katonapolitikában egyaránt. Ami a katonapolitikát illeti, az Egyesült Államok történetében békeidőben a fegyverkezési potenciál kibővítésének példátlan programjával van dolgunk. Ez a program az 1982—1986-os évekre 1500 milliárd dollárnyi kiadást irányoz elő. Az amerikaiak több mint fele azt hiszi, hogy ennek köszönhetően az Egyesült Álla-

* A. Mevil: Ideologija amerikanszkovo konszervativizma: tradicii i szovremennije formi. (Az amerikai konzervativizmus ideológiája: tradíciók és modern formák) Voproszi Filoszofii, 1979. 5. sz.

mok képes lesz katonai fölényt szerezni a Szovjetunióval szemben. Még nagyobb arányuk (az amerikaiak 64%-a) támogatja a fegyverkezési kiadások növelését, és csak 29%-uk ellenzi.

A külpolitikában a Reagan-politika konzervatív jellege a leginkább a Szovjetunióval és a kelet—nyugati kapcsolatokkal összefüggő washingtoni politika példáján látható.

Ami a kelet—nyugati, különösen a szovjet—amerikai kapcsolatokat illeti, a Reagan-kormányzatnak hivatali ideje első nyolc hónapjában alig ajánlott valami konstruktívat. A Fehér Ház mai csapatának tagjai olyan benyomást keltenek, mintha a túlerő, nem pedig a hadászati paritás pozíciójából szeretnének tárgyalni a Szovjetunióval. A Reagan-kormányzatnak azonban előbb-utóbb ki kell dolgoznia részletes külpolitikai programját, közte a kelet—nyugati kapcsolatokban meglevő jelenlegi feszültségekből származó problémák megoldásának koncepcióját is.

A Reagan csapatát és a jelenlegi kormányzat politikáját érintő szovjet értékelések élesek és nagyon kritikusak. Washington semmilyen érdeklődést nem mutatott a számos javaslat iránt, amelyeket a Szovjetunió tett 1981-ben a fegyverzetellenőrzésben és a kelet—nyugati kapcsolatok, a szovjet—amerikai kapcsolatok megjavításában. A Szovjetunió joggal gyanítja, hogy Washington fő célja a Szovjetunió fölötti katonai túlsúly megszerzése. A *Pravda* 1981. szeptember 2-i száma terjedelmes szerkesztőségi cikke nemcsak szovjetellenességgel vádolta az Egyesült Államokat, hanem azzal is, hogy világméretű szocialistaellenes koalíciót próbál meg létrehozni. „Az imperialista nagyhatalmak, elsősorban az Egyesült Államok, makacsul próbálják feltartóztatni a világforradalmi folyamatot, visszafordítani a történelem menetét. Washington egyre nyíltabban tárja fel birodalmi ambícióit. A washingtoni stratégák, a szovjet katonai fenyegetésről szóló rágalmazó mítoszt szítva, valamilyen szocialistaellenes világkoalíciót igyekeznek létrehozni saját vezetésük alatt, lázasan erősítik a fegyverkezési hajszát arra törekedve, hogy katonai túlsúlyt szerezzenek a Szovjetunió és szövetségesei fölött."

(A lengyel folyóirat 1981/10. számából)

РАБОЧИЙ КЛАСС И СОВРЕМЕННЫЙ МИР

V. J. VULF

A 80-as évek „újkonzervativizmusa"

AZ AMERIKAI ÉRTELMISÉG GONDOLKODÁSMÓDJA

Az Egyesült Államokban a polgári társadalmi-politikai gondolkodás a 70-es években erőteljesen a konzervatív ideológia felé fordult. E tendencia az évtized közepére már jól láthatóvá vált. A 70-es években és a 80-as évek elején kialakult eszmei-politikai konzervativizmus a neokonzervativizmus elnevezést kapta.

A politikai és ideológiai élet az Egyesült Államokban ma a konzervatív politikai és társadalomfilozófiai eszmék erőteljes befolyása alatt áll. Reagan amerikai elnök 1981 márciusában a konzervatív politikai irányzat égisze alatt rendezett konferencián felszólalva kijelentette, hogy „a konzervatív mozgalom Amerikában a XX. században a legnehezebb időkben is az igazságra törekedett". A tömegtájékoztatási eszközök, a publicisztika és a tudományos publikációk egyaránt annak a meggyőződésüknek adnak hangot, hogy a 70-es években „új ideológiai korszak" kezdődött, a „konzervativizmus restaurációja".

Az „újkonzervativizmus" értékei és ideológiája

A neokonzervatív felfogás kidolgozásában a 70-es évek folyamán olyan elismert politológusok és szociológusok működtek közre, mint D. Bell, N. Gleiser, S. Lipset, R. Nisbet, a történész J. Horowitz és ismert publicisták: D. Coleman, J. Kristol, N. Porhoretz és mások. „Ez az értelmiségi kör a 20-as és 30-as években nőtt föl New Yorkban, az ottani egyetemekre járt a 30-as évek végén vagy a 40-es években, felületes kapcsolatba került a radikalizmussal. majd a 60-as évek közepéig a Demokrata Párt liberális szárnyához tartozott. A 70-es évekre kiábrándult a liberális reformokból, és a diákradikalizmus túlkapásai is megijesztették. Ezek az értelmiségiek mára egyértelműen konzervatívak lettek abban az értelemben, hogy védelmezik a fennálló rendet, és ennek lényegesen több időt szentelnek, mint a rendszer bírálatának... A konzervativizmus lényegében a zsurnalizmus szülötte..." — írta nemrégiben P. Steinfils, amerikai kutató *„A neokonzervatívok, akik az amerikai politikát megváltoztatják"* című könyvében.

Az „újkonzervativizmus" prófétái az Egyesült Államokban Russel Kirk és Peter Virek. Szellemi atyjuk az angol Edmund Burke, a konzervativizmus ideológusa a XVII. század végén — XIX. század elején. Burke műve, a *Gondolatok a francia forradalomról*, a reakciós erők manifesztuma volt, amely azt a felfogást hirdette, hogy a társadalom olyan rendszer, amelynek alapja a múltban gyökeredzik. Elméletének lényegét a következőkben lehet összefoglalni: a vallás a polgári társadalom alapja és Isten adja meg a fennálló rend törvényességét; az emberek nem egyenlőek (csak erkölcsi szempontból); a rossz az ember természetében gyökeredzik; a társadalom organizmusa különböző osztályokat és csoportokat foglal magában; a létező rossz megszüntetésére tett kísérletek rendszerint még nagyobb rosszat eredményeznek. Az anyagi prosperitás alapja Burke szerint a magántulajdon elismerése, szentségének tiszteletben tartása. A konzervatív ideológia három aspektusa — a pietizmus, az abszolutizmus és az elitizmus — véleménye szerint alapvető szerepet játszik a társadalmi harmónia és stabilitás megteremtésében. Burke feudális-konzervatív ideológiájának elemei később bekerültek azoknak a tőkéseknek a filozófiai és politikai gondolkodásába, akik a XX. század elején nem tudtak lépést tartani az iparosodással és az amerikai kapitalizmus monopolizálódásával, ezért mindinkább a múlt felé fordultak mint a társadalmi stabilitás és a vitathatatlan tekintélyek korához. J. Babbit, G. Randolph és G. Adams voltak e gondolkodás megfogalmazói.

A neokonzervatív eszmék mai újjáéledése jelentős mértékben azzal függ össze, hogy az „üzleti civilizáció" lehanyatlóban van. A kispolgári réteget, vagyis a „lakosság középrétegeit", elsősorban a kisvállalkozókat a tönkremenés, a csőd veszélye fenyegeti. Ez magyarázza e réteg vonzódását a konzervatív filozófia iránt. Az újkonzervativizmus tanításait és elveit azonban elsősorban az amerikai uralkodó elit körei használják fel, azok, akik vezető szerepet játszanak az amerikai állammonopolista kapitalizmus rendszerében.

Az amerikai újkonzervatív ideológia képviselői az utóbbi időben fokozták tevékenységüket. D. Bell és J. Kristol tudományos folyóiratot hozott létre *Public Interest* (Közérdek) címmel. N. Podhoretz a *Commentary* (Kommentárok) című lapot irányítja. D. Bell írásai rendszeresen megjelennek a *Fortune*-ben. „Az újkonzervativizmusnak sikerült tért hódítania a kormányzati körökben, a tudományos életben, az újságírásban, az Egyesült Államok minden mai intézményében... Képviselői mind olyanok, akik korábban jelentős érdemeket szereztek a társadalomtudományok és az intellektuális publicisztika terén" — állapítja meg egy, a témával foglalkozó, Amerikában megjelent mű. *(The New Conservatives.* A Critique from the Left. N. Y. 1974. p. 12.)

Mint ismeretes, D. Bell nevéhez fűződik a „posztindusztriális társadalom" és a „dezideológizáció" Nyugaton népszerű elméletének kidolgozása. N. Gleiser és D. Bell tanácsadói minőségben segítséget nyújtottak Kennedynek, Johnsonnak, Nixonnak, Fordnak. D. Bell, E. Sheels, J. Kristol,

N. Gleiser ma Reagan elnök tanácsadói közé tartoznak. Az amerikai kapitalizmus ideológusainak és teoretikusainak befolyása azonban nem merül ki ebben. A társadalmi tudatra gyakorolt hatásukat elsősorban az teszi lehetővé, hogy kulcspozíciókat töltenek be az amerikai ideológia és propaganda gépezetében.

A neokonzervativizmus zászlaja alatt összegyűlt embereket elsősorban a társadalmi változás minden fajtájával szembeni heves ellenérzés köti össze. A konzervativizmus a maga klaszszikus megfogalmazásában nem más, mint a status quo ideológiája.

„Ez az ideológiai mozgalom soha nem készült megváltoztatni a világot, nem voltak tervei a jövőre vonatkozólag; ez a status quo, azaz a rend fenntartására irányuló erőfeszítések gyümölcse" — írja Horowitz. (*Horowitz J. L.: Ideology and Utopia in the United States.* 1956—1976. N. Y. 1977, p. 133.) A konzervatív ideológia legkülönbözőbb fajtáinak közös vonása a hit a vallásban, az emberi értelem korlátaiban, az emberek természettől adott egyenlőtlenségében, az osztályhierarchia szükségszerűségében, éppen ezért a fennálló erkölcsi-vallási „rendet" minden tökéletlenségével együtt megmásíthatatlannak tekinti. A konzervativizmus nem egyszerűen a változás hiánya, hanem a változással való egyértelmű és szisztematikus szembenállás, állapítja meg helyesen S. Huntington, amerikai teoretikus. A konzervativizmus ideológiájának különböző válfajai nem egyszerűen a múltra vagy a jelen stabilizálására irányulnak, hanem elleneznek minden, a jövőre irányuló gyökeres társadalmi változást.

„A konzervativizmus lényege az államhatalom leértékelése és a személyiség szerepének felértékelése. Minden valamirevaló konzervatív egyetért abban, hogy a legjobb kormányzat az, amely a legkevésbé kormányoz" — állapítja meg Horowitz. (Id. mű. p. 136.)

Az állam aktív beavatkozása a gazdasági és eszmei-politikai életbe a 70-es évek elejére az amerikai valóság állandó tényezőjévé vált. „Az amerikai társadalom gazdasági és szociális téren sokkal inkább az államiság megerősödése, semmint az atomizált, tisztán liberális társadalom kialakulása felé halad — írja Horowitz. — Ez mindenekelőtt a bürokrácia növekedésében nyilvánul meg... Az üzleti világ szinte teljesen az államtól függ, és mindinkább elveszti az önálló döntéshozatal képességét." (Uo. p. 139.)

Az elmúlt időszakban az a felfogás uralkodott, hogy a konzervativizmus és a liberalizmus megkülönböztetésének az a kritériuma, hogyan ítélik meg az állam szerepét a társadalmi-politikai életben. A liberálisok az állam aktív beavatkozásának a hívei, míg a konzervatívok ragaszkodnak a szabadpiac és az üzleti életbe való be nem avatkozás elvéhez. Ma az amerikaiak többsége, miközben egyetért a „szövetségi kormánnyal" szembeni konzervatív kritikával, ellenzi az állam szerepének gyengülését szociális téren, ami sehogy sem egyeztethető össze a konzervatívok felfogásával. A CBS TV-társaságnak 1981. december 16-án adott interjúja során Reagan elnöknek feltették a következő kérdést: a konzervatívok az elmúlt években sokat beszéltek Amerika hanyatlásáról, a túlzott engedékenységről, az utcákon tapasztalható anarchiáról és bűnözésről, arról, hogy Amerika meggyengült, hogyan lehet mindezt összeegyeztetni a neokonzervatívok politikai filozófiájával, akik optimista lelkesedéssel ítélik meg az ország jövőjét? Az elnök azt felelte, hogy az utóbbi évtizedekben eltávolodás tapasztalható a valódi, bevált eszményektől és értékektől, ezért szentelnek ma a konzervatívok akkora figyelmet a maradandó (akár vallási) értékeknek és eszményeknek.

A neokonzervatívok a hagyományos amerikai értékek buzgó védelmezői. Ideológiájuk középpontjában az ultrapatriotizmus áll. Arra szólítanak fel, hogy a jövő eszményképét a múltban kell keresni, és erősíteni kell az amerikai életforma úgynevezett megingathatatlan alapelveit.

A hagyományos értékek iránti érdeklődés újjáéledése nem véletlen. Jürgen Habermas, nyugatnémet filozófus írja ezzel kapcsolatban: „Az emberek az apolitikus magánélet újjáélesztésére törekszenek, ami a szó legszorosabb értelmében az új szubjektivizmus kifejeződése." A hagyományos életstílus újjáéledése, amire egyes amerikaiak törekednek, korántsem

„szellemi feléledésük" vagy „megújulásuk" jele, hanem ellenkezőleg, az atombomba veszélye elleni, a környezet tönkretétele elleni tiltakozás megnyilvánulása. Ezekben a „spontán reakciókban", írja Habermas, a valósággal szembeni teljes elégedetlenség jut kifejezésre.

A konzervatív alternatíva — a hagyományos értékek védelme, az állami beavatkozás visszaszorítása, az üzlet szabadsága, a szociális programok és a szegényeknek nyújtott támogatás csökkentése — azonban nem hozza közelebb a társadalmat az előtte álló problémák megoldásához. A neokonzervatívok ma a magántulajdon, a kiváltságok és a szabadpiac védelmezőiként lépnek fel. Az állam beavatkozása a társadalmi-gazdasági életbe véleményük szerint aláássa az egyén alapvető jogait. Reagan elnök a már említett interjú során kijelentette, hogy a szociálpolitika funkcióit régebben nem az állami intézmények, hanem az egyház és az emberbarát szervezetek látták el, és a hagyományos társadalmi kapcsolatok nem szenvedtek kárt. „Fiatal koromban — mondta Reagan — a segélyek 50%-a magánsegély volt, amit főleg az amerikai egyházak juttattak. Ma csupán e segélyek 10%-át biztosítják a nem állami jótékonysági szervezetek. A többit a kormányzat adja." Az elnök annak a meggyőződésének adott hangot, hogy csökkenteni kell a rászorulóknak nyújtott állami támogatást, és kényszeríteni kell őket, hogy saját erejükre támaszkodjanak. A szociális funkciókat az elnök szerint a helyi szervezeteknek és egyházaknak kell magukra vállalniuk. A prédikátor Billy Grahamre hivatkozva kijelentette, hogy ha az amerikai egyházak úgy döntenének, hogy a szegényekről való gondoskodás az ő dolguk és kötelességük, akkor kevés szövetségi támogatásra volna szükség.

Az amerikaiaknak ezzel szemben meggyőződésük, hogy az állam feladata, hogy a létminimumot biztosítsa a szegények számára, az állam felelős az öregek helyzetéért stb. „A társadalombiztosítás viharos érzelmeket kiváltó problémává, romboló hatású politikai problémává válik" — ismerte el a CBS tudósítója a Reagannel folytatott beszélgetés során. Az elnök arra hivatkozott, hogy Franklin Roosevelt „New Deal"-je során csökkenteni próbálták a szövetségi kiadásokat, és visszaadni az egyes államoknak és helyhatóságoknak azt a hatalmat és autonómiát, amit a szövetségi kormányzat addig helytelenül kisajátított magának. Az elnök nem volt hajlandó azt elismerni, hogy a „New Deal" időszakában tért hódító eszmék nem alkalmazhatók a mai problémák megoldására. A mai gazdasági, politikai és ideológiai problémák nem oldhatók meg hagyományos módszerekkel, legyenek ezek akár konzervatív, akár liberális módszerek.

Reagan elnök ennek ellenére a neokonzervativizmus eszméit követve azt állítja, hogy a társadalmi-politikai folyamatok irányíthatatlanságára az a gyógyír, hogy csökkentik a szövetségi kiadásokat, és „a helyi szervek hatalmat, az egyes államok kormányai pedig jogot kapnak arra, hogy a saját belátásuk szerint cselekedjenek". Az amerikaiak többsége azonban, bár elvben támogatja a szövetségi kormányzat költségvetésének csökkentését, ellenzi a szövetségi szociális juttatások megkurtítását. Emellett meggyőződésük, hogy nincs reális remény a helyzet javulására. James Reston 1981. december 29-én a *New York Times*-ban megjelent „Washington: hova megyünk?" című cikkében 1981-et az „illúziók évének" nevezte. „Reagan elnök úgy képzelte — írja Reston a cikkben —, hogy növelni tudja a védelmi kiadásokat, csökkenteni képes az adókat és a szociális kiadásokat, és egyensúlyba tudja hozni a költségvetést, úgy gondolta, hogy a lengyel probléma megoldható, ha gyertyát tesznek az ablakokba. A valóságban egyik sem így történt."

A neokonzervativizmus ideológiájának tengelye a társadalmi stabilitás problémájához való viszony. Mint A. A. Galkin a *Voproszi Filoszofii* című folyóirat 1977. 12. számában „Az új konzervatív hullám mint a kapitalizmus ideológiai válságának terméke" című cikkében megállapítja: „ebben a kérdésben gyakorlatilag eltűnik a különbség a neokonzervativizmus és a konzervatív gondolkodás más irányzatai között. A stabilitás az egyén és a társadalom létezésének legfőbb tényezőjévé válik." Az alapelv a fennálló társadalmi rendszer fenntartása. Az

újkonzervatívok nagyon veszélyesnek és megengedhetlennek tartanak minden olyan gondolkodást, amely kétségbe vonja bizonyos társadalmi formák fennállásának célszerűségét, és midnen társadalomkritikát. Az „újbaloldali" mozgalom viharos éveit távoli múltnak tekintik, következményei ingerültséget váltanak ki. A „globális" problémák megítélésében csak a mérsékelt álláspontokat tartják elfogadhatónak. „Harmónia, nem pedig harc" — ez az újkonzervativizmus politikai célja, a társadalom támaszát az olyan eszmék jelentik, mint a hazafiság és az Isten iránti szeretet. Az erények tárházába olyan fogalmak tartoznak, mint a mértékletesség, az önmérséklet, felelősség az állam és a társadalom iránt.

A fenti elvek osztályjellege nyilvánvaló; pátoszuk arra irányul, hogy a demokratikus folyamatot szűk keretek közé szorítsák, és ezzel biztosítsák a tőkés társadalmi rend stabilitását. Horowitz írja: „A mai konzervativizmus metafizikája lényegében az egyetértés (konszenzus), a nézetazonosság eszméje. Az igazi »egyetértést« csak az a hit teremti meg, hogy a hatalom a társadalom stabilitásának elengedhetetlen feltétele. Az »újkonzervativizmus« utópizmusa arra a szilárd meggyőződésre épül, hogy az állam abszolút szükségszerűség, amely az olyan mélyen gyökeredző szokásokból fakad, mint a magántulajdon, a vallás, a család és a hazafiság." Az újkonzervatívok világszemléletüket tekintve közel állnak a hagyományos konverzatívokhoz.

Az újkonzervatívok a kapitalizmus stabilitását a magántulajdon iránti tisztelet helyreállítása és a vallásos nevelés útján kívánják biztosítani. Minden erejükkel azt próbálják bebizonyítani, hogy a kapitalizmus az egyetlen társadalmi rendszer, amely kedvez a gazdasági fejlődésnek, és abban reménykednek, hogy „a vagyonos osztályok képesek lesznek biztosítani a vezető szerepet a világon, ami viszont amerikai hegemóniát fog eredményezni". (I. m. p. 148.) Horowitz szerint a konzervatív gondolkodás újjáéledésének két forrása van: „Az első a kapitalista világ és a szocialista világ közötti viszony megváltozása. A fejek meghódításáért folytatott nemzetközi küzdelem nemzeti szinten a társadalmi-gazdasági struktúra megváltozásától való osztályfélelemhez vezet... a második pedig a polgári létből való mélységes kiábrándultság. Mindez kedvező talajt teremt a konzervativizmus »reneszánsza« számára."

Az újkonzervatívok „új osztálynak" nevezik magukat, amely nemcsak ennek ideológusait foglalja magában, de tudósokat, menedzsereket, publicistákat, irodalmárokat, kritikusokat, röviden olyan szakembereket, akiknek „foglalkozása a kultúra terjesztése". A kultúra, az ismeretek, a hozzáértés az „új osztály" tőkéje. Alvin Goldner, „*Az értelmiség jövője és az új osztály felemelkedése*" című könyv szerzője úgy látja, hogy az új osztály több pénzt és több hatalmat akar, de az a baja, hogy lényegét tekintve elitiszta.

Az elitizmus egyáltalán nem új találmány, hiszen mindig is ez volt a tőkés társadalmi rend elméleti igazolása. Az újkonzervatívok számára az elitizmus a status quo alapja. A polgári tudósokra hagyományosan jellemző, hogy szubjektivizálni próbálják a társadalmi lét tényeit. A társadalmi különbségek sok polgári gondolkodó szerint nem az osztálykülönbségekből, hanem a szellemi szférából, a kultúrából következnek. Ebben a szférában világosan láthatóvá válik az elit és a tömegek ellentéte, és a „tömegjelleg" a polgári teoretikusok felfogásában az embertelenség, az arcnélküliség szimptomájává válik.

A „tömegtársadalom" koncepciója polemikus módon a marxista osztály- és osztályharcfelfogás ellen van kiélezve. E koncepció a proletariátust tehetetlen tömegként állítja be, az elitet pedig a haladó történelmi tendenciák hordozójának teszi meg. Közismert, hogy a XX. században a tömegek és az elit szembeállításának eszméje Spengler és Ortega-y-Gasset nevéhez fűződik. Ez utóbbi a XX. századot a tömegek századának tekintette, a tömeget pedig úgy fogta fel, mint az állati létezés egy fajtáját a kultúrában, anyagot, amivel úgy bánhatunk, ahogy akarunk, mivel az akaratot és a viselkedési szabályokat kívülről kényszerítik rá. A neokonzervativizmus folytatja ezt a hagyományt, csak a régi felfogást új köntösbe próbálja öltöztetni. Figyelme az „átlagos Ame-

rika" felé fordul, mivel ehhez kötődik az az értékrendszer, amely megnyugvást kell hogy hozzon az „átlagos amerikai" lázongó szelleme számára.

Jegyezzük itt meg mindjárt, hogy az amerikai tudományos irodalom hajlamos abszolutizálni azokat a tényezőket, amelyek alapján valamiféle sajátos „átlagos, átmeneti, osztályközi" gondolkodástípust lehet megkonstruálni, és ezen az alapon bizonyos szubjektív, pszichológiai entitást, „középosztályt" hoznak létre, amely az amerikai társadalom különböző osztályaihoz, társadalmi rétegeihez tartozó emberekből áll. A „középrétegek" társadalmi-gazdasági kategóriája helyébe hibásan és önkényesen a „középosztály" társadalompszichológiai kategóriáját állítják. Felmerül a kérdés, hogyan tudja a neokonzervatív ideológia összeegyeztetni a rá jellemző elitizmust és az „átlagos Amerika" felfogást?

A neokonzervatívok „új osztálya"

Az amerikai kutatók állítása szerint az Egyesült Államokban a második világháború vége óta a polgári társadalom egyik alapvető vonása az „új középosztály" megjelenése, amelynek legnagyobb része egyetemi végzettséggel rendelkezik. D. Bensman és A. Viditsh amerikai szociológusok a fehérgallérosokat, a managereket, a magas presztízsű szakmai tevékenységet folytató személyeket sorolják ide. Az „új középosztály" társadalmi-gazdasági paraméterei, életmódjának sajátosságai szerintük jórészt meghatározzák mindennapi tudatát, amely pedig hatással van politikai tudatára. A középréteghez tartozó különféle kategóriák közül az újkonzervativizmus az értelmiséget emeli ki. Az ő soraikból kerül ki az „elit-arisztokrácia". „Az új elit az iskolázott, szakképzett elemekből áll össze, és lényegében véve egy meritokratikus csoport" — írja Horowitz. Az „új elit" szerinte az oktatási rendszer kiszélesítésének következményeként jött létre a középrétegek soraiból, és feladatának tekinti „a racionalitás és a humanitás megvédését az amerikai értékrendszer szándékos vagy nem szándékos lerombolásával szemben". (I. m. p. 151.) Tagjai a legjobb amerikai egyetemeken végeztek, foglalkozásuk tekintélyes jövedelmet biztosít számukra, és többségükben a nagyvárosokban élnek. Az elit egyetemeken, a TV-társaságoknál, jogi cégeknél dolgoznak, és az amerikaiak millióinak gondolkodását befolyásolják.

Goldner szerint az értelmiségi „új osztálynak" meggyőződése, hogy a világ azt szeretné, ha ők irányítanák, akik a legmagasabb kompetenciával, értelemmel és tudással rendelkeznek, de a tömegek semmit sem értenek, aminek következtében a hatalom olyan emberek kezében van, akik kulturálatlanságukkal, hozzá nem értésükkel tűnnek ki, és csak a korrupciót növelik. (*International Herald Tribune*, 1979. VII. 16.) A tömegek az „új osztály" szerint oktalanok és irracionálisak.

Az elitizmus mozzanata immanens módon jelen van a neokonzervativizmus minden megnyilvánulásában, ha ma ezt a tömegekkel szembeni demagóg magatartás többnyire el is fedi. A. A. Galkin szovjet tudós megállapítása szerint „szüntelenül a »szolid«, konzervatív »kisemberre«, az »utca emberére« apellálnak. Számításuk arra irányul, hogy a maguk szolgálatába állítsák a »hallgatag, reflexiónélküli konzervativizmus kimeríthetetlen forrását, amit szerintük a termelőerők jelentik«." „A legfontosabb a tömegek lojalitásának megszerzése, egy olyan dinamikus társadalomban azonban, mint amilyen az amerikai, ezt nem lehet eleve adottnak venni, a lojalitást létre kell hozni" — írja Horowitz. (I. m. p. 152.) És ez már az uralkodó elit feladata.

M. Walzer amerikai kutató írja: „A költők és értelmiségiek régen politikai babérokra csak mint vallási mozgalmak vezérei pályáztak, vagy ha a forradalom hulláma a magasba emelte őket. A hirdetett tanítás erején nyugvó hatalom és tekintély varázsán kívül maradva, általában mellékszerepekre voltak kárhoztatva. Ma az értelmiségiek a rendszer tanácsadói... Olyan társadalomban élünk, amely a diplomás szakembereket igen nagy számban termeli, még költő is sokkal több van, mint a korábbi évtizedekben; nagyobb szükség van az értelmiség tekintélyére, tudására, szakértelmére. Ma többnyire ideológusok és

szakértők azok, akik hozzáértő módon nyúlnak bele a mai gazdaság és a technológia bonyolult mechanizmusaiba, a történeti folyamat lényegébe, és prognózisokat készítenek a jövőre vonatkozólag. Az új szakemberek tudósok és az őket segítő szakszemélyzet, orvosok, ügyvédek, tanárok, szociális alkalmazottak. Ezek között és ezeken belül van hierarchia, de valamennyien szaktudással, magas szintű képzettséggel rendelkeznek, és presztízsük és fizetésük lényegesen magasabb, mint közvetlen elődeiknek volt Európában és az Egyesült Államokban." („*The London Review of Books with the New York Review of Books*", 1980. III. 20. p. 38.) Az elitet Walzer egyértelműen „valóságos" (hatalmon lévő) és „vélt" (hatalmon nem lévő) elitre osztja. Az ő terminológiája szerint elitnek azon emberek csoportját nevezzük, akik magas szintű szakértelemmel rendelkeznek.

Nem áll egyedül azzal a nézetével, hogy az oktatás demokratizálása felgyorsította azt a folyamatot, amelynek során a „potenciális elitből" „valóságos" lesz. A valóságban az elitet a tömegektől nem választja el éles határ, hanem bonyolult hierarchia van a lakosság egyes csoportjai között, amelyek elkeseredett harcot folytatnak a hatalomért és a befolyásért. Goldner, akinek könyvét Walzer recenzálja, azt állítja, hogy „az elit a középosztályon belül forr ki", az „értelmiségi új osztály" pedig csak abban különbözik az uralmon lévő osztálytól, hogy „nem adhat ki utasításokat, amelyeket a bürokrácia végrehajt". Okfejtése azonban nem logikus: az „új osztály" növekedését bizonyítandó, ide sorolja a bürokratákat és a menedzsereket is, akik nélkül, véleménye szerint, a hivatalos személyek csoportja a kormányzati intézményekben és a korporációkban kevésbé hatékony céljai megvalósításában. Ugyanakkor úgy véli, hogy a „bürokraták" a másik szociális csoporthoz tartoznak.

Walzer arra a feltételezésre hajlik, hogy az „új osztály" a lakosság három egyforma jelentőségű rétegéből tevődik össze: a) közgazdászok és technokraták; b) közigazgatási és politikai bürokraták; c) ideológiai, tudományos és művészeti értelmiség. „Ez a három réteg — írja — szoros kapcsolatban van egymással, érdekeik és felfogásuk majdnem azonos". (Uo.)

Az elit-csoportokat Walzer az amerikai kutatók többségéhez hasonlóan nem a termelési eszközökhöz való viszonyuk alapján határozza meg (mint a marxista elmélet), hanem foglalkozásuk alapján. A neokonzervativizmus „új elitnek" nevezi a társadalom neoburzsoá részét, mivel az magában foglalja a felső és a középosztály képviselőit, akik képzettségi szintjük révén jogot kaptak arra, hogy „magas pozíciókat töltsenek be a gazdaságban és az államban". „Az új értelmiség integrálása... a társadalmi rendszerbe a nyugati társadalmi struktúra megkülönböztető vonása" — írja Walzer. (Uo.)

A polgári kutatók okfejtéseik során abból indulnak ki, hogy az Egyesült Államokban (de éppígy Európában is) a korábbitól eltérő társadalmi struktúra jött létre. A társadalmi folyamatok osztálytartalmát ezek a kutatók nem veszik figyelembe. Az osztálykülönbségek számukra a társadalmi egyenlőtlenségek egyik válfaját jelentik. Az osztályok figyelmen kívül hagyásával a társadalmi ellentmondásokat is „kiküszöbölik", és helyébe az elitcsoportok egymás után következésének „természetes ciklusát" állítják.

A társadalmi tudatot a neokonzervatív ideológia két pólusra osztja: egyik oldalon az elit „intellektuális magatartása" áll, a másikon a tömegek kontrollálatlan hangulata. Az uralkodó elit és a tömegek közötti különbség törvényszerű jelenség. Az újkonzervativizmus ideológusai megrémülve a baloldali radikális fiatalság és értelmiség társadalmi-politikai mozgolódásától a 60-as évek végén és tartva a „demokratikus-plebejus közeg tombolásától", keménykezű hatalmat követel, amely szembe tud szállni a tiltakozó tömegmozgalmakkal. Jellemző, hogy újabban mindenfajta tiltakozó jellegű megmozdulást „társadalomellenesnek" bélyegeznek.

Ebben a neokonzervativizmus ideológiájának konzervatív-apologetikus beállítottsága mutatkozik meg. Ez az ideológia felismeri a jog, a törvény, a rend és a békestratégia jelentőségét, mivel csak ezek segítségével lehet megoldani a belső társadalmi konfliktusokat.

Teljesen érthető, hogy a neokonzervatívok sokallják a demokráciát, és a meglévő demokratikus szabadságjogokat „túlzottnak" tekintik. A 60-as évek eseményei szerintük a politikai labilitás bizonyítékai, amelyek D. Bell véleménye szerint megkérdőjelezték az egész rendszer stabilitását. Bell úgy véli, hogy a politikai pártok a 70-es évek elején hanyatlásnak indultak, az amerikaiak többsége elvesztette hitét a vezetőiben és az intézményekben, a hatalom képtelen volt kielégíteni az emberek érdekeit. Valami bizonytalanság jelent meg az amerikaiak életében, és ez „bármikor robbanással fenyegető robbanó elegyet alkotott". Bizalmi válság állt elő.

A neokonzervatívok önmagukat leleplezve azt mondják, hogy a demokrácia életképesebb lett volna, „ha korlátozottabb lett volna". Újjá szeretnék éleszteni az „ígéret földje" mitoszát, ugyanakkor tisztában vannak azzal, hogy a régi, hagyományos nézetek aligha tudnak ellenállni a tömeges elégedetlenség erejének. Reagan elnök tavalyi karácsonyi televíziós beszédében kérkedve kijelentette, hogy „egyik legnagyobb problémánk, hogyan egyeztessük össze a humanitásról alkotott felfogásunkat azok vágyaival, akik úgy tekintenek ránk, mint az ígéret földjére, hiszen mi vagyunk az emberiség nagy reménysége". A valóságban éppen azokban a napokban hatalmas Amerika-ellenes tüntetések voltak mindenütt Európa-szerte, amelyek aligha igazolták az amerikai elnök nagyhangú kijelentéseit. „Ó, ezek a tüntetések! Ezeket az úgynevezett Békevilágtanács szervezi, amelyet a Szovjetunió pénzel" — nyilatkozta Reagan.

Ez a kijelentés nagy felháborodást váltott ki az atomfegyverek betiltásáért küzdő amerikai mozgalom képviselői sorában. Herbert Scovill, aki a Fegyverkorlátozás Hiveinek Egyesülésében elnöki tisztséget tölt be, a következőt mondta 1981 decemberében az *Associated Press* tudósítójának: „Véleményem szerint, Reagan elnök jelentős mértékben alábecsüli az európai atomfegyverellenes mozgalom erejét és lendületét. E mozgalom soraiban nemcsak fiatalok találhatók, akiket a kommunisták támogatnak. A felelősségteljes embereket Európa valamennyi országában életkoruktól függetlenül megriasztja az a lehetőség, hogy országuk területén atomháborúra kerülhet sor. Ezt a félelmet csak tovább fokozták az amerikai vezetők átgondolatlan kijelentései, hogy egy európai nukleáris háború nem terjed át szükségképpen az Egyesült Államok területére is."

„Az újkonzervativizmus egész tendenciózus buzgalma végeredményben magában foglalja a »kommunista zsarnokság« elleni háború elkerülhetetlenségét" — írja Horowitz. (I. m. p. 161.) Még az amerikai sajtó is elismeri, hogy ezen a téren „a mai konzervativizmus jobboldali beállítottsága pusztítóbb, visszataszítóbb és veszélyesebb az 50-es évek konzervativizmusánál, bár van olyan nézet is, hogy a jobboldali irányzat elég felületes és sekély". A konzervativizmus fejlődését nemcsak az elmúlt idők utáni vágyakozás táplálja. Térhódításában nagy szerepet játszik a kommunizmustól való félelem is. Az újkonzervatívok teljes mértékben a magukévá tették az amerikai uralkodó elit felfogását, hogy mindazok a társadalmi átalakulások, amelyek végbementek a világban annak nyomán, hogy a Szovjetunióban győzött a szocializmus, törvénytelenek. Az antikommunizmus az újkonzervativizmus ideológiájának lényegi jegye. A „kommunista veszély" a neokonzervatívok ideológiai egységének alapja.

A „régi világrend" válsága az elé a kérdés elé állítja az újkonzervatívokat, hogy összeegyeztethető-e egymással a demokrácia és az Egyesült Államok birodalmi szerepe? Aggódnak amiatt, hogy az Egyesült Államok esetleg elveszti világpolitikai hegemóniáját. Csődöt mondott az USA „mindenhatóságának" mitosza: befolyása megrendült Délkelet-Ázsiában és az arab világban; az Iránban végbement események bebizonyították, hogy az amerikai imperializmus nem irányíthatja a világ sorsát úgy, ahogy akarja. Történelmi változások mentek végbe a nemzetközi színtéren. Új erőviszonyok jöttek létre. Ezt az újkonzervatívok is megértik, bár pragmatikusan ragaszkodnak az általuk felfogott „amerikai nemzeti érdekekhez". Jelenleg az úgynevezett új nukleáris stratégia hívei, amelynek az a lényege, hogy az atomháború gondolatát elfo-

gadhatóbbá kell tenni a közvélemény számára; ellenzik az enyhülést, a SALT-tárgyalások folytatását, és üdvözlik a hidegháború feléledését.

A neokonzervatív ideológia tételei határozzák meg ma Reagan elnök politikáját, amely mentes az „utópiáktól", és elitista elveken épül: nem biztos, hogy minden probléma megoldható; az egyenlőtlenség az emberi természetben gyökeredzik, a társadalmi hanyatlás alapvető oka az egyén és nem a társadalom; az egyénre elkerülhetetlenül rányomja bélyegét kultúrája, és csak a hagyományos értékek tudják biztosítani a stabilitást és a társadalmi mobilitást.

Ugyanakkor az amerikai értelmiség társadalmi tudatában jelentős változások mennek végbe: mindinkább kiábrándul az amerikai kapitalizmus rendszeréből, és elégedetlen a washingtoni kormányzat politikájával. A reagani politikával szembeni bizalmatlanság nyomán megerősödtek a „balos" tendenciák az amerikai értelmiség gyakorlati tevékenységében. Bár ez a politikai radikalizálódás az ádáz kommunistaellenesség jegyében megy végbe, mégis a főbb követelések a béke és a gazdasági igazságosság. A hatalmas békemozgalom egyértelműen tanúskodik arról, mit akar az amerikaiak többsége. A neokonzervatívok nyilvánvalóan túlbecsülik a tömegtudatra gyakorolt hatásukat.

A „baloldali radikalizmus" és a neokonzervatívok ideológiája

Az értelmiség beállítottsága ma igen ellentétes tendenciákat mutat. Jól mutatja ezt az amerikai társadalmi tudat, amely egyaránt tartalmaz baloldali liberális és konzervatív elemeket.

1980-ban jelent meg az Egyesült Államokban M. Ferguson könyve: *A Vízöntő-összeesküvés. Személyi és társadalmi változások a 80-as években.* A szerző állítása szerint a 80-as években új típusú liberális-konzervatív tudat jön létre, amely a nyugodt lét és a társadalmi stabilitás elengedhetetlen feltétele. Mindenfajta elégedetlenség kizárólag mérsékelt formában juthat kifejezésre, olyan „ésszerű" javaslatokban, amelyek a rendszer keretein belül és a rendszer segítségével kívánják megreformálni a társadalmat.

Ferguson ezt írja: „Erich Fromm már a *Remény forradalmában* (1968) megjósolja egy »új front«, egy olyan mozgalom létrejöttét, amely a mélyreható társadalmi változások iránti szomjúságot új szellemi perspektívával tudja összekapcsolni. Ez a cél a technikai világ humanizációjához kell hogy majd elvezessen. Az elkövetkező húsz év folyamán létrejövő mozgalmaknak erőszakmenteseknek kell lenniük. Résztvevői olyan amerikaiak lesznek, akik akár fiatalok, akár öregek, akár konzervatívok, akár radikálisak, bármilyen társadalmi réteghez vagy osztályhoz tartoznak, új irányokat keresnek ... Sem az állam, sem a politikai pártok, sem a vallási szervezetek nem képesek arra, hogy intellektuálisan kielégítő választ adjanak erre az útkeresésre. Az intézmények túl bürokratikusak, túl arcnélküliek. E mozgalmak sikerének záloga résztvevőinek életmódja, akik kis csoportokban dolgoznak egyéni átalakulásuk érdekében, és táplálják magukban a reményt, hogy megmutatják a világnak azt az erőt és örömet, amely azok osztályrésze, akiknek szilárd meggyőződése nem a fanatizmus, akik megismerték az irreális elképzelések nélküli szeretetet, és akiknek fegyelme mentes minden alázattól. Külön világot építenek maguknak a mai elidegenedett társadalomban." (Ferguson M. *The Aquarian Conspiracy. Personal and Social Transformation in the 1980-s.* Los Angeles, 1980, p. 57.)

A szerző véleménye szerint a mostani helyzet egyedülálló a történelemben, mert az emberi tudat legnagyobb változásának kezdetét jelenti; „ez nem civilizációnk lerombolása, hanem magasabb rendbe szervezése" (I. m. 59.). Ferguson idézi G. Cabot-Lodge, az ismert közgazdász kijelentését, amely szerint „az Egyesült Államok jelenleg a nagy átalakulás időszakában van ... A régi eszmék és elképzelések elhalványodnak és eltűnnek az új valóság hatására, és helyükbe különféle új eszmék lépnek, amelyek ellentmondásosak, és néha nincsenek is világosan megfogalmazva, de ez a »névtelen« mozgalom megállíthatatlan." (I. m. 61.)

Fergusonnak meggyőződése, hogy az

intézmények megszűnése és keletkezése az alapjukat képező eszméktől függ. A társadalmi és személyes átalakulás fő kérdése az eszmék ereje. Minden új egyéniség új kollektívát alkot, az új kollektíva pedig új politikát. Az ember és a társadalom, mondja Ferguson, úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a szellem és a test. A társadalom átalakulásának feltétele szerinte az ember átalakulása. Az amerikai politikai struktúrának átalakulásra és nem reformra van szüksége, mondja a szerző.

Ferguson a társadalom átalakulásának nyugodt útját képzeli el, amely a kapitalista rendszeren belül megy végbe anélkül, hogy megingatná a társadalom stabilitását. Lényegében a korábbi „újbaloldali" eszméket eleveníti fel a 80-as években, azokat az időket, amikor igen elterjedtté váltak az „ellenkultúra" kialakítását célzó különféle irányzatok. Az erőteljes jobbratolódás és a konzervatív irányzatok előretörése közepette Ferguson nézetei arról tanúskodnak, hogy a radikál-romantikus tudat nem tűnt el.

Ferguson idézi könyvében Tom Heiden, egykori radikális diákvezér, ma demokratapárti szenátor alábbi kijelentését: „A 60-as évek politikai aktivistái újra és újra vissza fognak térni ahhoz a filozófiához, amelyet annak idején hirdettek, csak mindig új szerepeikhez fogják ezt igazítani. A 60-as évek hoztak létre minket, és ez volt kifejlődésünk évtizede, a 80-as és 90-es évek pedig az érettséget és a világra gyakorolt hatást fogják jelenteni számunkra. A 60-as évek létrehozták azt, mit úgy hívnak, hogy vezetés a jövő számára — politikusan és új szellemben felnőtt emberek nemzedéke ez. Azok, akik a 60-as években az utcákat megtöltötték, a 80-as években a kormányzati termeket töltik meg, és nem hiszem, hogy megfeledkeztünk gyökereinkről." (I. m. p. 209.) Tom Heiden kijelentése mintegy megerősíti, hogy a radikál-romantikus tudat nem tűnt el nyomtalanul. Amerika útja az új társadalom felé az újbaloldaliak véleménye szerint nem a politikai forradalmon keresztül kellett hogy vezessen, hanem a „kultúra terén végbement forradalmon" át. Ezek az eszmék tovább élnek a 80-as évek Amerikájában is. Ez sok tekintetben a hivatalos propagandának köszönhető, amely elhitette az értelmiséggel, hogy a gazdasági problémákat alapjában véve már megoldották, eljutottak a gazdasági fejlettség megfelelő szintjére, az életszínvonal magas, és az Egyesült Államok a fejlődésnek abba a szakaszába jutott, amikor a „társadalom belső élete", vagyis a kultúra válik döntővé.

A humán értelmiség a maga humanista orientációjával igen fogékony az ilyesfajta utópisztikus elképzelésekre, míg a szociális egyenlőség problémája, a faji kérdés, a háború és a béke kérdése kívül marad látókörén. Ez persze nem jelenti, hogy ezt a fajta értelmiséget nem foglalkoztatják a háború és a béke kérdései, hiszen képviselői részt vettek a vietnami agresszió elleni harcban, és ma fellépnek a Szovjetunióval való konfrontáció politikája ellen, az enyhülés mellett. De ezek a problémák csak mellékesen és kulturális-társadalmi érdeklődésük prizmáján keresztül érdeklik őket.

Ferguson elképzelései a radikális átalakulásról sok tekintetben meglepően hasonlítanak a 60-as évek „romantikusainak" nézeteihez, de míg az utóbbiak az amerikai társadalmi-politikai struktúra lerombolását tűzték célul, a 80-as években az átalakulás hívei elutasítják ezt a célt.

Az „átalakulási mozgalmaknak" Ferguson véleménye szerint a rendszer keretein belül kell fejlődniük, mivel ez nem tudja megakadályozni a személyes átalakulást. Ezek a mozgalmak a politikai rendszer eróziójához fognak vezetni, ezek fogják jelenteni a „hosszú menetelést a társadalmi-politikai intézményeken keresztül", amit az ellenkultúra ideológusai a 60-as évek végén, a baloldali radikális eszmék hanyatlásának kezdetén az amerikai kultúra pillanatnyi, nem tartós változásainak alternatívájaként elképzeltek.

Ezek a nézetek a régi „újbaloldalhoz" is igen közelállónak bizonyultak, amely jelentős szellemi áramlatot jelent különösen a fiatal oktatók és tanárok körében. „Sokan közülük a marxizmus, a francia és a német kultúra hatása alatt állnak, amelyet csak most fedeznek fel a maguk számára... Szigorú intellektuális fegyelem jellemzi őket, nem dühöngenek az ut-

cán, és távol állnak attól, hogy azonnali sikereket keressenek. Szakmai kötelességtudatuk igen fejlett, és lényegében ez jelenti az adaptáció és túlélés útját számukra" — írja Walzer. (Walzer M.: *The Pastoral Retreat of New Left.* — „Dissent", Fall 1979. p. 406.)

Levonhatjuk azt a következtetést, hogy a volt „újbaloldaliak" jelentős része fokozatosan integrálódott a fennálló társadalmi-politikai rendszerbe, és arra számít, hogy belülről átalakíthatja a hagyományos intézményeket. Nem fogadják el azt a marxista tételt, hogy a változás történelmi szubjektuma elsősorban a munkásosztály, mivel meggyőződésük, hogy a munkásosztály az Egyesült Államokban nem törekszik a társadalom gyökeres átalakítására. Ez a meggyőződés azoknak a polgári elméleteknek a hatására alakult ki, amelyek szerint a munkásosztály integrálódott az establishmentbe. Ezen kívül az amerikai szakszervezetek egy része valóban nem érdekelt a társadalom demokratikus átalakításában: mint ismeretes, ezek a szakszervezetek rendkívül fontos szerepet játszanak az amerikai munkásosztály társadalmi-politikai nézeteinek formálásában.

A régi „újbaloldalt" nem érdekli a munkásosztállyal való szövetség. Törekvése, hogy új demokratikus struktúrákat hozzon létre a rendszeren belül. „Ma az egész országban a szabadiskolák, termelőszövetkezetek, egyesülések, haszonbérlők, fogyasztási szervezetek, helyi újságok, női csoportok rendkívül kiterjedt hálózata működik. E csoportok, amelyek kizárólag a mindennapi élet kérdéseivel foglalkoznak, sokszor anyagi támogatást kapnak a kormánytól, a különböző alapítványoktól, az egyháztól, és ... elérték a városi politikai erők átalakulását. Együttvéve ma ők a politikára gyakorolt újfajta nyomásnak, illetve a régi fajta nyomás radikális átalakulásának megszemélyesítői. E csoportok vezetői, tagjai főleg az elmúlt évtized radikálisaiból tevődnek ki. Ezek »újbaloldaliak«, akik vidéken találtak menedéket. Politikájuk reformista" — írja Walzer. (Id. mű. p. 407.)

A hajdani „populista" impulzus majdnem teljesen eltűnt, vagy inkább a „helyi szükségletekre" szűkül, koncentrálódik. „Harc a kisbűnözés ellen, a házak megvédése, a lakónegyed megerősítése, a szolgáltatások javítása — ez tölti ma be az egykori SDS (Diákok a Demokratikus Társadalomért) alapítóinak és társadalmi újítóinak gondolatait — folytatja Walzer —, túlnyomó többségükben házépítéssel, a kommunális szolgáltatásokkal, a nyaralással és az adókkal vannak elfoglalva . . ." (Uo.)

A neokonzervatívok, akik a szociális reformizmus központosító állami politikáját bírálják, mint már említettük, úgy képzelik, hogy a szociális funkciók ellátása terén a hangsúlyt a szövetségi kormányzatról a helyi kormányzatokra és legfőképpen a helyi társulásokra kell áttenni. Ez a törekvés találkozik a régi „újbaloldal" mai törekvéseivel.

A „stabilitásra" való törekvést azonban a társadalmi elégedetlenség növekedése kíséri. A „nagypolitika" iránti érdeklődés csökkenése és a helyi problémákra való összpontosítás, a hatalom decentralizációjával és a magánvállalkozás szerepével kapcsolatos elképzelések megerősödése jól beilleszkedik a hagyományos keretekbe, és támogatásra talál a neokonzervatív ideológia részéről.

Sajnos, az amerikaiak többségének osztálytudata még nem érte el azt a szintet, hogy megértsék a szervezett politikai akciók szükségességét, az igazi népi hatalom kivívása érdekében. Az amerikai tudat ellentmondásossága abban rejlik, hogy a hagyományos értékekhez való ragaszkodás gyakran politikai konformizmushoz vezet, ami megakadályozza a fennálló rendszer elleni tiltakozást. A növekvő kiábrándultság és elégedetlenség az állammal és a társadalommal megfelelő alapot jelent a demokratikus tudat kialakulása számára.

(A szovjet folyóirat 1982.2. számából)

Fegyverreklámok Latin-Amerikának

1 „Buszkeség, minőség és szakértelem" – mondja az U. S. Browning Company hirdetése. Itt a kulcsszó a „szakszerűség", amit a fegyveren utolsó simításokat végző szakember képével illusztrálnak

2 Sok hirdetésben a legmodernebb fegyverek jellegének érzékeltetésére agresszív természetű állatokat is szerepeltetnek. Ezek a brit cégek azt állítják, hogy a hajókhoz tervezett célzórendszerük „harapóssá" teszi a nagy sebességű órhajókat

3-4 A fegyverpiacokon folyó elkeseredett versenyben nem takarékoskodnak a jelzőkkel: „elsőrendű katonai kézifegyver"; a legjobb, „több mint egy fegyver: harcban kipróbált rendszer". A fegyverhirdetésekre jellemző a termékek harci értékének mértéktelen felnagyítása és a kihívó hangnem

5 Néhány vállalat kereskedelmi hírnevét is latba veti, amikor veszélyesebb vizekre evez. A vezető személygépkocsi- és erőgépgyártó cég itt nem családi luxusautókat hirdet – most a jelszó: „FIAT a védelmi erőkért"

3

4

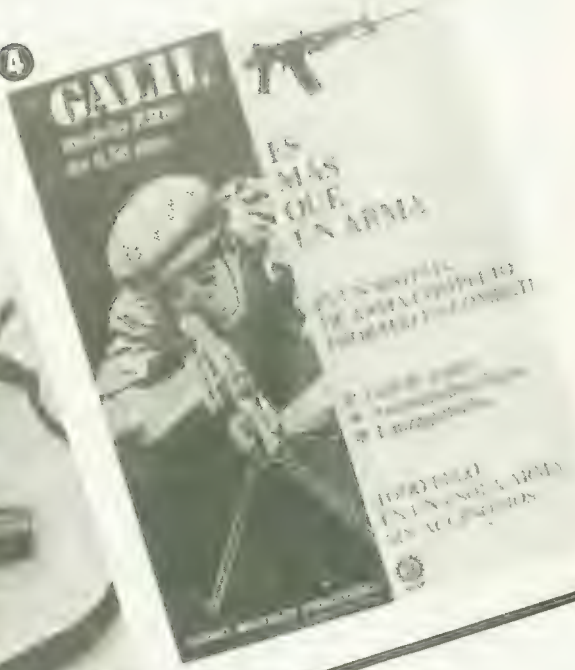

5

(Illusztrációk a kubai Granma egyik cikkéből)

МЕЖДУНАРОДНАЯ ЖИЗНЬ

J. JERSOV

A tőkés gazdaság a 80-as évek elején

Az elmúlt évben a nyugati gazdasági élet megélte következő, még 1980-ban kezdődő és 1982-re is áthúzódó visszaesését. Habár e válság nagyságát tekintve elmarad a háború utáni időszak legjelentősebb, az 1970-es évek közepén végbement válsága mögött, ennek ellenére igen nagy megrázkódtatásnak tette ki az egész tőkés gazdasági rendszert, romboló erejét és időtartamát tekintve pedig a háború utáni időszak valamennyi válságán túllép. A Nyugaton hangoztatott jóslatokkal ellentétben, az új évtizedet egyelőre egyáltalán nem fémjelzi a tőkés gazdaság felélénkülése, s még kevésbé annak fellendülése.

A tőkésországok jelenlegi gazdasági helyzetének jellemző és szinte krónikus vonása az, hogy a lehetőségeket kihasználatlanul hagyják a termelőkapacitás és a kereslet csökkenése következtében. Az 1981. szeptemberi helyzet szerint a termelőkapacitás kihasználatlansága közel 25 százalékos volt Belgiumban, és több mint 20 százalékos az Egyesült Államokban, Franciaországban, az NSZK-ban, Hollandiában, Japánban és más országokban.[1]

A tőkés világban csupán a vaskohászatban, amely az időszakos mellett még igen éles strukturális válságban is van, 1981-ben annyi volt a kihasználatlan kapacitás, amennyivel rendes körülmények között 170 millió tonna acélt állíthattak volna elő. Ez a mennyiség azonos azzal a mennyiséggel, amelyet a nyugat-európai országok valamennyi kohászati üzeme 1979-ben állított elő. Hasonló a helyzet az autógyártásban, a hajógyártásban, a textiliparban és más nyugati iparágazatokban is.

Minden negyedévben újabb rekordot ér el a munkanélküliség. Ez év elején a fejlett tőkésországokban 26 milliót tett ki a munkanélküliek száma. Az 1974—75-ös válság idején 15 millió volt a munkanélküli. 1965-ben a közöspiaci országokban a munkanélküliség szintje mindössze 2 százalék volt, és a következő évtizedben sem lépte túl a 3 százalékot, 1981-re azonban elérte az EGK munkaképes lakosságának 9 százalékát.[2] Különösen magas a munkanélküliség a fiatalok körében: jelenleg az európai munkanélküliek soraihoz csatlakozók fele 25 éven aluli.[3]

A munkanélküliség mint a lavina terjed egyre több tőkésországban: 1980 októberétől 1981 szeptemberéig a munkanélküliek száma Olaszországban 11 százalékkal, Belgiumban 22, Franciaországban 26, az NSZK-ban 53, Hollandiában 53,5 százalékkal nőtt. A munkaerőpiac helyzetére vonatkozó előrejelzések továbbra is a „fölösleges" emberek számának növekedését jósolják. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet előrejelzése szerint például a munkanélküliek száma az iparilag fejlett tőkésországokban már 1982-ben új rekordot ér el — 28,5 milliót.

A remények, hogy a munkanélküliség csökken, inkább szétfoszlanak: a közgazdászok kiszámították, ahhoz, hogy a háború utáni évek tőkés gazdasági fejlődésének legsikeresebb idő-

szakára jellemző 2 százalékos munkanélküliségi arányszámot elérjék, arra lenne szükség, hogy a nyugat-európai országokban a nemzeti össztermék reálértékben számolva évi 7 százalékkal növekedjék, ugyanakkor 1980-ban a növekedés mindössze 1,5 százalékos volt, 1981-ben pedig 1,0 százalékkal csökkent, és 1982-ben a legderűlátóbb értékelések szerint is csak 2 százalékos lesz.

A tőkésországokban a munkanélküliség krónikus növekedését egyre gyakrabban nem csupán a kapitalizmus ciklikus fejlődésének következményeivel társítják, hanem a fokozódó tudományos-műszaki haladással is.

A jelenlegi válságra jellemző a fáziseltolódás: az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában és Kanadában jóval előbb kezdődött, míg a nyugat-európai országok többségében csak 1980 második felében indult és 1981-ben érte el a csúcsot. Az elmúlt évben a nyugat-európai országok összességét tekintve az ipari termelés egésze 3 százalékkal csökkent, többek között az NSZK-ban, Franciaországban és Olaszországban 3 százalékkal, Hollandiában, Svédországban és Belgiumban 2 százalékkal. Jellemző, hogy 1980-ban a nyugat-európai országokban az ipari termelés stagnált, pedig 1979-ben még 5 százalékos volt a növekedés.

A legsúlyosabb a helyzet Nagy-Britanniában. 1980—1981-ben az ország ipari termelése 12 százalékkal csökkent. A gazdaságfejlesztési beruházások az elmúlt év során 6 százalékkal estek. Több mint 20 százalékkal volt kevesebb az egészségügyre, közoktatásra és lakásépítésre szánt állami hozzájárulás. Az országban több mint 3 millió a munkanélküli, s ez rekordnak számít Nagy-Britannia történetében.

Kedvezőtlen helyzetben van Franciaország, Olaszország, az NSZK és a többi nyugat-európai állam gazdasága is. Az elmúlt évben az Egyesült Államokban továbbra is tartott a szélsőségesen ingatag általános gazdasági konjunktúra. Az első félév elég dinamikus gazdaságfejlődését követően, bekövetkezett a gazdasági fejlődés ütemének gyors csökkenése, amely fokozatosan a visszaesésbe ment át. Az Egyesült Államok gazdasági életében fellelhető válságjelenségek kiéleződésére utal a gépkocsigyártás és -eladás újabb erőteljes visszaesése, a szénkitermelés, az acél- és villamosenergia-termelés csökkenése, a kiskereskedelmi áruforgalom visszaesése, a készletek felhalmozódása és a csődök számának emelkedése. Az Egyesült Államokban egy év alatt (főképpen az I. és II. negyedév termelése révén) az ipari termelés növekedése megközelítőleg 3 százalékos volt.

Igen kedvezőtlen a helyzet a foglalkoztatottság tekintetében is. 1981 végére a munkanélküliség szintje az Egyesült Államokban elérte a 8,9 százalékot, szemben az 1980-as 7,6 százalékkal. Ez azt jelenti, hogy a munkára várók sora, amely az amerikai elnök ez év elején végzett számításai szerint áthúzódik az egész országon, Maine államtól egészen Kaliforniáig, még néhány százezerrel hosszabbodott. A munkanélküliek száma még tovább növekszik abban az esetben, ha beigazolódik az „Employment Research Associated" amerikai kutatócsoport előrejelzése, mely szerint a kormányzat által a jelenlegi pénzügyi évre javasolt hatalmas katonai költségvetés megközelítőleg 1,3 millió munkahely elvesztésével járhat.

Az amerikai gazdasági helyzetet jellemezve, Reagan elnök kénytelen volt beismerni, hogy a legrosszabb a „nagy depresszió", azaz a 30-as évek óta, amikor is a legkegyetlenebb válság tombolt az Egyesült Államokban.

Az általános gazdasági konjunktúra rosszabbodása a tőkés világban nem hagyhatta érintetlenül azt a Japánt sem, ahol hosszú éveken át sikerült fenntartani a gazdasági fejlődés gyors ütemét. 1981-ben mindössze 3 százalékkal növekedett az ország ipari termelésének volumene, szemben az 1976—1980-as évek ütemével, amikor az éves növekedés meghaladta a 7 százalékot.

A tőkésországok válságának kiéleződése elsősorban a széles dolgozó tömegek személyi fogyasztásának csökkenésével magyarázható, ami függ a munkanélküliségtől és az infláció növekedésétől. A szigorú korlátozó intézkedések ellenére sem sikerült a nyugati országoknak megfékezni az áremelkedést: a gazdasági közösség tagországaiban a kiskereskedelmi árak az 1980-as 12,7 százalékkal szemben

1981-ben 12,5 százalékkal nőttek. Különösen nagy az infláció Olaszországban, Görögországban és Írországban. Az Egyesült Államokban 1981-ben az áremelkedés elérte a 9 százalékot. Az infláció tehát továbbra is a tőkés társadalom egyik legsúlyosabb betegsége.

A tőkésországokban az infláció fokozódásának egyik alapvető oka az állami költségvetés deficitjének folyamatos növekedése, és az egyre fokozódó fegyverkezési hajsza következtében fellépő államadósságok növekedése. Így például, az elnök beismerése szerint az Egyesült Államokban a szövetségi költségvetés deficitje az 1982-es pénzügyi évben hatalmas összegre — 100 milliárd dollárra emelkedett. Az Egyesült Államok kormánya által az államadósságok törlesztésére 1982-ben kifizetett kamatok összege eléri a 109 milliárd dollárt. Reagan elnök kijelentése szerint is Washington több pénzt költ az államadósságok kamatainak fedezésére, mint valamennyi oktatási, élelmezési és egészségügyi programra együttvéve. Az államadósságok összessége az 1981. október 1-én kezdődő pénzügyi év alatt csillagászati magasságokat — 1074 milliárd dollárt — ér el. „Ez a hatalmas adósság annak a következménye — írja a *U. S. News and World Report* című amerikai folyóirat —, hogy a kormány hosszú évek során kölcsönöket vett fel a költségvetési deficitek fedezésére. Ugyanakkor, majdnem két évszázadra volt szükség ahhoz, hogy az államadósságok elérjék a féltrillió dollárt — ez 1975-ben következett be —, azonban mindössze hét év elég volt ahhoz, hogy ez az összeg elérje a trilliót.[4]

Gyorsan növekednek az államadósságok más tőkésországokban is. Az utóbbi évtized során ez az adósság Belgiumban 350 százalékkal, az NSZK-ban pedig 500 százalékkal nőtt.[5]

A költségvetési deficitet elsősorban a katonai kiadások egyre nyomasztóbb emelkedése idézi elő. Rekordnagyságú csupán az 1983-as költségvetési évre tervezett összeg is — 263 milliárd dollár —, ami 20 százalékkal magasabb az ideinél. V. Perlo amerikai közgazdász számításai szerint a mostani évtizedre tervezett katonai kiadások az Egyesült Államokban elérik a 3 trillió dollárt, szemben az elmúlt évtized 950 milliárdjával és az Egyesült Államok történetében összesen erre a célra fordított 2,4 trillióval.[6] Amerikai nyomásra a többi tőkésországban is növekednek a katonai kiadások.

Az inflációs áremelkedések fontos tényezője továbbra is a nagy monopóliumok politikája, melynek révén a termelés válságos csökkenésének körülményei között a késztermékek árának felsrófolásával akarnak maximális haszonhoz jutni. Így például, az Egyesült Államok acélmonopóliumai az utóbbi öt évben 20 százalékkal csökkentették a finom acéllemezek belső piacra történő szállítását, és mintegy 70 százalékkal emelték ennek a nagy keresletnek örvendő hengereltárunak az árát.

A nemzetközi méretű infláció fokozódásában nem kis szerepet játszik továbbá a nyugat-európai bankokban felhalmozódott dollármennyiség. A lététi dollártöbblet összege nem kevesebb mint háromszorosa annak a dollárösszegnek, amely a világ kereskedelmi áruforgalmába az Egyesült Államok passzív fizetési mérlege alapján került. „Látjuk — jelentette ki a francia külkereskedelmi miniszter a *Le Monde* c. lapnak adott interjújában —, hogyan járja be az egész világot egy teljes trillió dollár. Ezek azok a dollárok, amelyekről senki sem akar tudni, s amelyeket a külső tartozások fedezésére bocsátott ki az Egyesült Államok. Ezek a dollárok nem térnek vissza az USA-ba.

Az elmúlt évben egész sor tőkésországban az infláció leküzdésének indokával megnövelték az adóterheket, megkurtították a szociális szükségletek fedezésére szolgáló állami kiadásokat, befagyasztották a béreket, s ugyanakkor lazítottak a nagybani üzletek fejlesztését korlátozó intézkedéseken, és újabb kedvezményekben részesítették a monopóliumokat. Ez különösen jellemző az Egyesült Államokban bevezetett adóreformra. Az új adótörvény 15 százalékos adócsökkenéshez juttatja az amerikaiak tehetősebb rétegét, és 28 százalékkal megnöveli a lakosság szegényebb rétegeinek adóterheit. Az adókedvezmények eredményeképpen csupán a nagy olajmonopóliumok a következő tíz évben — Edward Kennedy szenátor

Az OECD-országok ipari növekedésének átlagos üteme

(L'Express)

becslése szerint — 33 milliárd dollár többletjövedelemhez jutnak. Ebből eredően, teljesen jogos Sawidge képviselőházi tag megjegyzése, mely szerint a legutóbbi adótörvényt kezdeményező Reagan elnököt „olyan anti-Robin Hoodnak nevezi, aki a szegényektől elrabolt javakat odaadja a gazdagoknak".

A dolgozók jogai ellen indított széles körű támadás mellett, számos tőkésország kormánya az elmúlt évben tovább fokozta a gazdasági életbe történő beavatkozás egyéb eszközeinek alkalmazását, arra számítva, hogy mindezzel megakadályozzák az infláció növekedését és a válság elmélyülését. Így például, felemelték a kamatlábakat, tovább korlátozták a kölcsönlehetőségeket és még további korlátozó intézkedéseket vezettek be. Mindezek együttvéve sem hozták meg a kívánt eredményt.

Az Egyesült Államok példája nemcsak a gazdaság állami szabályozásának a tőkés viszonyok közötti jelentéktelen hatékonyságára világít rá, de ugyanakkor feltárja az egyes, a gazdasági életre ellentétes hatást gyakorló intézkedések veszélyét is. Így például, a teljesen ellentmondásos hitelpolitikai intézkedésekért a Reagan-kormányzatot bíráló D. Johns, a képviselőház költségvetési bizottságának elnöke megjegyezte: „Attól félek, hogy a kormány által kidolgozott jelenlegi helyzet nagyon emlékeztet arra, amikor egyidejűleg lépünk a gázra és a fékre. Kezdetben csodálatos eredmények mutatkozhatnak, mindaddig, amíg fel nem mondja a szolgálatot a fék, vagy fel nem robban a motor. Ez nagyon veszélyes játék."[8]

A tények ezeket a kijelentéseket igazolják. 1981 végére nyilvánvalóvá vált, hogy az Egyesült Államok gazdaságának „kigyógyitását" célzó program, vagy ahogy az újságírók nevezik, a „Reagan-féle gazdaság", vereséget szenvedett és az amerikai gazdasági élet válságjelenségeinek nagymértékű elmélyülését váltotta ki; emelkedett a munkanélküliek száma, kiéleződtek az inflációs folyamatok, és a nagytőke újabb támadásokat indított a dolgozók jogai és érdekei ellen.

Az 1980—1981-es évek válsága nemcsak a nyugati országok termelőágazatait érintette, hanem kiterjedt a nemzetközi tőkés kereskedelemre is, megfékezve annak fejlődési ütemét. A rendelkezésre álló adatok szerint az iparilag fejlett országok exportja 1981-ben, valós értéket számítva, a múlt évhez viszonyítva egy százalékkal emelkedett. Elegendő megemlíteni, hogy 1979-ben, azaz a válság kibontakozása előtt a tőkés export mennyiségi volumene közel hét százalékkal emelkedett.

A külkereskedelem növekedési ütemének csökkenése érzékenyen érintette számos tőkésország gazdaságát. Emeországok gazdaságának a külkereskedelemtől való függőségét szemléltetően illusztrálja az exportérték és a nemzeti össztermék aránya, amely az utóbbi években számos nagy nyugati államban számottevően megnövekedett az előbbi javára. Így például 1960—1980 között ez a mutató Nagy-Britanniában 16-ról 25 százalékra, az NSZK-ban 16-ról 23-ra, Franciaországban 11-ről 17-re, Japánban 9-ről 12-re és az Egyesült Államokban 3-ról 8 százalékra nőtt.

A külkereskedelem beszűkülése a konkurrenciaharc további kiéleződését vonja maga után. Valamennyi tőkésország külkereskedelmi helyzetének megszilárdításában látja a válság enyhítésének eszközét, hiszen ezáltal jobban ki tudják használni az exporttermelésre átállt iparvállalatokat, továbbá az export növekedése révén

csökkenthetik a szabványokon felüli árutartalékokat.

Az elmúlt évben különösképpen kiéleződött a kereskedelmi harc az Egyesült Államok és az EGK-országok között a vas-, műszál- és egyéb kőolajvegyipari cikkek piacán, az EGK-országok és Japán között a gépkocsik és motorkerékpárok eladása terén, az Egyesült Államok és Japán között a gépkocsieladást és a vaskohászati termékek kereskedelmét tekintve. A gépkocsi-, a vegyipari és az acélháborúk mellett „ütközetekre" került sor még a textil-, az elektronikaiparban és egyéb „iparágakban is".

A felvevő piacokért folytatott konkurrenciaharc kiéleződésének alapját nem csupán a konjunkturális érdekek képezik, hanem elsősorban a legnagyobb tőkésországok gazdasági fejlődésében mutatkozó, egyre mélyülő egyenlőtlenségek.

Japán és az NSZK gyors gazdasági fejlődése, továbbá a japán és a nyugatnémet monopóliumok előretörése az utóbbi években jelentős mértékben megváltoztatta az erőviszonyokat és megerősítette az érintett monopóliumok helyzetét. Például a feldolgozó ipar tőkés exportjában az Egyesült Államok részesedése az 1960. évi 22 százalékról 1979-ben 15 százalékra csökkent. Ugyanakkor a külföldi feldolgozó ipar által gyártott termékek mennyisége az Egyesült Államok belső piacán két százalékról hét százalékra nőtt. Közel húsz év alatt az Egyesült Államok részaránya a tőkés világpiacon a gépkocsik, valamint egészségügyi és gyógyszeripari termékek forgalmazását tekintve majdnem negyven százalékkal csökkent, a hírközlő eszközök és műanyagok eladása a felére, a repülőgépek exportja egyötödére csökkent. Az Egyesült Államok belső piacán a hazai társaságok jelenléte a következőképpen alakult: elektromos felszerelések eladása — 99-ről 80 százalékra, háztartási elektronika — 94-ről 49-re, textilgyári berendezések — 93-ról 55-re, számoló- és irodagépek — 97-ről 57 százalékra csökkent. 1980-ban az amerikai autópiacon 27 százalék volt a külföldi gyártmányú gépkocsik aránya, szemben az 1960-as 6 százalékkal.[9]

Kitartó kereskedelmi „ütközetek" eredményeképpen, a nyugat-európai és más országok acélipari részvénytársaságai 1981-ben magukhoz ragadták az Egyesült Államok belső acélpiacának 25 százalékát. Nagyrészt ez okozta azt, hogy 1981-ben az amerikai kohászati ipar csak termelő kapacitásának 65 százalékát vette igénybe.

1981-ben az amerikai cégek a konkurrenciaharc következtében újabb engedményekre kényszerültek a japán monopóliumokkal szemben. Hozzávetőleges értékelések szerint a Japánnal szembeni amerikai kereskedelmi mérleg hiánya 1981-ben elérte a 15 milliárdot. Az ezt megelőző évben ez az összeg 10 milliárdot, 1970-ben pedig csupán 1 milliárdot tett ki. Ennek kapcsán az Egyesült Államok kereskedelmi miniszterének helyettese kijelentette, hogy amennyiben a jelenlegi tendenciák továbbra is fennállnak, úgy 1985-re az Egyesült Államok Japánnal szembeni kereskedelmi deficitje eléri a 22 milliárdot, 1990-re pedig a 48 milliárdot. Lényegesen megerősítették helyzetüket a japán cégek a nyugat-európai országok piacain is. Az EGK-országok Japánnal szembeni kereskedelmi deficitje az 1970. évi 0,3 milliárd dollárról 1979-re elérte a 6,3 milliárdot, 1981-re pedig a 10 milliárdot.

A japán gépkocsik, motorkerékpárok, órák, fényképezőgépek, tévékészülékek, magnetofonok, elektronikus számítógépek, munkapadok és más gépfajták áradata szinte maga alá temette az európai földrész országait, azokat, amelyek még a közelmúltban ebben a vonatkozásban szinte egyeduralkodói voltak a világpiacnak.

Az amerikai részvénytársaságok jelenleg nemcsak a kereskedelem terén vesztik el vezető helyüket a tőkésállamok sorában, hanem a közvetlen külföldi beruházások volumenét tekintve is hátrább szorulnak. Az OECD adatai szerint a 60-as évek elején a nyugati országokban megvalósított közvetlen külföldi beruházások 60 százaléka jutott az amerikai részvénytársaságoknak, 1974—79 között ez a mutató már alatta volt a 30 százaléknak. Ezzel egyidőben a 70-es évek második felében szemmel láthatóan növekedett az Egyesült Államok gazdaságába irányuló közvetlen külföldi beruházás. Így például 1974—79-ben a tőkésországok összes beruházásának —

elsősorban a nyugat-európai országok és Japán — több mint egynegyede az Egyesült Államokba irányult. A külföldi monopóliumok leányvállalatainak száma többszörösére emelkedett az Egyesült Államokban. A külföldi, elsősorban japán beruházások gyors növekedését az utóbbi években az magyarázza, hogy a japán és más országbeli ipari-kereskedelmi körök így szeretnék megkerülni az exportjukat gátló tarifa- és egyéb akadályokat.

Az amerikai monopóliumok versenyképességének gyengülését nem kis mértékben az okozza, hogy a külföldi — elsősorban japán — részvénytársaságoknak az utóbbi években az amerikainál magasabb munkatermelékenységet sikerült biztosítaniok. Reagan elnök beismerése szerint Japánban az egy munkásra vetített gépkocsitermelés kétszerese az amerikainak, a japán kohászati iparban dolgozók munkatermelékenysége pedig közel 25 százalékkal haladja meg az amerikai munkatermelékenységet.

Az amerikai ipar termelékenysége csökkenésének egyik alapvető oka a hadiipar elszívó hatása, az Egyesült Államok politikájában felerősödő militarista tendenciák következménye. Seymour Melman, az ismert közéleti személyiség, a Columbia Egyetem professzora megjegyezte, hogy az Egyesült Államokban 1977-ben minden 100 dollárnyi beruházásból 46 jutott a hadiiparnak, Japánban ugyanerre a célra mindössze 3,7 dollárt költöttek. Ennek eredményeképpen 1980-ra Japánban a munkatermelékenység 6,2 százalékkal emelkedett, az Egyesült Államokban pedig 0,5 százalékkal csökkent.[10] A katonai kiadások növelésének leállítására felszólítva, Melman hangsúlyozza, hogy a költségvetés katonai rendeltetésű összegének 7 százaléka elegendő lenne az egész amerikai acélipar magasfokú termelékenységének visszaállítására.

Az amerikai termékek versenyképességének csökkenését okozza az ország tudományos-technikai potenciáljának viszonylagos csökkenése is. Az öt legnagyobb tőkésország által a tudományos-kutató és kísérleti-konstruktőri tevékenységre fordított költségeken belül az Egyesült Államok részaránya 1962—1978 között 75 százalékról 51 százalékra csökkent. Mindehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy az Egyesült Államok ilyen irányú költségei egyre inkább orientálódnak a katonai szükségletek felé a polgári rendeltetésű termékek hátrányára.

A piacokért folytatott konkurrenciaharc kiéleződésének feltételei mellett a fejlett tőkésországok kereskedelempolitikáját a protekcionizmus gyors felfutása jellemezte, ami az export erőltetésében és az import visszafogásában tükröződött. Megnőtt a protekcionista politika olyan eszközeinek alkalmazása, mint a közvetlen korlátozó intézkedések bevezetése, különleges pótvámok kivetése, valamint „önkéntes" exportkorlátozó egyezmények megkötése. Így például, az Egyesült Államok és a nyugat-európai országok nyomására az elmúlt évben Japán kénytelen volt „önkéntesen" korlátozni az ezekbe az országokba irányuló gépkocsiexportját. A Közös Piac országaiba különféle szintetikus anyagokat és kőolaj-vegyipari termékeket szállító amerikai monopóliumok a Közös Piac újabb korlátozásaiba ütköztek. Az Egyesült Államok a maga részéről kiterjesztette egész sor nyugat-európai terméket illető dömpingellenes vizsgálatait, és követelte, hogy csökkentsék a tagországok Egyesült Államokba irányuló mezőgazdasági exportjának támogatását. Emellett, kiéleződött a konkurrenciaharc a Közös Piacon belül az egyes tagországok között is.

A Nyugaton felfokozódott protekcionizmus komoly károkat okoz a fejlődő országoknak. Jelenleg az ázsiai, afrikai és latin-amerikai országok által exportált termékek jelentős részét érintik a fejlett tőkésországokban hozott protekcionista intézkedések. Mindez megnehezíti a felszabadult országok fiatal ipara által előállított termékek eladását, és tovább növeli kereskedelmi mérleghiányukat. Így például az Egyesült Államokban 17 százalék vámot vetnek ki a textilárura és a ruházati termékekre, a Közös Piac országaiban 11 százalékot a híradástechnikai és háztartási rendeltetésű elektronikus berendezésekre, Norvégiában 15 százalékot a bőrárura, Kanadában 10 százalékot a kéziszerszámokra.[11] A fejlődő országokból a nyugati államokba irányuló késztermékek kivitele 1970—1978 között 12 mil-

liárd dollárral nőtt, ugyanakkor, amikor ugyanezen árucikkek tőkésországokból a felszabadult országokba történő exportja 32 milliárddal emelkedett. Az utóbbi években folytatódott ez a tendencia. Ennek következtében a fejlődő országokban gyártott késztermékek fogyasztásának aránya az adott árucsoport összfogyasztásán belül az 1970. évi 1,7 százalékról mindössze 2,9 százalékra emelkedett 1978-ban.

Az elmúlt év során valutáris-pénzügyi téren is kiéleződött a helyzet a vezető imperialista hatalmak között. A nézeteltérések egyik pontja a kamatlábak nagyságát érintő kérdés volt. Az infláció leküzdése érdekében a Reagan-kormányzat felemelte a kamatlábakat. Washingtonnak ez az akciója érzékenyen érintette a nyugati országok gazdasági életét. A magas amerikai kamatlábak mágnesként vonzották Európából a tőkét, elvonva ezáltal a szükséges eszközöket és megdrágítva a kölcsönöket. Végső soron ezek az intézkedések megnehezítették a nyugat-európai országok számára a válság leküzdését.

Az Egyesült Államok által kibontakoztatott „kamatlábháború" a dollár árfolyamának a többi tőkésország valutáihoz viszonyított gyors növekedéséhez vezetett. Ez pedig következésképpen számos, a világkereskedelmi forgalomban részt vevő termék árának emelkedését okozta, hiszen a tőkés világ nemzetközi kereskedelmi áruforgalmának jelentős hányada dollárban bonyolódik. Az amerikai valuta árfolyamának ingadozásai és a nyugati kamatlábak emelkedése érzékenyen érintette a fejlődő országokat is, különösképpen a kőolaj, élelmiszer, amerikai műszaki cikkek és egyéb késztermékek behozatalára szorulókat. Eme országok számára a magasabb dollárárfolyam az importköltségek növekedését jelentette, továbbá a külföldi adósságok dollár-reálértékének emelkedéséhez vezetett. Az adott körülmények között az egyetlen lehetőség számukra újabb külföldi hitelek felvétele, ami az amerikai politika következtében csak tovább súlyosbítja valutáris-pénzügyi nehézségeiket. 1982 elején a fejlődő országok külföldi adósságait 524 milliárd dollárra becsülték. Ez azt jelenti, hogy a fiatal államoknak évente mintegy 40—50 milliárd dollárt kell pótlólag előteremteniük, csupán a külföldi adósságok kamatainak fedezésére.

A fejlődő országok növekvő külföldi eladósodásának fő oka nem az olajárak emelkedése, amint azt a nyugati propaganda állítja, hanem a kamatlábak növekedése. Ha a kőolaj árának egyszázalékos emelkedése következtében a behozatalra szoruló fejlődő országoknak 400 millió dolláros többletkiadással kell számolniok, úgy a kamatlábak ugyancsak egy százalékos növelése már kétmilliárdos pótlólagos kölcsöntörlesztési összeget igényel, olvashattuk az UNCTAD „Kereskedelem és fejlődés, 1981" című beszámolójában.[12] Jellemző, hogy 1981. október 1-től a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank által a fejlődő országoknak nyújtott hitelek kamata egy százalékkal emelkedett, és elérte a 11,6 százalékot.

Komolyan befolyásolta a fejlődő országok gazdasági életét az 1981-ben a tőkés világ központjait megrázó válság is. A nyugati országok fejlődési ütemének lassulása csökkentette a fejlődő országok által exportált termékek iránti keresletet. Az elmúlt évben a világpiacon rosszabbodtak az eladási lehetőségek és megváltoztak az árak, elsősorban a nyersanyagokat illetően. Így például, 1980-hoz viszonyítva 1981-ben 20 százalékkal csökkentek az élelmiszeripari termékek árai, és több mint 12 százalékkal a mezőgazdasági nyersanyagok, az érc, a fémek és az ásványi nyersanyagok árai. Ezzel párhuzamosan egész éven át emelkedtek a nyugati államokból a fejlődő országokba szállított késztermékek, műtrágyák, gépek, élelmiszerek árai. Mindez a fiatal államok exportbevételeinek csökkenéséhez és importköltségeik növekedéséhez vezetett, és következésképpen negatívan befolyásolta a gazdasági fejlesztési tervek finanszírozását, ami végső soron a felszabadult országok dolgozóinak amúgy is alacsony életszínvonalát tovább csökkentette.

A fejlődő országok helyzetét az elmúlt évben továbbra is károsan befolyásolta a transznacionális monopóliumok tevékenysége. Különleges aktivitást tanúsítottak a japán, az amerikai és a nyugatnémet társaságok. Amint azt a fejlődő országok közgaz-

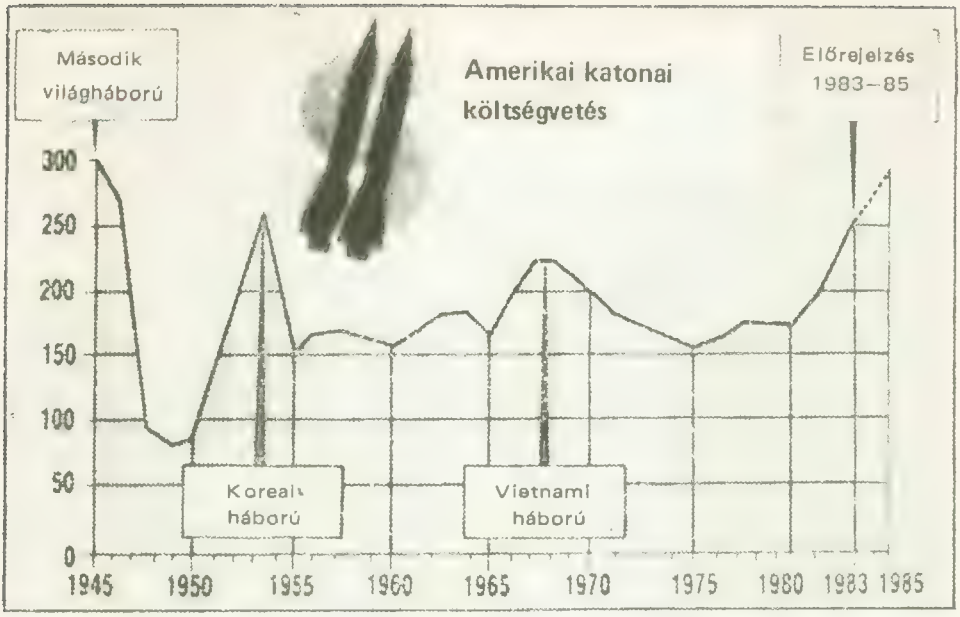

dászainak 1981 áprilisában, Havannában megtartott második kongresszusán hangsúlyozták, a transznacionális monopóliumok ellenőrzik például a nemzetközi kakaóbab-, banán-, tea-, kávé-, cukor- rizs- és búzakereskedelem 60—90 százalékát, a kaucsuk-, gyapot-, juta- és fűrészáru-forgalom 70—90 százalékát, a réz-, vasérc-, kőolaj-, bauxit-, ólom- és foszfátkereskedelem 50—95 százalékát. Jelentős szerepet játszanak ezek a monopóliumok a gépek, berendezések és más késztermékek kereskedelmében is. A fejlődő országok exporttermékeinek gyártása és kereskedelme feletti ellenőrzés lehetővé teszi, hogy a nyugati monopóliumok kiszipolyozzák ezekből az országokból a hatalmas tartalékokat. Így például, csupán az amerikai transznacionális monopóliumok 1969—1979 között 13,2 milliárd közvetlen beruházás után 51,5 milliárd dollár hasznot húztak.

1981-ben a nyugati országok, elsősorban az Egyesült Államok imperialista körei még szélesebb körű támadást indítottak a nemzeti-felszabadító mozgalmak ellen, és a fejlődő országokkal szembeni globális stratégiájuk céljául a gazdasági élet és a természeti kincsek feletti ellenőrzés visszaállítását és megszilárdítását tűzték ki. 1981 októberében Cancúnban, ahol a nyolc legfejlettebb tőkésállam és 14 fejlődő ország állam- és kormányfői ültek össze az úgynevezett „Észak—Dél" párbeszéd keretében a nemzetközi gazdasági kapcsolatok megvitatására, Reagan amerikai elnök a megnyitón elmondott beszédében igyekezett meggyőzni a fiatal államokat arról, hogy a legcélszerűbb a tőkés fejlődési mód útjára lépni, és megerősíteni a magánszektort a gazdasági életen belül. Kitartóan agitált az amerikai akcióprogram mellett, amely szerint ösztönözni kell a nemzetközi kereskedelmet oly módon, hogy „a piacokat megnyitják az egyes országokban és országok között", továbbá „a magántőke, különösképpen pedig a beruházások beáramlását szolgáló légkör" javítását szorgalmazta. Az elnök határozottan visszautasította a fejlődő országoknak az új gazdasági rend kialakítására irányuló követeléseit.

Az Egyesült Államok a felszabadult országok ellen indított támadása során jelentős figyelmet fordít a jelenlegi nemzetközi finanszírozási struktúra amerikai szolgálatba állítására, beleértve többek között az amerikai részvétel nagymértékű csökkenését a legszegényebb országoknak nyújtandó segélyprogramokban, a fejlődő ország-

goknak nyújtott kölcsönök kamatainak emelését, az egyes országok kizárását a sokoldalú hitelezési rendszerből, a felszabadult országok fejlesztési programjait finanszírozó bankok feletti amerikai ellenőrzést stb.

Az Egyesült Államok az elmúlt évben, hogy úgymond „létérdekei" védelmében tevékenyen beavatkozott a fejlődő országok ügyeibe. „A monopóliumoknak szükségük van a külföldi kőolajra, uránra, színesfémekre — és az Egyesült Államok »létérdekeinek« szférájává nyilvánítják a Közel-Keletet, Afrikát, az Indiai-óceánt" — jegyezte meg Leonyid Brezsnyev az SZKP XXVI. kongresszusán elmondott előadói beszédében.

Amikor 1981-ben az Egyesült Államokban hatalomra jutott a Reagan-kormányzat, gyorsan aktivizálódtak azok a körök, amelyek a nemzetközi feszültség fokozására és a militarizmus kiterjesztésére törekedtek. Gyorsan fokozódott a háborús veszély, lényegesen összetettebbek lettek a nemzetközi kapcsolatok. Mindennek feltétlenül negatív kihatása volt a szovjet—amerikai kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokra. A kölcsönös árucserét kedvezőtlenül befolyásolta az elmúlt év során az Egyesült Államok részéről alkalmazott tarifamegkülönböztetés, az állami hitelnyújtás elutasítása, számos szovjet és szocialista országból származó árucikk exportját érintő különlegesen szigorú ellenőrző szabályok. Az év végén a Reagan-kormányzat tovább mélyítette a szovjet—amerikai ellentéteket, hisztérikus provokációs kampányt szítva a lengyelországi események kapcsán. Számos diszkriminációs intézkedést léptettek életbe a Szovjetunió ellen: leállították az Aeroflot gépeinek Egyesült Államokba irányuló járatait, elhalasztották a tengerhajózással kapcsolatos szovjet—amerikai szerződés megkötését célzó tárgyalásokat, még tovább szigorították a Szovjetuniónak eladható berendezésfajták exportját, többek között olyan termékekét is, amelyek a világpiacon a szokványos kereskedelem tárgyát képezik. Egyidejűleg szankciókat léptettek életbe Lengyelországgal szemben is. Az Egyesült Államok minden rendelkezésére álló eszközt felhasznált annak érdekében, hogy NATO-szövetségesei hasonló lépéseket tegyenek a Szovjetunió és Lengyelország irányában.

A kereskedelmi-politikai rendszer megszigorítása a szocialista országokkal szemben újra bebizonyítja a világ közvéleményének, hogy az Egyesült Államok és más nyugati országok a kereskedelmet egyoldalú előnyök megszerzésének eszközévé akarják változtatni a szocialista országokkal szemben. A történelmi tapasztalatok azonban arra intenek, hogy az ilyen politika általában nem éri el a kitűzött célt és elsősorban magának az Egyesült Államoknak okoz károkat. Ezzel kapcsolatban jellemző D. Candallnak, az amerikai kereskedelmi kamara elnökének kijelentése, amely szerint a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti kölcsönösen előnyös kereskedelmi-gazdasági együttműködés „létfontosságú az Egyesült Államok nemzeti érdekeit tekintve". Az amerikaiaknak be kell látniok, hogy az Egyesült Államok legalább annyira érdekelt a kereskedelmi kapcsolatok kiterjesztésében, mint a Szovjetunió. Az exporttól függ minden hetedik munkahely az amerikai iparban, minden negyedik a mezőgazdaságban és minden egyes milliárd exportdollár negyvenezer új munkahely létesítését teszi lehetővé. A Szovjetunióval szemben bevezetett újabb szankciókat kommentálva az NBC-tévétársaság megjegyezte, hogy „az intézkedések inkább sújtják az Egyesült Államokat, mint Moszkvát. Az amerikai szakemberek úgy vélik, hogy a Washington által foganatosított akció 300 millió dollárjába fog kerülni az amerikai részvénytársaságoknak, ugyanis ennyi lesz a veszteségük az éves szovjet exportkiesés következtében."

A Reagan-kormányzat ama kísérletei, melyeknek célja a nyugat-európai országok bevonása a Szovjetunióval szembeni embargópolitikába, komoly nyugtalanságot keltenek a nyugat-európai üzleti körökben. Ez a politika, jegyzi meg a *The Observer* című lap szemlelírója, ellentmond a nyugat-európaiak üzleti érdekeinek és történelmi tapasztalatainak, hiszen számukra a Szovjetunióval való kapcsolatok fejlesztése politikai önállóságuk megszilárdításának legfontosabb eszköze volt és maradt, s növelte szerepüket az egész világot érintő ügyekben.

Azok a politikusok, akik mégis behódolnak a washingtoni nyomásnak, számíthatnak a szovjet külkereskedelmi szervekkel való kereskedelmi-gazdasági kapcsolataik rosszabbodására. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy sokkal könnyebb felszámolni a kereskedelmi kapcsolatokat, mint helyreállítani. Ezt szem előtt kell tartaniok a nyugati országoknak, különös tekintettel az újabb gazdasági megpróbáltatásokat sejtető recesszióra.

A Szovjetunió és a többi szocialista ország a jelenleg kialakult nemzetközi helyzetben is megtesz mindent annak érdekében, hogy megőrizze a békét, visszaállítsa az enyhülést, és elősegítse a kölcsönösen előnyös, stabil kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok kiterjesztését a nyugati országokkal.

(A szovjet folyóirat 1982/3. számából)

FORRÁSOK

1. OECD „Main Economic Indicators", 1981. december.
2. U. S. News and World Report, 1981. augusztus 24.
3. Time, 1981. október 12.
4. U. S. News and World Report, 1981. szeptember 21.
5. Business Week, 1981. december 7.
6. Political Affairs, 1981 10.
7. U. S. News and World Report. 1981. március 16.
8. Time, 1981. szeptember 21.
9. U. S. News and World Report, 1981. május 11.
10. The New York Times, 1981. július 26.
11. World Bank. World Development Report. Washington, 1981.
12. UNCTAD. Trade and Development Report, 1981. július.

V. LJUBIMOVA, N. IVANOV

A mikroelektronika és a foglalkoztatottság problémái

Мировая Экономика и Международные Отношения

A kapitalista világ megoldatlan problémák súlyos terhével kezdte a nyolcvanas éveket, köztük az egyik legélesebb — a foglalkoztatottság helyzete. Az imperializmus fellegvárában — az Amerikai Egyesült Államokban — 9,5 millió munkanélküli él. A közöspiaci tagországokban a nyilvántartott munkanélküliek száma az elmúlt évben 2,3 millióval nőtt, és így eléri ma a 10 milliót. A „felesleges emberek" seregének létszáma a kapitalista országokban együttvéve megközeliti a 28 milliót. Más szóval, a munkanélküliség mértéke már azonos a harmincas évek „nagy pangásának" időszakáéval, és továbbra is emelkedik. A különböző gazdasági prognózisok megegyeznek abban, hogy a munkaerőpiacon kialakult helyzet nem ideiglenes, konjunkturális, hanem tartósnak ígérkezik. Több tényező utal erre, elsősorban a tőkés termelés feltételeinek az inflációval, az energetikai, a nyersanyag és a valutáris-pénzügyi válságokkal összefüggő általános romlása.

A monopoltőke a válságból kivezető utat abban látja, hogy a tudományos-műszaki fejlődés legújabb eredményeit a termelési költségek maximális csökkentése — elsősorban az élőmunka „megtakarítása" — érdekében széleskörűen felhasználja. Mindemellett a foglalkoztatottság és a munkanélküliség problémája egyre élesedik, ami a tőkés társadalom termelőerőinek fejlettsége és termelési viszonyainak jellege közötti növekvő ellentmondás világos bizonyítéka.

A tudományos-technikai fejlődés új szakasza

A hetvenes évek közepétől kezdve a fejlett tőkésországokban a termelőerők jellege jelentősen megváltozott. Ennek alapvető oka a mikroelektronikának a

gazdaság különböző területein — az iparban, a közlekedésben, a távközlésben, a kereskedelemben, a tudományos kutatásokban és munkákban — történt bevezetése. Ez, a Nyugaton „mikroprocesszoros forradalomnak" nevezett jelenség fémjelzi a tudományos-technikai fejlődés új szakaszát.

A lényegi eltérést a műszaki-gazdasági jellemzők szempontjából a chipek — a néhány négyzetmilliméteres szilícium vagy germánium lapkán elhelyezett mikroáramkörök — megjelenése okozta. A chipek mindegyike a régi áramkörök tranzisztorait és diódáit felváltó több százezer apró részből áll, és egy átlagos számítógép műveleteinek végrehajtására képes. Az ilyen mikroprocesszor önköltsége a félvezetőkből felépített számítógépének néhány ezredrésze kisebb munka-, energia- és anyagigénye miatt.

A fentiek miatt megnövekedett a mikroelektronika alkalmazási területe, amely fordulatot hozott a termelésben, átalakítva elsősorban annak műszaki bázisát. A termelés automatizációjának új lépcsőfokát jelenti a mikroprocesszorok és a mechanikus berendezések összekapcsolása, amit mechatronikának neveztek el. Elsősorban megteremtődött annak elvi lehetősége, hogy leküzdjék az elmaradott, főleg kézi műveletekből álló termelési folyamatok automatizációja előtt álló akadályokat. Mindez a munkatermelékenység és a termékminőség egyidejű növekedését [illegible] Például a gépkocsik karosszériájának hegesztése automaták segítségével 40—50 műveletből állt, míg most 2—3-ból, és a selejtcsökkenés is jelentős.

Ezenkívül a mikroelektronika biztosítja a termelés automatikus ellenőrzésének és irányításának minőségileg magasabb szintjét, és lehetőséget teremt a fejlettebb technológiai folyamatok (mint például a lézertechnika) alkalmazására és újabb iparágak létrejöttére. Csökken az így előállított termékek munkaigénye, és javulnak minőségi mutatói. Például Japánban az integrált áramkörök alkalmazása a színes televíziógyártásban felére csökkentette a tranzisztorok és 80%-ra az egyéb alkatrészek számát. A sokszorosítás terén a linotype-oknak a mikroprocesszoros fotokompozíciós technológiával történt felváltása nemcsak a termék minőségén javított, hanem többszörösére növelte a munka termelékenységét is.

A mikroprocesszorok miniatűr mérete, olcsósága és univerzalitása teszi lehetővé tömeges felhasználásukat a legkülönbözőbb gazdasági területeken. Nyugatnémet szakemberek értékelése szerint a „mikroprocesszoros forradalom" az összes előállított termék 75%-ának termelését érintené, melyben körülbelül tízmillió munkás vesz részt.[1] E forradalom széles perspektívákat nyújt sok szerkesztési, tervezési és irodai munka gépesítése, sőt automatizálása terén is. A Siemens cég „Buro 1990" elnevezésű kutatása szerint az irodai munkák 43%-át egységesíteni, 25—30%-át pedig automatizálni lehetne a mikroelektronika segítségével.[2] Már 1980-ban csupán az USA-ban közel tízmillió mikroprocesszor dolgozott az iparvállalatoknál és a hivatalokban.[3]

A mikroelektronika terén a termelőerők fejlődésének egyik legperspektivikusabb iránya az ipari robotok mind szélesebb körű alkalmazása. A robotok lényegi különbsége és előnye a ma használatos automatikus berendezésekkel szemben abban áll, hogy az előbbiek manipulátorai az emberi kéz sok funkcióját képesek ellátni. A mikroprocesszorok lényeges költségcsökkenése és minőségi jellemzőik megváltozása a számítógépek megelőző nemzedékeihez képest biztosította annak gazdasági és műszaki feltételeit, hogy a robotok az addig még kézzel végzett műveleteket végrehajtsák — elsősorban a hegesztésnél, préselésnél, sajtolásnál és a leglényegesebb műveleteknél, az összeszerelésnél, ami lefoglalja a munkaerő nagy részét az autógyártásban és sok más iparágban. Kiemelkedő jelentőségű az a tény, hogy a robotok használhatók váltott műszakban és az emberi egészségre káros körülmények között is — elgázosított levegőben, magas hőmérsékleten és nagy zajban.

Ezek a tények segítették elő a több tőkésországban megfigyelhető gyors ütemű robotizációt. A következő táblázat képet nyújt az ipari robotok felhasználásáról néhány országban:

A felhasznált robotok száma

	1974	1978	1981*
USA	1200	2500	3200
Nyugat-Európa	800	2000	—
Japán	1500	3000	7500

* Becslés

Forrás: „Automation", No. 10, 1980. S. 27—36; „U. S. News and World Report", 16. 11. 1981, pp. 75—77.

A mikroprocesszorokon alapuló ipari robotok kifejlesztése és alkalmazása terén jelenleg a japán iparvállalatok állnak a vezető helyen. A mikroelektronika széles körű alkalmazása során nőtt a termelékenység, javult a minőség és csökkent az önköltség, és ez lehetővé tette a japán monopóliumok sikeres terjeszkedését a világpiacokon a 80-as évek kezdetétől fogva.

Az autóiparban a Nissan cég volt a robotok bevezetésének kezdeményezője. 1977-ben állt munkába egyik üzemében az a „sokkezű" robot, amely a gépkocsi kétezer varrata közül hatszáznak a hegesztését végezte el. Manapság az automaták már az összes hegesztési munkák 97%-át látják el. A nyolcvanas évek kezdetén a Nissan üzemeiben már 460 ilyen hegesztőrobot dolgozott, és a közeljövőben még 350 beállítását tervezik. Japán legnagyobb autóipari monopóliumának, a Toyotának üzemeiben 420 darab, különböző műveleteket végző automatikus manipulátor található. Egyik üzeme arról híres, hogy szinte munkások nélkül működik: a robotok szállítják helybe az alkatrészeket, megmunkálják azokat, átadják „társaiknak" a következő művelet elvégzésére stb. A Toyota a termelési költségek csökkentése és a versenyképesség megőrzése érdekében a jövőben további 700 robot munkába állítását tervezi.

A japán ipar robotizációja az állam aktív közreműködésével folyik. Többek között, tekintettel az automatikus manipulátorok magas árára (átlagban 60 ezer dollár) — amely főleg a kisvállalatoknál korlátozza alkalmazásukat — Japán Külkereskedelmi és Ipari Miniszteriuma egy különleges vállalat létrehozását hagyta jóvá, amely robotokat ad bérbe tetszőleges időtartamra. Tevékenységét a Japán Fejlesztési Bank finanszírozza. Várhatóan ez a gyakorlat még a kisebb cégek számára is elérhetővé teszi, hogy felhasználják a tudományos-műszaki fejlődés mai szakaszának vívmányait.[4]

Az ipari robotok gyártásának és alkalmazásának széles körű programja más fejlett tőkésállamban is megvalósult. Így például az USA vezető autógyártó cégének, a General Motors-nak az üzemeiben 1980-ban már 150 hegesztőautomata dolgozott, de 1990-re további 13 ezer automatikus manipulátor beállítását tervezi, ami körülbelül egymilliárd dollár tőkebefektetést igényel.[5] A nyugatnémet Volkswagen üzemeiben 1979-ben 297 különböző robot működött.[6]

Nyugaton már elkészültek a teljesen

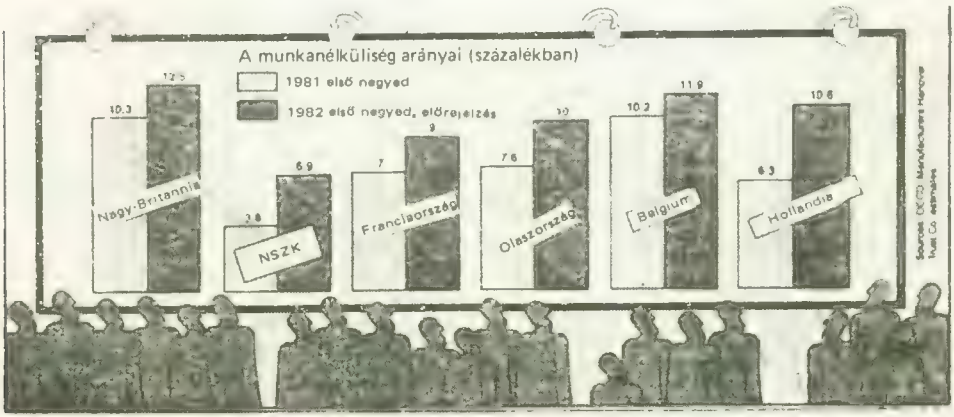

Nincs munkásfelvétel

(Newsweek)

automatizált gépgyártó üzemek műszaki tervei. Az egyik ilyen, japán mérnökök és tervezők által kidolgozott üzem 2000 alkatrész előállítására és ezekből 50 különböző késztermék összeszerelésére alkalmas. Minden műveletet, beleértve a berendezés hibáinak megtalálását és kijavítását, automaták és robotok végeznek a hierarchikusan felépített számítógéprendszer irányításával, azaz az egyes műveleteket mikroprocesszorok vezérlik, ezek közös működését egy miniszámítógép ellenőrzi, végül pedig a termelési folyamat általános irányítását egy nagyobb számítógép végzi. A terv szerint az üzemet egy tíz főből álló ellenőrző brigád szolgálná ki. Egy azonos teljesítményű, de hagyományosan modern technikájú és technológiájú vállalatnak ehhez 700 dolgozóra lenne szüksége.[7]

Így tehát a tudományos-műszaki fejlődésnek a mikroelektronika alkalmazásával kapcsolatos új korszaka széles perspektívákat nyit a termelőerők további fejlődése, a munka alkotó gazdagítása előtt, és megszabadítja az embereket a nehéz, egészségre ártalmas munkától. Ugyanakkor a kapitalizmus keretein belül a „mikroprocesszoros forradalom" hordozta potenciális lehetőségek csak részben realizálódnak — annyira, amennyire ez a tőke szempontjából előnyös.

A mikroelektronika kihatása a foglalkoztatottságra

A monopóliumok a tudományos-technikai haladás új korszaka vívmányainak felhasználását a tőkés termelés alapvető céljának — a maximális haszon elérésének — vetik alá. A vállalatok a mikroelektronika széles körű alkalmazásával akarnak vezető szerepre szert tenni egyik vagy másik iparágban, és tartós előnyöket szerezni a konkurrenciával szemben. Mivel a mikroprocesszorok alapvetően új utat nyitnak a technológia fejlesztése, a minőségi mutatók javítása, újabb termékek kidolgozása előtt, alkalmazásuk a nem árbeli konkurrencia egyik legfontosabb tényezője a világpiacon.

Másrészről, a mikroelektronika és a segítségével létrehozott automatikus rendszerek alkalmazása lehetőséget nyújt a termelékenység növelésére, a munkások számának egyidejű csökkentésével. Így lényegesen csökken a termelési költség, ami növeli a termék versenyképességét az árkonkurrencia keretein belül is.

Például az amerikai robotintézet számításai szerint az automatikus manipulátor árának megtérülési ideje egytől két évig terjed. A Unimate elnevezésű robot nyolcéves működtetési költsége (beleértve az árát, a felállítási és kiszolgálási költségeket és az amortizációt) háromszor kisebb, mint átlagban egy a futószalag mellett dolgozó munkás fizetése és szociális juttatásai.[8] Nem véletlen, hogy a robotizáció az ipar olyan területeit és műveleteit hódította meg elsősorban, ahol eddig a kézzel végzett munka volt túlsúlyban, és ahol az automatikus manipulátorok alkalmazása a legnagyobb termelési hatásfokot biztosítja (összeszerelés, hegesztés stb.).

A fentiekben már említettük, hogy a robotokat jelenleg leginkább az autógyártásban alkalmazzák — a karosszéria hegesztésénél és a szerelőszalagokon. Például a Crysler cég detroiti és delaware-i üzemeiben beállított 128 hegesztőrobot mindegyike 3—4 munkást helyettesít. A General Motors üzemeiben 150 ilyen robot felhasználásával 30%-kal csökkent a munkaerő költsége.[9]

Hasonló jelenség figyelhető meg a többi fejlett tőkésországban is. Álljon itt példaként az olasz FIAT cég egyik üzeme vagy a svéd Volvo konszern. Az első esetben a hegesztőrobotok alkalmazása következtében az adott részlegben dolgozók száma 125-ről 25-re csökkent, ami évi 500 ezer font sterling megtakarítást eredményezett[10]. A második esetben az automaták hetven hegesztőmunkást tettek feleslegessé, és hét fő elég volt a gépek kiszolgálására. Az üzemben a gépkocsik összeszerelésén is dolgoznak robotok. A régebbi négy szerelőszalag helyett, amelyek a kézi munka, a magas munkaerő-vándorlás és a sok hiányzás miatt alacsony termelékenységűek voltak, ma csak egy dolgozik, és ezt 27 automatikus manipulátor szolgálja ki. Ennek eredményeként jelentősen megnőtt a munka termelékenysége, javult a termék minősége,

erősen csökkent a személyzet száma és így a termelési költség is[11].

Melyek az automatizáció új korszakának szociális következményei a kapitalizmusban? Hogyan befolyásolja a „mikroprocesszoros forradalom" a foglalkoztatottság helyzetét? Ilyen és ezekhez hasonló kérdéseket vitatnak meg a nyugati sajtóban, a tudományos irodalomban, és különböző, gyakran homlokegyenest ellentétes nézetek csapnak össze.

A szakszervezetek képviselői egyre növekvő aggodalmuknak adnak hangot azzal kapcsolatban, hogy a termelésnek az új, munkatakarékos technikán alapuló újjászervezését célzó kontrollálatlan politika a munkahelyek tömeges megszüntetéséhez és a munkanélküliség növekedéséhez vezet. „Az utóbbi harminc év egyik évtizede sem kezdődött olyan, a technika sikereitől való rettegéssel, mint a jelenlegi — jelentette ki szerkesztőségi cikkében a nyugatnémet Szakszervezeti Egyesülés lapja, a *Welt der Arbeit.* — ... Az emberek aggódnak a jövőjükért, a biztonságért, az életszínvonalért, a munkahelyért."[12]

A jelentős nyugatnémet fémmunkás-szakszervezet automatizációs és technológiai osztályának vezetője, Friedrichs által közölt adatok szerint az 1970-től 1977-ig terjedő időszakban míg az ország össztermelése 13,5%-kal, az egy órai termelékenység 44,3%-kal emelkedett, addig a foglalkoztatottság 14,5%-kal csökkent. Azokon a területeken, ahol magas a hivatali és információs munka, és így több mikroprocesszort is használnak, a megfelelő mutatók elérték a 48,9, illetve a 105,5%-ot, míg a csökkenés 25,8%-os volt.[13]

Még jobban csökkent a munkahelyek száma azokban az ágazatokban, ahol a mikroelektronika alkalmazása nemcsak a technológia, hanem a termék megváltoztatását eredményezte. Ez történt többek között a rádió- és a televíziógyártásban, az óra- és nyomdaiparban. Az integrált áramkörök alkalmazása a színestelevízió-gyártásban hét japán cégnél arra vezetett, hogy az alkalmazottak számát felére csökkenthették, a termelés pedig 25%-kal emelkedett.[14] Alig egy évtized alatt a világ óragyártásának már 45%-át az elektronikus órák tették ki. Megjelenésük az ipar gyökeres átalakítását követelte, azaz a mechanikus munkák erőteljes csökkentését. Mindez azt eredményezte, hogy a hagyományokkal rendelkező Svájc Japánnak volt kénytelen átengedni az első helyet az óragyártásban, mivel nem tudott elég gyorsan átállni az újabb termékek gyártására. A svájci órások 20—30%-a vesztette el állását.[15] Végül a nyomdaiparban, mivel a linotype-okat a mikroprocesszoros fotokompozíciós eljárás váltotta fel, sok nyomdaipari munkás, többek között a szakképzett szedők munkája vált feleslegessé. Ez ahhoz vezetett, hogy csupán a *New York Times*-nál 800-ról 300-ra, azaz több mint 60%-kal csökkent a foglalkoztatottak száma. A rendelkezésre álló adatok szerint az Angliában megjelenő újságok 30%-ánál, az NSZK-ban 80%-ánál az új technológiával dolgoznak, az USA-ban pedig ez a mutató még magasabb.[16]

Mindazonáltal meglehetősen sok nyugati szakértő szerint, a „mikroprocesszoros forradalom" felfejlődése az

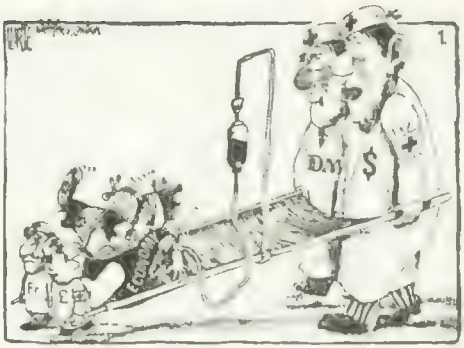

Fiúk, a betegünknek így csak rosszabb lesz, gyerünk, cseréljünk helyet!

(Times)

állások számának erőteljes emelkedését kell eredményezze a fejlett tőkésországokban. Hasonló következtetésre jutottak az „Arthur D. Little Incorporated" cég megbízásából készített speciális kutatások szerzői is. A tanulmány az automatizáció új korszakának az USA és a nyugat-európai országok foglalkoztatottságának dinamikájára gyakorolt hatását vizsgálja. Adataik szerint a mikroelektronika fejlődése eredményeképp 1987-re több mint egymillió embert képes munkával ellátni.[17] Egy francia ipari csoportosulás főigazgatójának véleménye szerint új munkahelyek megteremtődése várható a számítógép- és perifériagyártásban és az informatikai-számítástechnikai szolgáltatások szférájában. 1979-ben Franciaországban a fent felsorolt területeken 275 ezer fő — köztük 167,4 ezer szakértő — dolgozott. 1980-tól 1985-ig várhatóan további 144 ezer különböző szakképzett dolgozóra lesz szükség, rendszerelemzőkre, programozókra és a számítógépet kiszolgáló mérnökökre és technikusokra.[18]

Mennyire megalapozottak az ilyen és hasonló előrejelzések és értékelések? Megvan-e a reális lehetőség az általános foglalkoztatottság növelésére új munkahelyek létrehozásával a mikroelektronikában? Ha a jelenlegi tendenciát nézzük, akkor nincs ok optimizmusra.

Az integrált áramkörök előállításának modern technológiája és az elektronikus modulok alkalmazása a termelékenység növekedését és a mikroprocesszor-gyártás munkaigényességének csökkentését tették lehetővé. Először is feleslegessé váltak azok a szerelőszalagok, amelyeken eddig a számítógép több ezer alkotórészét állították össze. A mikroelektronikában megfigyelhető gyors termelésnövekedés ellenére az ott dolgozók száma alig emelkedett. Sőt több ilyen jellegű nagyvállalatnál a kibocsátott termékek jelentős mennyiségi növekedésével egyidőben lecsökkent a személyzet száma. Így például 1971 és 1976 között az amerikai National Cash Register cég termékeinek értéke 1,5 milliárd dollárról 2,3 milliárdra nőtt, ugyanakkor a foglalkoztatottak száma 95 ezerről 67 ezerre esett vissza.[19] A Western Electricnél a hetvenes évek alatt egy munkás termelése 154%-ra nőtt, a személyzet száma viszont több mint felével csökkent (39,2 ezerről 17,4 ezerre)[20]. Angliában a Gazdasági Fejlődés Tanácsának 1979-es jelentése szerint az elektronikai ipar foglalkoztatottjainak száma a közeljövőben 129 ezerről 114 ezerre csökken.[21]

Ily módon több nyugati közgazdász előrejelzései ellenére az általános foglalkoztatottság növekedésének és a munkanélküliség csökkenésének perspektívái kevésbé tűnnek problematikusnak, tekintettel az újabb ipari ágazatok növekvő munkaerőigényére. Az automatizáció mai korszakában a foglalkoztatottság helyzete először is abban különbözik az ötvenes és hatvanas-évekbelitől, hogy az akkori új technika sokkal kisebb lehetőségekkel bírt, és a termelés korszerűsítésekor a gépi munka csekélyebb mértékben váltotta fel a kézzel végzettet. Másodszor, a gazdasági konjunktúra is másfajta jellegű volt. A nyugati államok viszonylag gyors ütemű gazdasági fejlődése lehetővé tette azt, hogy az egyik ágazatból kiszorult munkásokat egy másik elnyelhesse. A kapitalizmus gazdasági nehézségei viszont lehetetlenné tették ezt az „amortizációt". Így az egyes évek jelentős gazdasági növekedésétől függetlenül az általános foglalkoztatottság az iparilag fejlett kapitalista országokban alig emelkedik, sőt néhányban csökken. Erről tanúskodik a feldolgozóipar megfelelő mutatóinak összehasonlítása az 1970 és 1980 között eltelt időszakban.

A termelés, a teljesítmény és a foglalkoztatottság dinamikája

	A termelés növekedése (1970 = 100)	Egy munkásra jutó teljesítmény (1970 = 100)	A foglalkoztatottak száma (1970 = 100)
USA	126	120	105,1
Japán	143	145	99,2
Franciaország	117	120	97,3
NSZK	118	130	91,1
Anglia	95	116	81,7

Okkal feltételezhető, hogy a tőkés gazdaság fejlődésének tendenciája, amelyet a termelés bővítése és a foglalkoztatottsági szint csökkenése jellemez, nemcsak hogy fennmarad a nyolcvanas években, hanem erősödik is.

Amerikai szakemberek értékelése szerint a gazdaságnak a robotok széles körű alkalmazásán alapuló újjászervezése oda fog vezetni, hogy 1985-re csupán az amerikai autógyártásban közel 128 ezer munkahely szűnik majd meg, ami az ágazatban dolgozó munkások 18%-át érinti. Az autókészítők szakszervezete közgazdászainak számításai szerint 1990-re a robotizáció miatt az összeszerelésben dolgozók létszáma a felére fog csökkenni[22]. Angliában az elkövetkező tíz év folyamán a jelentősebb ipari cégek munkásainak száma várhatóan 30%-kal lesz kevesebb. J. Barron és R. Curnow angliai közgazdászok adataiból kitűnik, hogy az automatizáció jelenlegi ütemének megtartása mellett a munkahelyek száma 15%-kal csökkenhet az országban a következő tizenöt év alatt, és abban az esetben a munkanélküliek száma elérné a négymilliót. Más előrejelzések szerint már az 1980-tól 1990-ig terjedő időszakban az angliai foglalkoztatottak száma ötmillióval fog csökkenni[23].

Természetesen a tőkés gazdaság reális fejlődési menete korrigálhatja ezeket az értékeléseket és prognózisokat, mivel még jelentős tartalékokkal rendelkezik többek között a foglalkoztatottság növelésében. Nem lehet például kizárni a vezető tőkésországok gyorsabb gazdasági fejlődésének lehetőségét, bár a tőkés gazdaság ellentmondásainak éleződése, az újratermelés feltételeinek romlása (energia-, nyersanyag- és valutáris-pénzügyi válság, infláció stb.) objektíve korlátozzák azt. Ezenkívül, a foglalkoztatottság kiszélesítése a tőkésállamok jelenlegi politikai szempontjainak megváltozását feltételezi. Az USA és sok imperialista ország vezetőinek a gazdaság militarizálása felé tett lépései erősen elmélyítik a fennálló gazdasági-szociális problémákat. Így például egymilliárd dollár tőkebefektetéssel a polgári vagy az állami szektorban másfél-kétszer annyi munkahelyet lehet létesíteni, mint a hadiiparban. A

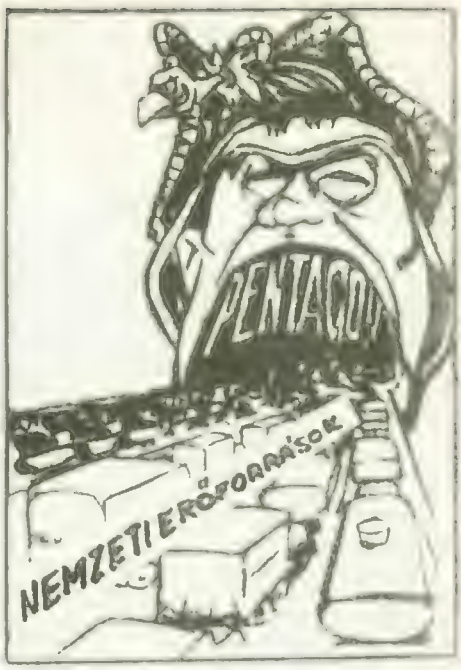

(Daily World)

vezető tőkés hatalmak katonai kiadásainak szintjét nézve a fegyverkezési verseny miatt csupán az USA-ban évente több százezer potenciális állás lehetőség veszik el.

Ugyanakkor a gazdaság militarizálásából származó valódi veszteségek még nagyobbak. A katonai célokra fordított összegek növekedése miatt csökkennek a szociális költségek, ami tömeges elbocsátásokat eredményez az oktatás, az egészségügy és a szociális ellátás területén, sőt az államapparátusban is. Viszont egyre csökken annak a lehetősége, hogy a munkaerőpiac helyzetének könnyítésében a nem anyagi szektor segíthet, amely a háború utáni években a foglalkoztatottság kibővítésének fő tartaléka volt. Másrészről, a mikroelektronika a szolgáltatási szférában is egyre inkább elterjed, így az sem képes a munkaerő-felesleget elnyelni. Nyugatnémet szakemberek véleménye szerint 1990-re az irodai munkák 40%-át mikroprocesszorok fogják ellátni az NSZK-ban. A francia szakértők azt jósolják, hogy a bankokban 30%-ra csökkenhet a foglalkoztatottság[24]. A magánszektorban

a hivatali munkák 25—38%-át lehet automatizálni és egységesíteni, ami több kategória dolgozóit, például gyorsírókat, gépírókat tesz majd feleslegessé.[25]

A munkaerő-struktúra aránytalanságainak fokozódása

A mikroprocesszorok okozta foglalkoztatottsági probléma egyik leglényegesebb összetevője a munkaerőpiaci kínálat és kereslet struktúrája közötti ellentmondás. Nemcsak arról van szó, hogy egyes hivatások, szakmák iránt nőtt vagy csökkent a kereslet, hanem teljesen új foglalkozások jelentek meg, kiszorítva sok hagyományos, sőt — s ez még nagyobb baj — tömegesen üzött szakmákat. Bár a fejlett tőkésországok még a „mikroprocesszoros forradalom" elején tartanak, de már most megfigyelhető az a meghatározó tendencia, hogy a munkatevékenységben a súly a programok összeállítására, a rendszerelemzésre, a készülékek tervezésére, a technológiák kidolgozására, az elektronikus berendezések beállítására és kiszolgálására tevődött át. Ezért van a gazdaság minden ágazatában nagy szükség programozókra, operátorokra, rendszerelemzőkre, tervezőkre, gépkarbantartókra és üzemeltetőkre.

Ma is igen munkaigényes feladat a mikroprocesszoros software elkészítése. Attól függetlenül, hogy a gyártó cégek programcsomaggal is ellátják a felhasználókat, sok esetben szükséges azok kidolgozása és változtatása, tekintettel a feladatok sokféleségére. Az USA-ban a mikroprocesszorok és számítógépek tervezésével, beállításával és kiszolgálásával foglalkozó személyzet létszáma az utóbbi húsz évben 100 ezerről 2,5 millióra nőtt. Az elektronikaiparban dolgozó műszaki szakemberek és tudósok száma az 1970-től 1974-ig terjedő időszakban 180,3 ezerről 409,4 ezerre, a mérnököké 79 ezerről 167 ezerre emelkedett[26].

Ugyanakkor, míg a műszaki szakemberek, mérnökök és tudósok aránya az összes foglalkoztatottakon belül nő, addig a magasan vagy közepesen szakképzett munkásoké csökken. Ez összefüggésben van a félvezetők gyártási technológiájában bekövetkezett forradalmi változásokkal, a mikroáramkörökre történt áttéréssel, amelyek olyan munkaigényes műveleteket küszöbölnek ki, mint a hegesztés, és megkönnyítik az összeállítást és a szerelést. Így sok olyan művelet szűnik meg, ami korábban nagy szakértelmet követelt. Sokak által művelt szakmák tűnnek el (gépészek, szerelők stb.), és a szakmunkások helyét a mikroelektronika szakemberei foglalják el.

Egyidejűleg változik az is, hogy milyen fajtájú és szintű szakképzettséggel kell rendelkezniük az iparban szükséges szakmunkásoknak. Az integrált áramkörös technológia alkalmazása jelentősen lecsökkenti az elektronikus összeszerelési munkákat (például az érintkezések forrasztását stb.). Ugyanakkor igen megnő a beállítással és a kipróbálással kapcsolatos munkaműveletek száma. A beszabályozás, a mérés és az ellenőrzés átlagos módszereivel nem lehet az aggregátok esetleges hibáit kimutatni, ehhez speciális vizsgálópadok szükségesek. A bonyolult mérőeszközökkel történő vizsgálat, az eredmények analizálása, a rajzok és grafikonok készítése, a műszerek hitelesítése, az eltérések korrigálása mind a szakmunkásokra marad.

Az e kategóriába tartozó munkások feladatainak megváltozását nyomon követhetjük az NSZK elektrotechnikaiparának példáján. Még néhány évvel ezelőtt a szakmunkások 95%-a az egyes részegységek, blokkok vagy egész aggregátok összeszerelésén dolgozott. Ezeknek csupán 50%-a foglalkozott a műszerek hitelesítésével, rajzok, grafikonok készítésével stb. Ma már nem az összeszerelés a szakmunkások feladata, hanem a kész aggregátok beállítása és kipróbálása.

A munka jellegében és tartalmában bekövetkezett változások az elektronikai és elektronikai ipar dolgozóinak minőségileg más szakmai-műszaki felkészítését tették szükségessé. Újabb tanfolyamokat kellett szervezni alkalmazott matematikából, elektronikából, és a tanulmányok időtartama is megváltozott. Korábban ez két-három elméleti és két gyakorlati kurzusból állott (mindegyik tanfolyam egyéves volt). Jelenleg egy ilyen oklevél megszerzéséhez három-négy elméleti és

három gyakorlati kurzus elvégzése szükséges.

Jelentősen megváltoztak a munkások termelési feladatai azokban az iparágakban, ahol csak felhasználják a mikroelektrotechnikát. A mikroprocesszorok nagymérvű elterjedése bonyolultabbá teszi annak a vizsgálatát, hogy hogyan befolyásolták a munkaerő képzettségi szintjét és struktúráját az egyes konkrét esetekben.

Mivel a mikroelektronika a termelés automatikus irányításának és ellenőrzésének eszközévé vált, a munkások már nem vesznek részt közvetlenül a termelési folyamatban, hanem az automatikus rendszerek és robotok műszaki és programozói ellátását végzik. Abban az esetben, amikor a mikroáramköröket újfajta termékekben alkalmazzák, a munka jellegének megváltozását erősen befolyásolja a mikroelektronikus rendszer bonyolultsági foka. Az olyan, viszonylag egyszerű mikroáramkörök, amelyeket főleg a háztartási elektronikus berendezések gyártásában használnak fel, egy egész sor alapvető munkaművelet leegyszerűsítését lehetővé teszik (elsősorban az összeszerelést), így azokat az alacsonyabb szakképzettségű munkások is el tudják végezni. Az óraiparban az elektronikus órák gyártására történt áttéréssel jelentősen csökkent az előállítás munkaigényessége, mivel az alkatrészgyártás és az összeszerelés munkaműveleteinek számát le lehetett csökkenteni. Ezért a szakképzett műszerészek nagy részét alacsonyabb képzettségű szerelőmunkásokkal helyettesíthették.

Ugyanakkor, mivel a bonyolult mikroáramköröket új típusú termékek gyártásánál is felhasználják — főleg a haditechnikában és az automatikus irányítási és ellenőrzési berendezésekben —, ez magasabb képesítést kíván a kiszolgáló személyzettől, és a hagyományos szakképzettségű munkásoknak a mikroelektronikában jártas szakemberekkel való felcserélését követeli.

A munkaerő-kereslet struktúrájának megváltozása a munkaerőpiac növekvő aránytalanságát vonja maga után. A fejlett kapitalista országok tömeges munkanélkülisége közepette sok új szakmában hiány tapasztalható, elsősorban a mikroelektronika szakembereiből. Franciaországban például 1980-ban 20 ezer munkahely várta őket. Ha nem történnek határozott lépések a szükséges szakemberek felkészítése terén, akkor a nyolcvanas évek közepére 125 ezer fő hiányzik majd[27].

Nagy-Britannia Nemzetgazdaság Fejlesztési Hivatala jelentésében megjegyzi, hogy az ország szakmunkásainak átlagos szakmai felkészültsége nem felel meg a tudományos-műszaki haladás új korszaka követelményeinek. A jelentés szerzői rámutatnak, hogy az új technika sikeres elsajátításának elengedhetetlen feltétele a nagy tömegű, magasan képzett, széles látókörű munkaerő.

A munkaerő kereslete és kínálata közötti eltérés, a növekvő aránytalanságok a szakképzés és a továbbképzés problémáinak megoldását sürgetik, mégpedig nemcsak rövid tanfolyamok szervezésével. Sok újonnan kialakult munkahely elméleti felkészültséget követel. A munkaerő-mobilitás biztosítása, az új körülményekhez való gyors alkalmazkodás érdekében az egész műszaki-szakmai képzés gyökeres átalakítására van szükség. Mindehhez viszont jelentős eszközök szükségesek. A fejlett tőkésországokban azonban az utóbbi időben egyre jobban csökkentik az oktatásra szánt költségeket, ami több millió dolgozó számára megnehezíti az elhelyezkedést. Ez érinti azokat, akik „technológiai" okok miatt váltak munkanélkülivé és új szakmát, hivatást kell szerezniük, és érinti azo-

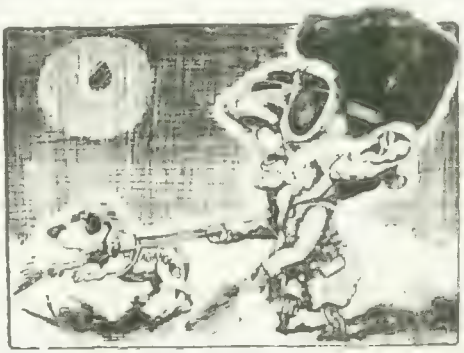

Ilyen vakvezetővel, mint az én Reaganomikám, nekünk semmilyen válság nem lehet ijesztő

(Figaro)

kat a végzős fiatalokat, akik semmilyen szakmai képesítéssel nem rendelkeznek.

Míg az automatizáció új korszaka a monopóliumok számára még több hasznot hoz, addig a dolgozók számára a növekvő munkanélküliséget és bizonytalanságot. Végeredményben tehát a „mikroprocesszoros forradalom" kiélezi azokat a szociális problémákat, amelyeket a tőkés társadalom keretein belül nem lehet megoldani.

(A szovjet folyóirat 1982/4. számából)

FORRÁSOK

1. „IPW Breichte", No. 2, 1981, S. 7.
2. „Futuribles 2000", septembre 1980, p. 57, 58.
3. „The Microelectronics Revolution" Ed. by T. Forester, Oxford, 1980, p. 20.
4. „The Economist", 17. I. 1981, p. 71.
5. „Business Week", 16. III. 1981, p. 27.
6. „IPW Berichte", No. 12, 1980, S. 9.
7. „Automation", No. 10, 1980, S. 27—36.
8. „The Economist", 3. I. 1981, p. 50.
9. „Business Week", 16. III. 1981, p. 27.
10. C. Hines and G. Searle: Automatic Unemployment. London, 1979, p. 20.
11. „Futuribles 2000", février 1981, p. 39—41.
12. „IPW Berichte", No. 12, 1980, S. 6.
13. „Futuribles 2000", septembre 1980, p. 54—56.
14. C. Hines and G. Searle: Op. cit., pp. 22—23.
15. R. Rothawell & G. Zegweld: Technical Change and Employment. London, 1979, p. 137.
16. „National Institute Economic Review", February 1981, pp. 84—86.
17. „Futuribles 2000", septembre 1980, p. 39—41.
18. Ibid., p. 82, 83, 85, 87.
19. M. Busse: Arbeit ohne Arbeiter. Frankfurt am Main, 1978, S. 39.
20. „Management Today", October 1979, p. 99.
21. „The Microelectronics Revolution", p. 16.
22. C. Hines & G. Searle: Op. cit., p. 20.
23. J. Barron, R. Curnow: The Future with Microelectronics. Forecasting the Effect of Information Technology. London, 1979.
24. C. Hines & G. Searle: Op. cit. p. 14.
25. „Futuribles 2000", septembre 1980. p. 57, 58.
26. „The Microeletronics Revolution", p. 20.
27. „L'Express", 1. XI. 1980, p. 47, 48.

Harminc dialógus, neves hazai szakemberekkel!

Wiesel Iván

Párbeszéd a világgazdaságról

(Interjúk)

Mészáros András szellemes karikatúráival

292 oldal
Ára: 27,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Egy államférfi önarcképe – Helmut Schmidt

A kancellár a következő beszédet 1981. március 12-én Bonnban tartotta, a Friedrich–Ebert Alapítvány filozófiai-politikai konferenciáján, amelyet „Kant napjainkban" címmel rendeztek.

A képviselőházban számtalanszor leszögeztem, hogy a szövetségi kancellárnak nem szabad a „nemzet előgondolkodójának" szerepét játszania. Ehhez ma hozzá szeretném tenni, hogy annak az államférfinak a magatartását is elvetem, akiről Szókratész azt mondta: „Ennél az embernél (az említett államférfinál) már bölcsebb vagyok; sem ő, sem én nem ismerjük a helyes utat, de ő azt hiszi, hogy ismeri . . .; én nem tudok semmit, de legalább nem képzelem be magamnak, hogy valamit is tudok." Egyszóval, nem szeretném ennek a kifigurázott politikusnak a szerepét játszani.

Ha a múltban alkalmanként véleményt nyilvánítottam a filozófia egynémely kérdésében, elsősorban olyan alapvető értékekről, olyan politikai alapelvekről beszéltem, amelyek a napi politikai életben vezérelnek. Konkrét példákkal is érzékeltetni akarom, hogy alapelveim megfogalmazásakor nagyon sokat vettem át Kanttól. Kitérek azonban azoknak a nehézségeknek és korlátoknak a bemutatására is, amelyekkel a kanti etika alapelveit követő politikusoknak szembe kell nézniük.

Kant természetesen nem mondhatja meg, hogy vívjuk meg harcunkat a munkanélküliség ellen; be kell-e illesztenünk társadalmunkba a vendégmunkásokat, s ha igen, miként; javítanunk kell-e és hogyan a lakáskínálatot; biztonságosabbá és elfogadhatóbbá kell-e tennünk energiaellátásunkat, s ha igen, milyen módon; hogyan kell megőrizni a nemzetközi erőegyensúlyt. (Ez utóbbi témával egyébként Kant élete későbbi szakaszában behatóan foglalkozott.)

Ezeknek a problémáknak a megoldásához tehát Kant nem ad semmilyen iránymutatót. Ennek ellenére, mindenekelőtt ő adott útmutatást politikai ténykedésemhez. Semmiképpen sem akarom azt a látszatot kelteni, hogy Kant ismerője vagyok, inkább saját élettapasztalataimról szeretnék beszélni.

Személyes megjegyzéssel kezdeném. Kant mind a mai napig nagyon mély benyomást tesz rám. Rendkívül vonzónak találom azt az idealista elvét, hogy mindenkinek feltétlenül teljesítenie kell kötelességét, kikapcsolva a saját haszonra való törekvést, vagy az opportunizmust. Egy német filozófus egyszer a következőt mondta: „Kant a poroszság fegyelmét az egyén belső életére helyezte át." (Karl Joel.)

Kant egy késői írása, amely „Az örök békéről" címet viseli, háborúból visszatérő fiatalként olvasva, mély benyomást tett rám józanságával. A szerző óvakodik az illúziók kergetésétől vagy a rajongástól, ehelyett konkrét, nemzetközi jogilag megalapozott lépéseket indítványoz a béke megőrzésére. A szó szoros értelmében „lépéseket". Kant az örök békéről mint olyan feladatról beszél, amelyet csak fokozatosan lehet elérni, megközelíteni.

Ha Kantra hivatkozom, elsősorban „Az örök békéről" című írásról, valamint „Az emberiség egyetemes történetének eszméje világpolgári szemszögből" című műről beszélek, mind-

két írás Kant nagy filozófiai jellegű tanulmányai után látott napvilágot.

Számomra Kant gondolatai közül három dolog különösen fontos: az első, hogy a filozófus olyan humán etikáról szól, amely minden ember alapvető szabadságjogait is magában foglalja. Másrészt a béke és a népek közössége iránti elkötelezettséget — mint erkölcsi és nemcsak politikai normát — emelném ki.

Harmadszor és mindenekelőtt, figyelemre méltó Kantnál az a szoros kapcsolat, amely az erkölcsi kötelesség és az ész vagy ahogy manapság mondanák, a kritikus elme között fennáll. Bennem a jelentős kötelességtudatot még egészen fiatalemberként, a háború elején, Marcus Aurelius „Elmélkedései" ébresztették fel; az írás a náci időkben, egészen véletlenül jutott el hozzám.

Ha helyesen értem, a kötelesség és a felelős cselekvés Kant számára a következőket jelenti: összhangban cselekedni azzal, ami közös az emberekben. Ami az egyéb különbségek ellenére lehetővé teszi a megértést, az az emberi értelemmel összhangban való cselekvés. Ez a gondolat nagyon mély benyomást tett rám — éppen akkor értem haza a háborúból —, mert nagyon közvetlenül átéltem, embermilliókkal együtt, az esztelen, őrült politika következményeit.

A Kant gyakorlati filozófiájában kijegecesedő kategorikus imperatívusz (az egyik megfogalmazás szerint) a következőket jelenti: „Csak az az elv vezéreljen cselekedeteidben, amelytől egyszersmind azt is kívánhatod, hogy általános törvénnyé váljék."

Ez számomra csakis azt jelenti, hogy a felelősséggel cselekvő politikusnak figyelembe kell vennie cselekedetei másokra gyakorolt hatását. Csak így tudja mérlegelni, vajon cselekedeteinek vezérelvei alkalmasak-e egy „általános törvényhozásra" — mint ahogy ez Kantnál más helyütt szerepel. Nyilvánvalóan ennek az erkölcsi vezérelvnek kell meghatároznia a politikai morált is.

Kant imperatívusza a politikus számára azt mondja: ne induljon ki az alkalmi megoldásokból, hanem ismerje alaposan azokat az érdekeket, amelyeket a döntése érint, a döntés lehetséges következményeit, s utána lelkiismeretesen mérlegeljen.

Jelenleg például nyilvános vita folyik a fegyverexport kérdéséről. Nagyon bonyolult érdekviszonyokat kell mérlegelnünk, a saját és mások érdekeit, valamint saját érdekeinket másokéval kapcsolatban. Mérlegelnünk kell magatartásunk következményeit az összes elképzelhető alternatíva esetére. Nagyon nehéz e következményeket előre látni, s hasonlóképpen igen nehéz feladat az érdekek mérlegelése! Ha valaki azt mondja, hogy csak olajról vagy csak erkölcsről van szó, nem gondolta át alaposan a kérdést. A döntő kérdés, mint sok más politikai problémánál, az, hogy egymással ellentétes ítéletek és megoldások egyidejűleg indokoltak lehetnek erkölcsi szempontból.

Hogy ennél a problémánál maradjunk, ismerek olyan kormányokat, amelyek előmozdítják — foglalkoztatási szempontok miatt — a fegyverexportot. Aligha mondja valaki, hogy a foglalkoztatáspolitikai célok erkölcsi szempontból nem megalapozottak. Szinte sohasem fordul elő, hogy egy konkrét politikai kérdésben vallott politikai felfogás kizárólag saját maga számára igényelhetné a jogot, hogy összhangban van az „erkölcsiség" követelményével! Hadd vonjam meg előre a fegyverexportról folyó vitánk valószínű fő következtetéseit. Fenn kell tartani fegyverexportunk eddigi korlátozó gyakorlatát. Esetünkben a fegyverexportot nem tekinthetjük a foglalkoztatásösztönzés elvi eszközének.

A felelősségteljes politikának, véleményem szerint, nagyon szélesen kell értelmeznie az érintett érdekek fogalmát. Sok döntésünk a jövő generációit is érinti. Utalok ezzel kapcsolatban a szociál-liberális koalíció utóbbi 11—12 évben hozott környezetvédelmi intézkedéseire. 1970-ben szükségprogramot indítottunk be, hogy elhárítsuk a környezetre nézve fenyegető veszélyeket, amelyek hatását a jövőben már nem lehetett volna kiküszöbölni.

A környezetvédelmi politikának mindazonáltal figyelembe kell vennie a mai generáció foglalkoztatási

érdekeit is. Mindezek után kell dönteni — és a mindenkori többség értékítélete vagy hibás megítélése a döntő! Ez így van a demokráciában, ahol a többség akarata érvényesül, még akkor is, ha a többségnek nincs igaza. Ez a demokrácia egyik, nem elhárítható hiányossága. A döntés következményei gyakorta csak jóval később jelentkeznek. Talán már nem is lehet senkit sem felelősségre vonni, mert már nincs hivatalban vagy életben.

Más példát is mondhatok: az energiapolitikáról van szó. A Német Szövetségi Köztársaságban senki sem gondolja, hogy megszabadulnánk minden gondunktól, ha teljesen az atomenergiára hagyatkoznánk. De a szövetségi kormányban azt sem hiszi senki, hogy a többi energiaforrás kiaknázásának ne lennének kockázatai. Minden energiahordozó környezeti, politikai, gazdasági, társadalmi kockázatokat rejt, olykor egyidejűleg többet is. És ezeket a kockázatokat abszolút bizonyossággal senki sem tudhatja előre megjósolni. S mivel ez lehetetlen, a kockázatokat meg kell osztani, és eredőjüket a minimálisra csökkenteni. Ezért kell egyrészt nagy súlyt helyezni az energiatakarékosságra, s ezért kell elsőbbséget adni a meglevő, eddig is használt és kockázatait illetően jól ismert szénnek. (Egyébként a szénfelhasználás kockázatait gyakran lebecsülik.) Ezért kell egyben új energiaforrások kifejlesztését és felhasználását támogatni, így ha korlátozott mértékben is, az atomenergiára támaszkodni. Másképp kifejezve: ellenezzük a korlátlan, a kérdőjelek és fenntartások nélküli atomenergia-politikát, mert ezáltal nagymértékben függenénk ettől az energiahordozótól, beleértve a maga teljességében fel nem mérhető kockázatokat. Ez a kockázat megosztása!

Ezzel kapcsolatban ismételten leszögezem: a politikus nemcsak az iránt visel felelősséget, hogy jó szándékot kell tanúsítania, vagy hogy jó érzelmek vezessék, hanem mindenekelőtt viselnie kell a felelősséget cselekedeteinek vagy mulasztásainak következményeiért. Ezt egyébként már Marcus Aureliustól megtanultam, amikor 19 éves voltam. Hogy érthetőbben fogalmazzak, a politikus éppúgy felelős a kívánt, mint a nem kívánt következményekért, felel döntésének óhajtott hatásaiért, éppúgy mint azokért, amelyeket nem kívánt.

Szélsőséges esetben a politikusnak olyan kérdésben kell döntenie, amely életre-halálra vonatkozik. Én is nagyon intenzíven átéltem ezt a szorongató helyzetet. Hans Martin Schleyer meggyilkolása és a túszok mogadishui kiszabadítása után a képviselőházban a következőket mondottam, 1977 októberében: „az, aki tudja, hogy minden erőfeszítés ellenére sem lehet biztos benne, hogy később ilyen vagy olyan módon nem vádolják-e majd mulasztással, hibák elkövetésével, bárhogy cselekszik, nem akarja magáról azt állítani, hogy mindent megtett, és helyesen cselekedett. Nem kísérli meg a hibákat, mulasztásokat mások számlájára írni. Csak azt szabad mondanunk: ezt vagy azt döntöttük, ebben vagy abban mulasztottunk, ebből vagy abból az okból. Mindezért vállaljuk a felelősséget." Az emberrablás heteiben és napjaiban egyébként nem segített nekünk semmilyen politikai, politológiai vagy erkölcsi elmélet.

A politikus azáltal még nem cselekszik helyesen, hogy jogos, erkölcsileg megalapozott célok irányítják. Ez legjobb esetben is csak részben teszi indokolttá lépéseit. Politikai lépéseinek meghatározásakor a helyzet, az összefüggések kritikai elemzéséből kell kiindulnia. Amennyiben ezt elmulasztja, pusztán erkölcsi szempontból nem lehet tetteit megalapozottnak, jogosnak tekinteni. Nagyon tragikus következményekkel járhat, ha a politikus hibásan méri fel a helyzetet vagy ha nem célszerű eszközöket választ, hogy erkölcsileg jogos célját elérje. Éppen olyan rossz következményekkel, mintha erkölcsileg hamis alapokról indulna. Mindkettő a politikus bukásához vezethet.

E ponton elsősorban Max Weberre hivatkozom, mindig is ezt tettem, mert kezdettől fogva ezt az elvet vallottam és azóta, hogy Max Webert ismerem, úgy érzem: ő engem igazol. Felismerem benne önmagamat. Max Weber azt mondja: az a politikus,

aki mások ügyében cselekszik, semmiképpen sem hagyatkozhat saját érzéseire, vagy „saját érzéseiből származó etikájára", hanem — és itt szó szerint idézem az 1919-ből származó híressé vált tanulmányából a *Politika mint hivatás*ból: „A politikusnak felelősséget kell vállalnia tetteinek következményeiért." E megállapítás után Max Weber zárójelben még a következő megállapítást teszi: cselekedeteinek „előre látható" következményeiért. A legszívesebben mellőzném az „előre látható" kifejezést, noha a politikus számára kedvezőbb, ha mások tanúsítják, hogy csak cselekedetei „előre látható" következményeiért kell felelnie. A valóságban a politikusnak olyan következményekért is viselnie kell a felelősséget, amelyeket nem láthatott előre!

Korábban egyszer azt mondtam, hogy lelkiismeretlen az erkölcsi alapokat nélkülöző politika; sőt mármár bűn. Kant „Az örök békéről" című munkájában ezt írja: „Az igazi politika egy lépést sem tehet, mielőtt ne hódolt volna az erkölcsnek." Ezt manapság megforditanám és azt mondanám: ezzel szemben, ha a politika úgy követ erkölcsi-politikai célokat, hogy közben Max Weber-i értelemben elveszíti „szemmértékét", ennek romboló következményei lehetnek.

A célirányos értelem és az erkölcsi alapon való célmeghatározás összefüggéséről én magam is gyakorta mondogattam — noha a filozófiát hivatásszerűen űzök ezt rossz néven veszik tőlem, mivel a „pragmatikus" szót, talán a szokásostól eltérően használom — a politika gyakorlati cselekvés, erkölcsi céloktól vezérelve. Ezzel a megállapítással világossá akarom tenni, hogy számomra a pragmatikus cselekvés, bármekkora hibalehetőséget hordozzon is, nem azonos a cél, vagy perspektiva nélküli „lavirozással", mint ahogy ezt egyesek feltételezik. Sokkal inkább azt gondolom, hogy az erkölcsi célokat követő politikának olyan eszközöket kell használnia, amelyek hatásukban a helyzetnek megfelelnek, amelyek mellékhatásait gondosan mérlegelték, hogy lehetőség szerint minél kisebb legyen a kockázat. Egy ilyen politika pontosan az ellentéte az elvtelen opportunizmusnak, ellentéte a felelőtlen lavirozásnak. Más szóval, az észszerű mérlegelésről lemondó, illúziókat kergető politika éppen ezért és a megalapozott „elmélet" ellenére, nagyonis erkölcstelen lehet, még akkor is, ha céljai felettébb erkölcsösnek tűnnek.

Kant a gyakorlati szempontból helyes kifejezést általában nem az erkölcsi szempontból helyes ellentéteként használja, de ez is előfordul nála. „Az örök békéről" című írásban, amely alkotói tevékenységének vége felé született, a „pragmatikus" szó össze van kapcsolva az ésszel, amely arra törekszik, hogy a politikai alapelvek az erkölcsi elvekkel összhangban valósuljanak meg.

Számomra a pragmatikus gondolkodás és a pragmatikus cselekvés minden olyan politikus erkölcsi kötelessége, aki az erkölcsi elvekről nemcsak szónokolni akar, hanem aki ezeket az elveket a gyakorlatban is meg akarja valósítani. Ez még egy további különbség a tisztán elméleti, valamint a ténylegesen cselekvő, felelős politikus között.

Ezt példával is meg szeretném világítani. A CDU—CSU ellenzék a képviselőházban rendkívül keményen viselkedik immár tizenkét, sőt tulajdonképpen harminc éve a Németország-politika tekintetében. Nem tud túllépni a fellengzős felhíváson. Évtizedeken keresztül jó lelkiismerettel, nagyon bőbeszédűen hitet tett a NATO egysége mellett. Ebben az időben épült fel ugyanakkor a berlini fal, szakadtak meg egymás után az itteni és az NDK-ban élő németek közötti szálak. Csak a szociál-liberális kormányzat legutóbbi tizenkét éve alatt történtek erőfeszítések a kapcsolatok további felszámolásának megakadályozására. A koalíció felvette a megbeszéléseket az NDK kormányával. Hosszadalmas, fáradságos tárgyalásokon konkrét könnyítéseket értünk el.

A koalíció és az ellenzék egyaránt magáénak vallja a nemzeti egység értékét, a nemzet megtartásának célját. A CDU—CSU eszközei e cél elérésére mindazonáltal számomra korábban is illuzórikusnak tűntek, mint ahogy manapság is annak lát-

szanak. Ezzel szemben, sok ellenzéki politikus a két német állam közötti gazdasági és állami kapcsolatok kiépítésére irányuló törekvésünket, az eltérő érdekek között gyakorlati kompromisszumot kereső politikát elvtelennek minősíti, különösen azután, hogy a kapcsolatokban mutatkozó visszaesések sem szegték kedvünket.

Ugyanazt gondolom, mint korábban: a nemzeti identitás megtartásáért az egyetlen politikai lehetőség a kooperáció ösztönzése, több emberi, több gazdasági és kulturális kapcsolat. Ezért semmiképpen sem állítom, hogy erkölcstelen lenne az ellenzék Németország-politikája, de úgy vélem, hogy a CDU—CSU elveszítette a szemmértéket Németország politikája következményeit illetően.

A legutóbbi kormánynyilatkozatban és újévi beszédemben utaltam rá, hogy nehezebb idők járnak. A politika játéktere — mindenekelőtt a gazdasági és pénzügyi játéktér — az egész világon csökkent. Ez a perspektíva különös óvatosságra int bennünket. A kritikus értelemre igen nagy szükség van. Egyes, korábban bevált receptek a megváltozott viszonyok között immár használhatatlanok. Az előttünk álló időben, amikor az elosztási lehetőségek beszűkültek, különösen fontos a politikai találékonyság, a rugalmasság. Arról van szó, hogy új eszközöket, új utakat kell találni a társadalmi igazságosság, a társadalmi reformok előmozdítására egy olyan időszakban, amikor a múltbéli fejlődési ütem nem érhető el.

Kant számára a társadalmi igazságosság még nem volt politikai követelmény. Ebből a szempontból Kant teljesen korának gyermeke. Számára a törvény előtti egyenlőség a fontos, nem pedig a lehetőségek egyenlősége.

Azt, amit én találékonyságnak és rugalmasságnak nevezek, példával is be szeretném mutatni: az utóbbi évtizedben, nagyon jó gazdasági eredményeinknek köszönhetően, a társadalmi juttatások is megfelelő mértékben emelkedtek, például családpolitikai téren. Beszűkülő pénzügyi lehetőségeink fényében kérdéses, hogy tovább haladhatunk-e ezen az úton. Talán pénzügyi eszközeinket azok támogatására kell elsősorban összpontosítanunk, akik a leginkább igénylik a társadalmi juttatásokat. A nehéz idők több szolidaritást kívánnak a szociális téren erősebbektől a szociális téren gyengébbek iránt. Ebből a szempontból fontosnak tartom azt a gondolatot, hogy a különböző területeken kívánatos és elképzelhető reformok nem feltétlenül igényelnek pótlólagos vagy magasabb költségeket, sőt hozzásegíthetnek bizonyos költségek megtakarításához. Például, amennyiben a sűrűn lakott körzetekben a földjog megreformálásával ismét könnyebbé tesszük az építést. Vagy ami a külföldi munkavállalók, s mindenekelőtt gyermekeik társadalmi integrációját illeti: aki evvel törődik, nemcsak jelentős állami kiadásokat takaríthat meg hosszabb távon, hanem magas „társadalmi költségeket" is.

Másrészt nem szabad, hogy elbátortalanítson valakit is az a tény, hogy egész Európában, Észak-Amerikában, az egész világon (az OPEC-országokat leszámítva) nehezebb idők járnak. A nyugati demokráciák ereje nyíltságukban, tanulékonyságukban, az új helyzethez és az új problémákhoz való alkalmazkodóképességükben rejlik.

Kant még el sem tudta képzelni ezt a demokratikus folyamatot. A'mi felfogásunk szerint Kantot nem lehet demokratának, még kevésbé szociáldemokratának minősíteni. Egy valamit azonban már Kant is világosan lát élete későbbi éveiben, azt, hogy a konfliktus pozitív szerepet játszik a haladás szempontjából.

A demokrácia ereje, tanulékonysága, alkalmazkodóképessége mindazonáltal csakis olyan légkörben fejlődhet ki, amely lehetővé teszi a vitát, a konfliktust, sőt a viszályt is.

Az utóbbi hetekben pártomon belül heves viták voltak kül- és belpolitikai kérdésekről. A közvélemény a nyilvános véleményeltérést a párt megosztottságaként értékelte. Az ellenzék és a vele rokonszenvező tömegtájékoztatási eszközök — nagyonis nyilvánvaló okokból — azt sze-

retnék, ha a vita megbénítaná a kormány cselekvőképességét.

Ehelyütt nem akarok véleményt mondani a legutóbbi pártviták egyes formáiról, amelyek egyáltalán nem töltenek el boldogsággal. Le akarom azonban szögezni: a szociáldemokraták mindig is olyan pártot alkottak, ahol heves viták folytak. Ez máig fennmaradt. „Éppen a pártharcok adnak erőt és életet a pártnak, egy párt gyengeségének legfőbb bizonyítéka a viták elmaradása és a nyilvánvaló nézeteltérések elmosása", ezt már 1852-ben megírta Ferdinand Lassalle, Marx Károlyhoz intézett levelében.

Politikai kultúránkat illetően, elgondolkoztató félreértés lenne, ha átkosnak tartanánk a véleményeltérést és a konfliktusokat. Az, aki olyan negatívan ítéli meg az eszmei, politikai vitát, félreismeri a konfliktus pozitív szerepét a kulturális és politikai haladás szempontjából. Hol tartana most a munkásmozgalom, ha a mindig visszatérő konfliktusok alkalmával nem tudatosította volna saját helyzetét, ha nem harcolt volna jogaiért, a reformokért. Milyen helyet foglalna el a Német Szövetségi Köztársaság a világban, ha a szociál-liberális koalíció nem tért volna le a Hallstein-doktrínáról, ha a belső és a többiekkel folytatott vitában, a nagyon erős ellenállás dacára, nem vitte volna keresztül keleti politikáját?

Jelenleg, a szociáldemokraták olyan, jövőt érintő fontos kérdésekről vitatkoznak sok más polgár nevében, mint a biztonsági politika, az energiapolitika. Remélem, hogy azok a polgárok, akiket jelenleg nagyon ingerel ez a vita, hosszabb távon elismerik a vita szükségességét. Mindenesetre őszintén azt is hozzá szeretném fűzni: a túl sok vita káros a demokrácia és a porcelánt nem feltétlenül kell széttörni.

Ezzel szemben az is igaz, hogy a konfliktustól való félelem, a harmóniára való túlzott törekvés vagy egy az állam által teremtett és mindenki számára kötelező gondolkodási rendszer veszélyeztetheti politikai kultúránkat, demokráciánk lényegét. Egy ilyesfajta gondolkodás nagyon távolesik Immanuel Kant felvilágosodott politikájától. Kant élete utolsó szakaszában, „Az emberiség egyetemes történetének eszméje világpolgári szemszögből" c. munkájában pozitívnak minősíti a konfliktust, amelyet szükségesnek tart a társadalmi haladás szempontjából. Kantnak el kell ismernie a konfliktus jelentőségét, mivel az egyes emberek értelmi képességeinek, véleménye szerint, megvannak a határai. S e két gondolat, most, 200 év múltán is időtálló.

Kant elfogadta az értékorientációk és az érdekek sokszínűségét, ellentmondásos voltukat. Hegeltől és Marxtól eltérően, ebben ő nem az ember „elidegenedését" látta, amelyet le kellene küzdeni.

A szabadság, amelyet Kant az egyén számára követelt, természetesen szemben állt kora abszolutista államának követelményeivel. Az egyéni szabadság, az érdekek sokszínűsége és ellentétes volta a mi társadalmunkban is a konfliktus gyökere.

Konzervatív felfogás szerint a köz java harmóniát igényel, sőt többet; nem is a harmónia, hanem az egyöntetűség a közjó alapja. Pártviták, bérkonfliktusok, egymás mellett létező, sőt egymás ellen dolgozó, többféle irányzat létezése mindig is gyanús számukra. A társadalmi kapcsolatok szigorúan konzervatív modelljében a konfliktus egyáltalán nem olyan kategória, amelynek létjogosultsága lenne. Ilyen harmóniára való törekvés figyelhető meg például Ludwig Erhard elképzelésében, a „rendezett társadalom" megvalósításáról. Ez számomra éppolyan megvalósíthatatlan elképzelés, mint Othmar Spann rendi állama.

Az időtől függő tényezők mellett, határozott elvi okai is vannak, miért kellene megbuknia a „rendezett társadalomnak". Nem képzelhető el ugyanis egyetlen demokratikus ipari társadalom sem többféle, ellentétes érdek, vélemény nélkül. És minden kísérlet, amely erre a társadalomra egységes gondolkodási formát akarna ráerőszakolni, ezen a realitáson megbukna.

Mivel azonban a harmonikus társadalomképtől, lényegéből eredően, ide-

genek a konfliktusok — mivel olyan személyek vagy csoportok, amelyek kérdésessé teszik ezt a harmóniát, a társadalom peremén élő, kívülálló rendzavarónak tűnnek, akikkel nem kell vitázni, s elég, ha az állam „felmutatja nekik a zászlót", s ők alája sorakoznak — ez a társadalomkép ténylegesen a társadalom szétesésséhez vezethet. Az a fehéren-feketén minősítő gondolkodás, amely csak barátot és ellenséget tud megkülönböztetni, kevés készséget, képességet mutat a konfliktusok békés megoldására, a konszenzus megteremtésére, vagyis kevés készséget és képességet a kompromisszumra.

A Bundestag költségvetési vitájában Richard von Weizsäcker szerintem meglehetősen felületesen nyilvánított véleményt arról, hogyan értékeli majd a történelem kancellárságom időszakát. Én szívesen átengedem az ítéletet másoknak a későbbi időkre. Egyet azonban nagyon világosan le szeretnék szögezni: én azt kívánom, hogy ezt az időszakot, a nehezebbé váló idők ellenére, ne a pluralizmus és a viták visszaszorulása jellemezze.

A politikailag másként gondolkodók, s vonatkozik ez mindenekelőtt a fiatalokra, felfogásuk miatt a jövőben sem szorulhatnak a társadalom peremére, még akkor sem, ha véleményük mégannyira is különbözik a többségétől.

A szociáldemokraták, amikor tizenkét évvel ezelőtt magukra vették a kormányzati felelősséget, feltartóztatták azt a hatvanas években kibontakozó irányzatot, amely szerint a közjót az államnak kell meghatároznia. Számomra a közjót a változó viszonyok között újból és újból meg kell határozni. És ez az újrameghatározási folyamat a demokrata számára egy demokráciában nem jelenthet mást, mint küzdelmet, vitát a különféle ellentétes nézetek és érdekek között. A demokrácia folyamat és nem állapot.

Ehhez a folyamathoz annak is hozzá kell tartoznia, hogy az egykor hozott döntéseket felülvizsgáljuk, és saját tévedéseinket kijavítsuk, ha a döntések hibásnak bizonyultak. Így például helyesbítettük a szélsőségesekről 1972-ben hozott döntést. Sajnos politikai kultúránkban viszonylag ritkák az önkorrekció jellegű lépések, ez vonatkozik egyébként a tudományos kultúrára is.

Amikor az akkori kancellár és a tartományi kormányfők 1972-ben a szélsőségesekről szóló határozatot hozták, azt akarták, hogy az alkalmazásba lépők ellenőrzését és munkába állását egységes elvek alapján végezzék. Ezt a célt nem sikerült elérni. Ehelyett, az ellenőrző apparátus olyan bürokratikus túlzásokba esett, amelyeket kezdetben egyáltalán nem lehetett előre látni. Ez szorongást szült, mindenekelőtt a fiatalságban; de mindazok körében is, akik tartottak az ellenőrzéstől.

Ezért a szociál-liberális koalíció irányítása alatt álló tartományok és a szövetségi kormány hét évvel később lemondott az úgynevezett szabályzatszerű kikérdezésről, mert a „ráfordítás és a haszon" éles ellentétben álltak egymással. De még egy ilyen korrekció után is fennmaradtak a döntés egyes hatásai. Így például, az 1972-es határozat következtében még most is embereket korlátoztak magánéletükben, szabad kibontakozásukban. Arra az esetre gondolok, amikor egy házaspártól megtagadták egy kislány gondozására szóló engedélyt, mert a férj a Német Kommunista Párt tagja. Legalábbis elgondolkoztatónak tartom, ha egy miniszterelnök a képviselőházban bejelenti, hogy államában nem teljesíthet nevelői szolgálatot az ifjúsági otthonokban az a fiatal, aki megtagadta a katonai szolgálatot. Nem kell sokat gondolkodni azon, hogy melyik állam, melyik miniszterelnökéről van szó.

Fiatalokat éppúgy, mint az időseket nem szabad diszkriminálni csak azért, mert éltek egyik alapvető jogukkal. És tovább folytatva a gondolatot: egy demokratikus társadalom, amelyben sokféle felekezet, világnézet, érdek létezik, tehát egy ilyen demokratikus társadalom nem létezhet tolerancia, a másik ember méltóságának tisztelete nélkül. A tolerancia gyakorlata még mindig nem szilárdult meg annyira, mint ahogy egy jól működő demokratikus tár-

sadalomhoz illik. Ez egyébként vonatkozik az ifjúság egyes megnyilvánulásaira, a fiatalok tiltakozási hullámára is, amelynek napjainkban nemcsak nálunk, hanem sok európai ország nagyvárosaiban is szinte nap mint nap tanúi vagyunk.

A tiltakozás mögött húzódó okok sokrétűek, az indítékok többnyire nem is kerülnek a felszínre, sőt nem is tudatosodnak. Sok fiatal, aki a gazdasági virágzás és az anyagi gondtalanság légkörében nőtt fel, személyes jövőjét most valamivel komorabban, anyagi jólétét bizonytalannak látja, noha másrészt éppen a jóléti gondolkodást kérdőjelezik meg. Például a házfoglalási akciók mögött tényleges lakáshiány húzódik meg, de a házfoglaló egyszersmind szimbolikus tiltakozás a bürokrácia, a jogtalanság, az embertelennek érzett várostervezés, a felsőbbség, sőt éppenséggel az állam ellen.

Nem szabad tűrnünk az erőszakot, s ezt nem is akarjuk tenni. Öncsalás lenne mindazonáltal azt gondolni, hogy társadalmunk szilárdságát hosszú távra meg lehet őrizni az ifjúság nagyobb csoportjainak a társadalom peremére való szorításával, vagy azzal, hogy egyedül hagyjuk őket problémáikkal.

Az ilyen természetű problémák megközelítéséhez azok okait kell felkutatni. Nekünk, idősebbeknek beszélnünk kell a fiatalokkal, alkalmasint ellentmondva nekik, de komolyan véve őket, tekintet nélkül hol kifejezetten provokáló, hol csak nehezen érthető megnyilvánulásaikra. Egy ilyen beszélgetéshez hozzátartozik az állhatatosság is. Ahol „nem"-et kell mondani, ezt meg kell tenni, de ha „igen"-t, ezt is éppen olyan nyíltan kell vállalni. Sarkítva a dolgokat: agresszív fiataljaink egy részét a valóságban az kínozza, hogy a felnőtteknél hiányzik az állampolgári bátorság. Az istenért, egyetlen felnőtt se álcázza saját gyávaságát toleranciának!

A tolerancia nem puszta engedékenység vagy nemtörődömség, hanem mások megalapozott értékeinek, megalapozott magatartásának tiszteletben tartása, érvényre jutásuk megengedése, amennyiben ez utóbbiak is tiszteletben tartják ezt a jogot. A tolerancia, ismétlem, az emberhez méltó demokratikus társadalom alapelve, de jelentőségét nem szabad túlértékelni. A tolerancia nem helyettesítheti ugyanis a konfliktusok békés feloldását, a többségi döntéseket, a kompromisszumot és a bírósági döntést.

Kantnál az államnak konfliktusmegoldó szerepe volt. Az államnak a vitákat oly módon kell irányítania, hogy azok az egész társadalom számára pozitív funkciót töltsenek be.

Az én államfelfogásom szerint napjainkban a kanti elképzelés egyrészt túl leegyszerűsíthető, másrészt viszont nemcsak hogy optimista módon túlértékeli, túlterheli az államot, hanem veszélyes nagy hatalommal ruházza is fel. Bizonyos konfliktusok feloldása nem az állam feladata, legyen szó pl. bérvitákról, vagy más szinten vallási, házassági konfliktusokról, vagy — ismét más szinten — esztétikai vitákról, például az irodalomban vagy a képzőművészetben.

Más téren viszont lehet Kantra támaszkodni: például az államnak kell biztosítania a külső békét, megteremtenie, fenntartania azokat a kereteket, amelyek között az állampolgár felelősen gondolkodhat és cselekedhet.

Kifejezetten Kantnak adok igazat, amikor félreérthetetlen fenntartásait hangoztatja az ellen, hogy az állam beavatkozzék polgárai életvitelének ideológiai, szellemi alapjaiba. Az „önálló gondolkodás" kanti elvének ellentmondana, ha az állam az előgondolkodó szerepét játszaná. (...)

Egyesek önök közül talán emlékeznek az alapértékekről folyó vitában kifejtett véleményemre. E problémára csak néhány megjegyzés erejéig akarok most visszatérni, hogy elhatároljam magam Kanttól.

Már korábban kifejtettem, hogy Kant alapérték-koncepciójában az „igazságosság" fogalma csak formális jogegyenlőséget jelent, nem pedig a társadalmi lehetőségek egyenlőségét. Kant még nagyobb korlátozással használja a szolidaritás parancsát. A szolidaritás nála ugyanis csak erkölcsi, de nem politikai kötelezettség. Az államnak távol kell tartania ma-

gát a szociálpolitikától, néhány kifejezetten megnevezett kivételtől eltekintve. (Ilyen kivétel pl. az árva- és lelencházak finanszírozása.) E kivételeket leszámítva, az államnak nem kell szociálpolitikát folytatnia. Pongyolán fogalmazva, Kant liberális, de nem szociál-liberális.

Kant azonban — mint sok liberális manapság is teszi — túlértékelte a gyengék és védtelenek ama lehetőségeit, hogy saját erejükre támaszkodva, anyagilag és szellemileg független polgárrá váljanak. E ponton a szocializmus és a munkásmozgalom gondolkodói meghaladták, kibővítették Kant „szolidaritás" értelmezését. Kanttól még távolestek a proletariátus problémái.

A mai szociáldemokraták számára világos: az állami döntések területére korlátozódó demokrácia csak féldemokrácia, mivel olyan területeket figyelmen kívül hagy, amelyek az egyes egyén és az egész társadalom számára központi jelentőségűek, vonatkozik ez mindenekelőtt a szakmai tevékenységre és a gazdaságra. Mi azt mondjuk: a politikai demokráciát társadalmi demokráciának kell kiteljesítenie, mivel egy modern ipari társadalomban csak így lehet tartósan fenntartani az igazságosságot és a társadalmi békét.

Ezért a szociáldemokrácia mindig az állam feladatának tartotta a feltételek megteremtését a tényleges személyes szabadság, a lehetőségek egyenlősége elérésére. Ennek gyakorlati megvalósításában mérföldekkel lehagytuk Kantot, Marxot, Lassalle-t, Bebelt, Bismarcot, Beveridge-t és Adenauert. Létrehoztuk a társadalombiztosításnak a rugalmasság és a működőképesség szempontjából igen differenciált és igen differenciáló, s ennek következtében nagyon érzékeny rendszerét. Éppen érzékenysége miatt, a nehezebb időkben gonddal és elővigyázattal kell kezelni a társadalombiztosítással összefüggő problémákat. A hibákat állandóan korrigálni kell, a visszaéléseket pedig megakadályozni vagy megelőzni.

Talán megengedik, hogy egy nagyon is politikai jellegű megjegyzést tegyek. Társadalmunkban ez a szociális biztonsági háló, továbbá az egységes német szakszervezetek (amire csak Skandináviában és Ausztriában van példa), az üzemi tanácsok, az üzemi alapszabályzat, a munkásbeleszólás — lényeges alapjai a társadalmi békének. Elsősorban erre vezethető vissza az utóbbi harminc év igen számottevő társadalmi, politikai stabilitása az NSZK-ban.

El akarom rontani mindazoknak a játékát, akik félre akarják érteni az általam mondottakat, mintha a szövetségi kancellár az állam, vagy a helyettes pártvezető a szociáldemokrata párt számára mindenhatóvá kívánná tenni a kanti etika formai elveit.

Kantot az teszi olyan korszerűvé, hogy olyan gondolkodásmódot kínál, olyan alapelveket fogalmaz meg, amelyek alapján a különböző világnézetű emberek képesek az erkölcsi indíttatású közös politikai cselekvés folyamatának megértésére.

Az elején már utaltam Kant *„Az örök békéről"* című írására és befejezésképpen részletesebben is ki szeretnék rá térni.

A béke megőrzését Kant nemcsak politikai parancsnak, az igazságosság követelményének tartja, hanem egyszersmind erkölcsi kötelezettségnek. Az államok közötti konfliktusok megoldásának lehetőségeit Kant nagyon reálisan méri fel. A békepolitika tehát számára nem a békeakarat puszta kinyilvánítása, vagy a nemzetközi testvériség eljövetelében való reménykedés. Kant sokkal inkább az államok folyamatos, kölcsönös közeledésének szószólója, aki az államok közötti konfliktusok mederben tartása mellett száll sikra, és aki szükségesnek tartja a konfliktusok megoldására irányuló kitartó munkát, minden fél érdekében.

A békepolitikáról az utóbbi időben zajló vitákban, mindenekelőtt tavaly, gyakran hivatkoztam Kantra. Kant ugyanis arról beszél, hogy a béke az emberek között nem természetes állapot, a békét sokkal inkább „meg kell teremteni".

Egyébként Kant szólt az államok közötti egyensúlyról is: „az embereknek szükségük van az államok közötti egyenlőség törvényének megalkotására. Az egyensúlynak hozzá

kell járulnia, hogy az egymástól független államok között létrejöjjön az állami közbiztonság világpolgári állapota."

1949-ben a NATO életrehívását a Kelet és Nyugat közötti egyensúly igénye tette szükségessé, az 1962-es kubai válságot a kelet—nyugati egyensúly megtartásának szükségessége magyarázza. A nyolcvanas években meg kell őrizni a katonai egyensúlyt. A legsürgetőbb és legfontosabb kérdések megoldására a filozófia és az erkölcs nem tud végleges mércével szolgálni. Sokkal inkább a mérlegelő értelemre vagyunk utalva.

Ismételten le kell szögeznem: még egybehangzó információk esetén is — amit a stratégia — katonai kérdésekben nagyon nehéz elérni — a mérlegelés nagyon különböző eredményekre, politikai következményekre vezethet. Ennek ellenére a gondolkodás egymástól eltérő végeredményei és politikai következményei erkölcsi szempontból egyenként nagyonis megalapozottak lehetnek. Konkrét esetben egyáltalán nem egyszerű, hanem rettenetesen bonyolult annak meghatározása, mit is jelent tulajdonképpen az egyensúly az Egyesült Államok és a Szovjetunió között.

Meg szeretném nevezni azt a két fő tényezőt, amely a német politikát a biztonságpolitika szempontjából meghatározza. Az egyik, hogy az NSZK a Nyugathoz tartozik, csak a nyugati szövetséghez való tartozásunk őrizheti meg a békét Európában, nem lehetünk semlegesek. Ez biztonságunk sarkköve. A másik tényező, hogy szükségesnek tartjuk a nyugati és keleti haderők megközelítő egyensúlyát. Csak ebben az esetben élvez minden részt vevő fél egyenlő biztonságot. Csak ezen az alapon lehet biztosítani a békét.

A viszonylagos katonai egyensúly állapotát nem feltétlenül csak a kétoldalú fegyverkezéssel lehet helyreállítani. Nagyon törékeny rendszer lenne, amely végzetes fegyverkezési hajszára vezet. Biztonságosabb a katonai erők egyensúlyát a fegyverkezés korlátozására vonatkozó szerződésekkel stabilizálni. Ha az emberiség nem akarja halálra fegyverezni magát, csakis ez az út járható.

Ezért kell az eurostratégiai fegyverzetek utánfelfegyverzésére vonatkozó nyugati határozatnak kettős célt szolgálni: egyik, hogy nyugati, pontosabban amerikai felfegyverzéssel be kell hozni a lemaradást a másik féllel szemben, de egyidejűleg azt a javaslatot tenni a Szovjetuniónak — s ez a döntés másik eleme —, hogy tárgyalások révén szerződésben mondják ki e fegyverek korlátozását és egyensúlyát. A szövetségi kormány mindent megtesz, hogy sikerre vigye ez utóbbi létfontosságú célkitűzést.

A békepolitika nem korlátozódhat a biztonságpolitikai egyensúlyra. Az egyensúly a béke szükséges, de nem elégséges feltétele. Ehhez a békés gondolkodásmódnak, a másikra gyakorolt mérséklő hatásnak, a másik irányában való nyitottságnak, a párbeszédre való készségnek, a másik véleményével kapcsolatos figyelemnek kell társulnia. Ehhez járul még a másik fél érdekeinek megértésére irányuló készség, az említett érdekek tiszteletben tartása, a kompromisszumra és az együttműködésre való akarat és képesség.

A németek nem tudják megakadályozni, hogy időnként a Kelet és a Nyugat közötti kapcsolatok ne váljanak hűvösebbé. De éppen nekünk kell arra ügyelnünk, hogy ellenségképekhez való görcsös ragaszkodással ne veszítsük el a politikai ítélőképességünket. Éppen azokban az időkben, amikor éleződnek az ellentétek és konfliktusok, nagyon fontos a párbeszéd fenntartása a másik féllel.

A másik önállóságának, biztonságigényének, érdekeinek elismerése kizárja a belügyeibe való beavatkozást. A következőt mondja Kant az „Örök békéről" című műve ötödik előzetes megjegyzésében: „Egyik állam sem avatkozhat be erőszakosan egy másik állam alkotmányába vagy kormányzásába". Ez a gondolat, amelyet bizonyára nem Kant fejtett ki elsőként, jelenleg a nemzetközi jog magától értetődő, fontos alkotóeleme, szerepel az ENSZ Alapokmányában és a helsinki zárónyilatkozatban is.

Egy másik hasonlóan fontos gondolat Kantnál a gazdasági összefonódás állandó folyamata. („Az örök békéről" című írás első függeléke.)

A békét előmozdító gazdasági összefonódás célja is arra indíttatta a szociál-liberális koalíciót, hogy óvatosan fejlessze a kereskedelmet a Szovjetunióval és általában Kelet-Európával.

Végül: minden államközi együttműködésnek, de például a fegyverkorlátozási és leszerelési tárgyalásoknak is igen fontos alapja a kölcsönös bizalom, a szerződés viszont tovább növelik a bizalmat. Nem kell példákat felhoznom annak bizonyítására, mennyire akadályozza, befolyásolja a bizalom hiánya az államok közötti kapcsolatokat. Különösképp nekünk, németeknek kell politikailag elősegítenünk újból és újból a bizalom erősítését. Nekünk németeknek, akik nevében évszázadunkban rettenetes csapást mértek a népek közötti bizalomra.

Ezzel kapcsolatban kell megjegyeznem, hogy a Kelet és Nyugat között folyó vitában nemcsak az egyik félnél tapasztalható elfogultság, ellenérzés. Ott is félnek, nemcsak itt.

A nemzetközi megállapodások, a bizalom hozzájárulhatnak egy olyan légkör kialakulásához, amelyben oldódik a félelem, és amelyben lehetővé válik a másik fél árnyaltabb megítélése. Az is hozzájárul a bizalom kialakulásához, ha látjuk a másik fél indíttatásainak sokrétűségét, ha bele tudjuk élni magunkat nemcsak külső, hanem belső helyzetébe is, és ha komolyan vesszük a másik félnél a szövetségesi hűséget.

Ezért különös súlya van annak, ha most Madridban döntés születik az európai leszerelési konferencia összehívásáról. Számottevő haladást jelent, hogy a Szovjetunió, Brezsnyev néhány nappal ezelőtt elhangzott bejelentése szerint, kész a tárgyalásokon elfogadott döntéseket egész európai területére alkalmazni. E bejelentés minden bizonnyal növeli egy ilyen jellegű konferencia eredményességének kilátásait.

Remélem, világosan be tudtam mutatni, hogy Immanuel Kant, a nagy porosz, számunkra, napjaink politikusai számára olyan irányelveket adott, hagyott örökségül, amelyeknek megvannak a maguk időbeli korlátai, de amelyek egyszersmind jelenleg is szerfelett érvényes gondolatokat tartalmaznak, noha nem kész utalásokat a szükséges politikai cselekvésre. A Kanttal foglalkozó filozófusokat talán egy kicsit bosszússá teszi, hogy sok mindenről nem szóltam, amit ők Kantnál tulajdonképpen fontosnak tartanak.

Számomra mindenesetre elsősorban annak a vizsgálata volt lényeges, mit jelent a kategorikus imperatívusz a cselekvő politikus számára:

— Kötelessége, hogy előrelátó legyen, és kritikai szemmel vizsgálja meg cselekedeteinek minden lehetséges következményét;
— kötelessége minden érdek kritikus mérlegelése;
— kötelessége, hogy ne csak a célok, hanem az eszközök erkölcsösségét is vizsgálja;
— a demokráciában rettenetesen sok energiát kell arra fordítania, hogy másoknak világossá tegye tettének indíttatását, meggyőzve őket helyességéről, mert többségre van szüksége;
— egyaránt kell felelnie tettének kívánt és nem kívánt következményeiért;
— minden tőle telhetőt meg kell tennie, annak tudatában, azonban, hogy hibázhat, sőt a demokratikus döntések is hibásnak bizonyulhatnak;
— éppen ezért kötelessége minden lépését perspektívában, megfelelő szemmértékkel mérlegeli.

Talán nem tökéletesek a politikai cselekvésnek ezek az alapelvei. Számomra azonban Kantot e maximák teszik fontossá. De fontosnak tartom az imént említett Marx Károlyt, Max Webert és a többnyire nem is nagyon komolyan vett Marcus Aureliust, aki különösen a kötelességtudatra és higgadságra való önnevelés szempontjából tett rám mély benyomást. Hozzá kell azonban tennem, hogy a természetjog, az amerikai forradalom (inkább, mint a francia) tanítása, Lassalle, Bebel, Bernstein és mindenekelőtt a hitleri korszak katasztrófája legalább annyira befolyásolta demokrácia- és államfelfogásomat, mint Kant.

(A Die Neue Gesellschaft c. nyugatnémet folyóirat 1981 4. számából)

HEINZ FISCHER

Változtatni kell-e Ausztria külpolitikáján?

Az osztrák külpolitikával foglalkozó tudományos munkák gyakran arra a megállapításra jutnak, hogy Ausztriában viszonylag csekély az érdeklődés a külpolitikai kérdések iránt és, hogy ezért viszonylag ritkán rendeznek vitákat külpolitikai kérdésekről.*

Ilyen körülmények között üdvözlendő, hogy az *Europäische Rundschau*nak már több füzetében vita folyik az osztrák külpolitika aktuális kérdéseiről.

Ennek során vizsgálat alá kerülnek a közös külpolitika tézisei és egyes elemek revíziójának kérdései is.

Mit értünk közös külpolitikán?

Az osztrák külpolitikában vannak olyan konstans elemek, amelyeket nem érint a nemzetgyűlési, többségi viszonyok megváltozása sem: ide tartozik a hitvallás Ausztria függetlenségéről és semlegességéről; mindazon jogok és kötelmek betartása, amelyek a semlegességből és az Államszerződésből következnek; készség az aktív közreműködésre az Egyesült Nemzetekben, az Európatanácsban és másnemzetközi szervezetekben; konstruktív kapcsolatok fejlesztése a szomszédos országok viszonylatában stb. Mindazonáltal a bevezetőben említett vita ebben a folyóiratban figyelemre méltó világossággal bizonyítja, hogy a külpolitikában a közös fix pontok felszíne alatt igen különböző álláspontokat tükröző problémakörök is húzódnak, ahol az ÖVP (Osztrák Néppárt), tehát a legnagyobb parlamenti ellenzéki párt soraiban a kormánypárt véleményétől jelentősen eltérő álláspontok vannak; ezek nem maradhatnak megválaszolatlanul.

A vitapontok közül különösen az enyhülési politikát, a békepolitikát, Ausztriának az arab országokhoz és az el nem kötelezettek mozgalmához való viszonyát, valamint az Észak—Dél párbeszédben előterjesztett osztrák kezdeményezések célszerűségét kell megemlíteni, bár a jelen tanulmányban nem lehet az összes említett kérdést megtárgyalni.

Szemfényvesztő-e az enyhülési politika?

Ami az enyhülési politikát illeti, az ÖVP képviselőinek kijelentései az utóbbi időben az enyhülési politika állítólagos „szemfényvesztő jellege" ellen irányulnak, azzal, hogy ez végső soron csak a Szovjetuniónak hozott előnyöket.

Míg Andreas Khol úgy véli, hogy az osztrák külpolitika elmúlt évtizedben elkövetett „hibái" „egy utópista enyhülési politika eredményei" voltak, mégis bizonyos fokig megbocsátóan hozzáteszi, hogy Ausztria ebben nem volt egyedül, hanem egy univerzális félreértésnek esett áldozatul. Alois Mock, az ÖVP főnöke ugyanakkor az enyhülési politika vehemens bírálójaként lép fel, amelyet ő „a hatvanas évek egyik mítoszának" nevez; egyidejűleg szemére veti az enyhülési politikai koncepció híveinek — főleg a szociáldemokraták táborából származó különböző európai államférfiaknak —, hogy az egyoldalú leszerelésért szállnak síkra, illetve meg akarnak békülni a Szovjetunió fegyverzeti fölényével.

És végül Ludwig Steiner, az ÖVP külpolitikai szóvivője, aki a legutóbbi időkig a külügyminisztérium vezető tisztviselőjeként maga is jelentősen

* Jelen tanulmány 1981. december 10-én, tehát még a lengyelországi szükségállapot kihirdetése előtt készült. Mégis megtartom tartalmát és szövegét, mivel úgy vélem, hogy meg kell maradnunk az enyhülési politikánál, mint a szuperhatalmak közötti háború veszélyének csökkentésére irányuló stratégia kifejeződésénél és feltételénél, visszaesések után is — és csak most igazán. Magunknak a lengyelországi eseményeknek a fényében is meg vagyok győződve arról, hogy az a mondat, „Van fontosabb, mint a béke" — a fegyvertechnika mai állásánál erkölcstelen és egyben hibás is.

közreműködött az osztrák külpolitika alakításában, a kormány részéről elhangzó „varázsigéről" beszél és hangot ad annak, hogy az osztrák szövetségi kormány az egyik fél — és itt csak a Szovjetunióra lehet gondolni — propagandista segédcsapataként hagyja magát felhasználni.

Ami ez utóbbi állítást illeti, ezt az osztrák külpolitikáért felelősök világos kijelentései alapján — tekintettel egyértelmű állásfoglalásainkra a lengyelországi vagy az afganisztáni fejlemények veszélyét illetően, és nem utolsósorban Ausztria ENSZ-beli szavazatai alapján — könnyű megcáfolni.

Ausztriának az ENSZ-beli szavazásoknál tanúsított magatartásáról a közelmúltban megjelent tanulmány a következőt állapítja meg:

Ha az osztrák szavazási magatartást diagrammal ábrázoljuk, ahol a valamely más országgal való teljes egyetértést +10 értékkel, a teljes egyet nem értést a szavazásoknál pedig —10-zel jelöljük, akkor Ausztria szavazási magatartása az Egyesült Nemzetekben Svédországéhoz hasonlít a legjobban, (+8,9), majd ezt követi Írország (+8,4), Dánia (+8,0), Norvégia (+7,9), Izland (+7,8), Új-Zéland (+7,4), Ausztrália (+7,2) és Spanyolország (+7,1). Középértékek adódnak az olyan államok esetében, mint Mexikó, Marokkó, a Fülöp-szigetek, Brazília, Jugoszlávia, Franciaország, Kenya, Tunézia, Egyiptom stb., míg Ausztria szavazási magatartása a 0 és —1 közötti értékkel a legkevésbé esik egybe Mongólia, a Szovjetunió, az NDK, Bulgária, Csehszlovákia, Afganisztán, Kuba és az USA szavazási magatartásával. Már Ausztria szavazási magatartásának a semleges, illetve az észak-európai államokkal mutatkozó nagyfokú konvergenciájával és a keleti tömb államaival, illetve a két szuperhatalommal való alacsony konvergenciájával is bizonyítható a semleges Ausztria önálló politikája.

Általában az osztrák külpolitika, de különösen az enyhülési politika bírálata azonban nemcsak tartalmát tekintve problematikus — ahogy ezt később bemutatjuk —, hanem annál inkább meglepő, mert az ÖVP a hetvenes évek végén a dr. Mock képviselő és elvtársai által előterjesztett határozati javaslatban, amelynek célja egy osztrák külpolitikai doktrína alapjainak kialakítása volt, kifejezetten az enyhülési politika mellett szállt síkra, és „a tömbök és a különböző gazdasági és társadalmi rendszerek határain túlmenő, további európai enyhülésre való törekvést" az osztrák külpolitikának a semlegességgel és az Államszerződéssel egyenrangú alapelvének minősítette.

Felmerül a kérdés, mi az oka az ÖVP elfordulásának „a további európai enyhülésre" való törekvést helyeslő állásfoglalástól. Európa konzervatív pártjainak új orientációja — hiszen ez nemcsak Ausztriára korlátozódik — nyilvánvaló összefüggésben van az Egyesült Államok kormányzatának politikaváltásával, illetve azokkal a tézisekkel, amelyek az USA különböző agytrösztjeiből kiindulva, utat találtak az amerikai kormányzat kulcspozícióihoz.

Andreas Khol elismeri ezt az összefüggést, amikor megállapítja, hogy újra kell gondolni az osztrák külpolitikát, tekintettel arra a fejlődésre, amely „Ronald Reagan megválasztásával látható kifejezést nyert".

Ezáltal azonban az a kérdés is felvetődik, voltaképpen mit kell érteni „az enyhülés" fogalmán, és egyáltalán milyen alternatívái lehetnek az enyhülésnek.

Az utolsó 25 év

Ha kísérletet teszünk az enyhülés fogalmának meghatározására, abból a tényből kell kiindulni, hogy a világpolitikai fejlődésben az elmúlt 25 év során — a kubai válság, Vietnam és Watergate után — döntő változás következett be azáltal, hogy a Szovjetunió eurázsiai szárazföldi hatalomból globális világhatalommá nőtt, amely napjainkban ugyanazokkal az igényekkel és követelésekkel lép fel, mint az Egyesült Államok. A Szovjetuniónak mint újszerű világhatalomnak jelentősége — egy olyan kormány, amelyet Nixon elnöksége idején a két állam közötti békés egymás mellett élés koncepciójában az USA részéről is tudomásul vettek — oda vezetett, hogy a Szovjetunió az USA-hoz hasonlóan megkísérli globális méretekben érvényesíteni befolyását a politikai fejlődésre, és ennek során kon-

kurrál a másik, már régen létező világhatalommal.

Mindazonáltal léteznek olyan területek is, ahol létrejöhet az érdekek párhuzamossága, sőt a szuperhatalmak közös álláspontja és kooperációja is. Ez érvényes pl. a nukleáris fegyverek további elterjedésének megakadályozására, egy közvetlen konfrontáció elkerülésére vonatkozó kölcsönös óhajra stb. A két szuperhatalom egymáshoz való viszonyát tehát jellemzi mind a konfrontáció, mind a kooperáció. Attól függően, hogy a konkurrencia vagy az együttműködés elemei dominálnak, a feszültség növekedésével, illetve — ellentétes esetben — az enyhülés irányában való fejlődéssel van dolgunk. Így Sztálin halála s az azt követő személyi és politikai változások 1953 után a Szovjetunióban a háború befejeződését követően, első ízben hoztak enyhülést a két világhatalom viszonyában és ezáltal a világpolitikában és az európai térségben — annak idején politikai olvadásról beszéltünk. A politikai helyzet eme javulásának gyümölcse volt 1955-ben az osztrák Államszerződés is.

Ezt a periódust azután a fokozott feszültség időszaka követte, amely a veszélyes kubai válságban érte el a tetőpontját, és amely időszakot ismét egy enyhülési korszak váltott fel. Ebben az időszakban lényegessé váltak egy európai biztonsági értekezlet megtartásának lehetőségei. Ezt a szakaszt csak igen rövid időre szakították meg 1968-ban a csehszlovákiai események. Egy év sem telt el ugyanis, és már ismét a régi vitatémákról beszéltek, mint pl. a csúcskonferencia, fegyverzetellenőrzés, európai biztonság és mások. Az enyhülési folyamat, amely végül az NSZK keleti szerződéseivel kezdődően egyre inkább jelentőssé vált, kezdetben mégiscsak Európára korlátozódott, míg a két állam közötti viszonyt Európán kívüli vitás kérdések, pl. Közel-Kelet, Kuba, stb. kapcsán kialakult éles viták jellemezték. Brezsnyevnek 1971 márciusában az SZKP XXIV. kongresszusán meghirdetett „békeprogramjával", a stratégiai fegyverek korlátozásáról szóló tárgyalások megkezdésével és Brezsnyev és Nixon 1972. évi csúcstalálkozójával olyan fejlődés indult meg, amely végül, ami az európai enyhülést illeti, a helsinki értekezlethez vezetett. Ez idő alatt — ebben az időszakban is, amikor folytak a fegyverzetcsökkentési, illetve leszerelési tárgyalások — mindkét szuperhatalom megerősítette és korszerűsítette fegyverkészletét.

Kiindulhatunk abból, hogy napjainkban a két szuperhatalom között hozzávetőleges egyensúly áll fenn a katonai szektorban, globálstratégiai vonatkozásban. Ma mindkét államnak lehetősége van megsemmisíteni a másikat, és ezáltal távol tartani egymást a másik elleni támadástól. Ez a kölcsönös elrettentés azt eredményezte, hogy napjainkban a rettegés egyensúlyával van dolgunk, egy olyan állapottal, amely — sajnálatos módon, de szükségszerűen — az enyhülésre vonatkozó minden politikai meggondolás kiindulópontját képezi. Mégsem szűnik meg azonban az egyre újabb, pusztítóbb és költségesebb fegyverek kifejlesztése, mert mindkét fél azt hiszi, hogy nem lehet minden további nélkül megelégedni egy igazi katonai (és következésképpen politikai) egyensúly tényével: egyrészt azért, mert — ahogy ezt pl. Weinberger hadügyminiszter 1981. november 19-én Washingtonban meglehetős egyértelműséggel megfogalmazta — „az erő pozíciójából" akarnak tárgyalni a másik szuperhatalommal (ugyanez vonatkozik természetesen a Szovjetunióra is — *N. Sz. Szerk.*), másrészt mert a biztonsági igény az egyensúlyon túlmenő „biztonsági margót" követel: mindkét fél arra törekszik, hogy az ellenfél támadását kedvezőtlen körülmények között és kedvezőtlen időpontban is elháríthassa, aminek kedvező, vagy akár csak „normális" körülmények között a fölény a föltétele, amit viszont a másik fél ismét a hegemóniára való törekvés bizonyítékának tekint, s arra mindig „utánfegyverkezéssel" kell válaszolni. Nemcsak ez a circulus vitiosus, amely mind feljebb és feljebb srófolja a fegyverkezési spirált. A jelenlegi fegyverkezés és utánfegyverkezés valódi problematikája, amelyet csak katonai megfontolások keretein belül nyilvánvalóan nem lehet megoldani, az, hogy ez az ördögi kör mindenekelőtt hosszú távon, rendkívül veszélyes elemeket tartalmaz, olyan elemeket, amelyek a békének az egyensúly fenntartása révén való biztosításáról szó-

ló tételt nemcsak veszélyeztetik, hanem meg is dönthetik. Az emberek sokáig azt hitték, hogy tartós gazdasági növekedéssel minden szociális és gazdasági problémát meg lehet oldani, egészen addig, amíg a hetvenes évek elején előbb a Római Klub jelentései, majd más vizsgálatok tömege be nem bizonyította, hogy az ember nem tud „kinőni" bizonyos problémákat, hanem előbb vagy utóbb olyan tényezők következményeként, amelyeket itt nem lehet részletesen ismertetni, „a növekedés határaiba" ütközik.

A növekedés határai — a fegyverkezésben is

Logikus következményként azonban minden fegyverkezési versenynek is hasonló határokba kell ütköznie: vagy már a gazdasági növekedés határai szabnak határt a „fegyverzetek növelésének", tehát a fegyverkezési versenynek, vagy a fegyverkezési verseny nyeli el a társadalmi termék növekvő hányadát más szektorok rovására, ami veszélyes szociális és társadalmi feszültségeket vált ki. Mindez olyan mértékben hat destabilizálóan, hogy joggal kérdésessé válik, lehetséges-e ilyen viszonyok közt a béke biztosítása a növekvő szintű katonai egyensúly révén. Az ún. szocialista táborban, de az egyes NATO-államokban is lejátszódó fejleményeket olyan figyelmeztető jelnek kell tekinteni, amelyet nem lehet büntetlenül figyelmen kívül hagyni.

Ha azonban a nemzetközi kapcsolatok terén éppúgy el van zárva a „fegyverkezés mint kiút" lehetősége, ahogyan a „növekedés, mint kiút" koncepciója is alkalmatlan a gazdasági problémák megoldására, akkor csak a fegyverzetkorlátozás és fegyverzetcsökkentés marad, mint ésszerű alternatíva. Erre van szükség, először a nukleáris szektorban, további lépésként azonban az egész katonai potenciál tekintetében. Mindez feltételezi a kölcsönös bizalmatlanság leépítését és — logikus folytatásnak — őszinte állásfoglalást az utóbbi időben oly gyakran szidalmazott enyhülési politika mellett. Ebben az értelemben teljes intenzitással azt kell remélni és arra kell törekedni, hogy pozitív eredményre vezetnek a szuperhatalmak között a közép-hatótávolságú rakéták korlátozásáról és leszereléséről szóló, Genfben folyó tárgyalások, hiszen az amerikai elnök 1981. november 18-i leszerelési beszédének új akcentusai és Brezsnyev bonni látogatása idején tett nyilatkozatai bátorító kezdeteket hoztak. Olyan megfogalmazások hangzottak el, amelyeknek voltaképpen alkalmasaknak kellene lenniök arra, hogy minden visszaesés ellenére tompítsák az európai konzervatív pártok soraiban kialakuló szkepticizmust az enyhüléssel szemben.

Amennyiben azonban a jelenleg folyó fegyverzetkorlátozási és fegyverzetcsökkentési tárgyalások nem vezetnének eredményre, akkor egyre valószínűbbé válna egy, az egész emberiséget megsemmisítő katasztrófa. Mivel a fegyverkezési és leszerelési szakértők technokrata nyelve rettenetesen elbagatellizálja a tényeket, s ebben 1 millió halott röviden csak „megahalottként" és az elképzelhetetlen romboló erejű rakéták kedvesen csak Honest Johnként („Becsületes János") szerepelnek, hadd vázoljuk néhány ecsetvonással a vitatott problémát.

Apokaliptikus víziók

Az Egyesült Államokban nagy tekintélynek örvendő — Albert Einstein és J. Robert Oppenheimer által 1945-ben alapított — *The Bulletin of Atomic Scientists* című tudományos folyóirat azt írja, hogy a szuperhatalmak közötti nukleáris összecsapás esetén azonnal 200 millió (!) ember halna meg, 60 millió személy súlyosan megsebesülne, köztük 30 millióan súlyos égési sebeket szenvednének. Az orvosi segítség gyakorlatilag lehetetlen lenne, mivel az érintett területen az orvosok négyötöd része maga is meghalna, vagy súlyosan megsebesülne: elpusztulna a kórházi ágyak 80 százaléka is. Atomtámadás esetén a hagyományos légoltalmi óvóhelyek nem biztosítanának védelmet, az egészségügyi helyzet és a támadás közegészségügyi következményei eddig ismeretlen méretű és mértékű problémákat vetnének fel. Eddig még senki nem tudta, még hozzávetőlegesen sem leírni egy ilyen globális népirtás társadalmi és szociális kihatásait.

Jack Geiger New York-i szociál-

egészségügyi professzor a San Francisco elleni „könnyű" és „súlyosabb" atomcsapás következményeit tárgyaló cikkében a következő adatokat közli: A jelenlegi fogalmak szerint könnyű támadás esetén (1 db 1 megatonna robbanóerejű bombával, amely 70 hirosimai bomba robbanóerejének felel meg) azonnal 624 ezer lakos pusztulna el, és 306 ezer szenvedne súlyos sérüléseket.

Egy 20 megatonnás robbanófejjel végrehajtott súlyos atomcsapás esetén ezek a számok 1 538 000 halottra és 738 000 sebesültre emelkednének. Könnyű támadás esetén tehát San Francisco lakosságának egyötöde vesztené életét és egyharmada súlyosan megsebesülne. Egy 20 megatonnás bomba felrobbantása esetén e veszteség 53, illetve 77,4 százalék lenne. Az emberiség története nem ismer olyan esetet — írja Geiger professzor —, hogy egy csapásra ilyen tömeges halálozás és ilyen nagyszámú súlyos sebesülés következett volna be.

Engelbert Broda professzor, az ismert osztrák természettudós, aki a Pugwash-mozgalom neves képviselői közé tartozik, hasonlóan és igen meggyőzően írta le egy atomfegyverekkel megvívott katonai összecsapás elképzelhetetlenül katasztrofális következményeit a *Forum* című folyóiratban. Rámutatott arra, hogy a fegyverkezés növekvő mértéke és „a katonai-ipari komplexum" öndinamikája révén növekszik egy ilyen összecsapás veszélye.

Broda a következő adatokat közli a nyolcvanas évek elejének stratégiai fegyvereiről:

Az USA 348 rendszerbe állított nagy hatósugarú bombázóval rendelkezik, egyenként 4—24 bombával, amelyek 46 repülőtéren vannak elhelyezve. További 225 ilyen bombázó áll még rendelkezésre. Ezen kívül az Egyesült Államokban 1054 ICBM (interkontinentális-ballasztikus rakéták) van, ebből 54 Titan-rakéta. Igen sok bázis létesült az ICBM-ek számára; minden rakétamező területe több ezer négyzetmérföldre rúg és 150—200 kilövő állást foglal magába. Az USA végül 656, tengeralattjáróra telepített rakétával rendelkezik. A Szovjetuniónak 146 nagy hatósugarú bombázója, 1398 ICBM-je és 950, tengeralattjáróra telepített rakétája van. Az amerikai rakéták nagy része, a szovjet rakétáknak azonban csak kis hányada van több robbanófejjel ellátva. A stratégiai robbanófejek száma az USA-ban összesen 9200, a Szovjetunióban 5000, az összes robbanóerő 4000, illetve 8000 megatonnát tesz ki. Ehhez jön még a taktikai fegyverek jóval nagyobb száma (45 ezres nagyságrend), amelyek összrobbanóereje 3000 és 8000 megatonna között van. Az atomarzenálok totális robbanóerejét tehát 20 000 megatonnában = 20 millió kilotonnában lehetne megadni. Az arzenálok növekedése még nem ért el semmilyen határt. Pl. egyedül az USA-ban 1985-re kb. 14 ezer stratégiai robbanófejjel számolnak. És ezek a számok nem tükrözik a hatvanas évek óta végbement óriási minőségi változást! Ennek megfelelően nagyobbak a katonai-ipari komplexum céljaira fordított kiadások is.

A nemzetközi fejlődés kérdéseivel foglalkozó független bizottság (az úgynevezett Brandt-bizottság) jelentésében az 1980. évi katonai kiadásokat kereken 450 milliárd dollárban adja meg, amelynek több mint fele a két szuperhatalomra, az USA-ra és a Szovjetunióra esik. Ez azt jelenti, hogy minden percben 1 millió dollárt, minden órában 900 millió schillinget adnak ki fegyverkezési célokra; egyetlen napon majdnem annyit fordítanak fegyverkezési célokra, mint fejlesztési segélyre egy egész hónapban. És nem lehet belátni a növekedés határait.

Zárókövetkeztetések Ausztria számára

A fentiekből következően tehát a szó legigazibb értelmében életbe vágóan fontos, hogy mindkét szuperhatalom késznek mutatkozzék arra, hogy Genfben tárgyalásokat folytasson a fegyverzetkorlátozásról, illetve a kiegyensúlyozott leszerelési intézkedésekről. Ausztriának mint kis és semleges államnak nincs lehetősége, hogy befolyást gyakoroljon ezekre a tárgyalásokra. Mindenkinek be kell azonban látnia, hogy e tárgyalások szempontjából kedvezőbb az enyhülés, mint a feszültség, és helyesen járnánk el, ha Ausztriában egységesen és széles bázison továbbra is ragaszkodnánk az

enyhülés koncepciójához — éppen akkor igazán, ha az enyhülési politikában visszaesés fenyeget, vagy ez már be is következett.

Éppígy megalapozatlan az ÖVP többé-kevésbé nyílt támadása az Észak—Dél-politika koncepcióját illetően. A fejlett ipari államok és a fejlődő országok — amelyek lakossága a szegénységi határon vagy az alatt él — közötti mérhetetlen különbséget nem lehet a piacgazdaság mechanizmusaival felszámolni. Saját gazdasági problémáik megoldásánál már nemzeti keretekben az ipari országok — beleértve az Egyesült Államokat is — sem hagyatkoznak csupán a piacgazdaság mechanizmusaira, hanem a beavatkozási mechanizmusok komplex rendszerét alakították ki. Még inkább szükség van ilyen beavatkozásokra globális méretekben. Az az utalás, hogy még mindig nem valósulhatott meg a Kreisky szövetségi kancellár által felvetett „Marshall-terv a harmadik világban", valójában nem érv az erőforrások átcsoportosítására vonatkozó koncepció ellen, és ráadásul nem jelent alternatívát azzal a kísérlettel szemben, hogy tervszerű és szolidáris intézkedésekkel építsék le a világ gazdagjai és szegényei közötti gyógyíthatatlannak tűnő különbségeket.

Felvetődik a kérdés, hogy nemzetközi méretekben és jelentősen megnövekedett mértékben meg kell-e ismételni valamennyi vérlázító hibát, amelyet a XIX. és XX. században az ipari országok fejlődésük során, azok minden fájdalmas következményével együtt elkövettek?

Röviddel ezelőtt az osztrák Nemzeti Tanács költségvetési vitájának külpolitikai részében nem minden káröröm nélkül hangzott el a megjegyzés, hogy a cancuni találkozó láthatóan minden tényleges eredmény nélkül zárult, és egyébként is megvalósíthatatlan maradt számos projektum, amelyet az osztrák kormány ezen a téren kidolgozott, vagy legalább is támogatott.

Eltekintve attól, hogy Cancunnak kezdettől fogva nem az volt a feladata, hogy határozatokat hozzon, hanem, hogy lehetőséget teremtsen a megbeszélésekre és ezáltal új kiindulási helyzetet alakítson ki az elkövetkezendő tárgyalásokra — ami minden jel szerint sikerült is —, az ipari államok és főleg az egyes ipari államok különböző parlamenti frakciói sokkal inkább ugyanabban a hajóban eveznek, semhogy itt kicsinyes politikai torzsalkodásoknak helye lenne. Az a tény, hogy a cancuni csúcstalálkozó gondolatában mindenekelőtt Willy Brandtnak és rajta kívül Bruno Kreiskynek volt jelentős része, nem szolgálhat okul annak fel nem ismerésére, hogy a cancuni találkozóhoz hasonló konstruktív párbeszéd Észak és Dél között elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy megkezdődjék e terület problémáinak megoldása.

Ehhez járul még az, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni a Kelet—Nyugat- és az Észak—Dél-problematikának azt az összefüggését, hogy az iparosodott Észak széles körű és közös erőfeszítéseinek lehetőségei a Dél javára fordítottan arányosak a kelet—nyugati konfliktusokkal. Amilyen valószínű, hogy a Szovjetunió hibát követett el, hogy többszöri meghívás ellenére nem vett részt a cancuni konferencián, éppígy tény, hogy az ebben megnyilvánuló alapvető hozzáállás revíziója hosszú távon nem egy konfrontációs stratégia, hanem csak az enyhülési politika keretében érhető el.

Térjünk itt vissza az Ausztrián belüli vitára és ez írás címében feltett kérdésre!

Változatlanul léteznek egy együttes osztrák külpolitika elemei, és ezek az elemek méltóak arra, hogy a jövőben is vitán felül állóak maradjanak. Ott, ahol az utóbbi időben eltér egymástól a kormány és az ellenzék véleménye, tehát különösen a béke- és az enyhülési politikát, illetve az Észak—Dél párbeszédben kifejtett osztrák tevékenység megítélését illetően, az álláspontok vizsgálata a következő világos megállapításhoz vezet:

Az enyhülési politikának nincs észszerű alternatívája. Nem azok az illuzionisták, akik, mindennek ellenére, hosszú távon ragaszkodnak hozzá, hanem azok, akik azt hiszik, hogy a békét tartósan csak egyre több, egyre drágább és egyre veszélyesebb fegyverekkel lehet biztosítani.

Ami pedig az Észak—Dél-politikát illeti, itt sincs szükség az osztrák politika megváltoztatására; legfeljebb konkrét erőfeszítéseinket kell fokozni és intenzívebbé tenni.

LENGYEL ELEMZÉSEK A LENGYELORSZÁGI HELYZETRŐL

Nowe drogi

W. ROGOWSKI

Új helyzet Lengyelországban — az út kezdete

(Részletek)

A Nemzetközi Szemle korábbi számaiban a lengyel válságról és a kiútkeresésről kizárólag hivatalos pártdokumentumokat ismertettünk. Az alábbiakban a LEMP KB elméleti és politikai folyóirata, a *Nowe Drogi* cikkeiből közlünk néhányat. Ezek a tanulmányok — habár a LEMP hivatalos folyóiratában jelentek meg — elsősorban szerzőik álláspontját tükrözik. — *N. Sz. szerk.*

(...) Az 1971—1980-ban kialakult helyzet következményei antagonisztikusan szembeállították a hatóságok és az akkori pártvezetés politikájával csaknem valamennyi osztály és társadalmi réteg jelentős részét.

— A munkásosztályt, mivel elveszítette politikai és társadalmi pozícióját, az igazságos szocializmus vízióját, ugyanakkor az élelmiszerárak emelése közvetlen érdekeit sértette.

— A parasztokat, mivel — a konyhakertészek kivételével — a mezőgazdaság egyik szektorában sem nőtt a befolyásuk sorsukra és munkakörülményeikre, sőt, csökkent, míg a falu fejlődési távlatai egyre homályosabbá váltak.

— Az értelmiséget, mert a nyugati technológiára való beállítódás következtében veszített jelentőségéből a műszaki értelmiség, a hazai találmányokra nem volt igény. A humán és az alkotó értelmiség viszont, mivel csökkentek az állami mecénáskodás anyagi lehetőségei, mivel semmibe vették érdekeiket és társadalmi hivatásukat, egyre hevesebben fordult szembe ezzel az állapottal.

— Végül az ifjúságot, mert az ígéretek és a hivatalos program ellenére sem az életkörülmények — a lakás és a szociális gyermekintézmények —, sem a pályakezdés és az indokolt, gyorsabb szakmai és társadalmi előmenetelhez a körülmények nem javultak, hanem egyre rosszabbak lettek.

(...) Elmélyült nemcsak a gazdasági, hanem elsősorban a társadalmi és a politikai válság. Ennek drasztikus következményei láthatóak voltak már 1980 júliusában, különösen augusztusában.

(...) Jóval 1980 augusztusa előtt megkezdődött a LEMP-ben a vezetés — de nemcsak a központi vezetés — egy részének elidegenülése a párttól.

A párt taglétszáma túlzott mértékben felduzzadt, ugyanakkor munkásmagjának, valamint a régi edzett kommunistáknak a befolyása, ereje felolvadt az ideológiailag közömbösek, vagy a karrieristák beáramlott tömegében. Ráadásul bénítólag hatott a kommunistákra a vezetés döntései

iránti lojalitás szokása is, amely, úgy tűnt számunkra, összhangban van a demokratikus centralizmus alapelveivel.

(...) A párt fokozatosan gyengült mint politikai organizmus, s ebben a légkörben közömbössé vált mint eszmei szervezet.

Ilyen helyzetben, bár a politikai válságot megelőzték az 1976. júniusi ursusi és radomi események, a Lublinban kezdődött sztrájkhullám, mely augusztusban a tengermelléken tetőzött és az egész országban elterjedt, sokkot és mélyreható dezorientáltságot idézett elő a pártban. Ennek rá kellett nyomnia bélyegét az akkori vezetés döntéseire és a jelenségek értékelésére is.

(...) A Gdańskban és az egész országban lejátszódó eseményeket úgy értékelték mint a munkásosztály jogos tiltakozását a gazdasági hibák következményei ellen. Valóban, voltak ilyen indokok. De sor került volna-e minderre, ha a VIII. kongresszus megvalósítja a párttagok többségének akaratát, új irányt szabott volna a politikának, és igazi változtatásokat hozott volna?

Ennek az értékelésnek a szükségszerű következménye lett a gdański, szczecini és jastrzębiei megállapodások aláírása. Ezt kísérte az a régóta megalapozott vélemény, hogy Lengyelországban mélyreható változtatásokat és reformokat kell véghezvinni, hogy a dolgozók helyzete egyre nehezebb. De ugyanakkor elködösítették, vagy figyelmen kívül hagyták az új, szabad, független szakszervezetek létrehozására vonatkozó követelés politikai jelentőségét. Ezt a követelést munkáskezek írták, de az akkor még a mögöttük szerényen megbúvó, saját szándékaikat érvényesítő politikai tanácsadók ösztönzésére.

(...) Politikai vezetői egy részének koncepciója nyomán a Szolidaritás populista társadalmi-politikai mozgalommá vált. Vázát egy káderszervezet alkotta, melyet körülvett az önkéntes aktíva, néhol a saját gárda, különösen pedig a röpcédula-terjesztést, utcai és szóbeli propagandát szolgáló apparátus. A Szolidaritás (...) sajátos védőernyőt alkotott az illegális politikai szervezetek fölött. 1980 augusztusa után éppen így használta ki ezt a szerepet a KSS-KOR (Társadalmi Önvédelmi Bizottság) és a KPN, (a Független Lengyelország Konföderációja), mely utóbbi különösen áthatotta a Szolidaritás propagandáját nacionalista jelszavaival, jelvényeivel és szimbólumaival. Felhasználta saját céljaira az elnevezést, a jelképeket és az embereket egyaránt.

(...) Főként egy kereszténydemokrata és egy szociáldemokrata párt létrehozásáról volt szó. Erre törekedtek más, Szolidaritáson kívüli erők is, és ezt nyilvánosan hangoztatták szóban és írásban. Csaknem negyven különféle illegális párt jött létre, csírájában, 1980 augusztusa és 1981 decembere között.

A szocializmussal szemben fellépő ellenzéki pártok fölötti védőernyő koncepciója az átmeneti időszakkal kapcsolódott össze. Ez lett volna a módszer arra, hogy de facto szentesítsék a politikai pluralizmust Lengyelországban, mielőtt a végső társadalmi-rendszerbeli fejlődés során egy már nem szocialista államhatalom megváltoztatná a nemzetközi irányvonalat.

Ezek a tények és koncepciók megmutatják a KPN alapelvének, a „forradalom nélküli forradalomnak" az értelmét: a társadalom politikai atomizálódása, számos pártnak a hátsó bejáraton való becsempészése előidézte volna, hogy az ún. szabad szejmválasztások kikényszerítésének pillanatában számottevően meggyengüljenek a szocialista rendszer támogatói, és a harctéren egyetlen szervezett, fegyelmezett és számszerűleg nagy erő maradt volna, a Szolidaritás, ez a szélsőségesek által uralt, sajátos választási egyesülés, nacionalista nemzeti front.

(...) A KPN szélsőséges szovjetellenes koncepciója előirányozta Lengyelország minden szövetségi kapcsolatának megszakitását leghatalmasabb szomszédjával.

Felvetődött a finn változat terve is, vagyis egy olyan polgári liberális államé, amely az eltérő rendszer ellenére szövetségi kapcsolatban van a Szovjetunióval. Ebben az esetben a „finnesített" Lengyelország kapcsolatainak tartósságát főként nem a LEMP garantálta volna, hanem az ún. „egész nemzet", vagyis a Szolidaritás.

Azt a naiv változatot is felvetették, hogy a LEMP formálisan a fő politi-

kai erő maradt volna; ennek meg kellett volna könnyítenie, hogy a szocialista tábor lenyelje az állam rendszerének és politikai struktúrájának átorientálását. Ebben az esetben a koalíciós kormányban a párt rendelkezett volna a fő tárcákkal: a honvédelemmel, a belügyekkel és a külpolitikával, valamint a miniszterelnöki tisztséggel is.

Lengyelország strukturális fejlődésének fontos eleme volt az ún. Önigazgató Köztársaság koncepciója. Ez azon az eszmén alapult, hogy a társadalom legyen független a politikai és állami hatalomtól. (...)

A Szolidaritás ellenforradalmi vezérkara nem szalasztott el egyetlen alkalmat sem politikai szövetségi rendszerének kiépítésére és szövetségesek felkutatására. A falu új, tudatos szerepét a nemzet életében az Egyéni Gazdák Szolidaritásának létrehozása kellett hogy elősegítse. A diákok között igen sokan a Független Diákszövetség létrehozása mellett voltak.

Az Alkotói Szövetségek Egyeztető Bizottságát úgy kezelték, mint természetes szövetségesüket a tudomány és a művészet területén.

(...) A taktikai tervnek a következő gyakorlati céljai voltak:

— Az első szakaszban az általános tömegtámogatás megszerzéséről volt szó a szociális demagógia segítségével, azzal, hogy kikényszerítették a kormánytól a béremeléseket és a szabad szombatokat. (...)

— Ezután bírálták és személyesen támadták a hatalom képviselőit, pszichológiai nyomást igyekeztek kifejteni a rendőri és belbiztonsági apparátusra, valamint a hadseregre. (...) Sajnos, a közigazgatási, illetve a pártapparátus egy részének demoralizálódása okot adott az indokolt vádakra, az önmegtisztító folyamat pedig késlekedett a pártban és az államban.

— A gazdaság megreformálására irányuló pártkezdeményezést (...) propagandájukkal tudatosan lejáratták. (...)

— Az egyik fő taktikai cél, melynek azonban stratégiai következményei voltak, a sajtó, a rádió és a televízió elleni lavinaszerű támadás volt. Hazugsággal vádolták őket, ki akarták őket ragadni az állami és pártellenőrzés alól. (...)

— Az állam megdöntésére irányuló fő taktikai cél azonban a gazdaság politikai hadszíntérré való változtatása volt. (...) 1981-ben a nemzeti jövedelem 13 százalékkal csökkent, a kiszámítható termelési veszteségek 400 milliárd złotyt tesznek ki. (...)

Ugyanebben az időszakban rendkívül fontos folyamatok zajlottak le a pártban. (...) A gazdasági hibák és a politikai torzulások, amelyek következményei drámaiak voltak a társadalomra nézve, ugyancsak drámainak bizonyultak a pártot illetően is.

Már korábban meggyengült az egész pártnak a politikája és a társadalom sorsa iránt érzett felelőssége. Annak következtében, hogy a párt tömegeinek hangját és követeléseit semmibe se vették, a párttagokat megfosztották attól az érzéstől, hogy kapcsolatban állnak szervezetükkel és annak vezetőségével, passzivitásra kárhoztatta őket. (...) A párttagok egy része az eseményeket a párt kudarcaként fogta fel. Egy részük, munkatársaik iránti ösztönös szolidaritásuktól vezérelve, részt vett a sztrájkokban, belépett a Szolidaritás új szakszervezetbe. Egymillió LEMP-tag került ilyen helyzetbe.

Az események következtében a LEMP KB V. plénuma 1980 augusztusában úgy határozott, hogy a konfliktust a megfelelő egyezmények aláírásával helyes megoldani — ezeket nevezték később gdański, szczecini és jastrzębiei megállapodásoknak.

Ámde, amint gyorsan kiderült, a konfliktus nem szűnt meg. A helyzet megjavításának reményében tett következő lépés az új első titkár megválasztása volt a VI. plénumon.

(...) A párt előtt állott — saját tömegeinek, de főként a külső erőknek a nyomására — az a probléma, hogy elszámoljon hibáival, és szigorú következtetéseket vonjon le azokkal szemben, akik tevékenysége a válság kirobbanásához vezetett, meg kellett tisztítania sorait. Elsősorban pedig ki kellett dolgoznia irányvonalát.

Fokozódott a párttagok nyomása a IX., rendkívüli kongresszus mielőbbi összehívására, várakozásaik szerint ennek kellett demokratizálnia a párton belüli viszonyokat, megfelelő tartalmat kellett adnia a demokratikus centralizmusnak, és meg kellett vál-

toztatnia a szervezeti szabályzatot is, garanciát adva a régi hibák megismétlődésének megakadályozására.

(...) A párt- és az állami szervek több hónapig, csaknem az egész augusztus és december közötti időszakban kényszerhelyzetben cselekedtek.

Bizonyára ez a nyomás okozta, hogy a türelmetlen és dezorientált párttagok előtt ez az irányvonal homályosnak vagy belső ellentmondásokkal terhesnek tűnt. Ennek fényében alakultak ki a különböző tendenciák a párttagok és a pártmunkások között. (...)

Az egyik oldalon a Szolidaritással és a katolikus egyházi hierarchiával mindenáron való kiegyezés és kompromisszum politikájának hívei álltak. Egyesek olyan cikkeket publikáltak, melyek azt sugallták, hogy a pártnak egy világnézetileg és ideológiailag közömbös, csupán politikai szervezet jellegét kellene ölteni. Ily módon elködösítették arculatát, lényegében lemondtak a marxizmus—leninizmus ideológiájáról, a társadalmi szolidaritás hangsúlyozása pedig a szociáldemokrata koncepciók felé közelítette ezt a modellt.

A másik oldalon részben olyanok álltak, akik igyekeztek megvédeni a régi hatalmi helyzetet és pozícióikat, elsősorban azonban olyanok, akik elvi szempontokból nem tartották lehetségesnek a változásokat sem a pártmunka módszereiben, sem céljaiban, tekintet nélkül a reális politikai-társasadalmi erőviszonyokra, vagy a múlt valódi hibáira. (...)

A megegyezés irányvonalának annyira különféle hívei között azokon kívül, akik naivan hittek ebben, tekintet nélkül a megvalósítás lehetőségének váltakozó esélyére, az állandóan változó viszonyok között voltak olyanok is, akik elismerték a politikai megoldások primátusát, a reformok szükségességét. Ők mindvégig figyelembe vették a jelenségek osztályalapját, a politikai veszélyeket, valamint az ellenforradalmi hullám emelkedését és a vele való szembeszállás szükségességét.

A belső viták a pártban formailag a szervezeti szabályzattól eltérő politikai tevékenységi formák — az ún. horizontális struktúrák, és a másik végletben a különféle, teljesen ellentétes szándékú fórumok és klubok — alakjában fejeződtek ki.

A IX., rendkívüli kongresszus nyíltá tette a belső harcoknak, vitáknak és frakciós árnyalatú szervezeti formáknak ezt a szakaszát. (...) Programot fogadtak el a politikai, társadalmi és gazdasági helyzettel kapcsolatban. Megerősítették a reform, főként a gazdasági reform irányvonalát.

Ennek ellenére nem következett be alapvető változás magában a pártban, amely nem volt képes konszolidálódni, sem pedig a politikai tevékenységben nélkülözhetetlen, gyümölcsöző, eszmei energiát felhalmozni. (...)

A bonyolult eszmei és politikai viták, veszekedések és nézeteltérések kifejezéseként (...) bíráló tendenciák jelentek meg — még ha ellentétes értékelésekből származóan is — a pártvezetéssel, a módszerekkel és az irányvonallal szemben. Ezt bizonyította a XI. plénum. A kongresszus után pedig a KB IV. plénumán, 1981-ben újra változás következett be az első titkár tisztségében. Ez szükségszerűség volt. (...) Meg kell próbálnunk választ találni az alapvető kérdésekre.

A legfontosabb arra vonatkozik, mi okozta, hogy a Szolidaritás egésze ennyire széles körű társadalmi visszhangra talált, és azt, hogy a hazafias társadalmi megegyezés és a párt konszolidálása még mindig csak igény.

(...) A régi párt- és állami vezetés politikája 1971—1980-ban antagonisztikusan szembeállította a társadalmat a hatalommal. (...) Ezért ragadta meg az emberek nagy tömegeit olyan könnyen az az alternatíva, melyet kezdetben a Szolidaritás jelentett számukra. (...)

— A munkásosztály, különösen a fiatal munkások szerepét úgy ábrázolták mint a demokratikus átalakulások fő erejét és a munka méltóságának hordozóját. Ha valaki nem vette észre minden alkalommal e fogalmaknak a pillanattól, a fő ellenforradalmi csoportok politikai taktikájától függő, változó tartalmát, akkor maguk a jelszavak nemcsak igazaknak, hanem mindig helyeseknek is tűntek. Sokan habozás nélkül csatlakoztak hozzájuk.

— A parasztoknak azt a szerepet szánták, hogy „élelmezzenek és védelmezzenek". Kościuszko-korabeli jelszavakat idéztek fel, miközben ki-

domborították az, úgymond, a szocialista rendszerben elszenvedett sérelmeket — hiszen egyéni gazdaságok tulajdonosairól volt szó. Ugyanakkor megpróbáltak erkölcsi tehetetlenségi érzést előidézni azoknál, akik állami gazdaságokban dolgoztak, vagy termelőszövetkezeti tagok voltak, mivel — ahogyan nyíltan kijelentették — állítólag az ő „privilégiumaik" és az állami dotációk okozták a falu többi részének elmaradottságát.

— Az értelmiségnek a szellemi vezető szerepet szánták. A lengyel romantika eszméihez kapcsolódva, a tanácsadó és a nemzet szellemi vezetője funkcióját. Az önigazgatás és az állam politikájától való függetlenség jelszava (...) rendkívül vonzó volt ezekben a rétegekben. (...)

— Az ifjúság elé, tudatában annak, hogy anyagi értelemben semmit nem tudnak nekik felajánlani, utópikus jellegű, magával ragadó víziókat tártak; pl. a Lengyelországnak ipari országgá, új Japánná való változtatásában rájuk váró szerepet, vagy, tájékozatlanságukat és tapasztalatlanságukat felhasználva, a függetlenségi küzdelem élharcosainak szerepét tulajdonították nekik: vagyis Lengyelország kiszakítását a szocialista táborból és a politikai rendszer megváltoztatását.

(...) Társadalmi rétegeken átnyúló ideológiai mechanizmusokat is felhasználtak. Ezek egyike volt a vallásos világnézet, az ájtatos modellek és magatartások, melyeket a propagandában egyfajta hasisként használtak. Tudatosan szembeállították a világi etikával a kereszténység etikai modelljeit. (...)

Elsősorban azonban nacionalista hangulatot igyekeztek kelteni. Ez viszonylag könnyű volt, mert a 19. századi történelem által megalapozott hazafias túlérzékenység (...) tartósan befolyásolja Lengyelországban nemcsak a fiatalok gondolkodását, hanem azokat is, akiknek nincsenek történelmi ismereteik. Nem ártatlanok ebben, sajnos, a korábbi tudományos-oktatási koncepciók és a kutatók, ismeretterjesztők és nevelők egy részének opportunizmusa sem.

(...) A párt belső helyzete állandó átalakuláson megy keresztül. Van remény arra — számos tény is megerősíti ezt —, hogy visszanyeri mozgékonyságát, konszolidálódik, és szorosabbra zárja sorait. Elsősorban pedig kezd a történelmi fejlődés élére állni. Ezt jelzik a december 13-a utáni első hetek és hónapok; ez a politikai egyensúly visszatérését ígéri az országban.

Ám ezeket a pozitív folyamatokat szüntelenül fenyegetik azok a veszélyek, amelyek számos tényező természetes és érthető hatására születnek: a Szolidaritás mítoszának még mindig élő funkciójától, és a kívülről és az érdekelt belső központoktól támogatott államellenes konspirációs kísérletektől kezdve, a gazdaságban és a piacon továbbra is létező, mert ilyen rövid idő alatt megfékezhetetlen válságfolyamatig.

Az árreform, a kompenzációk ellenére, úgy hat a kevésbé tehetős és a szegényebb rétegek tudatára — és tendenciózusan így is ábrázolják —, mintha főként ellenük irányulna. Pedig stratégiai célja lényegében elsősorban a társadalom éppen e legrászorultabb része érdekeinek védelme. A reform sikere azonban a termelés valódi fejlődésétől függ, és csak ennek hátterében a kereslet és kínálat árszabályozó törvényétől.

(...) A párt fő szövetségesei az alapvető osztályok kell, hogy legyenek, politikai értelemben pedig az ezeket képviselő pártok, az Egyesült Néppárt és a Demokrata Párt.

Szövetségesek lehetnek a társadalmilag haladó erők a világi katolikusok csoportosulásaiban is. (...) December 13-a után ezeknek a csoportosulásoknak a szerepe és egyéni arculata kikristályosodott. Világosan kirajzolódtak végre a lehetséges szövetségesek körvonalai.

A tények fényében kétségesnek bizonyult az a nézet, hogy szövetséget lehet kötni a józan erőkkel a Szolidaritás vezetőségében. Ezt eleinte a szervezet társadalmi talaja indokolta. De ez a tényező egyre gyorsabban és egyre nyilvánvalóbban veszített értékéből, ahogy szélesedett az ellenforradalom befolyása a szervezeten belül.

(...) Mindegyik szakszervezetben van azonban szocialista irányvonal, s ezt a munkahelyi és politikai érdekek világos összhangja, sőt azonossága szabja meg. (...)

A munkásérdekeket kifejező osztályirányzat, amely egyúttal hazafias is a

legjobb értelemben véve, pártunk szövetséges ereje lehet és ennek is kell lennie, de csak akkor, ha a politikai szélsőségeseket és a szocialistaellenes hatásokat eredményesen elszigetelik.

A katolikus egyháznak mint a szocialista erők, az állam és a párt megújító politikája esetleges szövetségesének szerepét nem lehet egy mondattal elintézni. A probléma rendkívül bonyolult.

Az egyház nem politikai erő, hanem vallási szervezet és társadalmi-erkölcsi tényező. Bár ugyanabban az országban tevékenykedik, mint mi, nem ugyanúgy cselekszik és nem kell minden célját mindenkinek elfogadnia. A drámai napokban az egyház vezetőinek tettei pozitívak voltak, nélkülözhetetlenek Lengyelország belső békéjéhez. De nem szabad figyelmen kívül hagyni az objektív érdekkülönbségeket.

(...) A kompromisszum (...) határait az állam, az oktatási és nevelési rendszer laikus jellegének kell megszabnia. (...) Az igazi világnézeti szabadság ugyanis az állampolgár választási jogán alapul.

Nem hiszem, hogy egyenesen az állam és az egyház politikai szövetségéről lehessen beszélni, lehetséges azonban, sőt szükséges az együttműködés rendszere (...): ezt a hazafiság, a nemzet sorsáért érzett felelősség diktálja.

A pártvezetésnek lojális szövetségeseket kell keresnie a párton belül és kívül: a munkások, a parasztok, az értelmiség és az ifjúság között.

(...) A nemzet megmentésére csak a saját osztályunkkal és rajta keresztül a saját népünkkel való szövetség ad esélyt.

(A lengyel folyóirat 1982 1—2. számából)

Nowe drogi

JAROSŁAW ŁADOSZ

Válságunk forrásai és jellege

(Részletek)

A LEMP IX., rendkívüli kongresszusának határozatában az 1980-ban kezdődő és ma is tartó válságunkra adott diagnózis minden bizonnyal nem elég pontos, hiányos, és már ezért is elégtelen. A kongresszus egyébként tudatában volt ennek, ugyanis ugyanebben a határozatában kötelezte a Központi Bizottságot egy olyan bizottság létrehozására, melynek az a feladata, hogy mélyrehatóan elemezze a válságot, és munkájának eredményét az egész párt elé tárja. (...)

A pártbeli értékelések hiányosságai és elméleti hátterük

A forgalomban levő elméletek annak keresésére helyezik a súlyt, hogy mi a közös a párt politikájának fordulataiban a népi Lengyelország történetében. Ezzel azt sugallják, hogy mindegyik válság (1948, 1956, 1970, 1980, félig-meddig 1968 és 1976 is) azonos természetű és mechanizmusú volt, azonos forrásaik voltak. Ez odavezet, hogy a válságok alapvető forrását a politikai, hatalmi és irányítási mechanizmusok általános hibáiban látják, és „egyetemes" kulcsot keresnek e hibák kiküszöbölésére. Eme elméletek hátterében az az öntudatlanul elfogadott hamis feltételezés áll, hogy a kapitalizmus megdöntése után állandó érvényű, intézményes politikai rendszert lehet létrehozni, amelynek tiszteletben tartása garantálja a szocializmus sima építését, állandó gazdasági növekedéssel. Ezt a rendszert rejtélyesen „a szocializmus alapelveinek" nevezik, a válságokat pedig az eltérés következményeinek tartják.

(...) A „válságoknak" kétségtelenül

közös megnyilvánulása volt egyrészt a hatalom elszakadása a tömegektől, a pártvezetés elszakadása a párt tömegeitől, a demokrácia korlátozása az állami életben és a párton belül, a bürokrácia elburjánzása, másrészt pedig a tömegek, elsősorban a munkásosztály ösztönös mozgalmainak, a párt struktúráján és ellenőrzésén túllépő olyan mozgalmaknak a megjelenése, amelyek kisebb-nagyobb mértékben a szocialista megújulás követelésének hordozói voltak. De az ilyen jelenségek minden társadalmi-politikai válságra jellemzőek a mai világban (...)

Az egymás után következő válságok alkalmával kétségtelenül megismétlődik annak a mozgalomnak a felélénkülése is, amely a szocialista demokratizmus elmélyítését, és ha a pártról van szó, a pártélet lenini normáinak helyreállítását követeli. (...) De erre a mozgalomra rendszerint az is jellemző, hogy nincs kellően tudatában annak: a demokratikus reformok az államban és a pártban önmagukban nem garantálják, hogy az ellentmondások nem fognak fokozódni, és nem lesznek politikai hibák. Ezenkívül nincsenek tisztában azzal, milyen társadalmi erők korlátozzák és hiúsítják meg a követelt demokratikus reformokat. A következetlenségek és korlátozások forrásait leggyakrabban a vezetés rossz szellemében látják. A IX. kongresszus határozatában ez olvasható: „A vezetés által elerőtlenített párt elvesztette a társadalom bizalmát." De nem találunk választ arra a kérdésre, milyen osztályerők és társadalmi ellentmondások álltak a „vezetés" mögött és tették lehetővé az ilyen manipulációkat, miért hagyta magát a párt elerőtleníteni (...), és végül mely osztályok bizalmát veszítette el, hiszen ez a folyamat maga is bizonyos társadalmi erők támogatásával vált lehetségessé. (...)

A 70-es évek politikai hibáinak elemzéséért

A IX. kongresszus előtt a központi kongresszusi bizottság kidolgozott irányelvei még „a VI. kongresszus ambiciózus programjának" kritikátlan jóváhagyásából indultak ki. Végső soron fenntartották azt a véleményt, hogy ez a program helyes volt, csak megvalósításakor torzították el a külső és belső balszerencsés tényezők, valamint a hatalmon levők rosszakarata. A IX. kongresszus határozatában helyesen hagyták el az irányelveknek ezt az értékelését. De a határozat nem adta és a kutatások állására való tekintettel nem is adhatta meg a program konkrét, osztályszempontú bírálatát. (...)

A VI. kongresszus programját már alapjában hibás elméleti koncepcióból alakították ki. Kezdettől fogva elkerülhetetlenül kudarcra volt ítélve, megvalósításának a szocialista fejlődés megingásához kellett vezetnie. (...) (A program eredményei) túlzott reményeket keltettek, és ezt a zord valósághoz való keserű visszatérés követte.

Történelmileg indokolt volt, a békés egymás mellett élés politikájának sikereire támaszkodva, a tőkésországokkal való kapcsolatok kiépítése. (...) De ennek a koncepciónak a megvalósítása (...) függésbe hozta a gazdaságot a tőkés piactól, ezt világosan fejezte ki az óriási eladósodás, a fogyasztási hitelek jelentős túlsúlyával. Szétzilálta a belső piacot a konvertibilis valuták használata, s ez előjogokat adott a „devizalengyeleknek". (...)

A belső gazdaságpolitikában csaknem hivatalos álláspontként hangoztatták és meg is valósították a „mérsékelt infláció" politikáját mint „a gyorsított társadalmi-gazdasági fejlesztési stratégia" integráns részét, a konjunktúra felpergetésének és a munkatermelékenység növelésének fontos eszközét. Ez a politika elkerülhetetlenül csapást mért a munkásosztály nagy tömegeire, segített viszont a magánszektornak és a spekulánsoknak. (...)

Az elosztási politikában a hangsúlyt (...) az egyéni bér- és nyugdíjalap növelésére helyezték. (...) Megsértették a társadalmi fogyasztási alap növekedésének az egyénivel szembeni primátusa szocialista elvét. (...) A társadalmasított szektorban a béralap keretein belül növekedtek a munkával nem indokolt béraránytalanságok, különösen a prémium- és jutalomalap felhasználása révén.

(...) A mezőgazdaságban a szocialista szektor fejlődését erőltették azzal, hogy állami gazdaságokat és gazdaköri szövetkezeteket szerveztek a

felaprózott és elhanyagolt földeken, melyeket a gazdaságukat járadékért eladó, tönkrement parasztoktól szereztek. Ez csökkentette a társadalmasított szektor gazdaságosságát, kompromittálta a szocialista mezőgazdaságot a tömegek szemében. A maroknyi „szakosított" farmergazdaság erőltetése és támogatása pedig (...) a középparasztságot sújtotta. Ugyanakkor elhanyagolták a mezőgazdaságot termelőeszközökkel ellátó ipar fejlesztését.(...)

A munkásosztály tiltakozása, majd a parasztmozgalmak e politika következményeire reagáltak ösztönösen, és az erről a politikáról való lemondásra késztettek, megnyitva az utat a szocialista útra való visszatéréshez (de nem optimális viszonyok között, hanem a szocialistaellenes erők aktivizálódásával együtt).

A „fejlett szocializmus" építéséről szóló hibás elmélet

A VII. kongresszuson (1975) szentesítették azt az elméletileg alapvetően hibás, az óhajokat a valóság fölé helyező koncepciót, hogy Lengyelországban lényegében befejezték a szocializmus alapjainak lerakását, és kibontott zászlókkal beléptünk a fejlett szocialista társadalom építésének szakaszába. (...) Míg a VII. kongresszuson rejtelyesen a „megelőző időszak" egyes feladatai megvalósításának elmaradásáról beszéltek (különösen a mezőgazdaságban), valamint arról a perspektíváról, hogy a proletárdiktatúra átnő össznemzeti államba, ezt a fenntartást gyorsan elfelejtették. Azt sugallták (...), hogy már a fejlett szocializmusban elunk és már össznemzeti államunk van. A VIII. kongresszus irányelveiben már kizarolag a szocialista össznemzeti állam kialakításáról és erősítéséről beszéltek.

(...) Ez a koncepció (...) hozzájárult ahhoz, hogy az állam melletti önkormányzatok aktivizálásával fejlesszék a demokráciát, ám többet beszéltek a lakóhelyi önkormányzatról, mint a vallalati munkas-onigazgatásról. Végül ez elősegitette az állami szakigazgatás büvös erejébe vetett hit növekedését, mely, úgymond, jóletet ad a nemzetnek, a munkásosztálynak, s ezzel járt a szejm és a tanácsok jelentőségének csökkenése is. (...)

Ezt a koncepciót egészitette ki a nemzet állitólag már végleg tartóssá vált erkölcsi-politikai egységéről szóló jelszó osztályszempontokat mellőző interpretálása. (...)

Az 1980. évi társadalmi-politikai válság leleplezte a fejlett szocializmus építése koncepciójának hibás és csaloka lényegét, kisöpörte ezt a terminust politikai szótárunkból. A munkásosztály spontán tiltakozása megcáfolta politikai szerepének lealkonyulásáról szóló képzelgéseket. E tiltakozás odavezetett, hogy sokoldalúan kibővült a munkások ellenőrzése az állam és a gazdaság működése fölött, oly módon hogy újjászületett a szakszervezeti mozgalom, majd megélénkültek és aktivizálódtak az ipari pártszervezetek. De a IX. kongresszus határozatából hiányzik a fejlett szocializmus építéséről szóló hibás tétel kritikus elemzése, hallgatnak róla. (...)

Világosan meg kell mondani, hogy társadalmunk nem volt szocialista, és most sem az, hanem a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet előrehaladott stádiumában van; és csak annyiban előrehaladott ez a stádium, amennyiben gazdaságában a szocialista állami tulajdon dominál. Ugyanakkor olyan társadalom, amelyben a politikai hibák következtében veszélybe kerültek a szocialista vívmányok. (...) Ennélfogva döntő fontosságú a belső erők megismerése, mivel a külső — baráti és ellenséges — erők is rajtuk keresztül befolyásolják fejlődésünket. Különösképpen elfogadhatatlan az az elmélet (mely még mindig él), hogy válságunk elsősorban a külső, főként az imperialista diverzió következménye lett volna.

A párt hibái a szocializmus építésének politikájában

(...) A párt sorai fellazulásának elemi erővel fellépő folyamatai (ezeket később szándékosan erőltette a vezetés, a fejlett szocializmus elméletével indokolva) odavezettek, hogy minimálissá váltak a párttagok és a tagjelöltek elé állított eszmei, politikai és erkölcsi követelmények. A pártba felvettek, néha egyenesen beléptettek olyanokat is, akik nemigen voltak élenjárók, a munkások és — különösen — a diákok vagy az utóbbi időszakban a középiskolások közül egy-

aránt. (...) Ez lehetővé tette a pártban a bürokratikus centralizmus megerősödését, gyengítette a párt tömegeinek ellenőrzését az apparátus és a végrehajtó szervek, valamint az irányításuk alá tartozó államigazgatási funkcionáriusok fölött, elősegítette a klikktevékenység meggyökerezését a pártmunkában és a káderpolitikában, a politikai és gazdasági káderek erkölcsi szintjének süllyedését.

(...) Az ösztönös munkástiltakozásba bekapcsolódtak a párt tömegei is, de nem álltak élére, és nem irányították azt tudatosan. Ilyen körülmények között a szocializmus megújulását kezdeményező és marxista programját kialakító pártbeli erők újjászületésének és megszerveződésének folyamata magának a pártnak a válságát kellett hogy okozza. (...)

A munkásosztály helyzete és a szocialista megújulás

(...) A munkástiltakozás spontaneitása a tiltakozáshoz vezető válság mélységével összefüggésben (ez a spontaneitás átmenetileg még tovább mélyítette a válságot) azzal a következménnyel járt, hogy a munkásosztály soraiban — a szocializmus megjavítására, a hibák kiküszöbölésére, a privatizálás és a bürokratizmus kiirtására való törekvések (...) elsődlegessége mellett — elkerülhetetlenül megjelentek annak szimptómái is, hogy csökken a szocializmusba és a marxizmusba mint annak tudományos elméletébe vetett bizalom. A marxizmus, néha még a szocializmus is, a munkástömegekben gyakran a párt hibáival azonosult. Ezért fordult elő, hogy különösen a munkásosztály fiatalabb nemzedéke könnyen került ellenséges eszmék befolyása alá, gyenge és hitel nélküli volt az ezekkel az eszmékkel szembeni ellenállás, könnyen hatott rájuk a demagógia. (...)

Nem meglepő tehát, hogy ezt az ösztönös mozgalmat a párton belül számos esetben az kíséri, hogy felbukkannak a szocializmus régi és mai nem marxista — anarchoszindikalista, szociáldemokrata, keresztény, kispolgári stb. — koncepciói, s a párttagok fogékonyabbá válnak e koncepciók iránt. (...)

A párt IX. kongresszusa, a nyugtalanságok ellenére, megvédte a párt marxista—leninista jellegét, a demokratikus belső vita folyamán elvetette az antimarxista áramlatokat. (...) Ennek köszönhetően nem kell a párt válságát „magyar módon", a párt újjászervezésével megoldanunk. (...)

A válságból kivezető út egyedüli konstruktív programja az, ha a párt a szocialista megújulásra, a szocialista átalakulás vívmányai megőrzésének és megerősítésének békés, „politikai" útjára áll át, az ellenséges erőkkel való nyílt konfrontáció nélkül. (...) Bizonyítja ezt a konfrontáció elkerülésének eredményessége a szükségállapot bevezetésével.

(...) A szocialista megújulás feladatát a következőképpen kell megfogalmazni: „reculer pour mieux sauter" „hátrálni, hogy nagyobbat ugorhassunk" — vissza kell lépni, hogy megteremtsük a feltételeket a szocializmus későbbi eredményes és hatékony előrehaladásához (...). Például formális visszalépés bizonyos számú veszteséges állami gazdaság felszámolása, mert hiszen szocialista jellegük látszat volt csupán. Formális visszalépés az is, ha a művelődéspolitikában megengedik az eszmeileg idegen áramlatokkal való, cenzúrával nem szabályozott konkurrenciát, ugyanis nem volt valódi a marxizmus és a szocializmus proklamált diadala a kultúrában, a cenzúra pedig a kultúrában ténylegesen létező áramlatok marxista kritikáját is korlátozta stb. (...)

A „visszavonulás" szükségszerű, ha a nagyipari kooperáció széthullása és a nyersanyagválság közepette — a gazdasági megélénkülés érdekében — bővítjük a magánkisipart és a magánszolgáltatásokat, nem ámítva magunkat azzal, hogy ez a gazdasági újjászületés alapvető és tartós perspektívája, a „szocializmus lengyel modelljének" örökös eleme. (...) Az állami és magánszektor „egyenlő kezelése" az iparban és a mezőgazdaságban megköveteli e szektorok egyenlő adóztatását, az egyenlő társadalmi juttatásokat és a „tisztességes konkurrencia" fölötti munkásellenőrzést. Új típusú kommunista gazdasági vezetőkre is szükség van.

Számot kell vetni azzal, milyen osztályszövetség alapján alakítjuk ki a gazdasági reformot és a gazdaságnak

a válságból való kivezetése programját. Egy „szocialista NEP-re" kell ráállnunk. Ennek kulcspontja a munkásönkormányzatok által irányított szocialista vállalatok önállóságának kialakítása. Ez az egyetlen út arra, hogy felébredjen a munkásosztály kezdeményezőkészsége és felelősségérzete a termelési eredményekért, hogy kialakuljon az az érzése: ő az állami tulajdon gazdája, nem pedig bérmunkása. A vállalati munkástanácsoknak a szocialista demokrácia fejlődése támaszának, az államiság legalsó szerveinek kell lenniük. Keresni kell a nemzeti tanácsokkal való kapcsolataik formáit is. (...)

A párt mint politikai mozgalom megújulásának kulcsszerepe

(...) A párt nem lehet „háttere" még a legdemokratikusabban megválasztott szervnek sem. Olyan politikai mozgalomnak kell lennie, mely áthatja az egész társadalmat, minden állami szervet és társadalmi tömegszervezetet, különösen a szakszervezeteket és a szocialista ifjúsági szervezeteket. Kollektíven kell szerveznie a szocialista átalakulást a közélet minden szintjén. Minden alapszervezetnek meg kell fogalmaznia a szocialista átalakulás programját saját területén (...) Le kell szokni arról, hogy az alapszervezetek általános jellegű (és ezek szerint ténylegesen ellenőrizetlen) határozatokat hozzanak. Nagyon konkrét tartalmú határozatokra támaszkodva kell dolgozniuk, amelyekben világos feladatokat tűznek a végrehajtó szervek, a vállalati és intézményi testületekben levő pártcsoportok elé, sőt fontosabb feladatokat az egyes elvtársak elé. (...)

Ebben a vonatkozásban nem használták ki a IX. kongresszus előtti kampány eredményeit. Továbbra is az a stílus uralkodik, hogy a kongresszusi határozatokat az államigazgatás közvetítésével valósítják meg, az alapszervezeteket az adminisztratív hatalom passzív „segítőtársaként" kezelik. (...) Az alapszervezeteknek, a pártbizottságoknak és az aktívaértekezleteknek a fontos jogszabályok és a fontos politikai döntések konzultációja során ki kell fejezniük álláspontjukat, konkrét határozatok formájában. (...) Az a szemlélet, hogy a pártot társadalmi mozgalomként kezelik, a pártmunkát a pártfeladatok teljesítése fő módszerének tekintik, olyan tendenciákat szül, hogy a pártot „az alapszervezetek föderációjának" tekintik és csak az alapszervezetek által „ratifikált" határozatokat ismerik el érvényesnek, nyilvánosan tiltakoznak a pártszervek határozatai ellen stb.

(...) A szükségállapot megteremtette a feltételeket a párt gyors konszolidálásához, sorainak „háborús" megtisztításához és politikai aktivitásának növeléséhez. (...) Ezt a folyamatot végig kell vinni, az alapszervezetekig bezárólag. Nem szabad félni a párt taglétszámának radikális csökkenésétől sem.

(A lengyel folyóirat 1982. 1—2. számából)

Nowe drogi

WIESŁAW MYSTEK

Világnézeti konfrontáció — válságviszonyok között

(Részletek)

(A szerző bevezetőként kifejti, hogy a hetvenes években a Gierek-kormányzat „kiárusította a materialista világnézetet", a világi államiság elveit azzal, hogy számos olyan engedményt, kedvezményt adott a katolikus egyháznak, melyekkel az eredményesen növelhette befolyását, fokozhatta propagandatevékenységét. Ezt azért tette, mert ily módon remélte elnyerni az

egyházi hierarchia támogatását politikájához. Ezután a szerző rátér a két szemben álló, lengyel viszonyok között domináló világnézet taglalására.

(...) Lengyel viszonyok között a katolikus világnézet, akár a katolikus társadalmi csoportosulások, akár a hivatalos egyházi hatóságok képviselték, leggyakrabban azt a célt szolgálta, hogy a kispolgárság és az értelmiségi rétegek érdekeit fejezze ki. Csak az 1980. augusztusi események után változott meg a katolikus és egyházi körök optikája, és kezdték felértékelni a munkásosztályt. (...)

A hivatalos, „egyházi kiadású" katolikus világnézet korábban Lengyelországban magán viselte az integrizmus, a konzervativizmus és a tehetetlen, antiintellektuális tradicionalizmus minden jellemző vonását, akkor, amikor világszerte nagy változások zajlottak le a római katolikus egyházban XXIII. János és VI. Pál pápai kormányzása idején, a katolicizmusnak a II. vatikáni zsinaton végrehajtott modernizálása éveiben. Ez a modernizálás Lengyelországban nagy késéssel kezdődött meg, gyakorlatilag csaknem tíz évvel a zsinat befejeződése után, csak a hetvenes évek első felének vége felé. De miután elkezdték, nagyon következetesen hajtották végre, a doktrínában is, a korábbi időszakhoz képest jóval erősebb lett az egyház világnézeti expanziója, különösen az ifjúság irányába. (...)

(A szerző ezután a hetvenes évek pártvezetésének szavai és tettei közötti szakadékról ír, és számos idézettel is illusztrálja ezt. Leszögezi, hogy a marxista világnézet terjesztése gyengült, és a szocialista társadalmi tudat egyre növekvő válságba került.)

(...) A hetvenes évek elején nemcsak a párt vezető szervei hagytak fel a vallásos világnézet, a vallásos társadalmi-politikai gondolkodás bírálatával, hanem hasonló jelenségek mutatkoztak a hetvenes évek második felében, főként a Munkásvédelmi Bizottságban szerveződő disszidens körökben is. Ez a réteg, mely eredetét tekintve világi és materialista, korábban nagyon aktív volt az egyházi körök és a vallásos doktrínák bírálatában (Leszek Kołakowski, Bronisław Geremek munkái, Jacek Kuroń és Adam Michnik tevékenysége), azelőtt a klerikalizmus ellen küzdött, a hetvenes években megváltoztatta taktikáját; legalábbis semleges lett, de gyakrabban szövetséget kötött az egyházi körökkel. (...)

Az, hogy a revizionisták és antikommunisták disszidens körei megváltoztatták taktikájukat az egyházzal kapcsolatban, megerősíti, hogy valóban nőtt az egyház jelentősége a társadalom életében. Nőtt, főként a társadalmi tudat kialakításában, a vallásos világnézet terjesztésében, az emberi magatartások és állásfoglalások befolyásolásában. Ez a növekedés bizonyos mértékben a párt és az általa kifejezett világnézet pozíciójának meggyengüléséből következett. (...)

Az egyház irányvonala szempontjából fontos másik világnézeti tényező, az ún. „gyakorlati materializmus" állásfoglalásainak és koncepciójának elterjedése, amely többek között a civilizációs átalakulások dinamikájából és a szocialista életmódtól való eltérésből ered. A varsói érsekség III. szinódusának határozataiban a hetvenes évek közepén megállapították, hogy „a materialista világnézet a mai embert a tudatos választás elé állítja, és a terjedő gyakorlati materializmus gyengíti a vallási értékek iránti érdeklődést". (...) A szinódus határozatai liberalizálták a római katolikus egyház tendenciózus álláspontját a nem katolikus vallásos világnézeti irányzatokkal kapcsolatban. „A vallásosság minden megnyilvánulását, a vallás minden formáját értékelni kell, bármilyen messze legyen is a kereszténységtől." (...)

A hetvenes években kötelezővé vált a tömegek közötti intellektuális propaganda taktikája, melyet csak kiegészített a hagyományos vallásgyakorlat — ez egyébként ugyancsak nagymértékben módosult. (...) Az egyházi körök lemondtak a teocentrizmus (istenhit-központúság) abszolutizálásáról, és a hetvenes évek közepén az antropocentrizmus (ember-központúság) felé fordultak a tömegpropagandában, főként a prédikációkban. A filozófiai antropológiára támaszkodtak, annak neotomista, sőt teilhardista vagy mounierista felfogásában. Ezzel válaszolt többek között az egyház arra, hogy a marxista filozófusok az ötvenes évek végén és a hatvanas

években elkezdték foglalkozni az ún. „ember filozófiája" kérdéseivel. Ám az ember filozófiája a hetvenes évektől mindinkább eltűnt a marxista tömegpropagandából, és a tudósok körére korlátozódott, az egyházban viszont ez idő tájt éppen ellenkező tendencia mutatkozott. Ezt a problémakört kivették az elit érdeklődésének köréből, és bevitték a tömegek nevelésébe. (...)

Az egyházi körök ugyanakkor módosították társadalmi-politikai doktrínájukat, amelyet a püspöki kar vezetői a katolikus világnézet alkotórészének tekintettek. (...)

Ez a doktrína többek között agrárista koncepciókból áll, melyeket a Milkowski (más néven Teodor Tomasz Jez, 1824—1915, politikus, publicista, író — *N. Sz. szerk.*) által megfogalmazott eszmékből merítettek, csakhogy Wyszyński biboros „megkeresztelte" őket. Beletartoznak ezenkívül a Roman Dmowski (a két világháború közötti nacionalista politikus — *N. Sz. szerk.*) munkáiból kölcsönzött koncepciók is, melyek a nemzet szerepét és helyét határozzák meg, az egyházhoz való viszonyában, s az állam szerepét a nemzet és az egyház vonatkozásában. Fellépnek itt liberális eszmék is, amennyiben optimálisnak tartanak olyan állami strukturális modellt, amely megfeleltne a polgári parlamentáris demokráciának. Találunk benne végül különféle szociálreformista elméleteket a társadalompolitikai modellre, a nemzeti jövedelem elosztására stb. vonatkozólag. Ennek az eklektikus doktrínának a meghatározó vonása a „szolidarizmus", mely elkötődik az osztályellentéteket az „összemberi szolidaritás" eszméjében. Ebben az állásfoglalásban kereshető a Szolidaritás eszméinek forrása. Ezt olyan jelszóként fogták fel, mely egyesíti az egész társadalmat az állítólag szabadságát korlátozó struktúrák ellen.

(...) A hivatalos katolikus világnézet (...) gondolatokat kölcsönzött a marxista eszmékből is. (...) Az egyházi körök alapos revízió alá vették a munkához való viszonyukat. A munkát régebben úgy kezelték, mint az eredendő bűnért járó büntetést. Később egyszerűen átvették a marxizmus megfogalmazásait, a munkát (...) egyetemes értékként fogták fel, mely az ember személyiségét és környezetét egyaránt formálja. (...) Az egyház átvette a munka marxista interpretációját, magáévá tette azokat az eszméket, melyeket korábban tagadott, és amelyeket nem erősített meg az állami politika (a társadalmi egyenlőség, a társadalmi igazságosság, a munka szerinti elosztás eszméit). Ezen az úton az egyház hívei szemében — és nemcsak az övékében — radikalizálódott, átvette a dolgozók érdekképviseletének funkcióját, egyre nagyobb mértékben fogadták el világnézetét olyannak, melynek eszmei alapelvei tulajdonképpen egybeesnek a dolgozók várakozásaival.

(...) Nagyobb jelentőségű ennél az az eljárás, amely lehetővé teszi, hogy az egyház a közvélemény szemében az ellenzék szerepében lépjen fel, az államhatalom minden népszerűtlen intézkedésével szemben. Miatt ugyanis a világi propagandaapparátus kerülte az egyházi doktrína bírálatát, az egyházi propagandaapparátus nem zavartatta magát taktikai önmérsékletre. (...) Az 1980. augusztus utáni időszakban az egyház az állam tetteinek tagadásával lépett fel, és a társadalom akkori felfogása szerint nem volt lényeges, indokolt volt-e ez a kritika vagy sem, és hogy az egyház által javasolt módszerek elősegíthetik-e a negatív társadalmi jelenségek leküzdését.

(...) Az augusztus utáni időszakot a dolgozók tiltakozó mozgalmának erősödése jellemezte, s az üzemekben ez vallásos formában jelentkezett. (...) Az egyházi hatóságok vezető konzultatív szerepet töltöttek be az ebben a mozgalomban tömörült rétegek között. Ezek a rétegek ma egyenesen kereszténydemokrata hagyományokhoz kötődnek. Ugyanakkor az egyház, tekintettel befolyásos társadalmi pozíciójára és az általa alkalmazott mérsékelt módszerre a társadalmi tiltakozás eszközeinek megválasztásában, kívánatos partnerré lett a válságból kivezető utat kereső állam számára. Ezért az egyházi körök joggal számíthatnak további messzemenő engedmények. (...) Ez a gyakorlatban távlatilag azt jelenti, hogy elmélyül az aránytalanság a marxista és a katolikus világnézet társadalmi meggyökereztetésének lehetőségei között.

DÉL-AFRIKA — VESZÉLYZÓNA

A. URINOV

Afrika és Washington szövetsége Pretoriával

Мировая Экономика и Международные Отношения

Az amerikai imperializmus világuralmi törekvései a Reagan-kormányzat hatalomra kerülése óta mind leplezetlenebb és kihívóbb formát öltenek, és ez Afrikában is maradéktalanul érezhető. A jelenlegi kormányzat a korábbiaktól eltérően már meg sem próbálja bizonygatni, hogy Washington nem kíván beavatkozni az afrikaiak ügyeibe, csupán csak segíteni akar nekik, hogy „valódi afrikai megoldást" találjanak az előttük álló problémákra. Ma már nem csinálnak titkot belőle, hogy az Egyesült Államoknak hegemonista törekvései vannak ezen a földrészen, és a beavatkozás hivatalos elvvé vált. „Arra a következtetésre jutottunk, hogy az Egyesült Államok és a Nyugat érdekeit csak komoly és határozott irányítással lehet biztosítani... Nem kétséges, hogy országunk be fogja tölteni az őt megillető szerepet afrikai barátaink jólétének erősítése terén és azoknak az erőfeszítéseknek a meghiúsításában, amelyek célja ellentétes a miénkkel" — hangsúlyozza az Egyesült Államok Afrika-politikáját körvonalazó programnyilatkozat, amelyet 1981. augusztus elején ismertetett Chester Crocker, az amerikai külügyminiszter afrikai ügyekkel foglalkozó helyettese. (*Financial Times*, 1981. IX. 3.)

Afrikai „barátai" között Washington az első helyre ma már leplezetlenül a Dél-afrikai Köztársaságot helyezi. Le kell szögezni, hogy az Egyesült Államok a múltban is sokoldalú támogatásban és védelemben részesítette Pretoriát, de ezt óvatosan és körültekintően igyekezett végrehajtani. A korábbi amerikai vezetők nem mertek nyíltan barátkozni azzal a rezsimmel, amelynek fajüldöző politikáját az ENSZ és az Afrikai Egységszervezet (AESZ) bűnös politikának nyilvánított. A Reagan-kormányzatnak nincs szüksége erre az álarcra: Washingtonban ma már az apartheid rituális elítélésével sem fárasztják magukat. Sokatmondó tény, hogy 1981-ben az Egyesült Államok volt az egyetlen olyan ENSZ-tagállam, amely a Közgyűlés egyetlen olyan határozatát sem támogatta, amely a dél-afrikai fajüldöző rezsim elleni határozott szankciók meghozatalára szólította fel a világközösséget, és az amerikai képviselő 14 esetből 12-szer a határozati javaslat ellen szavazott. Az amerikai vezetők, beleértve magát az elnököt is, újra és újra biztosítják a fajüldözőket, hogy az Egyesült Államok nemcsak hogy „nem hagyja cserben" Dél-Afrikát, hanem ellenkezőleg „új fejezetet" kíván nyitni a két ország viszonyában, „pozitívabbá és kölcsönösebbé" akarja tenni a viszonyt. Az AESZ minisztertanácsa már 1981 júniusában megállapította, hogy „bűnös szövetség" van létrejövőben Pretoria és Washington között, amely a Dél-afrikai Köztársaság, a kolonialista Portugália és a fajüldöző Rhodézia közötti rossz emlékű szövetséghez hasonlítható.

I.

Az imperializmus stratégái Dél-Afrikát a kapitalista világrendszer szerves részének tekintik, ahol a Nyugatnak „jelentős gazdasági, stratégiai, erkölcsi és politikai érdekei" összpontosulnak. A fajüldöző Dél-Afrika fontos imperialista hídfőállást jelent az afrikai földrészen, éppúgy mint Izrael a Közel-Keleten, és jelentősége e stratégák szemében csak nő. Ennek számos oka van.

A dél-afrikai gazdaság meglehetősen gyors ütemben fejlődik, az ország gazdasági potenciálja erősödik. Az ország 36 legnagyobb állami és magántársaságának vagyona 1981-ben elérte a 101,6 milliárd randot, azaz tíz év alatt több mint ötszörösére nőtt. (1 rand 1981 májusában 1,18 dollárral volt egyenlő.) E monopóliumok némelyikének tekintélyes súlya van a tőkés világgazdaságban. Az Anglo—American Corporation például jelenleg 9,5 milliárd rand vagyonnal rendelkezik. Az 1980/81-es pénzügyi évben jövedelme 864,6 millió rand volt. A cég, amely a nyugati világ legnagyobb arany- és gyémánttermelője, 75%-ban a dél-afrikai tőke ellenőrzése alatt áll. Ez utóbbi körülmény azért figyelemre méltó, mert a dél-afrikai monopoltőke viszonylagos önállóságának növekedését mutatja.

Ez azonban egyáltalán nem akadályozza a vezető nyugati hatalmakkal fennálló pénzügyi-gazdasági kapcsolatok erősödését, az érdekek mind szorosabb összeszövődését. A külföldi tőkebefektetések összege Dél-Afrikában 1977 és 1981 között 21,3 milliárd randról 30 milliárd randra nőtt. A külföldi beruházások tekintetében Anglia áll az első helyen, de az utóbbi években az Egyesült Államok és az NSZK pozíciói is számottevően megerősödtek. 1981-ben mintegy 1200 angol, 375 amerikai és 350 nyugatnémet cég működött Dél-Afrikában. Az ENSZ apartheidellenes különbizottságának 1981-ben közzétett vizsgálata 65 nemzetekfeletti korporációra hívja fel a figyelmet, „amely jelentősen hozzájárul az apartheid fenntartásához Dél-Afrikában". Ezek közül 22 az Egyesült Államokban, 19 Angliában, 11 pedig az NSZK-ban van bejegyezve. A közvetlen amerikai magántőke-befektetés 1980-ban 1,7 milliárd rand, a nyugatnémet pedig 1,5 milliárd rand volt. A kereskedelmi forgalom terén az Egyesült Államok már megelőzte Angliát: a Dél-Afrika és az USA közti kereskedelem értéke 1980-ban elérte a 4,9 milliárd randot. Az amerikai kivitel az előző évhez képest 74%-kal, a behozatal 27%-kal nőtt. A Dél-afrikai Köztársaság és az NSZK közötti kereskedelem ugyanebben az időszakban 15%-kal emelkedett, elérve a 3,1 milliárd randot.

Az Egyesült Államok és a többi nyugati hatalom érdeklődését elsősorban az ország egyedülálló természeti kincsei keltik fel. Dél-afrikai források szerint náluk található a világ platinakészletének 86%-a, krómkészletének 83%-a, vanádiumkészletének 64%-a, aranykészletének 49%-a, mangánkészletének 48%-a, uránkészletének 17%-a, azbesztkészletének 10%-a. Érthető, hogy a súlyosbodó nyersanyagválság közepette az imperializmus mindenre hajlandó, hogy biztosítsa az ellenőrzést e természeti kincsek felett. A nyugati világ fokozódó érdeklődése a dél-afrikai nyersanyagforrások iránt ugyanakkor növeli a pretoriai rezsim politikai súlyát az imperialista rendszeren belül.

Dél-Afrika mint az imperializmus afrikai hídfőállása egyre fontosabbá vált, ahogy a közvetlen imperialista uralom szférája csökkent a földrészen, és sok ország a progresszív fejlődés útjára lépett. A portugál gyarmatbirodalom széthullásával és a független Zimbabwe létrejöttével a fajüldöző Dél-afrikai Köztársaság és az általa megszállt Namíbia az utolsó ország Afrikában, amely közvetlenül a Nyugaton „szabadnak" nevezett világhoz tartozik. Napjainkban Dél-Afrika nem pusztán az imperializmus legmegbízhatóbb szövetségese Afrikában, hanem talán az egyetlen olyan állam a földrészen, amelyre teljes mértékben számíthat a szocializmussal, a demokráciával és a nemzeti felszabadító mozgalommal való globális konfrontáció politikájában.

A szélsőségesség, a patologikus kommunista- és szovjetellenesség mindig is lényeges vonása volt a fajüldöző rezsim külpolitikájának. 1980 májusában például P. Botha dél-afrikai külügyminiszter felszólította a nyugati

hatalmakat, „gondolkodjanak azon, készek-e háborút, akár nukleáris háborút folytatni" a Szovjetunió ellen. Nem meglepő, hogy Pretoria örömujjongással fogadta a Reagan-kormány hivatalba lépését, és a két kormány külpolitikai elképzelései soha nem álltak olyan közel egymáshoz, mint most.

A dél-afrikai szubkontinens, amely a gyarmati-fajüldöző elnyomás ellen küzdő népek harcának színhelye, a hivatalos washingtoni személyiségek számára „olyan térség, amelyért mind élesebbé váló vetélkedés folyik a globális politikában". Az olyan általánosan elfogadott fogalmak, mint „kolonializmus", „fajüldöző politika", „nemzeti felszabadítási mozgalom", „önrendelkezés", „függetlenség" nem szerepelnek az amerikai kormányzat képviselőinek szótárában. Csak homályos utalások találhatók arról, hogy „konfliktusok" vannak az apartheid körül a Dél-afrikai Köztársaságban, valamint „Namíbia státuszával" kapcsolatban, de számukra a rossz megtestesítője nem a pretoriai rezsim, hanem „a Namíbia és Dél-Afrika ellen fellépő gerillacsoportok", amelyek „erőszakos úton kívánják megszerezni a hatalmat". A Fehér Ház szándékosan hallgat arról, hogy e két ország hazafias erőit, az Afrikai Nemzeti Kongresszust (ANC) és a Délnyugat-afrikai Népi Szervezetet (SWAPO) rákényszerítették arra, hogy miután a harc békés eszközei kimerültek és a fajüldözők részéről a legkegyetlenebb terrorral és elnyomással kellett szembenézniük, fegyvert fogjanak. A dél-afrikai feszültség forrása washingtoni logika szerint nem az apartheid-politika és Namíbia folytatólagos megszállása, hanem a Szovjetunió rejtélyes érdekeltsége, hogy „regionális konfliktusokat" szítson.

A pretoriai rezsim jelenleg az imperializmus fő ütőereje a Szaharától délre. Katonai kiadásai 1960 óta hatvanszorosára nőttek, és az 1981 82-es pénzügyi évben elérik a 2637 millió randot. A dél-afrikai fegyveres erők méreteiket tekintve felülmúlják a legtöbb felszabadult afrikai ország fegyveres erőit együttvéve. A hadsereg létszáma 180 ezer fő és a legkorszerűbb fegyverekkel van felszerelve. Egyes adatok szerint Pretoria a 70-es évek végén 650 harci repülőgéppel, 220 helikopterrel, 530 tankkal, több mint 1600 páncélozott járművel, messzehordó lövegekkel és kifejlett rakétatechnikával rendelkezett. Ezek nagy részét vagy a fejlett tőkésországoktól vásárolták, vagy nyugati licencek alapján, helyben állították elő.

A fajüldözőknek az imperialista államok és Izrael közreműködésével sikerült saját nukleáris potenciálra szert tenniük. Egy nemzetközi szakértőcsoport az ENSZ megbízásából jelentést készített, amely megállapította, hogy Pretoria már 1979-ben 7—8 bomba előállításához elegendő dúsított uránnal rendelkezett. A dél-afrikai hadsereg olyan 155 mm-es amerikai—kanadai gyártmányú eszközökkel rendelkezik, amelyek alkalmasak nukleáris robbanófejek célba juttatására. Ezt a technikát dél-afrikai és izraeli szakemberek közösen dolgozták ki.

Washington Dél-Afrikával kapcsolatos érdekeltségének fontos eleme, hogy az Egyesült Államok az Afrika körüli stratégiai fontosságú utak miatt nagy „geopolitikai" jelentőséget tulajdonít Afrika déli részének. A Pentagon, miközben hadiflottáját az Indiai-óceánon összpontosítja, és a „gyorshadtest" létrehozásán és fejlesztésén fáradozik, mind több katonai támaszpontot, kikötőt és repülőteret kíván kiépíteni az afrikai földrészen. Erre azonban igen kevesen ajánlkoznak a kontinensen. Dél-Afrika nemrég nyíltan felajánlotta katonai objektumait „bármely baráti nyugati államnak a kommunista expanzió elleni harc céljára".

Az amerikai—dél-afrikai közeledés jegyében intenzívvé vált a két fél közötti érintkezés. A felek figyelme elsősorban a dél-afrikai térségre koncentrálódik. Milyen konkrét célokat szolgál az együttműködés?

Mindenekelőtt magának a fajüldöző rendszernek a megerősítését. 1976, Johannesburg Soweto nevű külvárosában lezajlott ismert események óta az apartheiddel szembeni népi ellenállás mind erősebbé válik. Terjed az afrikai proletariátus sztrájkmozgalma, tiltakozó akciókat folytat a tanulóifjúság, mind aktívabbá válnak az ANC katonai szervezetének harci osztagai. A Smith-Muzorewa rendszer bukása Rhodéziában, amellett hogy komolyan meggyengítette Pretoria pozícióit a

szubkontinensen, új lökést adott a dél-afrikai nép harcának, megerősítette az eljövendő felszabadulásba vetett hitét.

II.

A Washington és Pretoria közti szövetség másik fontos célja az, hogy saját érdekeiknek megfelelő megoldást találjanak a namíbiai problémára. Az erre irányuló erőfeszítésekbe az Egyesült Államok már 1977 márciusában közvetlenül bekapcsolódott, amikor öt nyugati hatalom (az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, az NSZK és Kanada) létrehozta az úgynevezett kontaktuscsoportot, amelynek feladata, hogy konkrét javaslatokat dolgozzon ki a namíbiai rendezésre vonatkozólag. A „kontaktuscsoport" létrehozása a nyugati hatalmak taktikájának megváltozását jelezte, mivel korábban igyekeztek a színfalak mögött maradni, meghagyva Pretoriának a kezdeményezést.

A nyugati „ötök" politikája, a Dél-afrikai Köztársasághoz hasonlóan, kezdettől fogva arra irányult, hogy neokolonialista bábrendszert hozzanak létre Namíbiában, amelynek élén a helyi fehér fajüldözőkből és az afrikai kollaboránsokból álló csoportosulás áll, amelyet 1977 óta Demokratikus Turnhalle Szövetségnek (DTA) neveznek. E rendszer létrehozását azonban a „kontaktuscsoport" nem úgy képzelte, hogy közvetlenül átadják a hatalmat a DTA-nak, mint ahogy Pretoria szerette volna, hanem bizonyos nemzetközi jogi külsőségek betartásával — azaz a DTA és a SWAPO részvételével rendezett általános választás útján. Mégpedig olyan feltételek között, amelyek megakadályozták volna a választók szabad akaratának kifejezésre jutását, és biztosították volna a pretoriai rezsim kreatúráinak „győzelmét".

Az „ötök" azonban érthető módon nem hagyhatták teljes mértékben figyelmen kívül a kérdésben korábban hozott ENSZ-határozatokat, a SWAPO álláspontját és az AESZ-t, amelynek felfogását a „frontországok" (Angola, Botswana, Zambia, Mozambik és Tanzania) képviselték. Ennek eredményeképpen a „kontaktuscsoport" 1978 áprilisában közzétett javaslatában „az ENSZ felügyelete és ellenőrzése mellett megtartandó választásokról" van szó, tehát arról, hogy az ENSZ-főtitkár különleges megbízottjának vezetésével katonai és polgári személyekből álló csoportot (UNTAG) irányítanának Namíbiába.

A nyugati terv ugyanakkor figyelmen kívül hagyta az ENSZ és az AESZ követelését, hogy a dél-afrikai közigazgatást meg kell szüntetni, és a Namíbia feletti ellenőrzést a függetlenség kikiáltását megelőző teljes időszakban Pretoria kezében kívánta hagyni. A dél-afrikai főkormányzóval mint az ország irányításával megbízott „hivatalos személlyel" a UNTAG a terv értelmében köteles lett volna együttműködni. Továbbra is a főkormányzó rendelkezett volna az ő intellenül maradó elnyomó apparátussal, így a rendőri erőkkel, és ő lett volna „elsősorban felelős a törvényesség és a rend fenntartásáért az országban". Ezenkívül ő lett volna megbízva választások lebonyolításának irányításával. Végül a „kontaktuscsoport" a dél-afrikai katonai jelenlét fenntartását javasolta Namíbiában azzal, hogy a dél-afrikai csapatok létszámát fokozatosan 1500 főre kell csökkenteni.

A nyugati országok terve tehát jelentős egyoldalú előnyökhöz juttatta volna a fajüldöző rezsimet, ami Sam Nujoma, a SWAPO elnöke szerint „nagyon megnehezítette, sőt talán lehetetlenné tette szabad, igazságos és demokratikus választások megtartását Namíbiában". A namíbiai hazafias erők nehéz döntés elé kerültek. A SWAPO vezetői és aktivistái számot vetettek azzal, hogy az „ötök" javaslatainak elfogadása kedvezőtlen feltételeket teremt számukra a választásokon, de bíztak a széles körű népi támogatásban és abban, hogy az ENSZ képviselőinek jelenléte megakadályozza a fajüldözőket, hogy nyíltan semmibe vegyék a választók akaratát, és a baráti afrikai államok is azt tanácsolták, hogy használják ki ezt az esélyt a békés rendezésre, így végül is a SWAPO elvben elfogadta a nyugati államok javaslatát.

A Biztonsági Tanács a felek meghallgatása után 1978 júliusában tudomásul vette az „ötök" javaslatát, és

megbízta az ENSZ főtitkárát, hogy készítsen egy jelentést, amely ajánlásokat tartalmaz a végrehajtást illetően. A jelentés augusztus végén elkészült. Az alkotmányozó nemzetgyűlési választások előkészítésével és megtartásával kapcsolatos intézkedések végrehajtására hét hónapot adtak. Az átmeneti időszak első három hónapjában a következőknek kellett eleget tenni: biztosítani a tűzszünetet; végrehajtani a dél-afrikai csapatok létszámának csökkentését; a megmaradó egységeket és a SWAPO-erőket az ENSZ ellenőrzése alatt álló bázisokra vezényelni; leszerelni a fajüldözők félkatonai egységeit és a törzsi alakulatokat; ENSZ-megfigyelés alá helyezni Namíbia határmenti területeit; hatályon kívül helyezni minden diszkriminatív és korlátozó intézkedést; szabadlábra helyezni a politikai foglyokat; lehetővé tenni a menekültek önkéntes visszatérését; kidolgozni és közzétenni a választási szabályokat.

A hátralevő négy hónap a választási kampány céljára volt fenntartva. Az ENSZ-főtitkár ajánlása értelmében az UNTAG katonai kontingensét hét gyalogos zászlóalj és néhány kisegítő alegység alkotta volna 7500 fős létszámmal. A polgári személyzet létszáma 1500 fő lett volna.

A SWAPO-nak voltak ugyan fenntartásai a jelentéssel kapcsolatban, de jóváhagyta, és kifejezésre juttatta, hogy kész minden tekintetben együttműködni az ENSZ-szel. Meghiúsultak Dél-Afrika reményei, hogy a hazafias erőkre hárítja a felelősséget a rendezés meghiúsulásáért. Pretoria felmérte a namibiai erőviszonyokat, és arra a meggyőződésre jutott, hogy mindazon előnyök ellenére, amelyeket a „kontaktuscsoport" a Turnhalle Szövetségnek biztosított, az ebben tömörülő maroknyi fajüldöző nem sok eséllyel indul a választáson a hazafias erőkkel szemben. A dél-afrikai kormány ezért megtagadta az ENSZ-szel szemben korábban vállalt kötelezettségeit, és kijelentette, hogy a Waldheim-terv elfogadhatatlan számára. A fajüldözők álláspontja nem változott azután sem, hogy 1978. szeptember 29-én a Biztonsági Tanács 435. számú határozatával jóváhagyta a tervet.

Az „ötök" támogatása és beleegyezése tette lehetővé, hogy Pretoria szembeszegüljön az ENSZ-szel. A „kontaktuscsoport" miután belátta a fajüldözőknek a választások kimenetelét illető aggodalmai megalapozottságát, további alkudozásokba bocsátkozott, és az időhúzás taktikáját választotta abban reménykedve, hogy közben az erőviszonyok a Turnhalle javára módosulnak. Dél-Afrika a „kontaktuscsoport" tanácsára némileg megváltoztatta taktikáját: a 435. számú határozatot egészében ugyan továbbra is elutasította, de kijelentette, hogy hajlandó újratárgyalni a választások kérdését a határozat „alapján". Amikor pedig 1979 januárjában megkezdődtek a tárgyalások, Pretoria egyre újabb és újabb követelésekkel állt elő, amelyek egyáltalán nem illeszkedtek az ENSZ-határozat kereteibe: vétójogot követeltek az UNTAG összetételének kérdésében, közigazgatásukat az ENSZ-személyzet fölé kívánták helyezni, és különböző kibúvókat kerestek, amelyek lehetővé tették volna, hogy továbbra is csapatokat állomásoztassanak Namíbiában. Követelték, hogy a SWAPO egységeit fegyverezzék le, vagy vonják ki az országból, angolai és zambiai bázisait pedig helyezzék ENSZ-felügyelet alá.

A SWAPO és a „frontállamok" a rendezés érdekében hajlandók voltak egy sor engedményre. Miután Dél-Afrika ragaszkodott ahhoz, hogy speciális intézkedéseket hozzanak annak megakadályozására, hogy a SWAPO-harcosok északról beszivárogjanak Namíbiába, 1979 második felében az angolai kormány kezdeményezésére a rendezési tervbe beveték egy demilitarizált övezet létrehozását a namíbiai—angolai és a namíbiai—zambiai határ mindkét oldalán. Később a SWAPO és a „frontállamok" beleegyeztek abba, hogy a tűzszünetet követő első három hónap alatt az övezet namíbiai oldalán maradhasson a korábban odahelyezett dél-afrikai csapatok fele és ott állomásozzon 5—7 UNTAG-zászlóalj. Dél-Afrika azonban továbbra is útját állta a rendezésnek.

Még merevebbé vált Pretoria álláspontja a zimbabwei események után. Az 1980 februárjában rendezett választásokon a zimbabwei nemzeti hazafias erők a számukra kedvezőtlen körülmények ellenére elsöprő győzelmet arattak Muzorewa bábklikkjével

szemben. A Botha-kormány felhagyott a részleges engedményekről való tárgyalással, és frontális támadást indított az ENSZ-határozat egésze ellen. Pretoria kijelentette, hogy nem bízhatja a világközösségre a választások ellenőrzését, amíg ez a SWAPO-t a namíbiai nép egyetlen törvényes képviselőjének ismeri el, és a további rendezési tárgyalásokba nem vonja be egyenlő félként a „belső pártokat" is. Más szóval azt kívánta az ENSZ-től, hogy alapvetően módosítsa a namíbiai kérdéssel kapcsolatos álláspontját, és az ügyet a továbbiakban ne úgy kezelje, mint a nemzeti felszabadítási mozgalom és a megszálló gyarmati rendszer szembenállását, hanem mint a SWAPO és a Turnhalle Szövetség konfliktusát a hatalomért folytatott harcban. E követelések azt jelentették, hogy Pretoria a tárgyalások meghiúsítására törekszik.

Ez jutott kifejezésre az ENSZ égisze alatt 1980 februárjában tartott genfi Namíbia-konferencián is. A konferencia Waldheim ENSZ-főtitkár kezdeményezésére jött létre, mint „a választásokban érdekelt felek közötti több oldalú találkozó", azzal a céllal, hogy a közvetlen tárgyalások révén megegyezésre tudjanak jutni a rendezési tervnek megfelelően a tűzszünet és az ENSZ-akció kezdetének időpontjában. A főtitkár 1981 márciusát javasolta azzal, hogy így a rendezési folyamat 1982 elejéig lezajlana.

Az ENSZ Titkárság által megállapított felállás értelmében a találkozó fő résztvevője a SWAPO és a Dél-afrikai Köztársaság volt, és a Turnhalle Szövetség, valamint a kisebb „belső pártok" a dél-afrikai delegáció tagjaként kaptak lehetőséget a részvételre. A „frontországok", Nigéria, az AESZ és a nyugati „ötök" megfigyelőként voltak jelen. A SWAPO küldöttsége Genfbe érkezésekor azonnal kinyilvánította, hogy kész bármikor aláírni a tűzszüneti megállapodást, és együttműködni az ENSZ-szel a 435. számú határozat végrehajtása érdekében.

Dél-Afrika nyíltan obstrukciós álláspontra helyezkedett. Képviselői „megfigyelőknek" nyilvánították magukat azzal, hogy a találkozó valódi résztvevői a „belső pártok". Az ENSZ-terv végrehajtásának gyakorlati kérdéseiről Dél-Afrika nem volt hajlandó tárgyalni. Egyetlen dolgot hajtogattak mindvégig, azt, hogy el kell ismerni a „belső pártokat" és a SWAPO-t meg kell fosztani státuszától. Kijelentették, hogy az ENSZ-terv végrehajtását, bizonytalan időre elnapolták. A konferencia tehát kudarcba fulladt.

A genfi konferencia meghiúsítására akkor került sor, amikor a választásokon győztes Ronald Reagan épp a Fehér Házba készült költözni. Pretoriának tudomása volt az új washingtoni kormányzat nézeteiről és beállítottságáról, ami természetesen befolyásolta a konferencián tanúsított magatartását. Reagan hivatalba lépésével Washington, mint ez várható volt, Dél-Afrika oldalára állt a namíbiai kérdésben. Addig az amerikai diplomácia, bár támogatta a fajüldöző rendszert, annyit elismert, hogy a namíbiai rendezést Pretoria akciói nehezítik meg. Ma már Dél-Afrika felelősségét az ENSZ-terv meghiúsításában fel sem vetik, beérik annak megállapításával, hogy a Namíbiáról folyó tárgyalások „nyilvánvaló zsákutcába" jutottak. Meghiúsult az afrikai országok törekvése, hogy a genfi konferencia zátonyra futtatása miatt kötelező gazdasági szankciókat határozzanak el a fajüldöző rendszer ellen, mivel az Egyesült Államok, majd nyomában Anglia és Franciaország 1981 áprilisában a Biztonsági Tanácsban megvétózták a javaslatot.

Az Egyesült Államok lényegében teljesen a magáévá tette Dél-Afrika álláspontját arról, hogy az ENSZ-terv a 435. számú határozatban és az azt követő megállapodásokban lefektetett formában elfogadhatatlan. Washington először úgy döntött, hogy „zöld utat" ad a belső rendezésnek, és még azoknak a minimális kötelezettségeknek is hátat fordít, amelyeket az ENSZ-szel és a független Afrikával szemben vállalt a SWAPO-nak a namíbiai rendezésben játszott szerepét illetően. A „frontországok", az AESZ, az egész el nem kötelezett mozgalom heves reakciója és a „kontaktuscsoport" résztvevőinek e politika ésszerűségével kapcsolatos kétségei azonban visszakozásra kényszerítették.

Következtek a bizonykodások, hogy az Egyesült Államok elvben nem veti el az ENSZ-tervet, csak némi módosítást és kiegészítést tart szükségesnek

az „új realitások" figyelembevételével és a „bizalom" megteremtése érdekében. „Új realitáson" az USA egyebek között a Pretoria védnökségével létrejött új katonai és politikai szervezeteket érti, amelyek megjelenése a 435. számú határozat nyílt megsértését jelenti. A „bizalom megteremtésének" Pretoriától kölcsönzött jelszava a namíbiai rendezésre vonatkozó ENSZ-határozat egész platformjának revíziójára irányul.

Az Egyesült Államok új javaslatokat dolgozott ki, és egyeztetett a „kontaktuscsoport" többi tagjával. A hivatalos verzió szerint ezek célja, hogy megkönnyítsék a namíbiai kérdésnek a 435. számú határozat alapján történő rendezését. A valóságban olyan feltételek és követelések komplexuma, amelyek célja, hogy a felismerhetetlenségig kiforgassák az ENSZ-tervet, és száz százalékig biztosítsák a problémának az imperialisták és a fajüldözők érdekeinek megfelelő megoldását. A nyugati országok e célból igyekeznek megkerülni az ENSZ-t, és a háta mögött elérni a probléma rendezését.

Az „ötök" követeléseinek egy része arra irányul, hogy a létrejövő Alkotmányozó Nemzetgyűlés számukra és Dél-Afrika számára megfelelő összetételű legyen. Ennek érdekében lényegében a saját ellenőrzésük alá akarják vonni az ENSZ-erőket, amelyeket a választások előkészítése és megtartása idejére vezényelnének Namíbiába. Az ENSZ katonai kontingensének egy részét javaslataik szerint a nyugati államok hadseregeinek egységei adnák. Emellett azt az érvet hozzák fel, hogy olyan nemzetközi megfigyelő apparátust kell létrehozni, amelyben Dél-Afrika „megbízik". Nyilvánvaló, hogy Pretoria „bizalmának" megszerzése érdekében a UNTAG-ot a SWAPO-val szemben ellenséges erővé kívánják átalakítani. Ezzel párhuzamosan az „ötök" azt szeretnék elérni, hogy az ENSZ ne ismerje el a SWAPO-t a namíbiai nép egyetlen törvényes képviselőjének.

A DTA sikerében azonban Nyugaton ilyen körülmények között sem bíznak, ezért újabban „a különböző politikai csoportok igazságos képviseletének" elvét hangoztatják, amely a DTA-nak tényleges befolyását meghaladó súlyt biztosítana az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben.

A „kontaktuscsoport", hogy elejét vegye a bizonytalanságnak, kidolgozott egy tucatnyi „alkotmányos elvet", amelyhez az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek a független Namíbia alkotmányának kidolgozásakor igazodnia kell. Ennek célja, hogy biztosítsák a fehér kisebbség és a nemzetközi tőke gazdasági pozícióit, életben tartsák a „belső pártokat", a faji és törzsi intézményeket, és általában biztosítsák az ország tőkés orientációjú fejlődését. Ezen kívül korlátozni kívánják a független Namíbia jogait a honvédelem és a külpolitika terén.

Az „alkotmányos elvek" még egy további tekintetben útját állják annak, hogy Namíbia valóban elnyerje függetlenségét. A 435. számú határozat a probléma rendezését egységes és megszakítás nélküli folyamatnak tekinti, amelyben a kormány megalakítása és a függetlenség kikiáltása közvetlenül követi az alkotmány elfogadását. Az „ötök" új javaslataiban ezzel szemben nincs kapcsolat az Alkotmányozó Nemzetgyűlés munkájának befejezése és a függetlenség kimondása között. Ez azt a titkolt elképzelést tartalmazza, hogy a függetlenség elnyerését meg kell előznie a törvényhozói és végrehajtói szervek újjáalakításának, az „alkotmányos elveknek" megfelelően. Ez az elképzelés legalábbis elodázza a függetlenség elnyerését, ami a folytatódó dél-afrikai megszállás körülményei között további esélyt ad a fajüldözőknek és védnökeiknek.

Az „ötök" diplomáciai manővereinek célja az ENSZ-terv tartalmának revíziója mellett a terv végrehajtásának maximális elodázása. Az ok nyilvánvaló. „A DTA presztízse az országban csökken. Az emberek többsége úgy véli, hogy ha holnap igazságos választást tartanának, a SWAPO minden nehézség nélkül győzne" — írta a londoni *Sunday Times* 1981. május 10-én. Ez a helyzet nem megfelelő sem Dél-Afrikának, sem a nyugati hatalmaknak, megváltoztatásához azonban időre van szükség, ezért az időhúzó taktika.

Az „ötök" nem hajlandók egyértelmű határidőt kitűzni. Kijelentik, hogy 1982-ben megkezdődhet a rendezés, de

rögtön hozzáteszik azt a kikötést, hogy természetesen csak abban az esetben, ha sikerül eloszlatni Pretoria aggályait az ENSZ-tervvel kapcsolatban. Egy titkos memorandumban, amely eljutott a sajtóhoz, Crocker azt állítja, hogy mintegy másfél évre van szükség ahhoz, hogy kedvezőbb pozícióban legyenek a SWAPO-val szemben.

Mivel azonban a Botha-kormány nem túlságosan bízik abban, hogy a DTA presztízsét politikai eszközökkel növelni lehet, Washington áldásával totális háborút indított a SWAPO ellen azzal a céllal, hogy fegyveres úton felmorzsolja.

Dél-Afrika és az Egyesült Államok valódi célja nem Namíbia függetlenségének megadása, hanem saját kreatúráik hatalomra juttatása. A dél-afrikai vezetők ezt cinikus őszinteséggel ki is mondták a Crockerrel való tárgyalások során: „A dél-afrikai kormány nem zárja ki egy nemzetközileg elfogadható rendezés lehetőségét, de nem mehet bele abba, hogy a SWAPO győzelmet arasson, és korlátlan hatalmat szerezzen" — jelentette ki M. Malan hadügyminiszter.

III.

A független Afrikában a Washington—Pretoria szövetség elsősorban a népi Angola ellen irányul. 1976 áprilisától 1980 decemberéig Dél-Afrika mintegy másfél ezer katonai akciót hajtott végre Angola ellen. A légierő számtalanszor behatolt Angola légiterébe, bombatámadásokat intéztek a lakosság és az ipari üzemek ellen, felégették a vetést. A szárazföldi alakulatok állandóan támadják a határmenti falvakat, és több ízben jelentős mélységben behatoltak Angola területére.

Ezzel párhuzamosan Pretoria, együttműködve a speciális nyugati szervezetekkel, elsősorban a CIA-val mindent megtett, hogy aktivizálja az UNITA nevű csoportot, amelyet a fajüldözők és védnökeik az 1975—76-os intervenció idején megpróbáltak hatalomra juttatni a független Angolában. Namíbiában táborok egész hálózatát tartják fenn, amelyekben az UNITA-bandákat újjászervezik, kiképezik, létszámukat feltöltik.

Az Egyesült Államok egészen a legutóbbi időkig, amennyire lehetett, igyekezett titokban tartani Angola elleni felforgató tevékenységét. A Reagan-kormányzat hivatalba lépésével az angolai haladó rendszer felszámolása a hivatalos állami politika rangjára emelkedett.

Tanulságos ezzel kapcsolatban a Clark-féle törvényjavaslat története. A javaslatot, amely megtiltja az amerikai kormánynak, hogy katonai vagy anyagi támogatást nyújtson az angolai kormányellenes csoportoknak, 1976-ban fogadta el az amerikai kongresszus még a vietnami válság hatása alatt, azzal a céllal, hogy elejét vegye annak, hogy az Egyesült Államok újabb külföldi katonai kalandba keveredjék. Ezt a törvényt azóta többször megsértették, de kétségtelenül gyakorolt bizonyos fékező hatást. Az amerikai jobboldalnak azonban ez nem tetszett, és Reagan hívei választási jelszóvá tették e törvény hatályon kívül helyezését. 1981 márciusában a kormány hivatalosan indítványozta ezt a kongresszusnak, nyíltan elárulva azt a szándékát, hogy közvetlenül bekapcsolódik az Angola elleni agresszióba. Az indítvány igen vegyes fogadtatásban részesült, és a törvény mind a mai napig hatályban van, a Fehér Ház azonban nem vesz tudomást róla.

Az Egyesült Államok és Dél-Afrika közötti tárgyalások eredményeként az utóbbi jelentősen kiszélesítette katonai tevékenységét Angola ellen. Az agresszió eszkalációja 1981 júniusában kezdődött. A világközvélemény egyöntetű felháborodással fogadta Pretoria arcátlan agresszióját, a múlt év augusztusában, amelytől még a „kontaktuscsoport" tagjai is igyekeztek elhatárolni magukat, az Egyesült Államok kivételével, amely védelmébe vette az agresszort, és a felelősséget Angolára és a SWAPO-ra próbálta hárítani. A dél-afrikai agressziót elítélő határozati javaslat kérdésében tartott szavazáson az Egyesült Államok a maga vétójával teljesen magára maradt.

Az Egyesült Államok és Dél-Afrika belátva, hogy egyetlen csapással nem tudja megdönteni a népi hatalmat Angolában, köztes megoldások kidolgozásán fáradozik. Ezek egyike az, amit az amerikai diplomácia az MPLA és az UNITA közötti „megbékélés" el-

érésének nevez. Ennek lényege az, hogy az Angolára gyakorolt nyomás növelésével első lépésként elérjék, hogy az UNITA-t legalizálják az országon belül és képviselőit bevegyék a kormányba. A másik variáns Angola déli tartományainak elszakítása és bábállam létrehozása Sawimbi, az UNITA vezetőjének irányítása alatt. Ilyen tervek létezésére az UNITA vezetői már 1977-ben utaltak. Crocker és a dél-afrikai vezetők tárgyalásairól szóló titkos dokumentumokban az alábbi kitétel olvasható: „A dél-afrikai kormány úgy tekinti Sawimbi angolai tevékenységét, mint ütközőzónát Namibia védelmében. A dél-afrikai kormány feltételezi, hogy Sawimbi igényt tart Dél-Angolára. Miután a dél-afrikai kormány mindvégig támogatta őt, ártana a kormány tekintélyének, ha Sawimbi károkat szenvedne."

A világ haladó erői szolidárisak az angolai nép harcával. A Szovjetunió, Kuba és a többi szocialista ország sokoldalú segítséget nyújt Angolának, egyebek között védelmi képességének növelésében. Ez dühödt reakciókat vált ki Washingtonban és Pretoriában, mivel akadályozza terveik megvalósítását. A Reagan-kormányzat azt követeli Angolától, hogy szüntesse be a katonai együttműködést a szocialista országokkal, és a namibiai rendezést az Angolában tartózkodó kubai csapatok kivonásától próbálja függővé tenni.

Angolán kívül Mozambik, Zambia és más afrikai országok is növekvő nyomásnak vannak kitéve Pretoria és védnökei részéről, amelyek katonai akciókat, gazdasági diverziót és egyéb bomlasztó tevékenységet folytatnak ellenük. A cél a nemzeti felszabadítási mozgalom elnyomása, a haladó rendszerek destabilizálása és felszámolása.

Washington és Pretoria közeledése nyugtalansággal tölti el a kontinens független államait. Az afrikaiak felháborodva utasítják vissza az Egyesült Államok próbálkozásait, hogy előírja nekik, mi a jó és mi a rossz, és mit kell tenniük. Visszautasítják Washington érveit, amelyek a misztikus „kommunista veszéllyel" kívánják alátámasztani a Pretoriával való szövetséget. Washington politikáját az utóbbi időszakban minden nagy nemzetközi fórum egyöntetűen elítélte, így egyebek között az ENSZ Közgyűlése, az AESZ konferenciája és az el nem kötelezett országok Koordinációs Irodája.

(A szovjet folyóirat 1982/3. számából)

LE MONDE diplomatique

BARRY COHEN

Az amerikai politika új offenzívája Dél-Afrikában

Az afrikai szovjet befolyás erősödésének meggátolására Reagan Amerikája nagyobb nyomást gyakorol Dél-Afrikára, a Nyugat stratégiai szövetségesére, mint valaha. Az amerikaiak el akarják érni, hogy a kubai katonák kivonuljanak Angolából, miközben az üzleti körök azt várják, hogy normálisabb kapcsolatok alakuljanak ki ezzel az országgal. Ilyen körülmények között, a hosszan tartó namibiai probléma Washington afrikai politikájának legnagyobb akadályává válik, és Reaganék arra törekszenek, hogy Pretoria számára elfogadható rendezést találjanak.

Az MPLA (Angola Felszabadításának Népi Mozgalma) kormányzatának 1975-ös hatalomra jutása óta szüntelenül Washington merev bizalmatlanságával kell szembenéznie. Az igaz, hogy amikor Andrew Young volt az ENSZ-nagykövet Carter elnök idején, voltak kísérletek egy párbeszéd kialakítására, amely az első lépés lett volna a két kormány közötti kapcsolatok normalizálásához. A Clark-javaslat, amelyet 1976 júniusában sza-

vaztak meg, megtiltotta az FNLA (Angola Nemzeti Felszabadítási Frontja) és az UNITA (Nemzeti Szövetség Angola Teljes Függetlenségéért) haderőinek nyújtandó minden katonai segítséget. Ugyanakkor, az amerikaiak a diplomáciai elismerés előzetes feltételeként továbbra is követelték a kubai katonák és a szovjet tanácsadók távozását.

A szovjet blokk haderőinek jelenléte a Reagan-adminisztráció vezetőinek kitűnő érvként szolgált egy új, hidegháborús offenzíva megindítására Afrikában. Leginkább Washington Luandával szembeni magatartását határozza meg a Namíbia sorsáról folyó tárgyalások kimenetele: ameddig Dél-Afrika fenntartja uralmát ezen a területen, az Egyesült Államok stratégiájának az egész vidéken ténylegesen belül kell maradnia azokon a határokon, amelyeket a Pretoriával fenntartani kívánt kapcsolatok szabnak meg.

A dél-afrikai kormány lelkesen üdvözölte Ronald Reagan választási győzelmét. Az új kormányzat hamar felismerte Dél-Afrika — mint szövetséges és mint a nyugati gazdaságok számára fontos alapanyag-szállító — geopolitikai fontosságát a szovjet beavatkozás elleni harcban. Chester Crocker, az afrikai ügyekben illetékes külügyi államtitkár úgy határozta meg Washington magatartását, mint egy „konstruktív elkötelezettséget", ami valójában azt jelenti, hogy sokkal nagyobb szimpátiával kezelik a dél-afrikai érdekeket, mint ahogy azt az előző kormányzat ki merte mutatni: „Az Egyesült Államoknak félreérthetetlenül ki kell mondania, hogy nincs szándékában rálépni a gazdasági szankciók sikamlós útjára, kezdve azon, hogy növeli a korlátozásokat olyan (Dél-Afrikának szánt) »stratégiai« jelentőségű exportcikkek szállításával szemben, amelyek más államra nézve fenyegetést jelenthetnek. A konstruktív elkötelezettség nem jelent gazdasági háborút a Dél-afrikai Köztársaság ellen, sem pedig azt, hogy visszatérnek az értelmetlen zaklatásokhoz, amelyek csak lerombolhatják Amerikának Dél-Afrikában és a világpiacon kivívott pozícióit."

A múlt év májusában Pik Botha, dél-afrikai miniszterelnök washingtoni látogatására készítették elő azokat a titkos dokumentumokat, amelyek tanúsítják az Egyesült Államok ama kívánságát, hogy „véget vessenk annak a gyalázatosként megbélyegzett állapotnak, amely Dél-Afrikára súlyosodik a világ szemében, és visszaadja törvényes cselekvési lehetőségeit e köztársaságnak abban a térségben, amellyel mi pragmatikus alapon együttműködhetünk". Ennek érdekében 1981 folyamán számos intézkedést hoztak. A dél-afrikai katonai hírszerzés főnöke januárban találkozott Jeane Kirkpatrick asszonnyal, az USA ENSZ-nagykövetével, és március 19-én a Reagan-adminisztráció határozottan felkérte a Kongresszust, hogy vonja vissza Clark határozatát. Miután amerikai diplomatákat utasítottak ki Mozambikból, akiket azzal vádoltak, hogy a CIA-nak dolgoztak, az Egyesült Államok érvénytelenítette az országnak nyújtandó élelmiszersegélyprogramot. Fred Wettering, a Nemzetbiztonsági Tanács szubszaharai ügyekkel foglalkozó igazgatója, akinek jelentős szerepe volt ebben a döntésben, nagy hatalommal rendelkezik az afrikai politika kialakításában. Ugyanis, ő maga a CIA ügyosztályának vezetője volt Mozambikban 1975 és 1977 között.

A Képviselőház afrikai albizottsága előtt az elmúlt év júniusában Crocker különböző javaslatokat terjesztett elő a Dél-Afrikával való együttműködés erősítéséről. A tervben szerepelt például a dél-afrikai parti őrség kiképzése, katonai attasék kinevezése a két országban és a dél-afrikai konzulok számának növelése az Egyesült Államokban.

Javult a helyzet a Dél-Afrikában dolgozó üzleti körök számára is. Az amerikai társaságoknak a kormány fontos szerződéseket engedélyezett, és számos cég elkezdte fejleszteni beruházásait a Dél-afrikai Köztársaságban. A kereskedelmi minisztérium javasolta az exportkorlátozásának enyhítését számos olyan cikk esetében, amelyeket a dél-afrikai katonai és rendőri erők felhasználhatnak. Előfordulhat az is, hogy az amerikai nukleáris politika folyamatban levő felülvizsgálatának az lesz a eredménye, hogy megkönnyíti az amerikai dúsított uránium szállítását a dél-afrikai nukleáris központba, Valindába.

Miközben ezek a változások meg kellett volna, hogy nyugtassák a dél-afrikaiakat, megmutatván nekik, hogy az Egyesült Államok kész viszonozni minden előrelépést a belső reformok és egy namíbiai rendezés érdekében, rémület kerítette hatalmába az afrikai államok többségét. Az elmúlt év március 24-én ötven afrikai ENSZ-tagállam nyilatkozatot adott ki, bírálva az Egyesült Államok és a Dél-Afrika közötti közeledést. Az ENSZ nigériai küldötte egy még határozottabb, Washington ellen irányuló figyelmeztetést tett közzé a freetowni amerikai—afrikai konferencia alkalmával, 1981 januárjában: „Az Egyesült Államok Savimbinak (az UNITA vezetője) nyújtott támogatása valóságos vörös posztó lenne Afrika szemében, és komoly problémákat okozna az Egyesült Államoknak afrikai kapcsolataiban, ha a namíbiai rendezést Dél-Afrika nem fogadná el".

„Egyéb lehetőségek" Angola számára

Az amerikai felelős személyiségek nagyon is jól tudják, hogy a namíbiai probléma megoldása lényeges eleme politikájuknak, amely a dél-afrikaiakat sújtó kiközösítés megszüntetésére irányul. Valójában Washington békülékeny magatartása csak bátorította Pretoriát abban, hogy vadul támadja Angolát. És múlt év augusztusában, miután dél-afrikai csapatok lerohanták Angolát, egyedül az Egyesült Államok élt vétójogával, hogy az ENSZ Nemzetbiztonsági Tanácsában megakadályozza egy olyan határozat elfogadását, amely felhívást kísérelt meg e támadás elítélésére.

Reagan elnök stratégiáját a namíbiai rendezést illetően a külügyminisztérium 1981. február 7-én keltezett dokumentumában határozták meg, amelynek tartalmát a *New York Times* tudomására hozták.

Ebből kitűnik, hogy a probléma megoldása egybefonódik a kubai csapatok Angolából történő kivonásával és a Jonas Savimbi vezette UNITA részvételével az angolai kormányban. Az Egyesült Államok afrikai politikájáért felelős személyek nem minden arrogancia nélkül tartottak ki amellett, hogy „az afrikai pártvezéreknek semmiféle elfogadható okuk nincs arra, hogy ellenezzék az Angola és Namíbia között fennálló kapcsolatot azóta, hogy szembetalálták magukat azzal a ténnyel, hogy a namíbiai rendezés egyedül rajtunk múlik . . .".

A dokumentum szerint a frontvonal afrikai államait, miután maguk is megszenvedték a területi konfliktusok gazdasági következményeit, rá lehetne venni az együttműködésre, ha jelentősebb segítséget kapnának az Egyesült Államoktól. Ugyanakkor együttműködés valósulhatna meg Dél-Afrikával, mivel a „Reagan-adminisztráció ott példátlan bizalmat élvez" és mert Pretoria „tudja, mi vagyunk azok, akiktől a legjobbat várhatja".

Ami az angolai kormányt illeti, az Egyesült Államok emlékeztetett arra, hogy a Szovjetunió nem tudja elősegíteni Angola súlyos gazdasági problémáinak megoldását, és „ha a szovjetek nem akarnak beszállni a játszmába, mi felkínálhatunk más lehetőségeket". Ez világos célzás volt egy újabb, Savimbinak nyújtott segítségre. Ráadásul a dokumentum megerősíti, hogy Savimbi részt venne ilyen tervben, mivel függ azoktól a szállításoktól, amelyeket „olyan körök biztosítanak számára, amelyekre mi közvetlen befolyást gyakorolhatunk". Ugyanakkor semmiféle rendezés nem történhetne Savimbi kárára, és intézkedéseket kellene hozni, hogy „biztosítsuk Savimbit a politikai támogatásról és a törvényességről".

Hogy ezt a törvényességet kiérdemelje, Savimbi sietett meglátogatni Reagan elnököt Kaliforniában, kevéssel az 1980. novemberi választási győzelme után. Múlt év decemberében Washingtonban egy még látványosabb látogatást tett, ami egybeesett egy másik amerikai szövetséges, Mobutu elnök, Zaire államfőjének ott-tartózkodásával. A dátumoknak ezt az egyezését hivatalosan úgy értelmezték, mint „puszta véletlent". Jóllehet Savimbi az Egyesült Államokba az amerikai konzervatív szervezetek, mint a Freedom House vagy az American Enterprise Institut meghívására látogatott el, magas rangú amerikai felelős személyiségekkel találkozott, köztük Alexander Haig külügyminiszterrel. És a „héjákkal" történt meg-

beszélései alkalmával, például a Képviselőház Fegyverkezési Bizottságában, határozottan kitartott az UNITA tevékenységének szovjetellenes jellege mellett.

Az Angolával szembeni amerikai politika egy alapvető ellentmondás miatt bonyolultnak tűnik, és szembeállítja a Reagan-adminisztrációt nagy amerikai bankok és társaságok jó néhány felelős személyiségével, akik korábban lelkesen támogatták Reagan jelölését. Ez utóbbiak minden befolyásukat felhasználták annak érdekében, hogy elkerüljék Clark javaslatának visszavonását, ugyanakkor szabályos kapcsolatokat tartottak fent társaságaik székhelyén, New Yorkban az angolai kormány képviselőivel. Az elmúlt év júliusában a Chase Manhattan Bank ügyfeleinek szánt tájékoztató körlevele úgy vélte, hogy az angolai gazdaságot „felfejlesztés céljából egyensúlyba lehetne hozni". Azt is megjegyezte, hogy gazdag olaj- és gyémántlelőhelyeken kívül „egy liberális beruházási szabályzat és egy egészséges gazdaságpolitikai irányítás... egyre jobban vonzaná a külföldi cégeket". Nem kétséges, hogy az amerikai üzleti körök érdekei hozzájárultak ahhoz, hogy az elmúlt év decemberében a Képviselőház elutasította Clark javaslatának visszavonását.

Egy sürgetően szükséges megoldás

1981 utolsó hónapjaiban az amerikai kormánnyal való kereskedelemre ösztönző nyilatkozatokat szövegeztek meg Luanda számára. Kétségkívül az MPLA vezetőit arra buzdították, hogy nyilvánosan is fejezzék ki kívánságukat közeledésre az Egyesült Államok felé, az Angola elleni dél-afrikai támadások után, amelyeket súlyosbított még a kétségbeejtő gazdasági helyzet is az ország déli részén. Végül, az elmúlt évben január 15. és 17. között Párizs egy fontos eseménynek lehetett színtere: Chester Crocker és Paul Jorge, angolai külügyminiszter találkozásának. Az amerikai külügyi államtitkár tájékoztatta Jorget, dr. Brand Fourie-val, a dél-afrikai külügyminisztérium igazgatójával Londonban folytatott titkos tárgyalásainak eredményéről. Négy évi „szervezett halasztás" után nagyon is úgy tűnik — hogy Sean McBride, az ENSZ hajdani namíbiai megbízottjának szavaival éljünk —, az Egyesült Államok meggyőzte Dél-Afrikát, hogy fogadja el az utolsó nyugati javaslatokat a namíbiai rendezés első kaszára vonatkozóan.

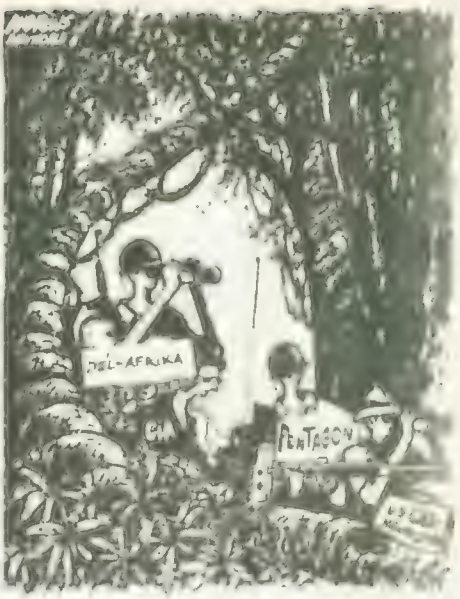

(Daily W

Ahelyett, hogy a mandátumokat kizárólag a fehér kisebbségnek tartanák fenn a következő alkotmányozó gyűlésben — amit a Délnyugat-afrikai Népi Szervezet (SWAPO) elutasít —, az ENSZ Emberi Jogok Nyilatkozatán alapuló „emberi jogok deklarációja" biztosítaná a kisebbségi népcsoportok helyzetének védelmét. Egy kétfordulós választásban a közgyűlés mandátumainak felét arányosan, képviseleti elv szerint az országos listákon választanák meg, míg a másik felét körzetenként egy-egy küldöttnek juttatnák. Jóllehet ez a terv helyt ad az afrikaiak azon igényének, hogy állítsák vissza az „egy ember, egy szavazat" elvét, a SWAPO kormanya számára nehéz lenne — ezzel a módszerrel — megnyerni a kétharmados többséget, amellyel rendelkeznie kellene a közgyűlésen ahhoz, hogy képes legyen alkotmánymódosításokat bevezetni.

Törvényes és adminisztratív jellegű nehézségek valóban léteznek. Dél-Afrika még mindig nem hagyta jóvá az ENSZ képviseleti csoportjának összetételét és hatáskörét az átmeneti időszakban, amely csoportot a fegyverszünet és a függetlenség felé történő átmeneti időszak felügyeletével fognak megbízni. Az is előfordulhat, hogy Angola nem ad megfelelő elégtételt az amerikaiaknak, akik a kubai katonák gyors visszavonását követelik a namíbiai konfliktus megszűnésével.

Dél-Afrika csak hasznát látja az újabb haladékoknak és kihasznál minden haladékot, hogy erősítse az ezen a területen beiktatott adminisztrációs rendszert szövetségese, a Turnhalle-i Demokratikus Szövetség számára. Mindaddig, amíg egy diplomáciai bukás Namibiában újabb gazdasági nehézségeket vonna maga után Angolában is, és a Zaireval határos területein destabilizáció fenyegetne. Ilyen kockázattal szemben a Reagan-kormányzat, amely mindenekelőtt a szovjet terjeszkedés elleni harccal törődik ezen a területen, valamint a Dél-Afrika elleni nemzetközi elnyomás csökkentésével, az elkövetkezendő hónapokban olyan elhatározásra juthat, hogy kikényszeríti a namíbiai probléma megoldását.

(A francia folyóirat 1982. márciusi számából)

Rinascita

VANNI RINALDI

A dél-afrikai ország válasza Pretoria növekvő gazdasági túlsúlyára

1982 Dél-Afrika független államai számára súlyos válságokkal terhes év: ezek szükséges és gyors megoldásával döntő jelentőségűvé válik ez az esztendő a térség, sőt általában az egész afrikai kontinens jövőbeni politikai és gazdasági rendje szempontjából. Súlyos gazdasági válság kirobbanása lehetséges, és ez a fő veszély, amellyel a térség kilenc országának (Angola, Mozambik, Tanzania, Zambia, Zimbabwe, Botswana, Swaziföld, Malawi és Lesotho) szembe kell néznie. A már most sem könnyű gazdasági helyzet rosszabbodásának jelei eléggé nyilvánvalóak, ha például tekintetbe vesszük, hogy 1978-tól 1981-ig a térségben az egy főre jutó jövedelem 10%-kal csökkent. Néhány országban redukálták a szociális alépítmény fejlesztésére szánt programok beruházási összegét, jelentkeznek az elsőrendű közszükségleti cikkek hiányának tünetei, míg ezek árai általában emelkedtek.

Egy másik, meglehetősen aggasztó tény a cserearányok állandó romlása az ipari országokkal folytatott kereskedelmi kapcsolatokban: ez betudható egyrészt a térség országaiból exportált fontos nyersanyagok ára zuhanásának a nemzetközi piacokon, másrészt az importált késztermékek árai jelentős emelkedésének, amit az ipari országok gazdaságaiban végbemenő belső inflációs folyamatok okoznak.

Ezért, hogy például egy tonna zambiai rézért ma az ország feleannyi árut sem vásárolhat meg, mint amennyit 1974-ben kapott; vagy Malawi esetében 1970 és 1979 között a csereanány összességében kb. 30%-kal romlott. A gazdasági helyzet súlyosbodását — a gyarmatosítás idejéből örökölt strukturális „torzulásokon" túl — élezi a dél-afrikai rendszer destabilizáló stratégiája, amit annak érdekében folytat, hogy megőrizze a térségben gazdasági fölényét. Valóban úgy irányították a gyarmati uralom által létrehozott gyenge gazdasági

struktúrákat, hogy azok alárendelt, kiegészítő funkcióban támaszai legyenek a fejlett dél-afrikai központnak, amelyet a nemzetközi tőkés érdekek biztos erődjeként védelmez egy ott született, gyarmati elit. Az „apartheid" elkülönítési politikája meggátolja, hogy Dél-Afrikában a gazdasági szerkezet termelői és technológiai színvonalához viszonyítva az afrikai többség kielégítő felvevő piaccá válhasson; a dél-afrikai gazdaság szubimperialista szerepe és megfelelő piacának hiánya arra indította Pretoria fajüldöző rendszerét, hogy hegemonista politikát folytasson a szomszédos országok felé, hogy gazdasági „csatlósaivá" tegye azokat.

A térség különböző országaival kialakított függőség szintjei, számtalan tényező következtében, változóak: az eltérő történelmi-politikai folyamatoktól kezdve, amelyek eme országok függetlenségét eredményezték, az egyes nemzetgazdaságok különböző forrásaiig és nem utolsósorban földrajzi helyzetükig (például, hogy Lesotho és Swaziföld a dél-afrikai területen tényleges és valóságos körülzárt enklávék) — mindez a különböző szektorokban Dél-Afrika gazdaságának regionális fölényét eredményezi. Például mezőgazdasági-élelmezési téren 1980-ban Zambia 250 000, Mozambik 150 000, és Zimbabwe 100 000 tonna kukoricát vásárolt Dél-Afrikától. Ami az olyan országok kereskedelmi kapcsolatait illeti, mint Lesotho, Botswana vagy Swaziföld, ezek a külfölddel folytatott teljes árucseréjüknek több mint a fele (1976-ban 58,6%) arányában függenek a dél-afrikai piactól. A szállítási ágazat infrastruktúrájának hiányosságain túl úgy alakul, hogy a dél-afrikai kikötők és vasutak jelentik mind a behozatalban, mind a kivitelben a legfontosabb közlekedési kapcsolatokat Afrika déli részének legtöbb országa számára.

A túl nagy gazdasági függés helyzetében — ami mindenekelőtt a szabadságukat nemrég elnyert országok, mint Angola, Mozambik és Zimbabwe önálló gazdasági fejlődését célzó minden reális törekvéssel szemben jelent óriási akadályt — a térség (fekete) többségi rendszerben élő kilenc országa közös választ keres. Ennek a közös stratégiának első konkrétuma, hogy regionális szinten létrehoztak egy gazdasági koordináló szervezetet, a SADCC-t (Southern African Development Coordination Conference), amely kétévi előkészület után, 1980 áprilisában tartotta első ülését a zambiai Lusakában.

A kilenc ország nyilatkozata szerint a cél az, hogy „gazdaságainkat megszabadítsuk a dél-afrikai függőségtől, hogy leküzdjük a ránk kényszerített gazdasági szétforgácsoltságot és koordináljuk erőfeszítéseinket egy regionális és nemzeti gazdasági fejlődés érdekében". A SADCC nyomban megjelölte az ágazati prioritások egész sorát, mint pl. a szállítás és távközlés, az élelmezési önellátás, ipar, energia, agrárfejlesztés stb., és elkezdte az integrált fejlesztési tervek előkészítését. A beavatkozás legfontosabb területeit a szállításban és a távközlésben jelölték meg, mint amelyek nélkülözhetetlen alapjai a regionális integrációról folyó érdemi eszmecserének. Létrehoztak tehát egy állandó különbizottságot azzal a feladattal, hogy tanulmányozza a kapacitásokat és megoldási terveket javasoljon a meglevő struktúrák bővítéséről, a helyreállítás lehetőségéről.

A gazdaság egyenjogú, összehangolt fejlesztéséért regionális szinten folyó ilyen konkrét törekvésekre a dél-afrikai fajüldöző rendszer a katonai agresszió és a gazdasági destabilizálás politikájával válaszol. Dél-Afrikának az Angolai Népi Köztársaság ellen folytatott durva, agresszív háborúja azt a határozott célt is szolgálja, hogy tönkretegye ezt az országot, amely ásványi (petróleum, gyémánt stb.) és mezőgazdasági erőforrásainál fogva ennek a regionális integrációnak hajtómotorja lehetne.

A destabilizálás képébe illenek azok a gazdasági szabotázsra irányuló határozott akciók, amelyeket Dél-Afrika folytat a SADCC más országai kárára, mint pl. annak a 24 vasúti mozdonynak visszakérése, amelyeket annak idején a (zimbabwei) Muzorewa-bábkormánynak adtak kölcsön és amelyek nélkülözhetetlenek az ország belsejébe irányuló élelmiszer-szállításokhoz: ilyen a Zimbabweval folytatott kereskedelmet szabályozó preferenciális megállapodások egyoldalú érvénytelenítése stb.

Mozambikkal szemben kettős stratégiát alkalmaznak: egyrészt katonai és logisztikai támogatást nyújtanak azoknak a zsoldos bandáknak, amelyek a Beira kikötőt Zimbabweval összekötő vasútvonal ellen folytatnak szabotázsakciókat, másrészt váratlanul visszahívták azokat a műszakiakat, akik Maputo kikötő-berendezéseinek és a fővárost Dél-Afrikával összekötő vasútvonalnak a helyreállításával voltak megbízva. Valójában az erőszak és a rombolás olyan mérvű, hogy még sürgősebbé válik azoknak a regionális terveknek a megvalósítása, amelyeket a SADCC javasolt. Ebben a kényszerhelyzetben került sor 1980 novemberében a SADCC második összejövetelére a mozambiki Maputóban. A kilenc ország egyfajta nemzetközi versenytárgyalás formájában felhívta a legnagyobb pénzügyi és együttműködési szervezeteket, a kormányzatiakat és másokat, a nemzetközi szervezeteket, hogy támogassák a különböző szektorokban a regionális fejlesztés számos tervét, összesen mintegy 650 millió dollárral. A kérést eljuttatták egyes európai országokhoz is, így pl. Olaszországhoz, amely nagyon pozitívan válaszolt és költségvetésében 50 millió dollárt irányzott elő erre a célra. Úgy tűnik azonban, hogy ez a kötelezettségvállalás nem nagyon realizálódik, mert a SADCC 1981-ben Malawiban tartott következő összejövetelén kitűnt, hogy a benyújtott terveknek még a fele sincs a megvalósulás útján. Túl azokon a járulékos tényezőkön, amelyek esetleg késleltethetik a részvételt, az európai hozzájárulási készséget kétessé teszi az az alapjában kétértelmű politika, amelyet maguk az európai országok folytatnak, amikor továbbra is lényeges gazdasági és katonai segítséget nyújtanak a dél-afrikai fajüldöző rendszernek.

A SADCC-országok nemrég Londonban az apartheid elleni küzdelemről tartott egyik nemzetközi konferencián kijelentették: „Nem lehetséges továbbra is szolidaritást nyilvánítani a dél-afrikai agressziók áldozatai iránt és kifejezni, hogy készek vagyunk hozzájárulni Afrika déli részének gazdasági felemelkedéséhez, ha ugyanakkor folytatjuk a fegyverszállításokat és növeljük a kereskedelmi cserét a fajüldöző dél-afrikai rezsimmel. Európa számára elérkezett a választás pillanata: az Afrika déli részén kialakult helyzet súlyossága követeli most ezt a választást, egyrészt a haladás és fejlődés ügye, másrészt az idejétmúlt, szégyenletes rezsim védelme között. Mert ma, és nem holnap kell Afrikában választani."

(Az olasz hetilap 1982. április 2-i számából)

Charles de Botha?

The Economist

Dél-Afrika szeretné fokozatosan megreformálni az apartheidet — méghozzá a de Gaulle-féle megoldással. A miniszterelnök különleges „agytrösztje", az elnöki reformbizottság olyan tervekkel állt elő, amelyek a néhai Charles de Gaulle francia elnöknél is nagyobb mozgásteret nyújtanának Botha számára. A terv értelmi szerzői szerint ugyanis ez az egyetlen módja annak, hogy Botha rákényszeríthesse a reformokat legszélsőségesebb követőire — amiképpen azt de Gaulle is tette a franciák Algériából való távozásakor.

Az ellenzék egyébként ideges tagjai most attól tartanak, hogy Botha a végrehajtói hatalom adta lehetőségekkel élve diktatúrát akar majd kiépíteni. Utalnak rá, hogy Botha a parlamentben máris olyan hatalmas többségre támaszkodhat, hogy könnyedén keresztülhajthatja a reformokat — márpedig az ellenzéknek vannak némi kételyei a Botha által óhajtott reformok mélységét illetően.

Denis Worrall, a politológusból lett politikus, a reformjavaslatokat kimunkáló bizottság elnöke, azt fejtegette hogy a terv felszámolná Dél-Afrikä-

ban a Westminster-stílusú kormányzatot, s helyébe az amerikai mintájú elnöki rendszer léphetne. Igen ám, csakhogy a dél-afrikai tervezet az amerikai modellnek egyetlen olyan elemét sem tartalmazza, amely lehetővé tenné az ellenőrzést vagy a hatalmi centrumok közötti egyensúlyt. Dél-Afrika elnökét nem hagyományos népszavazáson, hanem közvetve, a parlamenti képviselők segítségével választanák meg. A Nemzeti Pártnak óriási parlamenti többsége van, így az elnök személye a párt parlamenti frakciójának döntésétől függene. Az elnök pedig maga választaná ki miniszterelnökét és a kormány tagjait, akik a tervek szerint nem tartoznak majd felelősséggel a parlamentnek.

A legfelsőbb bíróságnak semmiféle olyan hatásköre nem lenne, amely korlátozhatná a végrehajtói hatalmat; a törvényhozás ugyancsak nem rendelkezne semmiféle korlátozó hatáskörrel. Az elnök hivatali ideje hét év lenne, és leváltására vagy közjogi felelősségre vonására nem volna semmiféle mód. A dél-afrikai alkotmány nem tartalmazza az emberi jogokat.

A tervben arról is szó van, hogy a végrehajtó hatáskörrel is felruházott elnöknek a parlamenttől teljesen független kabinetjében képviseltethetné magát az ország 2 és fél milliós kevert fajú és 850 ezres ázsiai származású lakossága. Sőt: a terv előirányozza, hogy ők az egyelőre csak fehérből álló parlamentbe is bejuthatnának — *de ennek részleteit csak később dolgozzák ki.* A 21 millió főt számláló, az összlakosság háromnegyedét adó feketéket viszont a reformtervek teljesen kizárnák. Szó van róla ugyan, hogy a feketéknek helyi kormányzási jogokat adnának, de politikai jogaikkal ezenkívül csak a tíz kisebb bantusztanokon élhetnének — ezek azonban Dél-Afrika egész területének csak 13 százalékát jelentik.

A javaslat támogatói szerint a terv fontos állomás a dél-afrikai politikai színtér megváltoztatásában. Arról beszélnek, hogy Dél-Afrikában, a fa ellentétek béklyójában csak fokoza lépésről lépésre végrehajtott reformok ról lehet szó. A terv nagyobb lehetőséget adna az elnöknek, hogy bevonja a kormányzásba a feketéket — mondják. A bírálók szerint a kormánynak egyáltalán nem áll szándékában valaha is bevonja a feketék lódi cél ezzel szemben az, hogy erősítsék a többiekkel harcb afrikánerek pozícióit, s szövetséget alakítsanak ki más kisebbségi népportokkal.

(Az angol hetilap 1982. május 15-i számából)

Olvasóink figyelmébe!

164 oldal
Ára: 15,– Ft
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

A nemzetközi ideológiai harc időszerű kérdései

I. kötet

Országos elméleti tanácskozás, Tatabánya – 1981

Tartalmazza: a megnyitó beszédet, a plenáris ülésen elhangzott előadásokat és a szekcióvezetők összefoglalóit.

ALKOTMÁNYMÓDOSÍTÁS KÍNÁBAN

A módosított kínai alkotmány tervezete

BEIJING REVIEW

A módosított kínai alkotmány tervezete 140 cikkelyből áll, és négy fő fejezetre oszlik. Ezek: Alapelvek; Az állampolgárok legfőbb jogai és kötelességei; Az állam felépítése; A nemzeti lobogó, címer, a főváros.

Bevezetés

Az alkotmánytervezet bevezetője egyértelműen leszögezi: a kínai nép legfőbb feladata, hogy erőfeszítéseit a következő években a szocialista modernizálásra összpontosítsa.

A bevezető röviden ismerteti Kína legújabb kori történelmét, s számba veszi mindazokat az eredményeket, amelyeket a kínai nép a Kínai Népköztársaság 1949. évi megalapítása óta ért el. Rövid összefoglalást ad Kína nemzetközi kérdésekben képviselt elveiről, politikájáról.

A bevezető hangsúlyozza:

— A kínai nép a Kínai Kommunista Párt irányításával, a marxizmus—leninizmus és Mao Ce-tung eszméi által vezérelve ezután is fenntartja a nép demokratikus diktatúráját, tovább halad a szocializmus útján, változatlanul a szocialista rendszer valamennyi részterületének tökéletesítésén fáradozik, fejleszti a szocialista demokráciát, erősíti a szocialista törvényességet, s azon munkálkodik, hogy Kínát fokozatosan modern iparral, mezőgazdasággal, saját védelemmel, tudománnyal, technológiával, magas színvonalú kultúrával és demokráciával rendelkező országgá változtassa.

— Tajvan a Kínai Népköztársaság szent területének része. A haza újraegyesítése az egész kínai nép, beleértve tajvani honfitársainkat is, szent feladata.

— A Kínai Népköztársaság egységes, soknemzetiségű ország, amelyet a különféle nemzetiségek együttesen hoztak létre. Az egyenlőség, az egység és a kölcsönös segítség alapelvein nyugvó szocialista viszonyokat a nemzetiségek teremtették meg, s továbbra is ezek erősítésén fáradoznak.

— A forradalom és az építés hosszú éveiben a Kínai Kommunista Párt vezetésével kiterjedt egységfront jött létre, amelyhez számos demokratikus párt, népi szervezet csatlakozott, s amely valamennyi dolgozó szocialista embert, a szocializmus ügyét támogató, a haza újraegyesítése mellett álló hazafit felölel. Ez az egységfront tovább erősödik és gyarapszik.

A bevezetés rámutat, hogy — összefüggésben államunk alaptörvényeivel — a legfelsőbb jogi képviselettel az Alkotmány rendelkezik.

Alapelvek

A tervezet 31 cikkelybe szedett alapelvei kimondják: a Kínai Népköztársaság a munkásosztály vezette népi demokratikus diktatúra szocialista állama, amely a munkások és a parasztok szövetségén alapul. A szocialista

rendszer a Kínai Népköztársaság alapja. A Kínai Népköztársaságban minden hatalom a népé. A Kínai Népköztársaság állami intézményei a demokratikus centralizmus elvét érvényesítik.

Az alapelvek hangsúlyozzák, hogy az állam fenntartja a szocialista jogrendszer egységét és méltóságát. Semmiféle szervezet vagy személy nem élvezhet olyan kiváltságokat, amelyek túlhaladják az Alkotmány vagy a törvények adta kereteket.

Az alapelvek rámutatnak, hogy a Kínai Népköztársaság gazdasági rendszerének alapja a termelési eszközök szocialista társadalmi tulajdona, azaz az egész nép tulajdona és a dolgozók kollektív tulajdona. A szocialista rendszer megszüntette az embernek ember által való kizsákmányolását; azt az alapelvet érvényesíti, miszerint „mindenki képességei szerint, mindenki munkája szerint"...

Kínában háromféle gazdasági forma létezik. Ezek: a gazdaság állami szektora; a gazdaság szocialista szektora, amelyet a dolgozó nép közösen birtokol; a városokban és a vidékeken dolgozó emberek egyéni gazdasága. A gazdaság állami szektora tehát az egész nép tulajdonában álló szocialista szektor, a népgazdaság meghatározó ereje. A gazdaságnak a dolgozók közös tulajdonában álló szocialista szektora magában foglalja a vidéki népesség kommunáit, a mezőgazdasági termelők szövetkezeteit, valamint a vidéki szövetkezeti gazdaság egyéb formáit; ugyancsak magában foglalja a nagyvárosok és városok szövetkezeti gazdaságának különböző formáit, amelyek a kézművesség, a háziipar, az építőipar, a szállítás, a kereskedelem és a szolgáltatások területén működnek. Ezek törvényes jogait és érdekeit az állam megvédi.

Az alapelvek értelmében a nagyvárosokban található föld az állam tulajdona. A falvakban, városokban és az elővárosokban levő földterület a kollektívák tulajdonában áll, kivéve azokat a földdarabokat, amelyeket a törvény előírásai az állam tulajdonába osztanak. Semmiféle szervezet vagy magánszemély földet nem foglalhat le, nem vásárolhat, nem adhat el és nem adhat bérbe.

A Kínai Népköztársaság lehetővé teszi, hogy külföldi vállalatok, külföldi gazdasági szervezetek, külföldi magánszemélyek beruházzanak Kínában vagy különféle gazdasági együttműködést alakítsanak ki. Ezeket a Kínai Népköztársaság törvényeinek tiszteletben kell tartaniuk. Törvényes jogaikat és érdekeiket a kínai törvények megvédik.

Az alapelvek hangsúlyozzák, hogy az állam előmozdítja a haza, a nép, a munka, a tudomány és a szocializmus iránt érzett szeretet erényének kibontakoztatását: az állam, a hazafiság, a kollektivizmus, a nemzetköziség és a kommunizmus eszméinek és erkölcsi követelményeinek megfelelően neveli a népet; s támadja a kapitalista ideológia, a meglevő feudális eszmék és egyéb dekadens ideológiák befolyását.

Az alapelvek ezenkívül kimondják, hogy az állam, ahol szükséges, különleges közigazgatási körzeteket hozhat létre. A különleges közigazgatási körzetekben érvényben levő szabályokat és előírásokat olyan törvények határozzák meg, amelyek megfelelnek a különleges körülményeknek.

Az állampolgárok legfőbb jogai és kötelességei

A módosított alkotmány tervezetében az állampolgárok jogaira és kötelességeire vonatkozóan 22 cikkely szerepel, szemben az 1978-as alkotmányban található 16 cikkellyel. Az új kiegészítések az állampolgárok alapvető jogait hangsúlyozzák. Néhány ezek közül:

— A Kínai Népköztársaságban a törvény előtt minden állampolgár egyenlő.

— A Kínai Népköztársaság állampolgárainak személyes méltósága sérthetetlen; az állampolgárok megsértése, rágalmazása minden formában tiltott dolog.

— Az állampolgárok jogot sértő fogva tartása, korlátozása vagy szabadságától nem a jog eszközeivel való megfosztása tiltott dolog.

— A Kínai Népköztársaság állampolgárainak levelezési szabadságát, levelezésük bizalmas tartalmát a törvény védi.

A tervezet hangsúlyozza, hogy az állampolgárok jogai elválaszthatatlanok kötelességeiktől. Minden állampolgár élvezi az alkotmányban és a törvényekben biztosított jogokat, és egyben teljesítenie kell az alkotmányban és a törvényekben előírt kötelezettségeit.

Az állam felépítése

„Az állam felépítése" című fejezetben a fontos változás: a Népi Országos Gyűlés Állandó Bizottsága funkciójának és hatalmának kibővítése. A tervezet kimondja, hogy a Népi Képviselők Országos Gyűlése és annak Állandó Bizottsága törvényalkotó gyakorlatot folytat, törvényeket és rendeleteket léptet életbe. A törvényalkotó gyakorlaton túlmenően a Népi Országos Gyűlés funkciója és jogosítványa még: a Kínai Népköztársaság elnökének és alelnökének megválasztása; a Kínai Népköztársaság elnökének javaslata alapján az Államtanács elnökének kijelölése; az Államtanács elnökének javaslata alapján a miniszterelnök-helyettesek, az állambiztosok, a miniszterek, a bizottsági elnökök, a főállamügyész és az Államtanács főtitkárának kijelölése; a Központi Katonai Bizottság elnökének kijelölése, illetve a Központi Katonai Bizottság elnökének javaslata alapján a Központi Katonai Bizottság tagjainak kijelölése. A Népi Országos Gyűlés hatáskörébe tartozik, hogy visszahívja és leváltsa a fent említett személyiségeket.

A törvényalkotó gyakorlat folytatása mellett a Népi Országos Gyűlés Állandó Bizottsága ellenőrzi az alkotmány betartását; ha a Népi Országos Gyűlés nem ülésezik, megvizsgálja és jóváhagyja a nemzeti gazdasági és társadalmi fejlesztési tervek, a költségvetésnek a végrehajtás során szükségesnek vélt részleges módosításait; és katonai és egyéb különleges címeket, rangokat adományoz.

A Népi Országos Gyűlés Állandó Bizottságának tagjai nem vállalhatnak tisztséget államigazgatási szerveknél, bírói, ügyészi szerveknél. A Népi Képviselők Országos Gyűlése egyik képviselőjét sem lehet letartóztatni és bíróság elé állítani az Állandó Bizottság jóváhagyása nélkül, abban az esetben, ha a Népi Országos Gyűlés nem ülésezik. A Népi Országos Gyűlés képviselőit nem lehet jogi vizsgálatnak alávetni az üléseken mondott beszédeikért vagy ott leadott szavazataikért.

A Népi Országos Gyűlést öt éves időtartamra választják.

A tervezet visszaállítja a Kínai Népköztársaság Elnöke tisztséget. Az elnökhelyettes segíti az elnököt munkájában.

A tervezet azt is kimondja, hogy a Kínai Népköztársaságnak Központi Katonai Bizottsága van, amely az ország fegyveres erőit irányítja.

Az állami vezetők hivatali idejéről szólva a tervezet kimondja:

— A Kínai Népköztársaság elnökének és alelnökének, a Népi Országos Gyűlés Állandó Bizottsága elnökének és alelnökének, a Központi Katonai Bizottság elnökének, a Legfőbb Népbíróság elnökének és a Legfőbb Ügyészség főügyészének hivatali ideje öt év. A fenti tisztségviselőket újra lehet választani, de egyikük sem töltheti be ugyanazt a tisztséget több mint két egymást követő alkalommal.

— A miniszterelnök és a miniszterelnök-helyettesek hivatali ideje öt év. Újból lehet jelölni őket, de egyikük sem töltheti be ugyanazt a tisztséget több mint két egymást követő alkalommal.

— A tartományok népi kongresszusainak, közvetlenül a központi kormány alá rendelt helyhatóságoknak, s a kerületekre osztott nagyvárosok törvényhatóságainak a hivatali ideje öt év. A megyei népi kongresszusoknak, a kerületekre fel nem osztott nagyvárosok törvényhatóságainak, a községek, a nemzetiségi községek és a városok törvényhatóságainak három év.

A Kínai Népköztársaság Államtanácsában érvényes döntéshozatali rendszer meghatározása a miniszterelnök feladata. Az Államtanács rendes üléseinek résztvevői: a miniszterelnök, a kettő—négy miniszterelnök-helyettes, az állambiztosok, az Államtanács főtitkára.

Az Államtanács konzultatív szerve a törvény előírásainak megfelelően véleményezi, minden szinten függetlenül felülvizsgálja az állami bevétele-

ket és kiadásokat, a pénzügyi munkát.

Kína a mezőgazdasági körzetekben visszaállítja a községek politikai hatalmának szervezeti rendszerét. A népi kommunák kollektív gazdasági szervezetek. Megváltozik a jelenlegi rendszer, amely az állami közigazgatást egybeolvasztja a községi vezetéssel. Az alkotmánytervezet kimondja, hogy a községek és a nemzetiségi községek a vidéki körzetekben a politikai hatalom legalsóbb szintű szervezetei. A népi gyűléseket és a népi tanácsokat ezeken a vidékeken létrehozzák. Városi, kerületi és falubizottságokat állítanak fel, mint a legalacsonyabb szintű önkormányzati tömegszervezeteket.

A tervezet értelmében a nemzeti önkormányzatú területek önkormányzati szervei önkormányzati joggal rendelkeznek, saját területük pénzügyeinek intézésében. Az önkormányzati területek önkormányzati szervei az állami tervek előirányzatainak megfelelően saját területükön önállóan igazgatják a gazdasági építést, az oktatást, a kultúrát, a közegészségügyet és a testkultúrát, gondozzák és védik a nemzeti kulturális örökséget, fejlesztik a nemzetiségek kultúráját és ösztönzik virágzásukat.

Az állam biztosítja a nemzeti önkormányzat jogát a nemzeti önkormányzati területek kormányainak, és pénzügyi, anyagi és műszaki segítséget nyújt a kisebbségi nemzetiségeknek gazdasági és kulturális fejlődésükhöz. Az állam segíti a nemzeti önkormányzatú területeket a nemzetiségi származású káderek, a szakképzett személyzet és a szakmunkások képzésében.

Az autonóm területek elnökei, az autonóm prefektúrák és az autonóm megyék vezetői a helyi autonómiát élvező nemzetiségből vagy nemzetiségekből kerülnek ki.

Nemzeti lobogó, címer, főváros

Az alkotmánytervezet negyedik fejezete kimondja, hogy a Kínai Népköztársaság nemzeti lobogóján vörös mezőben öt csillag van. A címer középpontjában a Tian An Men (Mennyei Béke Kapuja) áll, amelyet öt csillag világít be. A képet búzakalász és egy fogaskerék fogja össze. A Kínai Népköztársaság fővárosa Peking.

BEIJING REVIEW

Az alkotmány módosításáról

Interjú Hu Senggel, az alkotmányt módosító bizottság helyettes főtitkárával

— *Beszélne röviden az alkotmány módosításának okairól és folyamatáról?*

— Természetesen. Mint tudják, Kína történelmi fejlődésének új szakaszába lépett 1976 októbere, a Csiang Csing-féle ellenforradalmi klikk szétzúzása és főként 1978 decembere, a párt XI. Központi Bizottságának harmadik plénuma óta. 1978 márciusában, vagyis a harmadik plénum előtt az ötödik országos népi gyűlés első ülésszaka elfogadta a Kínai Népköztársaság egy alkotmányát. Akkor a tízéves „kulturális forradalom" okozta politikai és ideológiai zavarokat még nem küszöböltük ki, és nem összegeztük azokat a tanulságokat és tapasztalatokat, amelyeket az új Kína megalakítása óta eltelt 30 év alatt a szocialista forradalom és építés során szerveztünk. Még ha az 1978-as alkotmány egyes előírásait később felülvizsgáltuk is, az okmány általában véve továbbra is távol áll attól, hogy tökéletesnek mondjuk. Nem felel meg

a történelmi fejlődés jelenlegi szakasza körülményeinek és szükségleteinek. Igencsak szükségessé vált az alkotmány átfogó felülvizsgálata.

Az alkotmányt felülvizsgáló bizottság 1980 szeptemberében alakult az ötödik országos népi gyűlés harmadik ülésszakának döntése alapján. Az elmúlt másfél évben a bizottság kikérte számos intézmény és személy véleményét. Komoly és részletes viták után megformálta a Kínai Népköztársaság felülvizsgált alkotmányának tervezetét, amelyet az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága a különböző nemzetiségek népe elé terjeszt megvitatásra. A bizottság az országos vita négy hónapja alatt teszi majd meg a szükséges módosításokat, azután a felülvizsgált tervezet az ötödik országos népi gyűlés ötödik ülésszaka elé kerül tanulmányozásra és megvitatásra.

Itt szeretném megemlíteni a „Határozatot a KKP felszabadulás utáni történetének néhány kérdéséről" dokumentumot, amelyet 1981 júniusában fogadott el a párt XI. Központi Bizottságának hatodik plénuma. Ez összegezte a kínai szocialista forradalom és szocialista építés alapvető tapasztalatait, és megvilágított több fő elméleti és gyakorlati kérdést. A határozat elnyerte az egész ország népének támogatását. A felülvizsgált alkotmány jelen tervezete e határozatot tekinti vezérelvének. Politikai, gazdasági és kulturális életünk egyaránt ereje teljében van, és előbbre jutott a párt XI. Központi Bizottságának harmadik plénuma óta eltelt több mint három év alatt. Ez bizonyítja a párt és az állam elveinek és politikájának helyességét. Megértek a feltételek az új történelmi szakasznak megfelelő alkotmány kidolgozásához, minthogy rendelkezünk a határozattal, és megvannak azok a tapasztalatok, amelyeket az elmúlt három évben szereztünk.

— Miért bővítették az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának hatáskörét? Miért köti ki a tervezet, hogy az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának tagjai nem tölthetnek be tisztséget végrehajtó, vagy bírói és ügyészi szervekben?

— A felülvizsgált alkotmány tervezete szerint az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának hatásköre kibővült. Az Országos Népi Gyűlés csupán büntetőjogi és polgári törvényeket, az állami szerveket szabályozó és más alapvető törvényeket fogad el. Minden más törvényt állandó bizottsága hagy majd jóvá. A jövőben az új alkotmány alapján sok törvényt iktatnak be számos területen. Az Országos Népi Gyűlés sok emberből áll, és csupán évente egyszer ülésezik. Az ülésszak nem lehet túl hosszú, nem tanulmányozhat komolyan és vitathat meg részletesen sok törvényt. Ily módon irreális, hogy minden törvényt e testület hozzon. Az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága törvényhozási jogkörének kibővítése nyilvánvalóan nagymértékben előmozdítja majd a törvényhozási munka folyamatát.

Szokásos gyakorlatunk szerint az államtanács egyetlen tagja sem tagja ugyanakkor az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának. Ugyanez áll a bírói és ügyészi szervek főbb vezető tagjaira is. Ezt megerősíti a felülvizsgált alkotmány tervezete, kikötve, hogy „az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának tagjai nem tarthatnak tisztséget állami közigazgatási, valamint bírói és ügyészi szervekben". Kibővített funkcióival és hatásköreivel az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága igen nagy munkát vállal magára. Az állandó bizottság törvényhozói és más jellegű munkájának ellátásáért igen sok tagjának állandóan dolgoznia kell. Ily módon a fent említett kikötés alapvető fontosságú.

— Miért állítják vissza a Kínai Népköztársaság elnökének tisztét? Hány alelnök lesz? Van-e különbség a felülvizsgált alkotmány jelenlegi tervezete és az 1954-es alkotmány között az elnök funkcióit és hatásköreit illetően?

— Az 1954-es alkotmányban volt kikötés az állam elnökének tisztségét illetően. Mao Ce-tung elvtárs birtokolta a posztot 1959-ig, akkor Liu Sao-csi elvtárs követte őt. Az elnöki tisztség léte megfelel a kínai nép szokásainak és törekvéseinek. Az Országos Népi Gyűlés által az ország bel-

és külügyi képviseletére megválasztott államfőnek jelentős és pozitív hatása lesz az ország politikai életében. A tisztség visszaállítása azt mutatja, hogy a kínai politikai rendszer éppoly szilárddá és a helyzetnek megfelelővé vált, mint a „kulturális forradalom" előtti években.

Mint a felülvizsgált alkotmány tervezete megállapítja, csak egy alelnök van. A 84-es cikkely kiköti: „Ha a Kínai Népköztársaság elnökének tisztsége megüresül, az alelnök kerül az elnök tisztségébe".

Az államfő funkcióit és hatáskörét tekintve a jelenlegi tervezet alapvetően ugyanaz, mint az 1954-es alkotmány. Az egyetlen különbség az 1954-es alkotmánynak az a kikötése, amely szerint az elnök irányította az ország fegyveres erőit, a nemzetvédelmi tanács elnöke volt, és hatáskörébe tartozott a legfelső állami konferencia összehívása. A jelenlegi tervezet viszont nem tartalmaz ilyen kikötéseket. A nemzetvédelemmel kapcsolatos politikai döntési hatáskört a központi katonai bizottság elnökére ruházza át. A legfelső állami konferenciáról a történelem bebizonyította, hogy nem szükséges az ország politikai életében.

— Miért hozzák létre a Központi Katonai Bizottságot? Melyek a funkciói? Az Államtanács a jövőben is létrehoz majd nemzedvédelmi minisztériumot?

— A kínai nép felszabadító hadserege a nép hadserege, amelyet a Kínai Kommunista Párt alapított és vezet. A Kínai Népköztársaság megalapítása után ez az állam hadserege. Az ország alaptörvényeként az alkotmánynak kifejezetten rendelkeznie kell a hadseregnek az államban elfoglalt helyéről. Az 1975-ös és az 1978-as alkotmány egyaránt megállapítja, hogy a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának elnöke irányítja a Kínai Népköztársaság fegyveres erőit. Ez összekeverte a párt- és állami funkciókat, amelyek természetükben nyilvánvalóan különbözőek. Ez elködösítette a fegyveres erők státusát is az állami szervekben. E kikötés így nem megfelelő. A felülvizsgált alkotmánytervezet nemcsak megerősíti a Kínai Kommunista Párt vezető szerepét az állami politikai életben, hanem kiköti azt is, hogy a pártnak az alkotmányon és a törvényen belül kell kifejtenie tevékenységét. Ily módon, a párt fegyveres erők fölötti vezető szerepe nem jelentheti azt, hogy a fegyveres erők nem tartoznak az államhoz. A felülvizsgált alkotmány jelenlegi tervezete előírja központi katonai bizottság létesítését az ország fegyveres erőinek irányítására. A Központi Katonai Bizottságban annak elnöke dönt, az elnököt az Országos Népi Gyűlés választja, és a gyűlésnek vagy állandó bizottságának felelős. Így helyesen határozták meg a fegyveres erők legfőbb politikai szervének helyét az állami rendszerben.

A korábbi alkotmányhoz hasonlóan, a felülvizsgált alkotmány tervezete sem jelöli meg konkrétan az Államtanács alá tartozó minisztériumokat. Kiköti azonban, hogy az Államtanács funkcióihoz és hatásköreihez tartozik „a fegyveres erők fejlesztésének irányítása". Ily módon az Államtanácsnak lesz minisztériuma e funkció betöltésére, a meglevő nemzetvédelmi minisztérium.

— Melyek az új előírások az emberek demokratikus jogaira vonatkozóan a felülvizsgált alkotmány tervezetében? Miért nem szerepel a „sztrájkjog" az „állampolgárok alapvető jogai" között?

— A tervezetben az emberek demokratikus jogai nemcsak az állampolgárok alapvető jogairól és kötelességeiről szóló fejezetben szerepelnek, hanem az általános elvek fejezetében is. Az általános elvekben láthatjuk, hogy az emberek széles körű demokratikus jogokat élveznek a politikai és a gazdasági életben.

Az állampolgárok alapvető jogairól és kötelességeiről szóló fejezetben a jelenlegi tervezet visszaállítja azt a kikötést, hogy a Kínai Népköztársaság minden állampolgára egyenlő a törvény előtt, amint azt az 1954-es alkotmány is megállapítja. Világos és konkrét kikötések szólnak az állampolgárok sérthetetlen személyi szabadságáról, személyes méltóságáról és otthonáról. A levelezés szabadságát és titkosságát a törvény védi. Az állampolgárok vallási szabadságáról

szóló cikkelyhez a következőket toldottuk hozzá: „senki sem használhatja föl a vallást ellenforradalmi tevékenységre vagy a társadalmi rendet megbontó, az állampolgárok egészségét károsító vagy az állami oktatási rendszert akadályozó tevékenységre", és „semmilyen vallási tevékenységet nem irányíthat külföldi ország". E kikötések a széles néptömegek akaratát tükrözik, beleértve azokat is, akik különböző vallásokban hisznek. Ennek célja, hogy az állam jobban védje a vallási tevékenységet.

Az 1975-ös és az 1978-as alkotmányban szerepelt a sztrájkjog. Az elmúlt néhány év tapasztalatai azonban azt bizonyították, hogy a vállalatok demokratikus igazgatása különböző eszközökkel javítható és erősíthető a szocialista rendszerben. Saját jogaik és érdekeik megvédésére, a vállalati vezetés bürokratikus munkastílusa által okozott kár elhárítására és a vállalatok megfelelő fejlődésének előmozdítására a dolgozók más eszközöket is használhatnak követelésük hallatására és céljaik elérésére, mint a sztrájkot. A szocialista társadalomban a sztrájk nemcsak az állam számára hátrányos, hanem a dolgozók érdekeit is károsítja. Ily módon a sztrájkjog nincs benne a felülvizsgált alkotmány tervezetében.

— *Miért állítják vissza a városi közigazgatási terület szervezeti rendszerét? Miért akarják megváltoztatni azt a rendszert, amely „integrálja a kormányzat tevékenységét" a népi kommunák „kommunális irányításával"?*

— „A kormány tevékenysége és a közösségi irányítás integrálásának rendszere olyan, hogy abban a falusi népi kommuna vezető testülete egyaránt az államhatalom szerve, valamint a kollektív gazdaság alapszintje és vezető szerve. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy e rendszer, bár bizonyos szempontokból pozitívnak bizonyult, sok negatív hatással járt. Hátránya: *egyrészt* az, hogy a gazdasági munkában való részvétel közben a népi kommuna vezető testülete elhanyagolja funkcióit alapszintű állami hatalmi szervként. *Másrészt*, az adminisztratív irányítás egyes kötelező rendszerei gyakran nem megfelelőek a gazdasági munka számára, s ez előnytelen a kollektív gazdaságfejlődés szempontjából. A népi kommunák hatáskörének túlközpontosítása hátrányos a demokratikus vezetés, valamint az alapszintű államhatalmi szervek felügyelete szempontjából. Az elmúlt években sok tartomány sikeresen kísérletezett a kormánytevékenység és a kommunális irányítás szétválasztásával. A felülvizsgált alkotmány tervezetében szereplő előírás e sikeres kísérleteken alapul.

A tervezet szerint népi kongresszusok és népi kormányzatok jönnek létre a városi közigazgatási szinten a falusi helységekben. Ezek lesznek az alapszintű falusi államhatalmi szervek. A népi kommunák továbbra is kollektív gazdasági szervezetek lesznek. A felelősségi termelési rendszer különböző formáinak gyakorlatával és a termelés fejlesztésével a falusi térségekben különböző formájú szövetkezeti szervezetek jöttek létre és fejlődnek. Ezért a tervezet elismeri a kollektív gazdaság más formáit is a falusi térségekben.

Röviden, a kormánytevékenységet és a kommunális vezetést integráló rendszer módosítása egyaránt előnyös az alsó szintű államhatalmi szervek munkájának erősödése valamint a falusi térségek kollektív gazdaságának fejlődése szempontjából.

(Az angol nyelvű kínai hetilap 1982. május 13-i számából)

ANDREW THOMPSON

Ki ellenőrzi a dél-atlanti körzetet?

Az Egyesült Államok, bizonyos latin-amerikai országok és a Dél-afrikai Köztársaság már több mint egy évtizede foglalkozik azzal a gondolattal, hogy létrehozza a Dél-atlanti Szerződés Szervezetét (SATO). Az elképzelés soha nem valósult meg, de a körülötte folyó diplomáciai manőverezések jelentősen befolyásolják a katonapolitikai gondolkodást, különösen Argentína esetében. És jócskán rányomja bélyegét a napjainkban zajló háborúra is.

A szervezet létesítése mellett alapvetően az az érv szólt, hogy a SATO védhetné az Atlanti-óceán déli térségét, mint ahogyan a NATO védi az óceán északi térségét. Szószólói szerint a szervezet megalakítása létfontosságú lenne a Nyugat hajózási útvonalai szempontjából, minthogy a Nyugat teherszállító hajói méretüknél fogva nem vehetik igénybe a Panama-csatornát, s így meg kell kerülniük a Horn-fokot. A szervezet révén hozzáférhetővé válna a déli sarkvidék, és a SATO, különösen ami az olajat és a tengerfenéken rejlő ásványkincseket illeti, gazdasági bőség forrása lenne. Elhangzott az a gondolat is, hogy a térséget fenyegető veszély abban rejlik, hogy a Szovjetunió veszélybe sodorja a hajózást, vagy hogy baloldali kormányok (északon Kuba, keleten Angola) „bekerítik" az atlanti-medencét.

A SATO megalakításának gondolata először az 1970-es évek elején vetődött fel, amikor a Latin-Amerika déli részén uralkodó jobboldali rendszerek és a dél-afrikai apartheidrendszer felfedezték ideológiai rokonságukat. Alfredo Stroessner paraguayi tábornok 1974-ben Pretoriába látogatott; Vorster a rákövetkező évben viszonozta a látogatást és felkereste Uruguayt is. („Hasonló típusú emberek vagyunk" — mondotta Vorster az uruguayi elnökkel folytatott szívélyes hangvételű megbeszéléseket követően.)

Az Atlanti-óceánon keresztül folytatott kereskedelem fellendült, s ezzel párhuzamosan újabb meg újabb diplomáciai missziók nyíltak meg, és bővültek a kapcsolatok a katonatisztek között. 1975-ben a chilei haditengerészet egyik tisztjét nevezték ki pretoriai főkonzulnak. 1970 és 1977 között az Argentínába irányuló dél-afrikai kivitel 1,84 millióról 12,85 millió randra szökött fel. Ugyanebben az időszakban a Dél-afrikai Köztársaság Brazíliába irányuló kivitele valamivel kevesebb mint 1 millió randról 88,4 millióra duzzadt.

1976 volt az „annus mirabilis" ebben az újkeletű viszonyban. Márciusban az argentin hadsereg egy puccs révén magához ragadta a hatalmat, és fokozta „piszkos háborúját" a baloldali gerillák és az ellenzékiség minden formája ellen. Áprilisban az argentin, brazil és amerikai haditengerészet tisztjei találkoztak a Bahia Blanca nevű argentin bázison. A találkozó eredeti célja az UNITAS amerikai védnökség alatt rendezett haditengerészeti gyakorlatainak megtekintése volt, de a helyi lapok szerint a résztvevők megvitatták „a dél-atlanti körzet és az Angolában érvényesülő marxista hegemónia stratégiai jelentőségét" is. A találkozón jelen volt Emilio Massera tengernagy, az argentin haditengerészet parancsnoka és George Ellis meg James Sagerholm tengernagyok az amerikai haditengerészettől. A találkozón részt vevő latin-amerikai tengernagyok később tiszteket küldtek a Dél-afrikai Köztársaság simonstowni bázisára az együttműködés megvitatása céljából. Azután 1976 szeptemberében James Johnson altengernagy, a Dél-afrikai Köztársaság haditengerészetének parancsnoka Buenos Airesben bukkant fel, hogy továb-

bi tárgyalásokat folytasson argentin kollégáival.

Ekkorra már mind az uruguayi, mind a chilei haditengerészet tisztjei érdeklődésüket fejezték ki az elképzelés iránt. Hugo Marquez uruguayi ellentengernagy például kijelentette: „a térség haditengerészeteinek integrálódniuk kell, műveleteiket össze kell hangolniuk". Hamarosan azonban súlyos nehézségek merültek fel.

A legnagyobb gondot az okozta, hogy Brazília, arra számítva, hogy nagyobb exportpiacokat szerezhet, ha nem haragítja magára a fekete-afrikai országokat, nem akart társulni a Dél-afrikai Köztársasággal. A dél-afrikai Johnson altengernagy folyton győzködte a brazilokat: „Szeretnék együttműködni a brazilokkal, szeretném rávenni őket, hogy együttműködjenek velünk... A brazil haditengerészet ötször akkora, mint a Dél-afrikai Köztársaságé, és segíthetne bennünket a Fok körül vezető útvonal ellenőrzésében". És hozzáfűzte: „kitűnő kapcsolataink vannak az argentin haditengerészettel".

Szaporította a gondokat Jimmy Carter emberi jogok politikája, Argentína és Chile konfliktusa a Beagle-csatorna ügyében, és természetesen az az anomália is, hogy a Falkland-szigeteket a britek ellenőrzik. A SATO kínkeserves születését figyelő szakértők arra a következtetésre jutottak, hogy talán nincs is szükség egy hivatalos szerződésre, hiszen a fennálló nem hivatalos kötelékek úgyis egyfajta „atlanti szövetséget" alkotnak.

Amikor Ronald Reagan beköltözött a Fehér Házba, hirtelen felélénkült a SATO iránti érdeklődés. Az emberi jogok immár nem álltak az útban. A lapok ismét egyre-másra a kelet-nyugati feszültségről cikkeztek, újra gyakori beszédtéma lett a dél-atlanti körzet biztonsága. Mindezek hatására azonban fokozódott a feszültség az érintett katonai establishmentek között.

Tavaly májusában például Francisco Ghisolfo Araya chilei ellentengernagy egy kissé túlzásba vitte az őszinteséget, amikor a dél-afrikai Marthinius Albertus Becker ellentengernagy tiszteletére adott vacsora után mondott beszédében kijelentette: „Az ember óhatatlanul arra a következtetésre jut, hogy a Chile által Punta Arenasban és a déli sarkvidéken, Nagy-Britannia által a Falkland-szigeteken, valamint a Dél-afrikai Köztársaság és Brazília alkotta négyszög a dél-atlanti körzet védelmének alapját jelenti." Ghisolfo mélyen hallgatott a súlyos vitákról, nem szólt Argentínáról, Brazíliát pedig összetársította a Dél-afrikai Köztársasággal. Pinochet elnök egyébként később elhatárolta magát Ghisolfo kijelentéseitől.

Az amerikai tengernagyok sem voltak sokkal körültekintőbbek. Tavaly szeptemberben az Ocean Venture '81 jegyében közös hadgyakorlatokon vettek részt az argentin haditengerészettel. Az egyik gyakorlat abból állt, hogy egy konvojnak meg kellett védenie egy, a Falkland-szigetekről Argentínába tartó képzeletbeli teherszállító hajót. Minden rendelkezésünkre álló információból az tűnik ki, az argentin tisztek meg voltak győződve róla, hogy az Egyesült Államok katonai támaszpontot szándékozik létesíteni a szigeteken, s ezért azt akarja, hogy a britek távozzanak.

Más szóval, az argentin tisztek úgy gondolták, hogy a szigetek kulcsfontosságúak a dél-atlanti körzet védelme szempontjából, a szigetek visszaszerzésével a „nyugati keresztény" és anti-

(International Herald Tribune)

kommunista világ érdekeit szolgálnák, és hogy ha ebből bármiféle kellemetlenségük származik is Nagy-Britanniával, az csak múló incidens lehet.

Hát persze, hogy nem így történt. Amikor megtették az első lépést, és április 2-án végrehajtották az inváziót, a haditengerészet és a hadsereg vezető tisztjei kénytelen-kelletlen azt tapasztalták, hogy más fogadtatásban van részük, mint amilyenre számítottak.

Hangsúlyozni kell, hogy annak a lelkesedésnek, amivel a szigetek visszahódítása tölti el az argentin népet, semmi köze nincs a kaszárnyákban megvitatott stratégiai megfontolásokhoz. A katonai junta és a néptömegek ugyanazon az oldalon állnak, szemben Nagy-Britanniával — de nagyon is különböző okokból.

Az ellenzéki pártokat és a szakszervezeteket a szuverenitás kérdése izgatja, amelynek az ő szemükben radikális kihatásai vannak. Ez a szuverenitás vonatkozik a gazdasági ügyekre (ebben az értelemben kihívást jelent az amerikai végzettségű monetaristákkal szemben, akik megnyitották az ország kapuit a multinacionális vállalatok előtt, és így tönkretették a belföldi ipart és fokozták a munkanélküliséget), sőt saját életükre is — ebben az értelemben kihívás a katonai diktatúrával szemben, és egyet jelent a politikai szabadság követelésével.

A junta azért jutott idáig, mert azt hitte, bármit is tesz, az Egyesült Államok mindenre bólint és minden fölött szemet huny majd, és azért — s ez még fontosabb —, mert kétségbeesetten kereste a kiutat elszigeteltségéből. Szüksége volt egy néptömegeket mozgósító ügyre, és azt hitte, talált is egyet. Most azonban rá kell döbbennie, hogy ideológiai poggyásza nem megfelelő ahhoz az úthoz, amelyre lépni kényszerült. A kommunistaellenes és „jenki-barát" junta rájön, hogy minden elkötelezettsége visszájára fordult.

Ezalatt a dél-afrikaiak feszülten figyelnek. Buenos Aires-i források szerint dél-afrikai harci repülőgépeket vezető pilóták felajánlották zsoldosi szolgálataikat. A Dél-afrikai Köztársaságban pedig a helyi üzletemberek azokról a kereskedelmi lehetőségekről vitatkoznak, amelyeket a britek argentínai tőkeberuházási tilalma nyújt, emlékeztetvén arra, hogy annak idején maga Argentína is közbelépett, hogy betöltse a Szovjetunió ellen elrendelt amerikai gabonaembargó nyomán támadt űrt.

És mi lesz a SATO-val? A szervezet létesítésének gondolata eredetileg azért vetődött fel, hogy kialakuljon egy szilárd nyugatbarát, az egész délatlanti körzetet átfogó front; nos, ma az elképzelés messzebb van a megvalósulástól, mint valaha. A főszereplők eltépték szerepüket, és aminek a keletnyugati viszály részévé kellett volna válnia, az egy észak-déli konfrontáció lett.

(Az angol hetilap 1982. május 7-i számából)

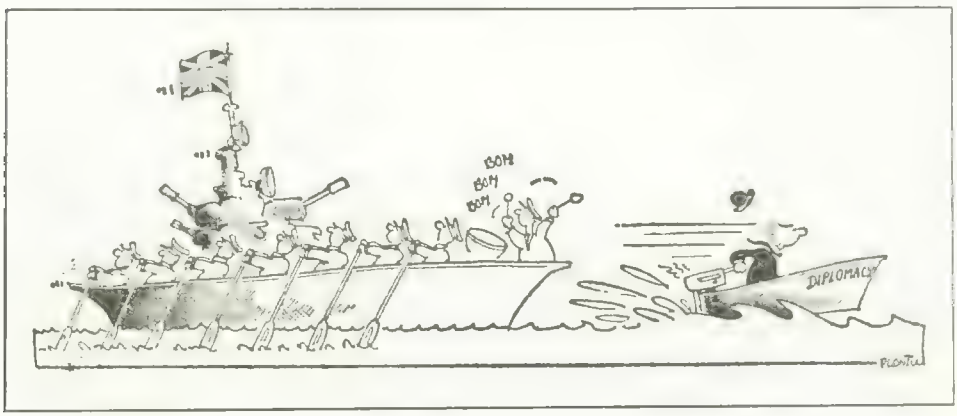

(Inter[illegible] Herald Tribune)

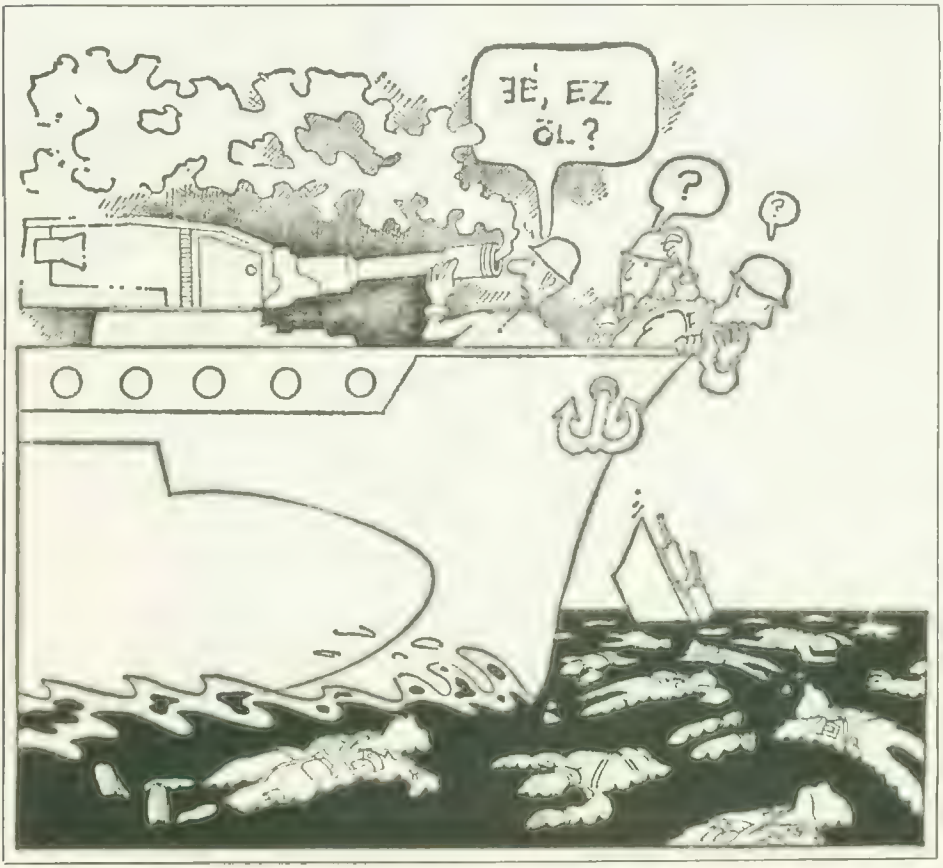

(Le Monde)

KÖNYVSZEMLE

Új világpolitikai évkönyv

A nyugat-németországi „Weltpolitik. Jahrbuch für Internationale Bezeihungen" (Világpolitika. A nemzetközi kapcsolatok évkönyve) első számáról*

Nyugat-Németország szerepe a fejlett tőkés államok nemzetközi politikájának és kapcsolatainak meghatározásában kiemelkedő, és napjainkban kétségtelenül növekvő is. Különleges gazdasági és stratégiai — „eurostratégiai" — fontossága, földrajzi helyzete, belpolitikájának alakulása egyaránt indokolja politikai jelentőségének fokozódását. Az NSZK állami politikájának jelentősége mellett azonban fokozódó a tömegek politizálódásának és aktivizálódásának jelentősége is; ez utóbbi megállapítás ugyan vonatkoztatható a többi nyugat-európai országra is, de a mai Nyugat-Németországra különösen. A Reagan-kormányzat szédületes fegyverkezési programja és ennek nyugatnémet vonatkozásai érthetően kavarják fel a közvéleményt. Különösen erőteljesen tükrözi ezt azoknak a tömeges békemegmozdulásoknak a sorsa, amelyek valósággal felrázták a hivatásos politikai köröket is: ma aligha hangozhat el felelős politikai nyilatkozat, állásfoglalás, aligha folyhat le kongresszus, értekezés anélkül, hogy e megmozdulásokkal számot ne vetnének s ne reagálnának rájuk, akár pozitív, akár negatív módon. A tömegek hangja és békeakarata a nyugatnémet politika elválaszthatatlan elemévé lett.

Ezt a helyzetet és légkört alapvetően tükrözi a fenti címmel megjelent új nyugatnémet politikai évkönyv is. Szerzői, szerkesztői a nyugat-németországi politikatudomány és békekutatás ismert egyéniségei. Elemzéseikre, állásfoglalásaikra eddig is figyelni kellett. Közös jelentkezésük egy rendszeres megjelenést ígérő kiadvány kereteiben önmagában is számottevő és biztató jelenség.

Az új évkönyv fő része az elmúlt év fontosabb világpolitikai témáiról közöl több alapos, a hátteret és a nagy összefüggéseket feltáró elemzést. Külön kiemelkedik ezek közül két írás. Az első — szerzői Ekkehart Krippendorf és Michel Lucas nyugat-berlini kutatók — az amerikai külpolitikát tárgyalja, elsősorban a nyugat-európai kapcsolatok szemszögéből. A cikk eleje történelmi visszapillantás arra a szakaszra, amikor az Egyesült Államok és a nyugat-európai államok számos politikusa elsősorban a világháború következtében kialakuló forradalmi mozgalmak európai előretörésétől, radikális társadalmi változásoktól tartott. Az Egyesült Államok félelmét e forradalmi változásoktól eleve a szovjetellenes külpolitika ideológiai mezébe bújtatta, hogy ezzel is előmozdítsa a nyugati hatalmak összefogását e közös „veszedelemmel" szemben. E. főként külpolitikai jellegű irányzat katonai alátámasztását szolgálta Európa fokozott felfegyverzése, rövidesen már a NATO szervezett kereteiben, eleve nemcsak a „lehetséges szovjet támadás", hanem egyben a belső, társadalmi változások elleni védekezés eszközeként is. A NATO a mai politikának is fontos sarkköve, ezért „sokkal több mint katonai szövetség".

E kezdeti megállapítás csupán a tanulmány kiindulópontja és alaphangja a mai helyzet elemzéséhez és megértéséhez. A szerzők véleménye szerint ugyanis az az akkori amerikai politikai irányzat, amely egyaránt szorgalmazta és elősegítette Nyugat-Európa

* Campus Verlag. Frankfurt/New York 1981. 251. old.

katonai és gazdasági integrálását, napjainkban, mégpedig már a hatvanas évek második felétől kezdve, mindinkább az amerikai politika terhére válik, kérdésessé téve azt is, hogy egyáltalán helyes volt-e az USA szemszögéből is, az akkori amerikai elképzelés. Ma már a részben amerikai szándékra és segédlettel felfejlesztett Nyugat-Európa egyre inkább az Egyesült Államok gazdasági versenytársává válik, idézik a szerzők az amerikai George Ball egykori külügyi államtitkár-helyettest (azaz miniszterhelyettest, a mi fogalmaink szerint), aki nyíltan felveti a kérdést: vajon az amerikai politika egykori hibáit nem kellene-e azzal jóvátenni, hogy ma „gyengítsük a (nyugat-) európai egységet, ahelyett hogy erősítenénk". Ezt a törekvést szolgálja egyébként már az is, hogy az USA a szokatlanul nagyra növekedett katonai-gazdasági terheket jórészt az NSZK-ra igyekszik áthárítani. Ez — állapítják meg a szerzők — „kétszeresen is megnöveli az USA versenyképességét Európával szemben: egyrészt tehermentesíti az amerikai gazdaságot, másrészt fékezi a nyugat-európai fejlődés dinamikáját azáltal, hogy ott az össznemzeti termék nagyobb részét kell nemproduktív célokra fordítani".

A katonai terhek áthárítása ill. megosztása azonban korántsem jár az amerikai hadiipari termelés csökkenésével. Ellenkezőleg. Az NSZK-ra háramló fokozott terhek, az elemzés szerint, végeredményben nem csak a szociális kiadások növelését gátolják, nehezítve a munkanélküliség enyhítését, gazdasági problémák orvoslását, hanem egyben korlátozzák a német hadiipar fejlesztésének lehetőségét is. A Nyugat-Európára hárított, fokozódó terhek éppenséggel az amerikai haditermelés Európa rovására való fejlesztését segítik elő; a fokozott erőfeszítéssel beszerezhető hadicikkeknek ui. mind nagyobb része amerikai eredetű. Ez pedig az amerikai fizetési mérleg kedvezőbbé válását szolgálja. Az amerikai haditermelés fokozódását tehát nem közvetlen katonai szükségletek indokolják, hanem gazdasági szándék. Mindez együtt oda vezet, hogy „az USA által eltervezett és realizált nemzetközi rend alapvető jellemvonása a militarizálás lett". Ennek révén kísérelték meg Vietnamban a nekik kedvező hatalom megszilárdítását, s ma ugyanerre törekszenek El Salvadorban is. „Az USA által szállított és adott esetben általa közvetlenül is alkalmazott hadieszközök nélkül a latin-amerikai katonai diktatúrák aligha tarthatnák fenn magukat."

Ebben a helyzetben külön jelentősége van a szerzők szerint az olajkérdésnek is. Az OPEC megalakulása ellen nemcsak azért nem volt az Egyesült Államoknak egyetlen szava sem, mivel az akkori erőviszonyok nem tették lehetővé az egyes arab államok elleni fellépést, hanem mivel az OPEC megalakulását követő „olaj-áremelkedések elsősorban amerikai olajtársaságok profilját stabilizálták és elsődlegesen Nyugat-Európát sújtották." Nyugat-Európa fokozott olajszükséglete tehát nem csak e régió „Achilles-sarka", hanem egyben „az a pont, amelyen keresztül az USA Nyugat-Európát nyomás alá tudja helyezni és ezt meg is teszi."

Érdekes szemszögből elemzi a tanulmány az amerikai rakéták nyugat-európai telepítésének terveit. Utalva az Egyesült Államok különösen jelentős érdekeire a „harmadik világ"-ban és egyes területek „visszaszerzésére" irányuló politikájára, megállapítva: „Nyugat-Európát" (egyebek között) azért kívánják egy korlátozott nukleáris háborúra felszerelni, hogy az USA adott körülmények közt az atomfegyverek bevetése révén is megkísérelhesse a szovjet befolyás és a szovjet vagy kubai jelenlét (pl. Afrikában) „felgöngyölítését" annak veszélye nélkül, hogy a Szovjetunió Európában bizonyos értelemben »hátba támadja«. Egyébként már Carter idejében is kimondták — 1980 februárjában —, hogy a „nyugati érdekek" védelmében sor kerülhet atomfegyverek egyoldalú bevetésére is a Közel-Keleten.

Nem részletezzük itt azokat az ismert, a tanulmányban is inkább csak említett tényeket, amelyek csak fokozzák a nyugat-európai politikusok indokolt félelmét az atombombák telepítésétől, amely természetesen még fokozottabban él a tömegekben: nevezetesen, hogy európai színtérre tolódik át egy USA kezdeményezte háború, s az amerikai politika következményeit az NSZK-nak és többi nyugat-európai

szövetségestársnak kell viselnie. Idézik azt az amerikai katonai vezetőt is, aki kijelentette, hogy „egy napon az amerikaiaknak (Nyugat-)Európa lerombolására kell gondolniuk", s nemcsak azért, mert oda helyeznék át a megtorló pusztítás színterét, a maguk területét kímélendő, hanem azért is, mert — úgymond — Nyugat-Európa az Egyesült Államoknak „messze a legerősebb versenytársa".

Végül vizsgálja a tanulmány az amerikai külpolitika elemzése kapcsán a nyugat-európai és amerikai gazdasági érdekek eltérését is. Nyugat-Európa érdekeltsége a szovjet (és kelet-európai) piacon, főként 1980 óta, lényegesen nagyobb az USA-énál. Az NSZK a keleti szocialista országok legnagyobb (tőkés) külkereskedelmi partnere: a vegyiáruk közöspiaci exportjának felét, az OECD-országok egész külkereskedelmének 35%-át az NSZK bonyolítja. A kelet—nyugati kapcsolatok romlása tehát lényegesen érzékenyebben érintené Nyugat-Európát, mint az USA-t; ez utóbbinak ezért is érdeke véget vetni a Nyugat-Európa számára kedvező enyhülési politikának. Erre vezethető vissza az a különbség is, amely megmutatkozott a lengyelországi eseményekre való nyugati reagálás terén. Az USA végtére is 1980 nyara óta szakadatlanul úgy tesz — írják a szerzők, — mintha a Varsói Szerződés csapatai be is vonultak volna Lengyelországba. A Reagan-vezetés — csakúgy, mint az NSZK-ban F. J. Strauss — a valóságban kifejezetten azt óhajtotta, politikája alátámasztására, hogy egy ilyen bevonulásra sor kerüljön.

Az Évkönyv másik jelentős írása a „Bizottság az alapvető jogokért és a demokráciáért" által készített elemzés. Ez megállapítja, hogy szükség van egy új nyugatnémet biztonsági politikára, mivel 1. a háború veszélye újra fokozódott; 2. mivel ideje, hogy az NSZK lakossága maga dolgozza ki a saját biztonságát szolgáló politikát — s ne mások helyette.

A jelenleg általánosan használt biztonságfogalom alatt ugyanis, állapítják meg, általában az egyes államok, zónák, katonai szövetségek, nyersanyag- és energiahordozó-források, valamint piacok „biztonságát" értik, és ezt szívesen azonosítják az egyes emberek, állampolgárok biztonságával. Fordítva kell eljárni, miután a biztonság központi kérdése nyilvánvalóan az egyes emberek biztonsága, nem utolsósorban egzisztenciális biztonságuk, olyan politikai és társadalmi tényezők, amelyek „jelenleg az NSZK-ban többé vagy kevésbé találhatók meg". Ha nem ezen az egyetlen helyes módon értelmezzük a biztonságot — fejti ki „A NATO-biztonság kritikája" című írás — „úgy könnyen megeshet, sőt valójában a Perzsa-öböl és az olajkérdés körüli vitában is így van, hogy egyoldalúan katonai—gazdasági szempontból meghatározott biztonságérdekeket annak tekintenek, amit pedig nem jelentenek: nevezetesen az NSZK polgárai biztonsági érdekeinek." „A NATO jelenlegi biztonsági koncepciója, amelynek az NSZK szőröstülbőröstül kiszolgáltatta magát, három feltételezésen alapszik: hogy egyedül az NSZK NATO-ba integrálása jelentheti az NSZK — és szövetségesei — biztonságát; hogy az USA mint vezető NATO-hatalom, az NSZK biztonsági érdekeit szolgálja; hogy az egyetlen, állandó, szinte abszolút veszély »kelet felől« fenyeget, és ez ellen szakadatlanul újra kell fegyverkezni."

A recenzió szerzője eme ismertetés során kizárólag itt, zárójelben, szükségesnek vél egy saját, közbenső, egyébként pusztán szóhasználati jellegű megjegyzést. A nyugati sajtó és politikai szótár ma az egész fegyverkezési kampányt, és különösen a nyugat-európai rakéta-telepítést állandóan az „utánfegyverkezés" (németül: Nachrüstung) fogalommal jelöli. Ez a fondorlatosan kialakított új fogalom önmagában hordja és mélyen beleszuggerálja a fogalom használóiba, olvasókba stb. azt, mintha a Nyugat csak követné az „ellenség", azaz a szocialista országok fegyverkezését, hogy lemaradtak és csupán mintegy kullognak utánuk. (Maga az a tény, hogy a szóban forgó évkönyvben ez a szó, ez a fogalom legfeljebb csak idézőjelben, és használóira hivatkozva szerepel, egy határozott álláspont határozott hangsúlyozása, s ez önmagában is figyelemre méltó!)

A NATO-tagok érdekazonosságáról nem lehet komolyan szó — folytatjuk ezzel az írás ismertetését. Az Egyesült Államok biztonsági érdekei már an-

nak geostratégiai fekvése miatt is „minőségileg mások, mint az NSZK-éi (egyéb érdekeltérésekről nem is szólva). Míg egy háború — akár hagyományos, akár nukleáris — az NSZK polgárainak létét fenyegeti, addig az USA számára egy »hagyományos« európai háború ugyancsak elviselhető, mint ahogy megengedheti magának egy úgynevezett taktikai atomfegyverekkel vagy neutronbombákkal vivott korlátozott regionális háborúnak politikai eszközként való alkalmazását".

Mindezek ellenére az elemzés szerint az NSZK valamennyi számottevő politikai ereje és pártja ragaszkodik a NATO-hoz és az USA-val való szövetség koncepciójához. E merev ragaszkodásnak négy oka van. Egyrészt az NSZK jelenlegi politikai szerkezete következtében igen korlátozott az ország külpolitikai játéktere. Ha máshogyan döntene, mint NATO-szövetségesei, vagy főként mint az Egyesült Államok, azok valamennyien igen hatásos szankció-lehetőségekkel élhetnének. Másodsorban, az NSZK számos érdekcsoportjának — és nem csupán a fokozódó fegyverkezésben közvetlenül érdekelteknek — kifejezetten érdekében áll a jelenlegi NATO-koncepcióhoz való ragaszkodás. Harmadrészt, a Szövetségi Köztársaság egész története olyannyira „nyugati" keretekben alakult ki, hogy az NSZK valójában fokozottan és másképpen NATO-állam, mint partnerei. Végül, negyedszer, az ország „állampolgári tudatában" az antikommunizmus sokkal erőteljesebben vált belpolitikai értelemben tudatalakító elemmé, mint bármely más országban (kivéve az USA-t, de ott más okból); ennek sok egyéb mellett az is az oka, hogy ezáltal lehet legerőteljesebben elhomályosítani a nemzeti szocializmusért vivott kollektív felelősségérzetet. Márpedig, és ennek kapcsán a filozófus Karl Jaspersre hivatkoznak, aki már egy évtizeddel ezelőtt rámutatott: az NSZK polgárai nem értik tisztán egy valóságos háború s ezen belül az atom-, bakterológiai vagy vegyi — ABC — fegyverek bevetésének veszélyességét, és nem is lehet őket addig képessé tenni arra, hogy ezt megértsék és „tudjanak félni egy atomháborútól", amíg nem sikerül megfékezni bennük a kommunizmustól való félelmet.

Ehhez elmélyültebb, széles körű elemző munka szükséges, amelynek során reálisan kell értékelni a szovjet „fenyegetés" kérdését is, és figyelembe kell venni három tényezőt: reálisan mérlegelni a szovjet fegyverkezés tényleges arányait; meg kell kísérelni megérteni a Szovjetunió érdekeit és nehézségeit; és végül a Szovjetuniót nem szabad kizárólag „autonóm" cselekvő félnek tekinteni, hanem figyelembe kell venni, hogy egyben „reagáló" fél is, különösképpen a nyugati lépésekre és a szovjet részről érzett fenyegetettségi tényezőkre. Ha mindezt figyelembe vesszük, tárgyilagos elemzés alapján arra a megállapításra fogunk jutni, hogy a Szovjetunió felfegyverzettsége igen számottevő és objektíve fenyegetésnek is tekinthető, mivel számos fegyvernemben felzárkózott a Nyugathoz, elsősorban az USA-hoz. Mindazonáltal nem kétséges, hogy az USA igen sok téren élvez előnyt vele szemben. Ez azonban természetesen nem mondható el Nyugat-Európára, amennyiben erejét önmagában hasonlítjuk a Szovjetunióéhoz. Ezzel együtt is „egyértelműen megállapítható, hogy a Szovjetuniónak egy közép-európai támadás, vagy Nyugat-Berlin és/vagy az NSZK lerohanásához semmiféle érdeke nem fűződhet." — Mindemellett azt is figyelembe kell venni, hogy „a Szovjetunió létezése első pillanatától kezdve, állandó külső fenyegetés és támadások közepette élt, és így a biztonságért való aggodalom nem valami tudatosan sugallt »ideológia«, hanem mélyen gyökerezik egész lakosságában."

A nyugat „egyre erőteljesebben fegyverkezik — fejezi be írása elemző részét a bizottság —, egyre inkább saját, szűken értelmezett gazdasági, energiapolitikai, nyersanyag-igénybeli világérdekeit követve, amivel végeredményben a saját életlehetőségeinket romboljuk szét . . . Az NSZK politikusai a NATO biztonságához és az USA-hoz kapcsolják sorsunkat, mintha különben valami szakadék tárulna fel előttünk. A valóság ennek az ellenkezője."

Két további tanulmány a szocialista országok köréből meríti témáját: az egyik a szovjet külpolitika alakulását elemzi, a másik a lengyel válságot.

Mindkét cikkel lenne vitatkoznivalónk is. Az elsővel egyrészt azon a téren, hogy a Szovjetunió afganisztáni tevékenységét és egyben a lengyelországi eseményeket is elsősorban a szocialista világ nehéz gazdasági helyzete következményeként elemzi, másrészt abban a tekintetben, hogy a szocialista államok szerkezeti elveiből von le idevágó következtetéseket: nevezetesen, hogy a szocialista államrendszer centralizált felépítése következtében nem alakulhat ki verseny vagy harc a különböző érdekek között, hanem mindent kizárólag a párt- és államvezetés dönt el, a „maga érdekei" szerint.

Az elemzések mindemellett mégis számos, igen érdekes megállapítást is tartalmaznak, amelyek elősegítik, hogy az olvasó jobban megértse a tényleges helyzetet és a problémákat. Ezzel ezek a tanulmányok is ellensúlyozzák a nyugati propaganda sok sztereotip állítását. Elsősorban visszautasítja a „szovjet imperializmusról" szóló nyugati tételt, élesen szembeállítva az amerikai, valóban imperialista politika céljait és módszereit is a szocialista országok külpolitikájával. Végtére is az amerikai politika sajátja az, hogy az atlantinak nevezett paktum ügyének tekinti az egész világ ügyét, ezzel az egész világot „amerikai érdekszférává" avatva. A világon fellelhető olaj, bárhol legyen is, nekik a „mi olajunk". Az amerikai ideológia eszköze annak sorozatos elterjesztése is, hogy az USA valamiben „lemaradt" — az ötvenes években bombázók, a hatvanas években rakéták terén, majd páncélosokban és közép-hatósugarú rakétákban; és bár e „lemaradásokról" mindig kiderül, amint a beterjesztett gyors fegyverkezési programokat jóváhagyják, hogy valójában nem is léteztek, ugyanolyan biztonsággal hivatkoznak rájuk, mint ahogy minden kis vagy nagy konfliktusért — Dél-Koreában, Nicaraguában vagy El Salvadorban — a kommunista mumust teszik felelőssé.

Izgalmas és ilyen mélységben ritkán feldolgozott kérdést vizsgál Ulrich Albrecht cikke „A régen várt iráni—iraki háborúról". Az olyan körülmények összejátszása, mint az iráni fordulat, a Camp David-i egyezmény zsákutcája, az iszlám vallás megnövekedett dinamizmusa illetve szerepe és lehetőségei sokféle és ellentétes értelmezése, az Egyesült Államok korábbi fő bázisának, Iránnak elvesztése az amerikai politika kényszerű megváltoztatásához vezetett, a térség arab államai — köztük Szaúd-Arábia és mások — szerepének, súlyának gyors megváltozása, jórészt éppen az iráni helyzet változása következtében mindezek a háború kirobbanásának elemei. Jóllehet maga a kirobbant háború sem változtat azon a tényen, hogy a térség tulajdonképpeni fő ellentéte változatlanul Izrael és a palesztinok közötti ellentét. Az Irán elleni támadás a feltörekvő olajhatalom, Irak vezetési igényének megnyilatkozása — de egyben mutatta ezen igény törékeny és megalapozatlan voltát is mind a térség, mind Irak belső helyzete szempontjából.

Végül, az utolsó nagyobb elemző cikk „A multinacionális konszernek az apartheid-társadalomban" címmel (szerző: Jens Wolf) elsősorban a Közös Piac dél-afrikai szerepét elemzi. A cikk lényege, hogy a nyugati vállalatok, ezen belül a Közös Piac és elsősorban az NSZK vállalatai, valamint főként a multinacionális társaságok egyaránt látszólag olyan politikát folytatnak — és ezt politikai, diplomáciai eszközökkel is alátámasztják —, mintha a Dél-afrikai Köztársaság faji megkülönböztetésen alapuló apartheid-politikáját helytelenítenék és annak megváltoztatására ösztönöznének. Valójában azonban a dél-afrikai rendszer megőrzése, és természetesen a konszernek működésének teljes biztosítása a fő céljuk. A nyugati körök által kidolgozott ún. „Magatartáskódex" ami látszólag a dél-afrikai társadalom demokratizálását követeli, valójában nem törekszik egyébre, mint „egy kollaborációra hajlamos fekete középosztályt teremteni (Dél-Afrikában), mivel anélkül a rendszer már nem tartható fenn". Ugyanis csak a fekete dolgozók megfelelő rétegének lecsillapítása teszi lehetővé, megosztásuk révén, a feketék ellenállásának megtörését és ezzel valójában az apartheidrendszer fennmaradását. Végtére is „az osztályellentétek más országokban is »normálisak« és ezzel elviselhetőbbek, mint egy nyílt faji ellentét". Ennek révén az „ellenség" a

fekete közösségen belül jelenik meg, és a fekete lakosság egy része — a kiemelt középosztály és környezete — lehetővé teszi a faji megkülönböztetés behelyettesítését egy osztály-megkülönböztetéssel. Emellett kedvezményezetté kell tenni a szakmunkásréteg egyes elemeit is, részben a növekvő szakmunkáshiány pótlására, részben azonban magának a munkásosztálynak a megosztása érdekében. A tanulmány pontról pontra végigelemzi a Közös Piac által kidolgozott, említett „Magatartáskódex" valamennyi paragrafusát, és bebizonyítja, hogy annak valamennyi előírása következetesen e célok szolgálatában áll.

Az Évkönyv két további résszel egészül ki. Az egyik az 1979 szeptembere és 1981 februárja között világszerte lezajlott államcsínyek (6 amerikai, 9 afrikai, 2 európai és 2 ázsiai) kronológiája és rövid, egyenkénti elemzése. Részletes „atomkrónika" sorolja fel továbbá — a harmincas évek végétől — az atomfegyverkezés egész történetének fontosabb eseményeit. Recenziók, áttekintő statisztikák, kronológiák stb., egyebek között az energiaellátás kérdéseiről, a világ katonai kiadásairól, a nyugat-európai etnikai-nemzetiségi jellegű megmozdulásokról teszik a könyvet igen sokoldalúvá, gazdagon dokumentálttá.

Az induló Évkönyv kétségtelenül fontos elemévé válhat a rendszeres nemzetközi politikai elemzések irodalmának. Csak remélni tudjuk, hogy hasonló színvonalú további kötetekkel folytatják a sort.

(A kiadványt ismertette: Kende István)

The New York Review

WARREN HOGE

Keserű gyümölcs*

Stephen Schlesinger és Sthepen Kinzer: A guatemalai puccs elmondatlan története**

Amikor 1954 júniusában megkezdődött Guatemala City bombázása, amelyet a CIA is támogatott, egy ifjú argentin orvost is — akit a szociális reformok vonzottak Guatemalába, mint egyébként másokat is — elfogott a pánik. A végrehajtott puccs rövid távú célja az volt, hogy eltávolítsa a megválasztott elnököt, és egy Washingtonnak inkább megfelelő katonai diktatúrát állítson a helyére. Az ifjú orvos ezt követő átformálódása egyik sajátos példája annak, hogy milyen hosszú távú következményekkel járt ez a puccs.

Az amerikai kalandorpolitika meggyőzte arról, hogy ebben az elmaradott térségben az egyetlen megoldás a fegyveres harc. Végül is Kubában bukkant fel, ahol később a világ már mint Che Guevarát ismerte meg. Hogy az amerikai furkósbot-politika hatására hány más közép-amerikai aktivista választott a reformok ösvényénél jóval radikálisabb utat — ezt feszegeti ez a gondolatokkal teli, időszerű könyv. Stephen Schlesinger és Stephen Kinzer újságírók szerint „területi összefüggéseiben az 1954-es puccs más közép-amerikai országok számára is megmutatta, hogy az Egyesült Államoknak sokkal inkább érdekesek a »kéretlen szövetségesek«, mint a demokratikusok. Ennek következtében a békés reformok irányába mutató mozgalmak visszaszorultak, a diktátorok megerősödtek és felbátorodtak, és a mai aktivisták inkább tekintik a változások megvalósítása egyetlen útjának a gerilla-hadviselést, mint a választásokat."

Felhasználva a Szabad Információs Törvényt, hogy kormányzati dokumentumokat szerezzenek az államcsíny bemutatására, Schlesinger és

* A könyv címében olvasható gyümölcs szó az 1954-es guatemalai puccs hátterében szereplő United Fruit Company (Egyesült Gyümölcs Társaság) nevére utal. — *N. Sz. szerk.*

** New York, Doubleday and Co.

Kinzer olyan összegzést készített, amelyet könyvük alcíme tükröz: „A guatemalai amerikai puccs elmondatlan története". Tanmese ez a piszkos trükkökről, a közvélemény manipulációjáról, annak a néhány komoly újságírónak a befeketitéséről, akiknek sikerült kideríteniük, hogy mi is történik valójában, valamint egy olyan külpolitikáról, amely többet kölcsönzött Doonesbury-től, mint a diplomáciától. Szilárdan körüljárt és jól dokumentált történet, a jellemek sokaságával és a részletek tömegével, amelyet a szerzők mondandójuk alátámasztására összeállítottak.

Tekintve, hogy a meggyőző anyag bőséges, jó lett volna, ha a szerzők eléggé megbíznak az olvasókban ahhoz, hogy olyan epizódokat is szerepeltetnek, amelyek nem illeszkednek érvelésükbe. A „Keserű gyümölcs"-nek jót tett volna például néhány interjú azokkal a kommunistákkal, akiknek a jelenléte a guatemalai kormányban provokálta Washingtont. Mik voltak a céljaik Guatemalában és milyen hatékonyan követték ezeket? A United Fruit Company és az Eisenhower-adminisztráció közötti kapcsolat valóban olyan szoros volt-e, mint ahogy az ebből a könyvből kitűnik, amikor öt nappal a puccs után az igazságügy-minisztérium perbe fogta a vállalatot a szövetségi bíróság előtt? Kétségkívül gátolja egy elképzelés kifejtését, ha az események nem illeszkednek simán egymásba, de az inkonzisztens vonások ismerete mindig sokkal meggyőzőbb végeredményt ad.

Habár a „Keserű gyümölcs"-ben elmondott események majdnem 28 évvel ezelőtt történtek, érdekes hasonlóságot találhatunk a külügyminisztérium egyénhány mai közép-amerikai frázisgyártmányát illetően. John Foster Dulles külügyminiszter azzal vádolta a guatemalai elnök, Jacobo Armenz Guzmán kormányát, hogy „kommunista-típusú rémuralmat" vezet be és azt tervezi, hogy ezt elterjeszti a térségben. Fehér Könyvek bukkantak fel a külügyminisztériumban, amelyek szerint az ország védelmi szükségleteit meghaladó mértékben fegyverkezik. A diktatúrát körülvevő katonai segítségnyújtás fokozódott az „invázióról" való félelem miatt. A határokon kívül élő száműzöttek és zsoldosok nyíltan gyakorlatoztak, és kérkedve nyilvánították ki abbéli szándékaikat, hogy megmentik a nemzetet a szabadság erői számára. Amerikai tisztek gúnyolódtak az európai szövetségesek fenntartásain, amelyek szerint az Egyesült Államok eltúlozza a dolgokat. Amikor az amerikai fegyverek szállításának beszüntetését követően Guatemala más országokhoz fordult fegyverekért, Washington ezt a lépést bizonyítéknak tekintette, arra, hogy Guatemalát kiárusították a szovjet tömbnek.

Amikor pedig bizonyítékokat kértek, a CIA előteremtette őket. Ügynökei szovjet fegyvereket rejtettek el, és békés repülőtereket bombáztak Hondurasban. Az epizód egyik tragikus vonása, hogy az akciót a „Siker Hadművelet" fedőnévvel jelölték.

Tervük célpontja Arbez elnök volt, egy katonatiszt, aki 1951-ben lett elnök, és választási programjában szociális változások végrehajtása is szerepelt. Az új elnök két kezdeti lépése már sértette az amerikai érdekeket: megengedte, hogy kommunisták vegyenek részt kormányában, és zöld utat biztosított egy messzire nyúló agrárreform-programnak.

Amikor hatalomra került, a lakosság 2,5 százalékának tulajdonában volt a művelhető területek 70 százaléka, és a munkaerő 90 százaléka falusi volt. Az elnök terve ennek a döbbenetes aránynak a megváltoztatására még nem is volt olyan radikális, mint más hasonló latin-amerikai elképzelések. A szerzők kimutatják, hogy Arbenz tervezete megfelelt volna a hét évvel később megalakult „Amerikai Szövetség a Haladásért" elveinek.

Arbenz csak megműveletlen földeket sajátított ki, és ő, valamint külügyminisztere saját birtokaik egy részét is átengedték az agrárreform számára. De a United Fruit Company által birtokolt ültetvények kihasználatlan részének lefoglalása nagy figyelmet keltett Washingtonban. A bostoni telephelyű vállalat tulajdonában voltak a guatemalai telefon- és távíróösszeköttetések és majdnem az egész vasúti hálózat, a társaság irányította az egyetlen fontos atlanti-óceáni kikötőt és monopolizálta a banánexportot. Olyan entitásként működött, amely

lényegében véve mentes volt a guatemalai kormány mindennemű ellenőrzésétől. A United Fruit Company 60 millió dolláros beruházása után csak évi 150 ezer dollár adót fizetett. Arbenz elnök a kártalanítás mértékét a vállalat saját deklarált adóalapja után határozta meg, ezt az adóalapot a befizetési kötelezettség csökkentése érdekében a cég éveken keresztül mindig alacsonyabbnak becsülte.

Schlesinger és Kinzer szerint a United Fruit Company jelentős és nagyhatalmú pártfogókkal rendelkezett Washingtonban; hivatalnokai kedvező meghallgatást szereztek Eisenhower külügyminisztériumától, amely akkoriban Dulles kezében volt. (A külügyminisztérium és a CIA közötti kapcsolatok rendkívül szívélyesek voltak, mivel a CIA-t Dulles bátyja, Allen irányította.) Együttesen „felszabadítót" kreáltak a hadsereg egy 40 esztendős ezredeséből, Carlos Castillo Armasból, aki Arbenz ellenfele volt, és száműzöttként élt Hondurasban. Odahaza egy gondosan kidolgozott kampányt indítottak a guatemalai kormány diszkreditálására, Guatemalában pedig aláásták Arbenz bázisát.

Az összeesküvés során ejtőernyős bábokat dobtak le vidéken, hogy a parasztokat meggyőzzék arról, hogy Castillo Armas hadserege jóval nagyobb, mint a zsoldosok és az elégedetlenkedő száműzöttek tarkabarka bandája. A CIA katonatiszteket pénzelt le, hogy forduljanak szembe parancsnokaikkal, saját titkos rádióadót működtetett, éjszaka harci zajokat sugárzott az Egyesült Államok követségének tetejéről, a főváros ostromát mímelve amerikai pilótákat küldött a kormányépületek bombázására.

Amikor a támadás miatt Arbenz elmenekült a nemzeti palotából a szomszédos mexikói követségre, az amerikai nagykövet, John Peurifoy személyesen biztosította Castillo Armas számára az elnökséget riválisaival szemben. Táviratok röpködtek Guatemala City és az amerikai külügyminisztérium között, hogy eldöntsék, melyik rendszer a „legőszintébben antikommunista".

Dulles külügyminiszter a rádióban a földrész történelmének „új és fényes fejezetéről" beszélt, és azt állította, hogy „a bajokat maguk a guatemalaiak orvosolták".

Az orvosság valóban hatékony volt. Castillo Armas véget vetett az agrárreformnak, visszaadta a kisajátított földeket és a régi adókedvezményeket a United Fruit Company-nak, törvényen kívül helyezte a politikai pártokat és a munkavédelmi szövetségeket, visszahelyezte állásába a titkosrendőrség hírhedt főnökét és elégette a „felforgató" könyveket, köztük Victor Hugo és Dosztojevszkij műveit.

Castillo Armast három évvel később meggyilkolták, de utódai csak fokozták az elnyomást a hatalom megtartásának érdekében. 1966-ra a centrista és a baloldali politikusok elleni merényletkampány — amely a kezdetektől fogva mind a mai napig tart — és a kormány ellenzéke sokkal radikálisabb és erőszakosabb lett, mint amelylyel Washington 1954-ben szembekerült.

E könyvet olvasva csak arra kíváncsi az ember, hogy vajon lehetséges lett volna-e a szovjetek és a kubaiak olyan mértékű sikere, mint amilyenről ma a külügyminisztérium beszél, ha Washington csöppet sem szándékolt együttműködésére nem került volna sor egy negyed századdal ezelőtt.

(Az amerikai folyóirat 1982. március 7-i számából)

ÚJ KÖNYVEK AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁRBAN

OK 462.929

BARTKE, W.: Who's who in the People's Republic of China. Brighton, 1981, Harvester Press. 729 p.
Ki, kicsoda a Kínai Népköztársaságban?

OK 459.953

Du Congo au Zaire, 1960—1980. Essai de bilan. Bruxelles, 1981, Centre de Recherche et d'information socio-politiques. 420 p.
Kongótól Zaire-ig, 1960—1980. Események vizsgálata

OK 481.339

Demokraticseszkaja Reszpublika Afganisztan. Szpravocsnik. Moszkva, 1981, Nauka. 172 p.
Az Afganisztáni Demokratikus Köztársaság. Kézikönyv

OK 482.303

EL-GEBALI, S.: Die O(rganization of) A(rab) P(etroleum) E(xporting) C(ountries) als Organisation zur Interessenvertretung der Arabischen Ölländer in den internationalen wirtschaftlichen Beziehungen. Frankfurt a. M.—Bern, 1981, Lang. 255 p.
Az Olajexportáló Arab Országok Szervezete, mint az arab országok érdekképviseleti szerve a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban

OK 482.293

MARTIN, D.—JOHNSON, P.: The struggle for Zimbabwe. The Chimurenga War. London—Boston, Mass. 1981, Faber and Faber. 378 p.
Harc Zimbabwéért. A Chimurenga háború

OK 481.356

Mezsdunarodnoe kommunisztics eszkoe dvizsenie. Pravda protiv vümüszlov Moszkva, 1981, Politizdat. 319 p.
A nemzetközi kommunista mozgalom Az igazság a koholmányokkal szemben

OK 485.140

Namibia. The last colony. London, 1981, Longman. 310 p.
Namíbia. Az utolsó gyarmat

OK 459.948

Political and institutional issues of the new international economic order. New York, etc. 1981, Pergamon Press. 183 p
Új nemzetközi gazdasági rend politikai és intézményi kérdései

OK 482.295

SPENCER, W.: Historical dictionary of Morocco. Metuchen, N. J.—London, 1980, Scarecrov Press. 152 p.
Marokkó történelmi lexikona

OK 481.415

Vnesnjaja politika sztran Afriki. Moszkva, 1981, Mezsdunarodnüe otnosenija. 332 p.
Az afrikai országok külpolitikája

HÁTTÉRANYAGOK

Fegyevrzetcsökkentés: javaslatok és ellenjavaslatok

ALTING VON GESAU, F. A. M.: Die Niederlande und die Modernisierung der Kernwaffen. — Hollandia és az atomfegyverek korszerűsítése. — Europa Archiv (Bonn), 1982. No. 2. 29—38. p.

ARBATOV, A.: A strategy of nuclear madness. — A nukleáris őrület stratégiája. — Co-existence (Glasgow), 1981. Vol. 18. No. 2. 162—174. p.

SOLOMON, M.: Reagan stösst auf Widerstand. Die neue Friedensbewegung in Amerika. — Reagan ellenállásba ütközik. Az új békemozgalom Amerikában. — Blätter für Deutsche und Internationale Politik (Köln), 1982. No. 4. 397—428. p.

SZOVETOV, A.: Szovetszkaja doktrina

mira v dejsztvii. — A szovjet békedoktrína a gyakorlatban. — Mezsdunarodnaja Zsizn' (Moszkva), 1981. No. 4. 3—18. p.
Vüszokaja otvesztvennoszt' za szud'bü mira. — Nagy felelősség a béke sorsáért. — Mirovaja Ekonomika i Mezsdunarodnüe Otnosenija (Moszkva), 1982. No. 1. 3—13. p.

WARNKE, P. C.: Theater-nuclear forces and NATO security. — Nukleáris stratégiai erők és a NATO-biztonság. — Orbis (Philadelphia, Pa.), 1981. Vol. 25. No. 3. 501—505. p.

Ideológia és politika

KOSTECKI, W.: Ideologiczno-polityczne czynniki zaklócajace wspólycie miedzynarodowe. — Nemzetközi együttélést zavaró ideológiai-politikai tényezők. — Sprawy Miedzynarodowe (Warszawa), 1981. No. 10. 111—120. p.

NALIN, Ju.: Ideologicseszkie diverszii NATO protiv mira i szocializma. — A NATO ideológiai támadásai a béke és a szocializmus ellen. — Mirovaja Ekonomika i Mezsdunarodnüe Otnosenija (Moszkva), 1981. No. 5. 16—26. p.

ZAMOSKIN, Ju. A.: Ideologija v SZSA: za razrjadku i protiv nee. — Ideológia az USA-ban: az enyhülés mellett és ellene. — SZSA: Ekonomika, Politika, Ideologija (Moszkva), 1982. No. 4. 3—16. p.

Gazdaság és politika

Preliminary draft of an over-all socio-economic perspective of the world economy to the year 2000. — A világgazdaság 2000-ig. Átfogó gazdasági-társadalmi előrejelzés előkészítő vázlata. — New York, 1981, UN. 41. p. — OK: E/1981/113

SENKER, P.: Technical change, employment, and international competition. — A műszaki változás, a foglalkoztatás és a nemzetközi verseny. — Futures (Guildford), 1981. Vol. 13. No. 3. 159—170. p.

STEWARD, F.: The politics of technology. — A technológia politikája. — Marxism Today (London), 1981. Vol. 25. No. 2. 13—17. p.

Lengyel elemzések a lengyelországi helyzetről

Miejsce Polski na arenie miedzynarodowej. — Lengyelország helye a nemzetközi küzdőtéren. — Sprawy Miedzynarodowe (Warszawa), 1980. No. 12. 109—124. p.
One agriculture. — Egyazon mezőgazdaság. — Polish Perspectives (Warszawa), 1981. Vol. 24. No. 2. 36—41. p.

Schmidt pályaképéhez

KRAUSE-BURGER, S.: Helmut Schmidt. Aus der Nähe gesehen. — Helmut Schmidt közelről. — Düsseldorf—Wien, 1980, Econ. 287 p.

Dél-Afrika — veszélyzóna

DZSUVEROVICS, O.: Obsztanovka na juge Afriki i dejatel'noszt' oszvoboditel'nüh dvizsenij. — Afrika déli részének helyzete és a felszabadító mozgalmak tevékenysége. — Mezsdunarodnaja Politika (Beograd), 1982. No. 767. 12—15. p.

MARCHAND, J.: L'occident, les Nations Unies et l'avenir de la Namibie. — A Nyugat, az ENSZ és Namíbia jövője. — Le Monde Diplomatique (Paris), 1981. No. 327. 8—9. p.

O'MEARA, P.: South Africa: the politics of change. — Dél-Afrika: a változás politikája. — Current History (Philadelphia, Pa.), 1981. Vol. 80. No. 463. 111—114., 134. p.

Kínáról

GOODMAN, D. S. G.: Die ‚Entmaoisierung' in der Volksrepublik China: Prozesse und Probleme. — A ‚maótlanítás' a Kínai Népköztársaságban: folyamatok és problémák. — Europa Archiv (Bonn), 1981. No. 16. 477—484. p.

KONOVALOV, E. A.—MANEZSEV, Sz. A.: Szocial'no-ékonomicseszkie protivorecsija v Kitae. — Társadalmi-gazdasági ellentmondások Kínában. — Problemü Dal'nego Vosztoka (Moszkva), 1981. No. 1. 26—39. p.

Izrael és az atombomba

A *Der Spiegel* 1982. május 31-i számában közli a fenti képet az izraeli Dimonában levő atomreaktorról. A cikk szerint Izrael máris 200 atomrobbanófejjel rendelkezik, és a Dél-afrikai Köztársasággal együttműködve, közösen gyártanak nukleáris fegyvereket

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR

MÁJUS

1. **Brit—argentin** katonai összecsapásokra került sor a Falkland- (Malvin-) szigetek térségében. A brit légierő bombázta Port Stanley repülőterét, május 2-án pedig elsüllyesztettek egy, a falklandi felségvizek 200 mérföldes határa felé közeledő argentin cirkálót. Május 3-án egy brit romboló került a folyamatosan bővülő veszteséglistára.

Az **iráni** csapatok áttörték az iraki védelmi vonalakat és ostrom alá vették Khorramsar városát, amelyet május 24-én el is foglaltak.

Az **ugandai** kormány a rosszabbodó közbiztonságra hivatkozva elrendelte, hogy az összes 15 éven felüli munkanélküli (kb. 50 ezer ember) hagyja el a fővárost, a 350 ezer lakosú Kampalát.

2. Az **USA** kormánya megtiltotta fegyverek és katonai felszerelések szállítását Argentínának, felfüggesztette az amerikai Eximbank hitelfolyósításait, és nem nyújtanak mezőgazdasági hitelgaranciákat sem, mivel az USA szerint Argentína nem hajlott eléggé a Falkland-(Malvin-)szigetek ügyében a tárgyalásos rendezésre. Május 3-án a japán Eximbank is felfüggesztette a hitelfolyósítást Argentínába.

Az **izraeli** hadügyminiszterhez intézett üzenetében a ciszjordániai városi és községi tanácsok 26 választott vezetője kilátásba helyezte, hogy beszünteti tevékenységét, ha a kormányzat nem állítja vissza funkciójába a birai, ramallahi, nabluszi és anabtai városi tanács elmozdított vezetőit.

3. Az **algériai** külügyminiszter, Mohamed Szeddik Benjahia repülőgépét az iráni—török határ közelében két ismeretlen repülőgép lelőtte. Az 1980-ban elszenvedett légiszerencsétlenség következményeiből nemrég felépült külügyminiszter életét vesztette.

A **nyugatnémet** kormány közzétette a fegyverexportra vonatkozó új irányelveket, amelyeket a szövetségi biztonsági tanács jóváhagyott. Az irányelvek kimondják, hogy a NATO-n kívülre irányuló nyugatnémet szállítások nem szolgálhatják a feszültség növelését, és csak védelmi célokra adható el fegyver. Ugyanakkor tulajdonképpen feloldják azt az 1971-es határozatot, hogy az NSZK nem szállít fegyvereket feszültségi gócokba, mivel az export elbírálásánál lehetővé teszi „speciális politikai megfontolások" figyelembe vételét.

Varsóban és több más városban főként iskoláskorú fiatalokból álló tömegek tüntettek. A kormány jelentése szerint az események következtében 72 rendőr sebesült meg, 1372 személyt letartóztattak. Május 4-től Varsóban ismét bevezették a kijárási tilalmat.

4. **Kínában** a korábbi bejelentésnek megfelelően kettőre csökkentették a miniszterelnök-helyettesek számát: Van Li és Jao Ji-lin maradt meg e tisztségben, mindketten Teng Hsziaoping hívei. Kilenc eddigi miniszterelnök-helyettest a parlament állandó bizottsága államtanácsosi rangban egy új, szűkebb körű kormány tagjai sorába delegált, a tizedik tag egy tartományi párttitkár, Csang Csing-fu lett, akit a kibővített hatáskörű állami gazdasági bizottság vezetőjévé is kineveztek. A bizottság hatáskörébe utaltak hat korábbi szervezetet, köztük az állami mezőgazdasági bizottságot és az energiabizottságot.

A **salvadori** alkotmányozó nemzetgyűlés jóváhagyta Alvaro Magana ideiglenes köztársasági elnök javaslatát a kormányra, amelyben nem kapott helyet. Napoleon Duarte volt elnök és Abdul Guiterrez, a korábbi junta katonaelnöke, sem. A hadügyminiszter továbbra is José Guillermo García tábornok.

A **holland** állami gázvállalat — eltérően egy hónappal korábbi nyilatkozatától — közölte, hogy Hollandia valószínűleg letesz arról, hogy szovjet földgázt vásároljon, mivel az országban a gázértékesítés folyamatos csökkenése várható.

Szovjet—nicaraguai tárgyalásokra került sor május 4—5-én Moszkvá-

ban. A nicaraguai küldöttséget Daniel Ortega, a kormányzó tanács koordinátora vezette. A tárgyalásokon gazdasági megállapodást írtak alá.

Magyarországon tett látogatást május 4—7-én Marian Orzechowski, a LEMP KB titkára.

Gambiában — amely 1981. november 14-én gazdasági és vallási unióra lépett Szenegállal Szenegambia néven — kétnapos parlamenti választásokat tartottak. Az elnök, Dawda Jawara pártja, a Haladó Néppárt (PPP) 27, a Nemzeti Konvenció Párt 3 mandátumot szerzett és öt független politikus is bekerült a parlamentbe.

Indonéziában megválasztották a 464 fős parlament 364 tagját, a többi száz képviselőt a kormányzat nevezi ki, főként a katonatisztek köréből. A hatalmat eddig is kézben tartó Golkar Párt a szavazatok döntő többségét kapta, második az Egység és Fejlődés Pártja, harmadik az Indonéz Demokrata Párt lett.

5. A **Szovjetunió** közölte, hogy az általa Görögországnak szállított líbiai kőolaj árát tonnánként 10 dollárral csökkenti; ezzel Görögország az idén mintegy 7 millió dollárt takarít meg.

6. Az **olasz** Kereszténydemokrata Párt XV. kongresszusa Ciriaco de Mitát választotta meg főtitkárnak, aki szerint a párt népi bázisára támaszkodva kell megerősíteni a kereszténydemokraták irányító szerepét. Célja az ötpárti koalíció fenntartása. Május 11-én a párt országos tanácsa a párt elnökévé választotta meg az addigi főtitkárt, Flaminio Piccolit.

Kanada felfüggesztette a Romániának atomerőművek vásárlására nyújtott hitelkeret további folyósítását. A hátralevő 640 millió dollárt visszatartják, amíg nem áll rendelkezésre több információ a román gazdaság helyzetéről

Magyarországot 146. tagként felvették a Nemzetközi Valuta Alapba (IMF), az ENSZ egyik pénzügyi intézményébe.

7. **Argentína** elutasította a perui—amerikai béketervet; nem hajlandó a tűzszünet feltételeként — a britekkel párhuzamosan — kivonni csapatait a térségből; szerinte előbb deklarálni kell Argentína szuverenitását a szigetek fölött. Nagy-Britannia a tűzszünetet az argentin csapatok kivonásának megkezdéséhez köti, ezt követően hajlandó tárgyalásokra. A brit hadügyminisztérium közölte: ezentúl ellenségesnek tekintenek minden argentin hadihajót és harci repülőgépet, amely 12 mérföldnél messzebbre távolodik az argentin partoktól.

Brüsszelben véget ért a NATO-hadügyminiszterek tanácskozása, amelynek közleményében elítélték Argentínát a Falkland-szigetek elfoglalása miatt.

Románia és **Görögország** egyetért egy magas szintű balkáni konferencia összehívásának szükségességében — hangoztatja a Ceaușescu román államfő görögországi látogatása végén kiadott közös közlemény.

8. A **Csád Köztársaság** fővárosában bejelentették, hogy megalakult az ország államtanácsa. A 14 tagú testület élén Abdelkader Vadal Kamouge alelnök áll.

Algéria új külügyminiszterévé Ahmed Tabb Ibrahimot az elnök eddigi tanácsadóját nevezték ki.

9. Az **amerikai** elnök, Ronald Reagan bejelentette: írt Leonyid Brezsnyev szovjet államfőnek, s arra törekszik, minél hamarabb kezdődjenek meg a hadászati nukleáris fegyverek csökkentésére vonatkozó tárgyalások (START). Szovjet sajtókommentárok szerint a csökkentésre vonatkozó amerikai elképzelések továbbra is a Szovjetunió hadászati ütőerejének egyoldalú csökkentését szorgalmazzák.

Izrael — palesztin gerillák támadásai ürügyén — három héten belül másodszor bombázott libanoni palesztin támaszpontokat, megsértve a 9 hónapja tartó tűzszünetet. A palesztin erők nagy erejű tüzérségi támadással válaszoltak.

A **magyar** külügyminiszter, Puja Frigyes május 9—14. között Cipruson, majd Bulgáriában folytatott tárgyalásokat.

10. Az **Egyesült Államok** és **Egyiptom** megállapodást kötött, amelynek értelmében az USA közel 30 évig dúsított urániumot biztosít annak a két ezer megawattos atomerőműnek, amelyet Egyiptom amerikai cégektől vásárol. A megállapodás értéke 1,5 milliárd dollár. Az EGK mező-

gazdasági minisztereinek tanácskozásán a brit fél megvétózta a mezőgazdasági áremelésekre vonatkozó javaslatot, s megismételte: az agráráremeléshez nem adja hozzájárulását, amíg nem találnak hosszú távú megoldást Nagy-Britannia és az EGK vitájában a költségvetési hozzájárulásra.

A **brit** alsóház második olvasásban is elfogadta az északír tartományi önkormányzat tervét. Eszerint a tartomány még 1982-ben saját nemzetgyűlést választhat, amely 70 százalékos egyetértéssel elfogadott indítványokat továbbíthat a brit parlamentnek.

Lengyelország határidőre, május 10-ig megfizette a nyugati bankoknak 1981-es kamathátralékát — jelentette be a *Dresdner Bank AG.* szóvivője. Ez volt a feltétele, hogy az 1981-ben esedékessé vált tartozások átütemezéséről szóló, április 6-án kötött szerződés hatályba lépjen.

Lengyelországból kiutasítottak két amerikai diplomatát, mert tetten érték őket, amikor államtitoknak számító anyagokat vettek át a lengyel Tudományos Akadémia Műszaki Intézetének volt munkatársától, Ryszard Herczynskitől.

11. **Ausztriába** érkezett háromnapos látogatásra Rakowski lengyel miniszterelnök-helyettes. Kreisky osztrák kancellárral a lengyel adósságok visszafizetésének kérdésein kívül eszmecserét folytatott a kancellárnak a lengyel gazdasági és politikai élet fellendítését célzó javaslatairól is. Rakowski kijelentette: a szakszervezeti mozgalom feltámasztására csak a gazdaság talpraállítása után kerülhet sor. A Szolidaritás tevékenységét kritikus elemzés alá kell venni — tette hozzá, ezúttal nem vonva kétségbe fennmaradásának lehetőségét.

Nicaragua és a **Szovjetunió** képviselői ötévre szóló megállapodást írtak alá, amelynek keretében a Szovjetunió 166,8 millió dolláros segélyt és hitelt ad szovjet közreműködéssel megvalósítandó gazdaságfejlesztési programokhoz.

A **Szovjetunióban** afgán küldöttség tett látogatást május 11—12-én Babrak Karmalnak, az Afganisztáni Népi Demokratikus Párt KB főtitkárának, a forradalmi tanács elnöksége elnökének vezetésével. A delegáció részt vett a két országot az Amu-Darja fölött összekötő közúti és vasúti híd ünnepélyes felavatásán.

12. A **francia** kormány elhatározta, hogy hárommilliárd frankot bocsát az államosított vállalatok rendelkezésére termelékenységnövelő beruházásokra.

Hollandiában lemondott a koalíciós kormány, mert nem tudott megállapodni, hogy a népjóléti kiadások, a fegyverkezés vagy az iparfejlesztés rovására fogják-e vissza — jelentős mértékben — a költségvetési kiadásokat. Május 29-én a kormányból kivonult munkáspárti képviselők helyére az ismét kormányfővé kinevezett van Agt kinevezte az új minisztereket.

A **Namíbia** kérdésében szerepet vállaló nyugati államok — az USA, Nagy-Britannia, Kanada, az NSZK és Franciaország — képviselői kétnapos, zárt ajtók mögötti tanácskozásra ültek össze Párizsban.

13. A **ciprusi** Nicosiában tartotta május 13—18. között XV. kongresszusát a Ciprusi Dolgozó Nép Haladó Pártja (AKEL).

Lengyelországban a rendkívüli állapot ötödik hónapja végén számos városban tiltakozó akciókra, több üzemben negyedórás munkabeszüntetésre került sor. A rendfenntartó erők ezzel kapcsolatban összesen 636 személyt vettek őrizetbe.

Dublinban tartotta meg május 13—15. között XVIII. kongresszusát Írország Kommunista Pártja. Megválasztották a 21 tagú Országos Végrehajtó Bizottságot, amely első ülésén megválasztja a párt főtitkárát.

14. **Görögországban** folytatott megbeszéléseket május 14—15-én Alexander Haig amerikai külügyminiszter Andreasz Papandreu görög miniszterelnökkel. Áttekintették mindazokat a nemzetközi politikai és katonapolitikai kérdéseket, amelyeket a szocialista kormány elődjétől eltérő módon kezel.

A **Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság** elnöksége a következő egy évre Petar Sztambolicsot, a Szerb Szocialista Köztársaság képviselőjét választotta meg elnökévé.

A **Finn Kommunista Párt** május 14—15-én tartotta meg — az

egy évvel korábbi XIX. kongresszus folytatásaként — rendkívüli kongresszusát a párt hosszabb távú programjának meghatározásáról. A párt elnökének Jouko Kajanoját, az eddigi alelnököt választották meg, míg a nyugati sajtóban dogmatikusoknak címzett kisebbség vezetőjét, Taisto Sinislao alelnököt nem választották meg ismét. A hívei közé tartozó Seppo Toivinent választották alelnökké, aki a megbízást visszautasította.

16. **Zaire** és **Izrael** helyreállítják az 1973-ban megszakított diplomáciai kapcsolatokat — jelentették be Kinshasában. A döntést számos arab ország bírálta, május 18-án Szaúd-Arábia, 19-én Katar, 22-én Líbia megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Zaire-ral.

A **jugoszláv** nemzetgyűlés Milka Planinc személyében először választott nőt a szövetségi végrehajtó tanács (kormány) élére. Az új miniszterelnök az elmúlt tíz évben a Horvát KSZ KB elnökségének volt az elnöke.

Bukarestben ülést tartott az RKP KB PVB. Többek között megállapították, hogy külföldön végzett építkezéseknél súlyos visszaélések történtek; emiatt leváltották Alexandru Margaritescut, a nemzetközi gazdasági együttműködési minisztérium miniszteri rangú államtitkárát, továbbá két miniszterhelyettest. Mindhármukat pártbüntetésben is részesítették.

A **Dominikai Köztársaságban** tartott általános választásokon elnökké a kormányzó Dominikai Forradalmi Párt jelöltjét, Jorge Blancót választották. A szavazásra jogosultak kb. 70 százaléka járult az urnák elé. A vesztes Blaguer, választási csalásokra hivatkozva, óvást emelt.

17. **Luxemburgban** ülésezett május 17—18-án a NATO miniszteri tanácsa, amely Reagan amerikai elnöknek a szovjet—amerikai tárgyalásokra vonatkozó javaslata mellett foglalt állást. A külügyminiszterek a Falkland- (Malvin-) szigetekkel kapcsolatos válságot értékelve hangoztatták: bizonyos események a szövetség földrajzi határain kívül is veszélyeztethetik annak érdekeit, s ez esetben „egyes tagországok" (azaz nem mindegyik) hajlandók segítséget nyújtani egymásnak.

Zimbabwe miniszterelnöke 18 napos körútra indult, melynek során Nagy-Britanniában, az NSZK-ban, Franciaországban, Hollandiában, Belgiumban és Görögországban folytatott megbeszéléseket.

18. **Moszkvában** a Komszomol kongresszusát megnyitó beszédében Leonyid Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára javaslatot tett az USA-nak a stratégiai nukleáris fegyverzet csökkentésére vonatkozó tárgyalásokra a fegyverkezés valamennyi csatornáját illetően, s javasolta a fegyverkezés befagyasztását a tárgyalások idejére. Ez utóbbi elemet az amerikai nyilatkozatok elutasították.

A **Közös Piac** mezőgazdasági miniszterei nem vették tekintetbe a brit vétót, és 10,7 százalékkal felemelték a mezőgazdasági árakat. A vétó mellőzése az 1966-os ún. luxemburgi kompromisszum megsértése, amelyben elfogadták, hogy minden országnak az általa fontosnak ítélt kérdésekben vétójoga van. Ugyanakkor az EGK-tagállamok egy héttel meghosszabbították az Argentínát sújtó embargót. Fegyvereket az embargó-kötelezettséget nem vállaló Olaszország sem szállít.

Olaszországban folytatott tárgyalásokat Abduszalam Dzsallud, a líbiai vezetés második embere. Mint újságírókkal közölte, szeretné elérni az olasz olajvásárlások növelését, egyúttal meghosszabbítani a kapott hitelek érvényét; mindez előfeltétele, hogy a líbiai piac továbbra is nyitva álljon Olaszország előtt.

Izraelben a kormányzó Likud-tömb két képviselője átlépett az ellenzéki Munkapártba. A kisebbségbe került kormánykoalíció ennek ellenére megnyerte a május 19-én tartott bizalmi szavazást, amely gazdasági kérdésekre vonatkozott.

19. **Szovjet—indiai** megállapodás született, amelynek értelmében 1982-ben India 2,5 millió tonna kőolajat vásárol; a szállítások értékéről nincs jelentés.

A **francia** elnök, François Mitterrand egyhetes körútra indult, amelynek során Nigerben, Elefántcsontparton és Szenegálban tett hivatalos látogatást.

Egyiptomban háromévi szünet után újból megjelenhetett a Nemzeti Haladó Párt hetilapja, az *Al Ahali*. A lap közli a párt május

elején véget ért kongresszusának közleményét. Eszerint a párt elítéli a Camp David-i megállapodásokat — túlzottnak tartja az Egyiptom által fizetett árat: meghatározatlan ideig idegen csapatok állomásoznak a Sínai-félszigeten.

20. A **salvadori** alkotmányozó nemzetgyűlés hatályon kívülre helyezte az 1979—80-ban hozott agrárreform-rendeleteket. A kisajátított, felosztott birtokokat visszajuttatják a volt tulajdonosoknak.

Erre hivatkozva, az amerikai szenátus külügyi bizottsága május 31-én 226 millió dollárról 126 millióra fogta vissza a Salvadornak 1983-ban nyújtandó segélyt.

A **szíriai** kormány közölte, hogy a tervezettnél 10 százalékkal kevesebbre számíthatnak a minisztériumok a központi költségvetésből.

Az **OPEC Ecuadorban** tartott miniszteri értekezletet május 20—21-én, amelyen úgy határoztak, érvényben hagyják a 34 dolláros alapárat és a napi 17,5 millió barreles olajkitermelési plafont.

A **dél-koreai** kormány testületileg lemondott, mert — úgymond — erkölcsi és politikai felelősséget érez az országban kitört pénzügyi botrányok miatt.

A **Nyugatnémet Szakszervezeti Szövetség** Nyugat-Berlinben tartott kongresszusán a szövetség új elnökének Ernst Breitet választották meg.

Bulgáriában lengyel párt- és állami küldöttség tett látogatást Wojciech Jaruzelski hadseregtábornok, a LEMP KB első titkára, miniszterelnök, a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa elnöke vezetésével.

Lengyelországban ismét országszerte üzembe helyezték az automata kapcsolású helyközi telefonrendszert. A hívásokat továbbra is ellenőrzik.

22. **A Falkland- (Malvin-)** szigeteken megkezdődtek a brit flotta partraszállási hadműveletei.

Az **indiai** kormány meghívására Delhibe érkezett kétnapos látogatásra Jasszer Arafat, a PFSZ VB elnöke.

A **román** nemzetgyűlés új kormányt választott meg. Miniszterelnök: Constantin Dascalescu; első helyettesei: Elena Ceaușescu, Gheorghe Oprea és Ion Dinca. Az első helyetteseken kívül a bel-, a külügyminiszter, valamint a nemzetvédelmi miniszter posztján nem történt változás. Ilie Verdet eddigi kormányfőt az államtanács alelnökévé választották. Ugyanezen a napon a RKP KB felmentette PVB-tagsága alól Aneta Spornicot, Cornelia Filipast, Marin Radoit pedig PVB-póttagsága alól. Felmentették KB-titkári tisztéből az új kormányfőt, továbbá Fazekas Lajost, a PVB tagját, és a KB titkárává választották Gheorghe Stoicát.

23. A **spanyolországi** Andalúziában autonóm parlamenti választásokat tartottak. A mandátumok és — százalékban — a szavazatok megoszlása (zárójelben az előző választásokon kapott százalékok) a következő: Spanyol Szocialista Munkáspárt 66, 52,54% (33,6%); Népi Szövetség 17, 17% (4,3%); Demokratikus Centrum Unió 15, 13,02% (31,8%); Andalúziai Kommunista Párt 8, 8,54% (13,35%); Andalúziai Szocialista Párt 3, 5,39%. A szavazáson a jogosultak 66,18%-a vett részt.

Magyarországon tett hivatalos látogatást március 23—25. között Jorge Castaneda mexikói külügyminiszter, akit fogadott Losonczi Pál államfő és Lázár György miniszterelnök is.

24. Az **EGK** külügyminiszterei — miután Nagy-Britannia, tiltakozása fenntartásával, de elfogadta az idei mezőgazdasági árakra vonatkozó előző heti döntést és közölte: nem tartja vissza befizetéseit a közös kasszába ebben az évben — meghatározatlan időre meghosszabbították a szervezet Argentína-ellenes szankcióinak érvényét. Olaszország és Írország most sem csatlakozott a döntéshez.

Moszkvában az SZKP KB ülésén Leonyid Brezsnyev felvázolta a szovjet mezőgazdaság fejlesztésének átfogó programját az egész 1980-as évtizedre. Az egymáshoz kapcsolódó intézkedések sorozata (a felvásárlási árak emelése, a mezőgazdasági infrastruktúra korszerűsítése, helyenként kiépítése, a szövetkezeti banktartozások kb. 10%-ának elengedése, a mezőgazdasági jövedelmek növelése, az ipari-mezőgazdasági egyesülések függetlenítése a miniszteriális irányítástól) a Szov-

jetunió élelmiszerellátásának javítását, és — a **Reuter** szerint — a nyugati élelmiszerimport kényszerétől való megszabadulást célozza.

Párizsba érkezett kétnapos tárgyalásra az FKP meghívására Olaszország Kommunista Pártjának főtitkára, Enrico Berlinguer és Giancarlo Pajetta, az OKP külügyi titkára. A sok fontos kérdésben egyetértő francia és olasz kommunista vezetők eltérően értékelték a lengyelországi szükségállapot bevezetését és annak okait. Ismeretes, hogy az OKP vitatja a decemberi fordulat szükségességét.

A **libanoni** francia nagykövetség ellen halálos áldozatokat is követelő bombamerényletet hajtottak végre ismeretlen tettesek. Május 25-én hatszáz francia katona indult el, hogy csatlakozzék a libanoni békefenntartó erőkhöz, amelynek eddig is több mint hétszáz francia tagja volt.

Az **NSZK**-ba érkezett kétnapos látogatásra Mugabe, zimbabwei kormányfő. Schmidt kancellár kifejtette, hogy Zimbabwe változatlanul számíthat az NSZK gazdasági segítségére (1980 óta 226 millió márka hitelt kapott). A két ország külügyminisztere újabb 70 millió márkás hitelszerződést írt alá.

Japán lapok kormányforrásokra hivatkozva közölték, hogy a COCOM (a kelet—nyugati kereskedelmet összehangoló bizottság) megadta az engedélyt amerikai és japán vállalatoknak stratégiailag érzékeny számítógépek exportálására Kínába.

25 A **Szovjetunióba** érkezett ötnapos látogatásra Rudolf Kirschläger osztrák államfő, aki tárgyalásokat folytatott Leonyid Brezsnyev szovjet államfővel a két ország közötti, valamint a kelet—nyugati kapcsolatok kiszélesítésének lehetőségeiről.

A **Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége** Kádár Jánost, az MSZMP KB első titkárát Lenin-renddel tüntette ki 70. születésnapja alkalmából.

26 A **Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége** felmentette az állambiztonsági bizottság elnöki tisztéből Jurij Andropovot, akit korábban az SZKP KB titkárává választottak.

Moszkvába érkezett munkalátogatásra Abdusszalam Dzsallud, a líbiai vezetés második embere, akit fogadott Leonyid Brezsnyev, a Szovjetunió államfője is.

27 A **brit** miniszterelnök, Margaret Thatcher bejelentette a parlamentben, hogy megkezdődtek a szárazföldi akciók a Falkland- (Malvin-) szigetek visszafoglalására; Argentínával folytatandó tárgyalásokra pedig csak a brit szuverenitás helyreállítása után kerülhet sor.

Az **argentin** külügyminiszter, Costa Mendez Washingtonban adott nyilatkozatában hangsúlyozta, hogy természetes Argentína közeledése a Szovjetunióhoz és Kubához, hiszen történelmének nehéz pillanataiban ahhoz fordul, akik készek segíteni, „támogatják politikájukkal és szavazataikkal". Argentína — mondotta — a válságtól függetlenül úgy véli, hogy „Kubát az amerikaközi rendszer részévé kell tenni".

A **Szocialista Internacionálé** tanácsa Helsinkiben határozatot fogadott el, amelyben felkéri a Szovjetuniót és az USA-t, hogy „minél előbb és minél magasabb szinten tartsanak találkozót a leszerelési folyamat új szakasza megkezdésének érdekében".

Kínában június 1-től 10—60 százalék közötti exportilletéket vetnek ki a szén, nyers vasöntvény, rizs, szójabab, cukor kivitelére — jelentette az Új Kína hírügynökség. Kommentárok szerint a belföldi hiányok felszámolására törekszenek, még ha az devizabevétel-csökkenéssel jár is.

A **nicaraguai** katonai kormányzó tanács tagja, Ramirez, aki nemrég tért vissza nyugat-európai körútjáról, közölte: a nyugat-európai országok összesen 350 millió márka értékű segélyt adnak Nicaraguának.

Lengyelországban — saját kérésére — felmentették tisztségéből Tadeus Fiszbachot, a gdanski vajdasági tanács elnökét, helyébe Lech Bednarskit választották meg.

28 A **japán** kormány importkönnyítő csomagtervet hagyott jóvá; az idén a harmadikat, egyúttal a legjelentősebbet. 96 iparcikk — köztük a szerszámgépek, rádiók, televíziók és autóalkatrészek — vámját teljesen megszüntetik, további 119-ét csökkentik.

Izrael Iránnak mintegy 27 millió dollár értékben szállított fegyvereket — közölte a Washingtonban tartózkodó Saron izraeli hadügyminiszter.

Ausztrália és **Új-Zéland** megállapodott, hogy 1983. január 1-vel gazdasági uniót hoz létre — jelentette be Robert Mouldon új-zélandi kormányfő.

29 **Washingtonban** az Amerikai Államok Szervezetének külügyminiszteri értekezlete felszólította a riói egyezmény aláíróit Argentína támogatására, „igazolhatatlannak és aránytalannak" minősítve a brit katonai akciót a Falkland- (Malvin-)szigetek visszafoglalására. A szavazáskor az USA, Trinidad és Tobago, Kolumbia és Chile tartózkodott.

30 **Spanyolország** — miután valamennyi NATO-tagállam parlamentje ratifikálta csatlakozását — hivatalosan tagja lett a NATO politikai szervezetének.

Kolumbiában elnökválasztásokon Belisario Betancur, a konzervatív párt jelöltje győzött. A 13 millió választásra jogosultból alig 5 millió adta le szavazatát.

31. **Moszkvában** és **Washingtonban** egyidejűleg bejelentették, hogy június 29-én Genfben a két ország képviselői tárgyalásokat kezdenek a stratégiai fegyverek csökkentéséről (START). Reagan amerikai elnök közölte, hogy az USA megtartja az eddigi stratégiai fegyverkorlátozási megállapodások előírásait.

Az **NSZK**-ba érkezett háromnapos látogatásra Sam Nujoma, a Délnyugat-afrikai Felszabadítási Szervezet (SWAPO) elnöke. Tárgyalásokat folytatott Genscher külügyminiszterrel, és első alkalommal találkozott amerikai kormányképviselővel: Chester Croker külügyi államtitkárral. Nujoma sajtóértekezletén többek között közölte: a SWAPO kész garantálni a Namíbiában élő fehér kisebbség jogait; kötelezettséget vállalt, hogy hatalomra jutása esetén nem csatlakozik semmilyen katonai tömbhöz.

Japánba érkezett egyhetes hivatalos látogatásra Csao Ce-jang kínai miniszterelnök. Nyilatkozatában közölte: a japán—kínai együttműködést továbbra sem kívánják katonai területre kiterjeszteni.

Törökország 304,5 millió dolláros hitelt kapott a Világbanktól, amit szigorúan annak a struktúraváltoztatási programnak a keretében használhat fel importfinanszírozásra, amelyhez a Világbank 1980 óta már csaknem 600 millió dollár kölcsönt adott.

Kanadába utazott hivatalos látogatásra Puja Frigyes magyar külügyminiszter, aki tárgyalásait követően New Yorkban az ENSZ 2., rendkívüli leszerelési ülésszakán vesz részt.

A Szovjetunió kötelezettséget vállalt: elsőként nem alkalmaz atomfegyvert

Leonyid Brezsnyev üzenete az ENSZ-közgyűlés leszerelési ülésszakához

A világbéke iránti aktív elkötelezettség, s az ennek szellemében tett újabb nagy jelentőségű szovjet kezdeményezések jellemezték Leonyid Brezsnyevnek az ENSZ leszerelési ülésszakához intézett üzenetét, amelyet Andrej Gromiko olvasott fel az ülésszakon. Ezt követően a szovjet külügyminiszter beszédében részletesen elemezte a világhelyzetet, szólt a konstruktív szovjet állásfoglalásokról.

Leonyid Brezsnyev, az SZKP főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke üzenetet intézett az ENSZ-közgyűlés második, rendkívüli leszerelési ülésszakához.

— A közgyűlés ülésszaka előtt nagy és felelősségteljes feladatok állnak — hangoztatta az üzenet. — Több, elsőrendű fontosságú kérdés szerepel a napirenden. Ezek közül is a legfontosabb, amely a világ minden részében leginkább nyugtalanítja az embereket, s amelyről sok ország állami vezetői, közéleti személyiségei a legtöbbet gondolkodnak: miként állítsuk meg az egyre veszélyesebb pusztító fegyverek végtelen méretű felhalmozását, hogyan érjünk el fordulatot a nemzetközi kapcsolatok megvalósításában, hogyan akadályozzuk meg a nukleáris katasztrófát.

A Szovjetunió politikája számára a legfontosabb az, hogy biztosítsuk a békét. Meggyőződésünk, hogy az államok vagy államcsoportok közötti ellentét, a társadalmi rend, az életforma vagy az ideológia különbsége, a pillanatnyi ellentét nem homályosíthatja el azt, hogy a béke megőrzése, a nukleáris háború megakadályozása alapvető, közös érdeke minden népnek. Ma az államoktól minden eddiginél jobban megkövetelik a határozott lépéseket e nemes cél eléréséért.

A szovjet állam, attól a törekvéstől vezettetve, hogy minden tőle telhetőt megtegyen a népeket fenyegető nukleáris pusztulás veszélyének elhárításáért, hogy végső soron kiküszöbölje ezt a veszélyt az emberiség életéből, ünnepélyesen kijelenti:

A Szovjet Szocialista Köztársaság Szövetsége azt a kötelezettséget vállalja magára, hogy nem alkalmaz elsőnek nukleáris fegyvert. Ez a kötelezettség azonnal életbe lép, abban a pillanatban, hogy az ENSZ közgyűlésének szónoki emelvényéről közzéteszik.

Miért vállalja a Szovjetunió e lépést olyan körülmények között, amikor a NATO-hoz tartozó nukleáris hatalmak — köztük az Egyesült Államok — nem titkolják: katonai doktrínájuk nemcsak hogy nem zárja ki a nukleáris fegyver elsőkénti alkalmazását, hanem gyakorlatilag éppen ezen a veszélyes tézisen alapul? A Szovjetunió e határozatot meghozva, abból indul ki, ami a jelenlegi nemzetközi helyzet elvitathatatlan és meghatározó tényezője: ha a nukleáris háború kirobban, akkor ez az emberi civilizáció lerombolását, sőt lehet, hogy a földi élet megsemmisítését jelenti. Így az államok olyan vezetőinek, akik tisztában vannak a világ sorsa iránti felelősségükkel, legszentebb kötelességük, hogy mindent megtegyenek azért, hogy a nukleáris fegyvert sohase vessék be.

A világ népei joggal várják el, hogy a szovjet kormány döntését megfelelő

válaszlépések kövessék a többi nukleáris hatalom részéről is. Ha a többi nukleáris hatalom is ugyanilyen világos és pontosan meghatározott kötelezettségként vállalná, hogy nem alkalmaz elsőnek nukleáris fegyvereket, akkor ez a gyakorlatban egyenértékű lenne a nukleáris fegyver alkalmazásának betiltásával, amit a világ országainak többsége támogatna. Magától értetődő, hogy a Szovjetunió a továbbiakban is annak megfelelően alakítja politikáját, hogy a többi nukleáris hatalom hogyan viselkedik; figyelembe veszi, hogy hallgatnak-e az ésszerűség hangjára, követik-e a jó példát, vagy mélyebbre juttatják a világot a lejtőn.

A Szovjetunió kezdeményezésének egyúttal az is célja, hogy növelje a bizalom szintjét az államok közötti kapcsolatokban. Ez különösen fontos a jelenlegi nemzetközi helyzetben, amikor azok, akik a kialakult erőegyensúly megbontására törekednek, katonai fölényre akarnak szert tenni a Szovjetunió és szövetségesei fölött, meg akarják semmisíteni azokat az eredményeket, amelyeket az enyhülés politikája hoz magával, tevékenységükkel alapvetően aláássák a bizalmat.

Azok a sztereotip katonai-politikai elképzelések, amelyeket az atombomba monopóliumának korából örököltek, ma már idejüket múlták. Napjaink realitása azt követeli, hogy elvileg új módon gondolkodjunk a háború és a béke kérdéseiről. A Szovjetunió által most megtett lépés megkönnyíti, hogy másként tekintsük a fegyverzet, különösen a nukleáris fegyverzet korlátozásával és csökkentésével összefüggő problémák egész komplexumára, általában véve megkönnyíti a leszerelést.

Azok a hatalmas eredmények, amelyeket az emberiség alkotó és műszaki géniusza elért, lehetővé teszik, hogy a népek új fejezetet nyissanak történelmükben. Már ma is szinte felmérhetetlenek a lehetőségek arra, hogy megkezdjük az egész emberiséget érintő problémák, így az éhezés, a betegségek, a nyomor megoldását. Ehhez azonban arra van szükség, hogy a műszaki-tudományos haladást kizárólagosan az emberiség békés törekvéseinek szolgálatába állítsák. A Szovjetunió azért vállalja magára azt a kötelezettséget, hogy nem alkalmaz elsőként nukleáris fegyvert, mert bízik a józan ész erejében; hisz abban a lehetőségben, hogy az emberiség elkerülheti az önmegsemmisítését, biztosíthatja a békét és a haladást a jelenlegi és a felnövekvő nemzedékeknek.

A továbbiakban szeretném felhívni az ENSZ közgyűlésének rendkívüli ülésszakára összegyűlt államok képviselőinek figyelmét a következő kérdésre: különböző országok sok politikusa, közéleti személyisége a fegyverkezési verseny megállításának reális útját keresve az utóbbi időben eljut a befagyasztás, más szóval a nukleáris kapacitások további felhalmozása megszüntetésének gondolatához.

Az ezzel kapcsolatos megnyilatkozások nem teljesen egyértelműek, de számunkra úgy tűnik, hogy egészében véve helyes irányba mutatnak. Az emberek sorsukért érzett mélységes aggodalmát látjuk bennük tükröződni. Képletesen szólva, az emberek arra szavaznak, hogy megmaradjon a világon a legmagasztosabb érték — az emberi élet. Az a gondolat, hogy a nukleáris fegyverzetek csökkentéséhez, s végső soron teljes felszámolásához vezető első lépésként kölcsönösen fagyasszák be őket, közel áll a szovjet állásponthoz. A Szovjetunió ezenkívül konkrét javaslatokat is tesz, amelyek célja a nukleáris fegyverkezési hajsza mennyiségi és minőségi megállítása.

Végül még egy kérdés, amelyet véleményünk szerint nem hagyhat figyelmen kívül az ENSZ közgyűlése. Bármilyen veszélyt is jelentsen a nukleáris fegyver, nem szabad megfeledkezni arról, hogy az államok fegyverzetében vannak más tömegpusztító fegyverek is, például a vegyi fegyver. Borzalmas még csak elgondolni is, hogy a néhány ország birtokában levő több tízezer tonna

mérgező anyagból csupán néhány kilogramm is elég több millió ember elpusztításához. Időközben pedig újabb programokat dolgoznak ki az eddigieknél is borzalmasabb, halált hozó vegyi fegyverfajták gyártására.

Mindent meg kell tenni azért, hogy a vegyi fegyver eltűnjön a föld színéről. A Szovjetunió meggyőződéses híve ennek. Készek vagyunk haladéktalanul megállapodást kötni a vegyi fegyverek teljes betiltásáról, meglevő készleteinek felszámolásáról. A Szovjetunió egészében véve annak a híve, hogy haladást érjünk el minden területen, ahol lehetséges a fegyverzetek korlátozása és jelentős csökkentése, legyen szó nukleáris fegyverről, más tömegpusztító fegyverről vagy a hagyományos fegyverzetről. Nincs olyan fegyverfajta, amelynek a kölcsönösség alapján történő korlátozására vagy betiltására a Szovjetunió ne lenne kész.

Szeretném kifejezni azt a meggyőződésemet, hogy az ENSZ-közgyűlés rendkívüli ülésszaka hatékony ösztönzést ad a fegyverkezési hajsza megszüntetésének, a reális leszerelést szolgáló gyakorlati intézkedésekre való áttérésnek. Ezzel válthatja be azokat a reményeket, amelyeket a népek e reprezentatív nemzetközi fórum munkájához fűznek — hangsúlyozza Leonyid Brezsnyev üzenete.

(MTI)

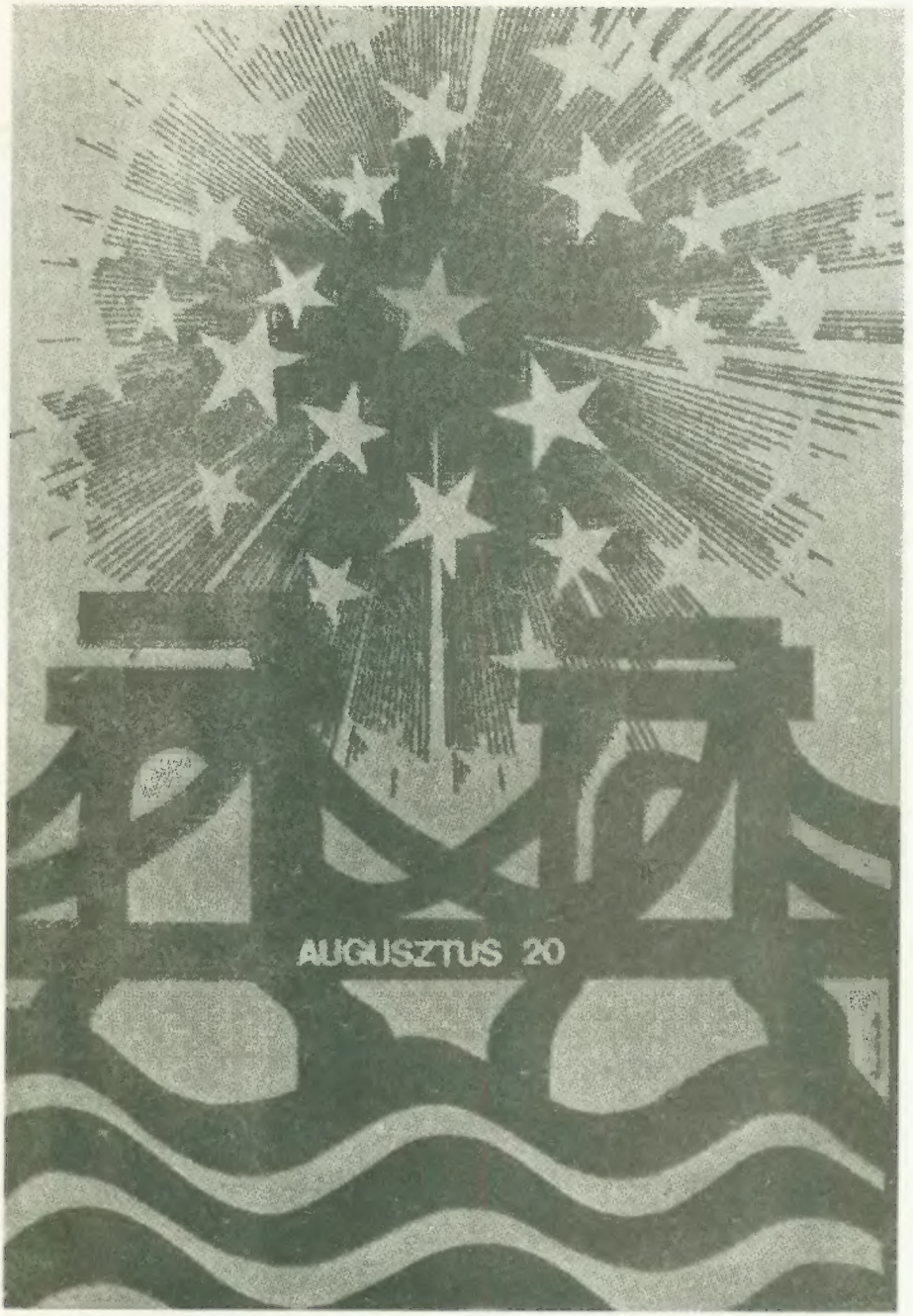
AUGUSZTUS 20

INDEX: 25 645

Ára: 12,– Ft

FEGYVERKEZÉS
LESZERELÉS